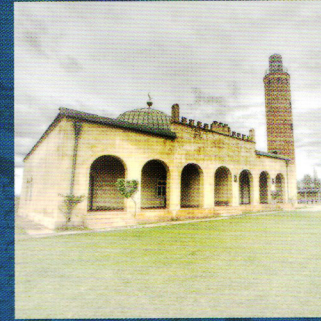
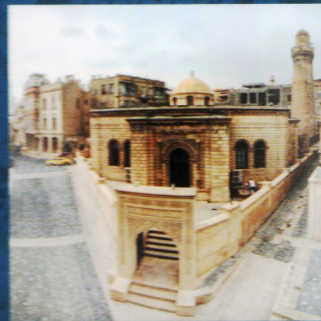
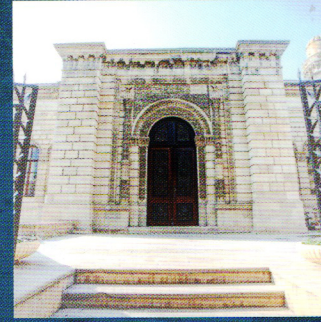
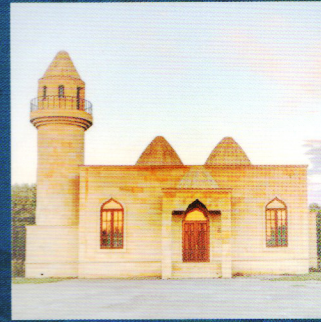
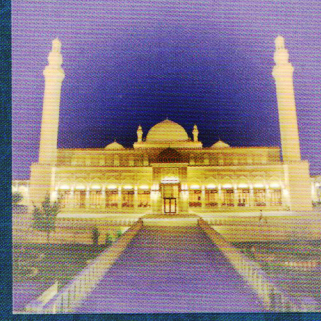
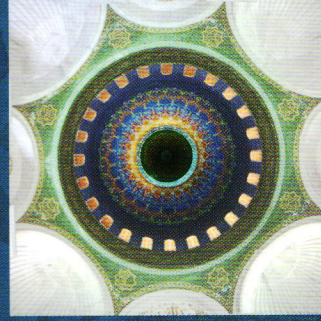
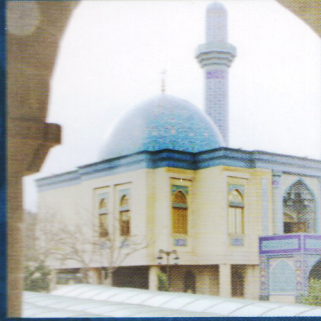

AZƏRBAYCAN

ISLAM MEDENIYYETININ İNCISI
PEARL OF ISLAMIC CIVILIZATION
الأمة الحضارة النبوية

AZER

BAY

CAN

**Islam mädäniyyätinin incisi
pearl of Islamic civilization**

أذربيجان - لؤلؤة الحضارة الإسلامية

محتویات-çindəkilər-contentس

DÖVLƏT və DİN-STATE and - RELIGION - الدولة والدين

TƏZƏPİR MƏSCİD KOMPLEKSİ - TEZEPIR MOSQUE COMPLEX - "مجمع المسجد "طازە بىر - BIBİHEYBƏT MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - BIBIHEYBAT MOSQUE AND SHRINE - "مجمع مسجد- ضريح "بيبي- هيبت - ƏJDƏRBƏY MƏSCİDİ - AZHDARBƏY MOSQUE - "جامع "أجدر بك - PİR HƏSƏN ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - PIR HASAN SHRINE - "مجمع ضريح "بیرحسن - BUZOVNА CÜMƏ MƏSCİDİ - BUZOVNА JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بوزوفنا - MÖHSÜN SƏLİM MƏSCİDİ - MOHSUN SALIM MOSQUE - "مسجد "محسن سليم - İMAM RZA MƏSCİDİ - IMAM RZA MOSQUE - "مسجد "الإمام الرضا - DAŞKƏSƏN CÜMƏ MƏSCİDİ - DASHKESAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع داشكسن - HƏZRƏTİ ZEYNƏB MƏSCİDİ - HEZRETI ZEYNAB MOSQUE - "مسجد "حضرة زينب - ŞAH ABBAS MƏSCİDİ - SHAH ABBAS MOSQUE - "مسجد "الشاه عباس - SALYAN CÜMƏ MƏSCİDİ - SALYAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع سلیان - YENİ MƏSCİD - THE NEW MOSQUE - «مسجد «بيني - SUMQAYIT CÜMƏ MƏSCİDİ - SUMGAYIT JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع سومقائیت - ŞAMAXI CÜMƏ MƏSCİDİ - SHAMAKHI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شماخي - İMAMZADƏ KOMPLEKSİ - IMAM-ZADEH COMPLEX - "مجمع "إمامزاده - QARDAŞLIQ MƏSCİDİ KOMPLEKSİ - GARDASHLIG (BROTHERHOOD) MOSQUE COMPLEX - "مجمع مسجد "الأخوة -

İÇƏRİ ŞƏHƏR - OLD CITY - إيتشيري شهر

MƏHƏMMƏD (SINIQ QALA) MƏSCİDİ - MUHAMMAD (SINIG GALA) MOSQUE - مسجد محمد (سينيقَ قالا) - ŞAH MƏSCİDİ - SHAH'S MOSQUE - مسجد الشاه - HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ - HEZRET (SAINT) ALI'S MOSQUE - مسجد حضرتە علي - CÜMƏ MƏSCİDİ - THE JUMA (FRIDAY) MOSQUE - المسجد الجامع -

ƏSİR ABİDƏLƏR - CAPTİVE MONUMENTS - المعالم الأسيرة

YUXARI GÖVHƏR AĞA MƏSCİDİ - YUKHARI GOVHAR AGA MOSQUE - مسجد بوخاري جوهر أغا - SAATLI MƏSCİDİ - SAATLI MOSQUE - "مسجد "ساعتلي - AĞDAM CÜMƏ MƏSCİDİ - AGHDAM JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع أعدام - GÖY MƏSCİD - GOY (BLUE) MOSQUE - "جوي مسجد" (المسجد الأزرق") - ŞAH ABBAS MƏSCİDİ - SHAH ABBAS MOSQUE - "مسجد "الشاه عباس -

QARABAĞ - KARABAKH - قراباغ

ƏHLİ - BEYT MƏSCİDİ - AHLI-BEYT MOSQUE - "مسجد "أهل البيت - XINDIRISTAN MƏSCİDİ - KHINDIRISTAN MOSQUE - مسجد خينديرستان - CÜMŞÜD MƏSCİDİ - JUMSHUD MOSQUE - "مسجد "جومشود - BƏRDƏ CÜMƏ MƏSCİDİ - BARDA JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بردة - İMAMZADƏ KOMPLEKSİ - IMAM-ZADEH COMPLEX - "مجمع ضريح و مسجد "إمامزاده - SOĞANVERDİLƏR MƏSCİDİ - SOGHANVERDILER MOSQUE - مسجد سوغانويرديلر - MƏŞƏDİ ƏDİL MƏSCİDİ - MASHADI ADIL MOSQUE - "مسجد "مشهدي عادل -

4-39

MUĞANLI MƏSCİDİ - MUGHANLI MOSQUE - مسجد موغانلي - - PROVINCE OF AGJABEDI CITY JUMA MOSQUE - منطقة أعجابدي جامع مدينة أعجابدي -

İMİŞLİ CÜMƏ MƏSCİDİ - IMISHLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع إيميشلي - MƏŞƏDİ HƏBİB MƏSCİDİ - MASHADI HABIB MOSQUE - "مسجد "مشهدي حبيب - TƏRTƏR CÜMƏ MƏSCİDİ - TERTER JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع تُرتر - CƏRCİS PEYĞƏMBƏR MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - GIRGIS PEYGEMBER (PROPHET GIRGIS) MOSQUE AND SHRINE COMPLEX - مجمع مسجد- ضريح النبي جرجس - ZƏRDAB CÜMƏ MƏSCİDİ - ZERDAB JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع زرداب -

BAKI-ABŞERON - BAKU-APSHERON - باكو - أبشيرون

102-171

TƏZƏPİR MƏSCİD KOMPLEKSİ - TEZEPIR MOSQUE COMPLEX - مجمع المسجد طازة بىر - BIBİHEYBƏT MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - BIBIHEYBAT MOSQUE AND SHRINE COMPLEX - "مجمع مسجد- ضريح "بيبي- هيبت - ƏJDƏRBƏY MƏSCİDİ - AJDARBƏY MOSQUE - "مسجد "أجدر بك - HACI SULTANƏLİ MƏSCİDİ - HAJI SULTAN ALI MOSQUE - "مسجد "الحاج سلطان علي - FATMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ - FATMEYI-ZEHRA MOSQUE - مسجد فاطمة الزهراء - İLAHİYYAT MƏSCİDİ - İLAHIYYAT (THEOLOGY) MOSQUE - مسجد إلهيات - SAHİL CÜMƏ MƏSCİDİ - SAHIL JUMA (FRIDAY) MOSQUE - "جامع "ساحل - İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ - IMAM HUSSEIN MOSQUE - مسجد الإمام حسين - ŞƏHİDLƏR MƏSCİDİ - THE MARTYRS’ MOSQUE - "مسجد "الشهداء - İMAM CƏFƏR SADİQ MƏSCİDİ - IMAM JAFAR SADIG MOSQUE - "مسجد "الإمام جعفر الصادق - QOŞAMINARƏLİ MƏSCİD - THE TWIN-MINARET MOSQUE - مسجد ذو منذنتين - QARAÇUXUR MƏSCİDİ - GARACHUKHUR MOSQUE - مسجد قاراجوخور - HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - "مسجد "حيدر -

İMAM RZA MƏSCİDİ - IMAM RZA MOSQUE - مسجد الامام رضا - NARDARAN MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - NARDARAN MOSQUE AND PILGRIMAGE SITE - مجمع مسجد- ضريح نارداران - MAŞTAĞA CÜMƏ MƏSCİDİ - MASHTAGHA JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع ماشتاغا - BUZOVNА CÜMƏ MƏSCİDİ - BUZOVNА JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بوزوفنا - ƏLİ AYAĞI MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - ALI AYAGHI MOSQUE AND SHRINE - (قدم علي) - "مجمع مسجد- ضريح "علي اياغي" (قدم علي) - FATMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ - FATMEYI-ZEHRA MOSQUE - مسجد فاطمة الزهراء - MİR MÖVSÜM AĞA ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - MIR MOVSUM AGA SHRINE - "مجمع "ضريح مير موسم أغا -

İMAM RZA MƏSCİDİ - IMAM RZA MOSQUE - "مسجد "الإمام الرضا - MÖHSÜN SƏLİM MƏSCİDİ - MOHSUN SALIM MOSQUE - مسجد محسن سالم - PİR HƏSƏN ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - PIR HASAN SHRINE - مجمع ضريح بىر حسن - XIRDALAN CÜMƏ MƏSCİDİ - KHIRDALAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع خردالان - MEHDİABAD MƏSCİDİ - MEHDIABAD MOSQUE - مسجد مهدي أباد - HACI SƏFƏRALI MƏSCİDİ - HAJI SAFARALI MOSQUE - مسجد الحاج صفرعلي - SARAY CÜMƏ MƏSCİDİ - SARAY JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع ساراي - İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ - IMAM HUSSEIN MOSQUE - "مسجد "الامام حسين - SUMQAYIT CÜMƏ MƏSCİDİ - SUMGAYIT JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع سومقائیت - CEYRANBATAN MƏSCİDİ - JEYRANBATAN MOSQUE - مسجد جيران باتان - CORAT MƏSCİDİ - JORAT MOSQUE - مسجد جورات -

ŞİMAL BÖLGƏSİ - NORTHERN REGION - الإقليم الشمالي

QUBA CÜMƏ MƏSCİDİ - GUBA JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع قوبا

SƏKİNƏ XANIM MƏSCİDİ - SAKINA KHANUM MOSQUE - مسجد السيدة سكينة

ƏRDƏBİL MƏSCİDİ - ARDABIL MOSQUE - مسجد أردبیل

HACI CƏFƏR MƏSCİDİ - HAJI JAFAR MOSQUE - مسجد الحاج جعفر

ÇARTƏPƏ MƏSCİDİ - CHARTEPE (HILLTOP) MOSQUE - مسجد جارتبه

RUSTOV MƏSCİDİ - RUSTOV MOSQUE - مسجد روستوف

ZƏRDABI MƏSCİDİ - ZERDABI MOSQUE - مسجد زردابي

MOLLA HUD MƏSCİDİ - MOLLA HUD MOSQUE - مسجد ملا هود

ALPAN MƏSCİDİ - ALPAN MOSQUE - مسجد ألبان

“MUSTAFA KAZDAL” MƏSCİDİ - MUSTAFA KAZDAL MOSQUE - مسجد مصطفى كازدال

“TƏZƏ ŞƏHƏR” MƏSCİDİ - TEZE SHEHER (NEW CITY) MOSQUE - مسجد "طازە شهر

KÖHNƏ XUDAT MƏSCİDİ - KOHNE KHUDAT MOSQUE - KÖHNƏ XUDAT MƏSCİDİ

XIDIR-ZİNDƏ MƏSCİDİ - KHIDIR-ZINDEH MOSQUE - مسجد خضر- زنده

GƏNDOB MƏSCİDİ - GANDOB MOSQUE - مسجد قندوب

FATİMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ - FATMEYI-ZEHRA MOSQUE - مسجد فاطمة الزهراء

ŞAHNƏZƏRLİ MƏSCİDİ - SHAHNEZERLI MOSQUE - مسجد شاهنظرلي

SIYƏZƏN CÜMƏ MƏSCİDİ - SIYAZAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع سيازن

XIDIR-ZİNDƏ MƏSCİDİ - KHIDIR-ZINDE MOSQUE - مسجد خضر- زنده

ŞURABAD MƏSCİDİ - SHURABAD MOSQUE - مسجد شوراباد

MƏŞƏDİ HƏSƏN MƏSCİDİ - MASHADI HASSAN MOSQUE - مسجد مشهدي حسن

CƏNUB BÖLGƏSİ - SOUTHERN REGION - الإقليم الجنوبي

BÖYÜK BAZAR CÜMƏ MƏSCİDİ - BOYUK BAZAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بويوك بازار

KIÇİK BAZAR MƏSCİDİ - KICHIK BAZAR MOSQUE - مسجد كيچيك بازار

CİL MƏSCİDİ - JIL MOSQUE - مسجد جیل

ŞAĞLASER MƏSCİDİ - SHAGHLASER MOSQUE - مسجد شاغلاسير

LİMAN MƏSCİDİ - LIMAN MOSQUE - مسجد لیمان

GƏRMƏTÜK MƏSCİDİ- مسجد جرمتوك

GİRDƏNİ MƏSCİDİ - GIRDENI MOSQUE - مسجد جيردني

CƏLİLƏBAD CÜMƏ MƏSCİDİ - JALILABAD JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع جليل آباد

ALAR MƏSCİDİ - ALAR MOSQUE - مسجد آلار

HASILLI MƏSCİDİ - HASILLI MOSQUE - مسجد حاصلئي

MASALLI CÜMƏ MƏSCİDİ - MASALLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع ماسألئي

PEYSƏ MƏSCİDİ - PEYSA MOSQUE - مسجد بيسه

KÖHNƏ ALVADI MƏSCİDİ - KOHNE ALVADI MOSQUE - مسجد كوهنه ألوادي

ŞATIROBA MƏSCİDİ - SHATIROBA MOSQUE - مسجد شاطر أوبا

KÖÇƏKLI MƏSCİDİ - KOCHEKLI MOSQUE - مسجد كوچكلي

BORADİGAH MƏSCİDİ - BORADIGAH MOSQUE - مسجد بوراديكاه

MOLLAOBA MƏSCİDİ - MOLLAOBA MOSQUE - مسجد ملا أوبا

SEYBƏTİN MƏSCİDİ - SEYBETIN MOSQUE - مسجد سينيتين

DİGAH MƏSCİDİ - DIGAH MOSQUE - مسجد ديكاه

ƏRKİVAN MƏSCİDİ - ARKIVAN MOSQUE - مسجد أركيوان

MƏRKƏZİ QUM MƏSCİDİ - MERKEZI GUM MOSQUE - مسجد قوم المركزي

174-215

HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ - HAZRAT ALI MOSQUE - مسجد حضرت علي

PENSƏR MƏSCİDİ - PENSAR MOSQUE - مسجد بينسر

BALACA ŞAHAĞACI MƏSCİDİ - BALAJA SHAHAGAJI MOSQUE - مسجد بالاجا شاهاغاجي

MƏHƏMMƏD HƏNƏFİYYƏ MƏSCİDİ - MUHAMMAD HANAFIYYA MOSQUE - مسجد محمد حنفيّة

YARDIMLI CÜMƏ MƏSCİDİ - YARDIMLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع يارديلمي

PERİMBEL MƏSCİDİ - PERIMBEL MOSQUE - مسجد بيريمبيل

BİLƏSUVAR CÜMƏ MƏSCİDİ - BILESUVAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بيله سوار

BAGBANLAR MƏSCİDİ - BAGBANLAR MOSQUE - مسجد باغبانلار

ŞİRVAN - SHİRVAN - شیروان

ŞAMAXI CÜMƏ MƏSCİDİ - SHAMAKHI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شماخي

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

İMAMZADƏ MƏSCİDİ - IMAM-ZADEH MOSQUE - مسجد إمامزاده

MEYSƏRİ MƏSCDİ - MEYSAR MOSQUE - مسجد ميسري

MƏDRƏSƏ MƏSCİDİ - MADRASA MOSQUE - مسجد مدرسه

ƏBÜLFƏZL-ABBAS MƏSCİDİ - ABULFAZL-ABBAS MOSQUE - مسجد ابوالفضل عباس

MƏRKƏZİ MƏSCİD - CENTRAL MOSQUE - مسجد مركزي

ÇAXIRLI MƏSCİDİ - CHAKHIRLI MOSQUE - مسجد جاخيرلي

QARAMAN MƏSCİDİ - GARAMAN MOSQUE - مسجد قارامان

ŞƏHADƏT MƏSCİDİ - SHAHADAT MOSQUE - مسجد سعادت

HACI İSMAYIL MƏSCİDİ - HAJI ISMAYIL MOSQUE - مسجد الحاج اسماعيل

HACI MƏHƏMMƏD AĞA MƏSCİDİ - HAJI MUHAMMAD AGA MOSQUE - مسجد الحاج محمد أغا

İKİNCİ HACI MƏHƏMMƏD AĞA MƏSCİDİ - THE SECOND HAJI MUHAMMAD AGA MOSQUE - مسجد ايکينجي محمد اغا

AĞ MƏSCİD - THE WHITE MOSQUE - "مسجد" أغ

MAŞAD MƏSCİDİ - MASHAD MOSQUE - مسجد ماشاد

XOSROV MƏSCİDİ - KHOSROV MOSQUE - مسجد خسروف

MƏHƏMMƏDƏLİ MƏSCİDİ - MUHAMMADALI MOSQUE - مسجد محمد علي

İMAM RZA MƏSCİDİ - IMAM RZA MOSQUE - مسجد الإمام الرضا

KÜRDƏMİR CÜMƏ MƏSCİDİ - KURDEMIR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع كوردمير

MURADXANLI MƏSCİDİ - MURADKHANLI MOSQUE - مسجد مرادخانلي

SIĞIRLI MƏSCİDİ - SIGHIRLI MOSQUE - مسجد صيغيرلي

CARLI MƏSCİDİ - JARLI MOSQUE - مسجد جارلي

NURAN XATUN MƏSCİDİ - NURAN KHATUN MOSQUE - مسجد نوران خاتون

HACI ALCAN VƏ HACI ALMAXANIM MƏSCİDİ - HAJI ALJAN AND HAJI ALMAKHANUM MOSQUE - مسجد الحاج ألجان والحاج ألما خانم

ƏRƏBMƏHDİBƏY MƏSCİDİ - ARABMEHDIBEY MOSQUE - مسجد عرب مهدي بك

ÇİYNİ MƏSCİDİ - CHIYNI MOSQUE - ممسجد جيئني

UCAR CÜMƏ MƏSCİDİ - UJAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - مسجد جيئني

ÇİYNİ MƏSCİDİ - CHIYNI MOSQUE - مسجد جيئني

QAZIQUMLAX MƏSCİDİ - GAZIMGULAKH MOSQUE - مسجد قازي قوملاخ

YEVLAX CÜMƏ MƏSCİDİ - YEVLAKH JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع ييفلاخ

XALDAN CÜMƏ MƏSCİDİ - JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع خالدان

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

SAĞ SAHİL MƏSCİDİ - SAG SAHIL MOSQUE (THE RIGHT BANK MOSQUE) - مسجد ساغ ساحل

MİNGƏÇEVİR KƏND MƏSCİDİ - MINGECHEVIR VILLAGE MOSQUE - مسجد قرية مينغاجيفير

278-349

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

ŞƏKİ CÜMƏ MƏSCİDİ - SHEKI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شكى

XAN MƏSCİDİ - KHAN MOSQUE - "مسجد خان"

ÖMƏR ƏFƏNDİ MƏSCİDİ - OMAR EFENDI MOSQUE - مسجد عمر أفندي

HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ - HAZRAT ALI MOSQUE - مسجد حضرة علي

HACI MİRƏLƏKBƏR AĞA MƏSCİDİ - HAJI MIRALAKBAR AGA MOSQUE

QƏBƏLƏ CÜMƏ MƏSCİDİ - GABALA JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع قبله

YENİ MƏSCİD - THE NEW MOSQUE (YENI MOSQUE) - "مسجد يئني"

ZARAĞAN MƏSCİDİ - ZARAGAN MOSQUE - مسجد زاراغان

BUM MƏSCİDİ - BUM MOSQUE - مسجد بوم

VƏNDAM MƏSCİDİ - VENDAM MOSQUE - مسجد وندام

ZAQATALA MƏRKƏZİ CÜMƏ MƏSCİDİ - ZAGATALA CENTRAL JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع زاقاتالا المركزي

YUXARI TALA CÜMƏ MƏSCİDİ - YUKHARI TALA JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع يوخاري تالا

MAMRUX MƏSCİDİ - MAMRUKH MOSQUE - مسجد مامروخ

MUĞANLI MƏSCİDİ - MUGHANLI MOSQUE - مسجد موغانلي

CAR MƏSCİDİ - JAR MOSQUE - مسجد جار

ƏLIABAD CÜMƏ MƏSCİDİ - ALIABAD JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع علي اباد

BALAKƏN CÜMƏ MƏSCİDİ - BALAKAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع بالاکن

PÜŞTƏTALA MƏSCİDİ - PUSHTALA MOSQUE - مسجد پوشته تالا

KATEX MƏSCİDİ - KATEKH MOSQUE - مسجد کاتئخ

QABAQÇÖL MƏSCİDİ - GABAGCHOL MOSQUE - مسجد قاباقچول

QAXMUĞAL CÜMƏ MƏSCİDİ - GAKHMUGHAL JUMA (FRIDAY) MOSQUE - "جامع قاخ موغال

QAX CÜMƏ MƏSCİDİ - GAKH JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع قاخ

GÜLLÜK MƏSCİDİ - GULLUK MOSQUE - مسجد جولوک

İLİSU CAME MƏSCİDİ - ILISU JAME MOSQUE - جامع إلیسو

OĞUZ CÜMƏ MƏSCİDİ - OGHUZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع أوغوز

XAÇMAZ CÜMƏ MƏSCİDİ - KHACHMAZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع خاتشماز

İSMAYILLI CÜMƏ MƏSCİDİ - ISMAYILLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع اسماعيلي

DIYALLI MƏSCİDİ - DIYALLI MOSQUE - مسجد ديالي

ZƏVƏRO MƏSCİDİ - ZAVARO MOSQUE - مسجد زوارو

AĞOLU MƏSCİDİ - AGHOLU MOSQUE - مسجد آغولو

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

QƏRB BÖLGƏSİ - WESTERN REGION - الإقليم الغربي

İMAMZADƏ KOMPLEKSİ - IMAM-ZADEH COMPLEX - مجمع إمامزاده

ŞAH ABBAS MƏSCİDİ - SHAH ABBAS MOSQUE - مسجد الشاه عباس

HƏZRƏTİ ZEYNƏB MƏSCİDİ - HEZRETI ZEYNAB MOSQUE - مسجد حضرة زينب

ASLANBƏYLİ MƏSCİDİ - ASLANBEYLI MOSQUE - مسجد أصلانبيكلي

QAZAX CÜMƏ MƏSCİDİ - GAZAKH JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع قازاخ

ŞƏMKİR CÜMƏ MƏSCİDİ - SHAMKIR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شمكير

İRMAŞDI MƏSCİDİ - IRMASHDI MOSQUE - مسجد ایرماشدي

KEÇİLİ KƏND MƏSCİDİ - KECHILI VILLAGE MOSQUE - مسجد قرية كيجيلي

DÜYƏRLİ MƏSCİDİ - DUYARLI MOSQUE - مسجد دويرلي

HACI XƏDİCƏ XANIM MƏSCİDİ - HAJI KHADIJA KHANUM MOSQUE - مسجد الحاجة حديجة خانم

352-413

ŞİŞTƏPƏ MƏSCİDİ - SHISHTEPE MOSQUE - مسجد شيشته

ƏLIYAQUBLU MƏSCİDİ - ALIYAGUBLU MOSQUE - مسجد علي يعقوبلو

QIZILHACILI MƏSCİDİ - GIZILHAJILI MOSQUE - مسجد قيزيل حاجيلي

DAŞKƏSƏN CÜMƏ MƏSCİDİ - DASHKESAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع داشكسن

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

ARAN BÖLGƏSİ - ARAN REGION - إقليم آران

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

HACI TAĞI MƏSCİDİ - HAJI TAGI MOSQUE - مسجد الحاج تقي

MİRƏŞRƏF AĞA MƏSCİDİ - MIRASHRAF AGA MOSQUE - مسجد مير أشرف آغا

SALYAN CÜMƏ MƏSCİDİ - SALYAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع سليان

PARÇAXALAC MƏSCİDİ - PARCHAKHALAJ MOSQUE - مسجد بارجا خلج

İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ - IMAM HUSSEIN MOSQUE - "مسجد الإمام حسين

HACI QƏHRƏMANLI MƏSCİDİ - HAJI GAHRAMANLI MOSQUE - مسجد الحاج قهرامانلي

HACI YƏDULLA MƏSCİDİ - HAJI YADULLA MOSQUE - مسجد الحاج يداالله

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

BULDUQ MƏSCİDİ - BULDUG MOSQUE - مسجد بولدوق

CAME MƏSCİDİ - JAME MOSQUE - المسجد الجامع

XANLAR MƏSCİDİ - KHANLAR MOSQUE - مسجد خانلار

AŞAĞI QARAMANLI MƏSCİDİ - ASHAGI GARAMANLI MOSQUE - مسجد أشاغي قارامانلي

XILLI MƏSCİDİ - KHILLI MOSQUE - مسجد خيلي

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

NAXÇIVAN - NAKHCHIVAN - نخجوان

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

NAXÇIVAN CAME MƏSCİDİ - NAKHCHIVAN JAME MOSQUE - جامع نخجوان

KAZIM QARABƏKİR PAŞA MƏSCİDİ - KAZIM GARABAKIR PASHA MOSQUE - مسجد كاظم قارابكير باشا

İMAMZADƏ KOMPLEKSİ - IMAM-ZADEH COMPLEX - مجمع إمامزاده

PİRQƏMİŞ MƏSCİDİ - PIRGAMISH MOSQUE - مسجد بيرقاميش

NUHUN TÜRƏSİ - NOAH'S TOMB - ضريح نوح

ƏSHABİ-KƏHF ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ - ASHABI-KEHF SANCTUARY COMPLEX - «مجمع المزار «أصحاب الكهف

SEYİD AQIL İMAMZADƏSİ - SEYID AGIL'S IMAM-ZADEH - إمامزاده سيد عاقل

ŞAHBUZ CÜMƏ MƏSCİDİ - SHAHBUZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شاهبوز

ŞƏRUR CÜMƏ MƏSCİDİ - SHARUR JUMA (FRIDAY) MOSQUE - جامع شرور

HEYDƏR MƏSCİDİ - HEYDAR MOSQUE - مسجد حيدر

BƏNƏNYAR MƏSCİDİ - BANANYAR MOSQUE - مسجد بنانيار

ƏBRƏQUNUS MƏSCİDİ - ABRAGUNUS MOSQUE - مسجد أبرقونوس

ŞİMAL- QƏRB BÖLGƏSİ - NORTH-WESTERN REGION - الإقليم الشمالي الغربي

482-511

DÖVLƏT və DİN STATE and RELIGION الدولة و الدين

4

TƏZƏPİR MƏSCİD KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, YASAMAL RAYONU)
TEZEPİR MOSQUE COMPLEX (BAKU, YASAMAL DISTRICT)
مجمع المسجد "طازه بير" (مدينة باكو، منطقة ياسامال)

Təzəpir məscidinin tikintisinə 1905-ci ildə başlanılmış, düz yüz ildən sonra, 2005-ci ildə Prezident İlham Əliyevin göstərişi əsasında məscidin bərpası layihəsi hazırlanaraq icra olunmuşdur. 6 iyul 2009-cu ildə yenidənqurma və tikinti işlərindən sonra Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə məscidin təntənəli açılış mərasimi keçirilmişdir.

Construction of the Tezepir Mosque started back in 1905. Exactly a hundred years later, in 2005, President İlham Aliyev issued a decree on the renovation of the Mosque. On July 6, 2009 the President himself reopened the Mosque in a grand ceremony following the renovation and refurbishment.

بدأ بناء المسجد "طازه بير" في عام 1905، وبعد مرور مائة سنة بالضبط، في عام 2005، وفقا لتعليمات الرئيس إلهام علييف تم إعداد مشروع ترميم المسجد وبدأ تنفيذه. وفي الـ6 من يوليو عام 2009، بعد اكتمال أعمال إعادة إعمار وبناء المسجد جرت مراسم الافتتاح الرسمي المهيّب بمشاركة الرئيس إلهام علييف.

5

BİBİHEYBƏT MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SƏBAİL RAYONU)
BIBIHEYBAT MOSQUE AND SHRINE (BAKU, SABAYIL DISTRICT)
مجمع مسجد- ضريح «بيبي- هيبت» (مدينة باكو، منطقة سبائيل)

VII-VIII əsrlərin yadigarı olan Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksi sovetlər zamanı, 1934-cü ildə tamamilə dağıdılmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev 1997-ci ildə burada yeni məscid kompleksinin bünövrəsini qoymuş, 1998-ci ildə onun açılış mərasimində iştirak etmişdir. Prezident İlham Əliyevin qayğısı sayəsində Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksinin genişləndirilməsi və yenidən qurulması işi davam etdirilmiş, ziyarətgahın əsas korpusunun istifadəyə verilməsindən döz on il sonra - 2008-ci il iyul ayının 12-də məscidin bütöv bir kompleks olaraq açılış mərasimi olmuşdur.

The Bibiheybat Mosque and Shrine dated back to the 7th-8th centuries, but was completely demolished in 1934, during the Soviet era. In 1997, the country's Patriarch, Heydar Aliyev, initiated the reconstruction of the Mosque complex on the site, and personally led the grand reopening ceremony in 1998. President İlham Aliyev took up the baton from the late President, moving forward with extension and refurbishment work at the Bibiheybat Mosque and Shrine. Exactly ten years to the date of the commissioning of the shrine's main building, he personally led the grand reopening ceremony of the site as a complete facility on July 12, 2008.

تم تدمير مجمع مسجد- ضريح «بيبي- هيبت» الذي يعود تاريخه الى القرنين السابع والثامن تدميراً كاملاً خلال العهد السوفييتي عام 1934. و كان الزعيم القومي حيدر علييف قد وضع حجر الأساس هنا لبناء مجمع مسجد جديد عام 1997 وشارك في مراسم افتتاحه عام 2008.

وبفضل رعاية الرئيس إلهام علييف استمرت أعمال توسيع وإعادة بناء مجمع مسجد «بيبي- هيبت» وبعد عشر سنوات لدخول المبنى الرئيسي حيز الاستفادة جرت مراسم افتتاح المسجد كمجمع كامل في 12 يوليو- تموز عام 2008.

ƏJDƏRBƏY MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, NƏSİMİ RAYONU)
AZHDARBAY MOSQUE (BAKU, NASIMI DISTRICT)
جامع «أجدر بك» (مدينة باكو، منطقة نسيمي)

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 1912-1913-cü illərdə inşa edilmiş Əjdərbəy məscidinin bərpası məqsədilə ayrı-ayrı vaxtlarda sərəncamlar imzalamış, təmir-bərpa işlərindən sonra, 22 dekabr 2011-ci ildə məscidin açılış mərasimi keçirilmişdir. Mərasimdə Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər.

The Azhdarbey Mosque dates back to 1912-13. It was renovated and refurbished following a series of decrees by Azerbaijani President İlham Aliyev. The President, accompanied by his wife Mehriban Aliyeva, reopened the Mosque after restoration in a grand ceremony on December 22, 2011.

أصدر الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف في أوقات مختلفة مراسيم خاصة بإعادة بناء جامع «أجدر بك» الذي بني خلال 1912-1913 وبعد انتهاء أعمال الترميم وإعادة البناء جرت مراسم افتتاح الجامع في 22 ديسمبر - كانون أول عام 2011 والتي حضرها الرئيس إلهام علييف وعقيلته مهريبان علييفا.

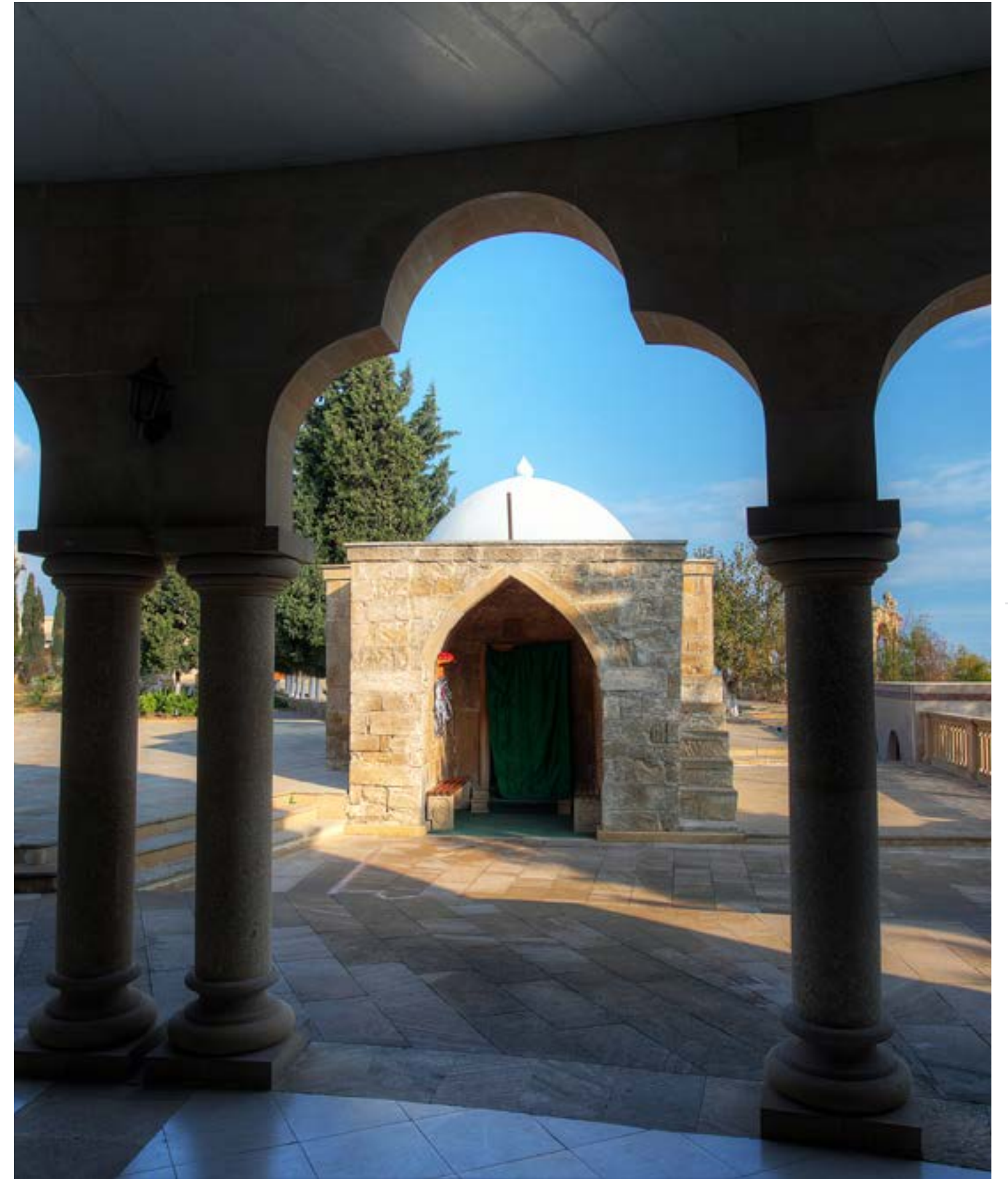
12

PİR HƏSƏN ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKI ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)
PIR HASAN SHRINE (BAKU, KHAZAR DISTRICT)
مجمع ضريح «بیرحسن» (مدينة باكو، منطقة خزر)

Heydər Əliyev Fondunun ölkəmizdə tarixi dini abidələrin, o cümlədən məscid və ziyarətgahların tikintisi və bərpası sahəsində apardığı məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində XVII əsrin yadigarı olan Pir Həsən məbədi əsaslı şəkildə təmir olunmuşdur. 2007-ci il dekabrın 30-da Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Pir Həsən ziyarətgahının təmirdən sonra açılışında iştirak etmiş və xatirə kitabında ürək sözlərini yazmışlar.

The 17th-century Pir Hasan tomb has been restored as a result of the Heydar Aliyev Foundation's mission to rebuild and restore historic religious monuments, including mosques and shrines, across the country. President Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva attended the reopening of the shrine, after restoration, on December 30, 2007 and left a message in the commemorative book.

بفضل النشاط الهادف لصندوق حيدر علييف في مجال إعادة بناء الآثار الدينية التاريخية، بما فيها بناء وإعادة بناء المساجد والأضرحة جرى ترميم كامل لمزار «بیرحسن» الذي يعود تاريخه إلى القرن السابع عشر. وكان الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف وعقيلته مهريبان علييفا قد شاركا في مراسم افتتاح ضريح «بیرحسن» بعد ترميمه وكتبا كلماتهما القلبية في سجل الملاحظات.

13

BUZOVNA CÜMƏ MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)
BUZOVNA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT)
جامع بوزوفنا (مدينة باكو، منطقة خزر)

Buzovna Cümə məscidinin inşasına 1896-cı ildə başlanmış, lakin tikinti işləri yarımçıq qalmışdır. Buzovna sakinləri bərpa işlərinin başa çatdırılması ilə bağlı Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya müraciət etmiş və məsələ tez bir zamanda öz həllini tapmışdır. 2009-cu il dekabrın 19-da istifadəyə verilmiş məscidin açılış mərasimində Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər.

Construction of the Buzovna Juma (Friday) Mosque was initiated in 1896, but stopped halfway through. Residents of the village of Buzovna petitioned Mrs Mehriban Aliyeva, President of the Heydar Aliyev Foundation, to have the construction completed and a decision was quickly taken. President Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva attended the opening ceremony of the mosque on December 19, 2009.

بدأ إنشاء جامع بوزوفنا عام 1896 لكنه لم يكتمل بناؤه. ولهذا السبب توجه سكان بوزوفنا إلى السيدة مهريبان علييفا رئيسة صندوق حيدر علييف ووجدت المسألة حلها بأسرع وقت ممكن. وشارك الرئيس إلهام علييف وعقبته مهريبان علييفا في مراسم افتتاح المسجد الذي دخل حيز الاستفادة في 19 ديسمبر - كانون أول عام 2009.

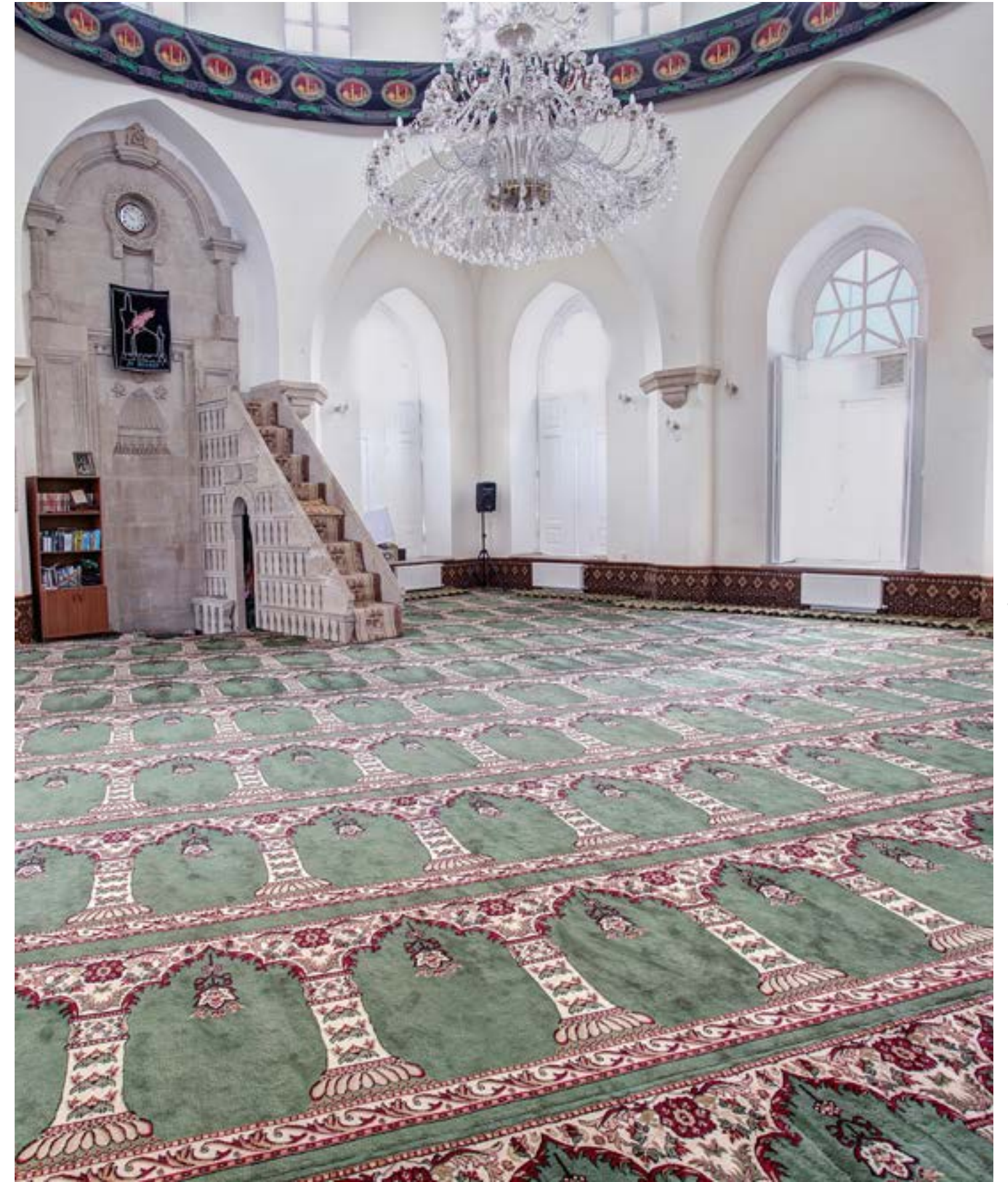
16

MÖHSÜN SƏLİM MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, BİNƏ QƏSƏBƏSİ)
MOHSUN SALIM MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, BINA SETTLEMENT)
مسجد «محسن سليم» (مدينة باكو، منطقة خزر، قسبة بينا)

1916-cı ildə tikilmiş Möhsün Səlim məscidi Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra da yararsız olduğundan uzun müddət bağlı qalmışdır. Yalnız Heydər Əliyev Fondu məsciddə əsaslı təmir və bərpa işləri apardıqdan sonra 2006-cı ildə ibadət evi dindarların istifadəsinə verilmişdir. Açılış mərasimində Prezident İlham Əliyev və onun xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər.

The Mohsun Salim Mosque was built in 1916, but remained unfit for worship or general use for a long time after Azerbaijan regained its independence. It was only after the renovation commissioned by the Heydar Aliyev Foundation that the mosque was reopened for worship in 2006. The reopening ceremony was attended by President Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva, President of the Heydar Aliyev Foundation.

كان مسجد «محسن سليم» الذي بني عام 1916 قد بقي مغلق الأبواب حتى بعد استعادة أذربيجان استقلالها لكونه غير صالح لقبول المصلين. وبعد قيام صندوق حيدر علييف بأعمال الترميم وإعادة البناء هناك بشكل كامل تم تسليم المسجد لعبادة المؤمنين عام 2006. وشارك في مراسم الافتتاح الرئيس إلهام علييف وعقيلته السيدة مهريبان علييفا، رئيسة صندوق حيدر علييف.

17

18

İMAM RZA MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, BİNƏ QƏSƏBƏSİ)
IMAM RZA MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, BINA SETTLEMENT)
مسجد «الإمام الرضا» (مدينة باكو، منطقة خزر، بلدة بينا)

Binə ağsaqqallarının müraciətləri əsasında Heydər Əliyev Fondu İmam Rza məscidinin yenidən qurulması missiyanı öz üzərinə götürmüş, ibadət evi 2013-cü il iyunun 6-da istifadəyə verilmişdir. Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Xəzər rayonundan Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyeva və qızı Arzu Əliyeva açılışda iştirak etmişlər.

The Heydar Aliyev Foundation undertook renovation of the Imam Rza Mosque, following numerous requests from the elders of Bina. The Mosque was reopened on June 6, 2013 in a ceremony attended by Azerbaijan's first lady, Mehriban Aliyeva, who is also President of the Heydar Aliyev Foundation and the MP for Khazar constituency, and her daughter Arzu Aliyeva.

بناءً على طلب مشايخ بلدة بينا أخذ صندوق حيدر علييف على عاتقه مهمة إعادة بناء مسجد «الإمام الرضا» وتم تسليم المسجد للعبادة في 6 يونيو- حزيران عام 2013. وحضرت مراسم الافتتاح السيدة مهريبان علييفا رئيسة صندوق حيدر علييف، النائبة المنتخبة من منطقة خزر الى المجلس الوطني و ابنتها آرزو علييفا.

19

20

DAŞKƏSƏN CÜMƏ MƏSCİDİ (DAŞKƏSƏN ŞƏHƏRİ)
DASHKESAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (DASHKESAN)
جامع داشكسن (مدينة داشكسن)

Daşkəsən Cümə məscidinin bünövrəsi 1997-ci ildə qoyulmuş, lakin tikinti yarımçıq qalmışdır. 2006-cı ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən tikinti tam başa çatdırılmış və məscid dindarların istifadəsinə verilmişdir.

The Juma Mosque in Dashkesan was founded in 1997, but construction stopped half-way through. The Heydar Aliyev Foundation picked up the work, completing the mosque in 2006 and handing it over to local worshippers.

تم إرساء حجر الأساس لجامع داشكسن عام 1997 لكن لم ينجز بناؤه كاملاً. وقام صندوق حيدر علييف بإكمال بنائها عام 2006 و تم تسليمه لعبادة المؤمنين.

21

HƏZRƏTİ ZEYNƏB MƏSCİDİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ)
HEZRETI ZEYNAB MOSQUE (GANJA)
مسجد «حضرة زينب» (مدينة غنجه)

Həzrəti Zeynəb məscidinin tikintisi 2000-ci ildə başlansa da, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən başa çatdırılaraq istifadəyə verilmişdir. 31 oktyabr 2006-cı ildə keçirilmiş açılış mərasimində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyeva da iştirak etmişdir.

Construction of the Hezreti Zeynab Mosque started back in 2000, but it was the Heydar Aliyev Foundation that completed the work and commissioned the mosque. The President of the Foundation Mrs Mehriban Aliyeva, attended the mosque's opening ceremony on October 31, 2006.

على الرغم من بداية بناء مسجد «حضرة زينب» عام 2000 لم يكتمل بناؤه و أكملت بناءه صندوق حيدر علييف وسلمه لعبادة المؤمنين في 31 أكتوبر- تشرين الأول عام 2006. وشاركت السيدة مهريبان علييفا رئيسة الصندوق في مراسم الافتتاح.

24

ŞAH ABBAS MƏSCİDİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ)
SHAH ABBAS MOSQUE (GANJA)
مسجد «الشاه عباس» (مدينة غنجه)

1606-cı ilin yadigarı olan Şah Abbas məscid kompleksi Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin göstərişi ilə 2008-ci ildə əsaslı şəkildə təmir olunmuşdur.

The Shah Abbas Mosque Complex of 1606 was renovated in 2008 on the initiative of the Heydar Aliyev Foundation and on the basis of a decree issued by İlham Aliyev, President of the Azerbaijan Republic.

تم الترميم الشامل والكامل لمجمع مسجد «الشاه عباس» الذي بني عام 1606 خلال عام 2008 بمبادرة من صندوق حيدر علييف وبناءً على تعليمات الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف.

25

SALYAN CÜMƏ MƏSCİDİ (SALYAN ŞƏHƏRİ)
SALYAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SALYAN)
جامع سليان (مدينة سليان)

Salyan Cümə məscidi 1865-ci ildə inşa edilmiş, sovet hakimiyyəti illərində dini məbəddən anbar kimi istifadə olunmuşdur. 2010-cu ildən məsciddə təmir-bərpa işlərinə başlanılmış və nəzərdə tutulan vaxtda başa çatdırılmışdır. Prezident İlham Əliyev 13 mart 2012-ci ildə əsaslı təmir və bərpa edilmiş Salyan Cümə məscidi ilə tanış olmuş və görülən işləri yüksək qiymətləndirmişdir.

Salyan's Juma Mosque was built in 1865. During the Soviet era it was used as a warehouse. Renovation of the mosque began in 2010 and was completed on schedule. President Ilham Aliyev visited the Juma Mosque on March 13, 2013, following the renovations, and highly praised the work done.

بني جامع سليان عام 1865 ، استخدم كمستودع خلال سنوات الحكم السوفييتي. واعتباراً من عام 2010 بدأت في المسجد أعمال الترميم وإعادة البناء التي اكتملت في الوقت المقرر. وكان الرئيس إلهام علييف قد اطلع في 13 مارس - آذار عام 2012 على جامع سليان الذي جرى ترميمه الكامل و قدر تقديراً عالياً الأعمال التي تم تنفيذها.

28

YENİ MƏSCİD (QƏBƏLƏ ŞƏHƏRİ)
THE NEW MOSQUE (YENI MOSQUE) (GABALA)
مسجد «ييني» (مدينة قبله)

Azərbaycanda tikilmiş sonuncu ibadət evlərindən biri olan Qəbələ şəhəri, Yeni Məscid Heydər Əliyev Fondunun sifarişi ilə inşa edilmişdir. Məscidin bünövrəsi 2010-cu ilin may ayında qoyulmuş, 2013-cü il fevral ayının 23-də isə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin iştirakı ilə açılışı olmuşdur.

One of the latest mosques built in Azerbaijan, the New Mosque in Gabala was funded by the Heydar Aliyev Foundation. The mosque's foundations were laid in May 2010, and on February 23, 2013 Azerbaijani President İlham Aliyev led the opening ceremony.

بني مسجد «ييني» بمدينة قبله الذي هو آخر مساجد انشئ في أذربيجان على نفقة صندوق حيدر علييف. وضع حجر الأساس لبناء المسجد عام 0102 وأقيمت مراسم افتتاحه بحضور فخامة الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف في 32 من فبراير - شباط عام 3102.

29

**SUMQAYIT CÜMƏ MƏSCİDİ (SUMQAYIT ŞƏHƏRİ)
SUMGAYIT JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SUMGAYIT)
جامع سومقائيت (مدينة سومقائيت)**

Prezident İlham Əliyev 2011-ci ildə Sumqayıt Cümə məscidində olmuş, məscidin əsaslı təmir edilməsi barədə tapşırıq vermişdir. Əsaslı təmir və yenidənqürmadan sonra 3 may 2013-cü ildə dövlət başçısı yenidən Sumqayıt Cümə məscidini ziyarət etmiş, dindarlar üçün yaradılmış şəraitlə yaxından tanış olmuşdur.

President İlham Aliyev visited the Juma Mosque in Sumgayit in 2011, following which he issued a decree on renovation of the Mosque. On May 3, 2013, the President paid another visit to the Juma Mosque to inspect the newly completed renovation and refurbishment.

قام الرئيس إلهام علييف بزيارة جامع سومقائيت عام 2011 وأصدر تعليماته الخاصة بالترميم الشامل للجامع. و بعد أعمال الترميم الشامل والتجديد قام الرئيس من جديد بزيارة جامع سومقائيت المذكور واطلع عن كثب على الظروف المتوفرة للمؤمنين.

ŞAMAXI CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞAMAXI ŞƏHƏRİ)
SHAMAKHI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHAMAKHI)
جامع شماخي (مدينة شماخي)

Prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamlarına əsasən, Cənubi Qafqazın ən qədim məscidi olan Şamaxı Cümə məscidinin bərpası üçün vəsait ayrılmış, eyni zamanda, dövlət başçısı bir neçə dəfə məscidə gedərək bərpa və yenidənqurma işləri ilə yaxından tanış olmuşdur. 17 may 2013-cü ildə Prezident İlham Əliyevin və Qafqazın bütün din xadimlərinin iştirakı ilə Şamaxı Cümə məscidinin möhtəşəm açılış mərasimi keçirilmişdir.

Funds were allocated for the renovation of the Shamakhi Juma Mosque, the oldest mosque in the South Caucasus, on the instructions of President Ilham Aliyev. The President also visited the mosque several times to keep track of progress. On May 17, 2013 President Aliyev reopened the Shamakhi Juma Mosque in a grand ceremony which was attended by religious leaders from across the Caucasus.

وفقاً للمراسيم المعنية للرئيس إلهام علييف تم تخصيص الأموال لإعادة بناء جامع شماخي الذي يعتبر أقدم مسجد في جنوب القوقاز. وفي نفس الوقت زار الرئيس عدة مرات المسجد المذكور واطّلع ميدانياً على سير أعمال اعادة البناء والتجديد. ففي 17 مايو- أيار عام 2013 جرت مراسم الافتتاح المهيب لجامع شماخي التي حضرها الرئيس الهام علييف وزعماء كل الأديان الموجودة في القوقاز.

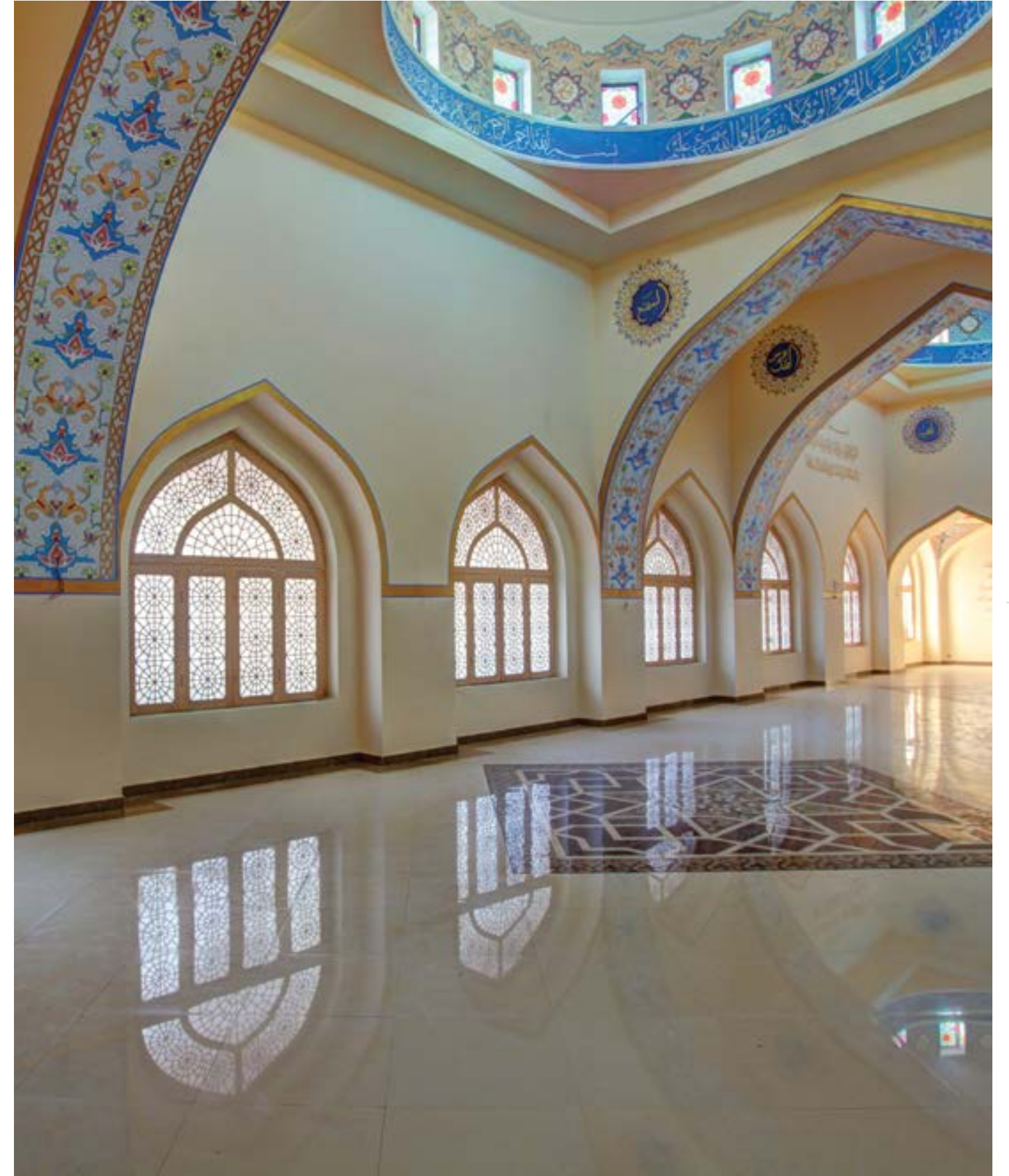
36

İMAMZADƏ KOMPLEKSİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ)
IMAM-ZADEH COMPLEX (GANJA)
مجمع «إمامزاده» (مدينة غنجه)

İmamzadə kompleksinin bərpası ilə əlaqədar Prezident İlham Əliyev 2010, 2011 və 2013-cü illərdə sərəncamlar imzalamış və bu məqsədlə ümumilikdə 9 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Eyni zamanda, dövlət başçısı İmamzadə kompleksinə gedərək təmir-bərpa işləri ilə yaxından tanış olmuşdur. Hazırda təmir-bərpa işləri davam etdirilir.

Azerbaijani President İlham Aliyev signed a series of decrees in 2010, 2011 and 2013 on restoration of the Imam-zadeh complex, located on the territory of the Ganja State Historical and Cultural Reserve, allocating a total of 9 million manats to this end. The President personally visited the site several times to review the progress of restoration.

أصدر الرئيس إلهام علييف مراسيم خاصة بإعادة بناء مجمع «إمامزاده» خلال سنوات 2010 و2011 و2013 و لهذا الغرض تم تخصيص إجمالي 9 ملايين مانات. وفي نفس الوقت زار الرئيس مجمع «إمامزاده» حيث اطلع عن كثب على سير أعمال الترميم وإعادة البناء التي ما زالت مستمرة اليوم.

37

38

QARDAŞLIQ MƏSCİDİ KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, BİNƏQƏDİ RAYONU)
GARDASHLIG (BROTHERHOOD) MOSQUE COMPLEX (BAKU, BINAGADI DISTRICT)
مجمع مسجد «الاخوة» (مدينة باكو، منطقة بينقدي)

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 18 avqust 2012-ci ildə Bakı şəhərində yeni məscid kompleksinin tikintisi ilə bağlı sərəncam imzalamış, 30 dekabr 2012-ci ildə isə kompleksdə tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olmuşdur. Hazırda tikinti işləri davam edir.

Azerbaijani President Ilham Aliyev signed a decree on August 18, 2012 on the construction of a new mosque complex in Baku. He is keeping a watchful eye on the progress of building work, visting the site on December 30, 2012. Construction is still under way.

أصدر الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف في 18 أغسطس- آب عام 2012 مرسوماً يقضى بإنشاء مجمع مسجد جديد في مدينة باكو. أما في 30 ديسمبر- كانون الأول عام 2012 فقد اطلع ميدانياً على أعمال البناء المستمرة في المجمع .

39

İÇƏRİ SƏHƏR OLD CITY

إيتشيري شاهر (المدينة القديمة)

tədqiqatlar nəticəsində tapılan sal qaya üzərindəki quyu məscidin daha qədimlərə aid olan atəşgah məbədi üzərində inşa edilmiş tikili olmsı fikrinə əsas verir.

Son üç əsrdə bu məscidi yerli əhali "Sinig qala" adlandırmışdır. Bu adın tarixçəsi 1723-cü ildə Rusiya çarı I Pyotrun Xəzər dənizinə təşkil etdiyi yürüşlə bağlıdır. Pyortun sərkərdələrindən admiral Matyuşkin Bakı limanında lövbər salıb dörd gün gəmilərdən şəhəri top atəşinə tutur. Nəticədə bir çox tikililər dağılır, Məhəmməd məscidinin minarəsinin bir tərəfi zədələnir. O vaxtdan əhali top mərmilərinə qala bürcü kimi davam gətirən Məhəmməd məscidinə "Sinig qala" adını verir. Son illərdə əsaslı bərpa olunmuş Məhəmməd məscidi abidə və dini ocaq kimi üç əsrdən sonra özünün yeni həyatına başlamışdır.

İçərişəhəri Bakının ürəyi, bəzən də daşlaşmış tarixi hesab edirlər. Amma bu təkcə tarix deyil, həm də yüzilliklər ərzində formalaşmış böyük və zəngin mədəniyyətdir. Ərazicə kiçik olan bu şəhər böyük tarixi hadisələrə, ağır döyüşlərə, onlarla nüfuzlu hökmdarın, görkəmli şəxsiyyətin taleyinə şahidlik etmişdir.

İçərişəhərdə sıx məhəllələr və hər məhəllənin də ayrıca məscidi olmuşdur. Bu ərazidə məktəb-mədrəsələr, təkkələr, karvansaralar fəaliyyət göstərmiş, böyük xəlvetiyyə şeyxi Seyid Yəhya Şirvani əl-Bakuvi burada yaşayıb-yaratmış, Şirvanşahlar sarayı günümüzə qədər gəlib çıxmışdır. İçərişəhərin bizə məlum olan və günümüzədək gəlib çatmış ən qədim məscidi Məhəmməd (Sinig qala) məscididir.

discovered a pit in solid rock, which implies that the mosque was built over a much older fire-worshippers' temple.

Local people called the mosque "Sinig Gala", meaning "broken" or "damaged castle", and the name has stuck for some 300 years. It came from the Caspian Sea campaign instigated by Russian Czar Peter the Great in 1723. One of the men in Peter's inner circle, Admiral Matyushkin, set anchor in Baku Bay and subjected the town to cannon fire for four days. As a result, a number of buildings were badly damaged, including one side of the minaret of the Muhammad Mosque. This was how the mosque got its name "Sinig Gala" – "Damaged Castle". The Muhammad Mosque was recently renovated and is now both a historical monument and a place of worship.

Icheri Sheher is said to be the heart of Baku, the city's history cast in stone. But there is not only history here, there's also a deep, profound culture that has taken shape over centuries. Despite its relatively small size, this town witnessed great historic events, fierce battles, acclaimed rulers and historic figures.

The Icheri Sheher used to have distinct, close-knit neighbourhoods, each of which had a mosque of its own. The inner city was renowned for its madrasas, caravanserais and takia (Sufi lodges). The great Khalvati sheikh, Seyid Yahya Shirvani Al-Bakuvi, lived and worked in the Shirvanshah Palace, which has remained virtually intact to this day. The oldest mosque still standing in the Icheri Sheher is the Muhammad Mosque (Sinig Gala).

الاسفل مسقف بالقناطر. ان البئر التي تم اكتشافها على صخرة في سير الدراسات الأثرية هنا تشكل سببا وجيها لافتراض أن المسجد منشأة بنيت على معبد النار العتيق.

و قد سمي السكان المحليون هذا المسجد خلال ثلاثة قرون الاخيرة بـ«سينيق قالا» اي قلعة مكسرة. ويعود تاريخ هذه التسمية الى الغزوات التي قام بها القيصر الروسي بطرس الاول في اتجاه بحر قزوين عام 1723 حيث كان الاميرال ماتيوشكين احد القادة العسكريين لبطرس الاول قد أرسى في ميناء باكو وعرض المدينة لنيران المدافع من السفن طيلة اربعة أيام، مما أدى الى تدمير عدد كبير من المنشآت، كما تضرر احد جوانب منئذنة مسجد محمد. ومنذ ذلك الحين يسمي السكان مسجد محمد الذي صمد لطلاقات المدافع كقلعة حصينة بـ«سينيق قالا». وبدأ مسجد محمد الذي تم ترميمه الشامل خلال السنوات الأخيرة حياته الجديدة بعد ثلاثة قرون كآثر تاريخي ومركز ديني.

يعتبر الناس ايتشيري شهر- الجزء القديم لمدينة باكو قلباً للعاصمة أو تاريخها المتحجر. لكنه ليس تاريخاً فقط، بل وحضارة كبيرة وغنية تكونت خلال مئات السنين. وهذه المدينة الصغيرة من حيث المساحة قد شهدت أحداثاً تاريخية كبيرة ومعارك عنيفة ومصائر العشرات من الحكام الجبابرة والشخصيات البارزة.

كانت توجد في ايتشيري شهر أحياء سكنية يعيش الناس فيها بكثافة ومسجد لكل حي. كما كانت تعمل فيها مدارس و تكايا وخانات القوافل، وكان قد عاش وأبدع هنا الشيخ الكبير للخلوتية السيد يحيى الشيرواني الباكوي وبلغ يومنا هذا قصر ملوك شيروان. ان أقدم مسجد نعرفه في ايتشيري شهر والذي بلغ يومنا هذا هو مسجد محمد (سينيق قالا).

MƏHƏMMƏD (SINIQ QALA) MƏSCİDİ (BAKİ, İÇƏRİŞƏHƏR) MUHAMMAD (SINIG GALA) MOSQUE (BAKU, ICHERI SHEHER – INNER CITY) مسجد محمد (سينيق قالا) (باكو، ايتشيري شهر)

Daş kitabəsindən də məlum olduğu kimi, məscidi Ustad-reis Məhəmməd Əbubəkr oğlu 1078-1079-cu ildə tikmişdir. Bu nadir tikili relyefə məharətlə uyğunlaşdırılmış memarlıq nümunəsidir. Möhtəşəm görüntüyə malik olub tam müdafiə qalasını xatırladan məscid iki mərtəbədən və tək minarədən ibarətdir. Minarənin kompozisiya həlli onun həm də müşahidə qülləsi rolunu oynadığını göstərir.Məscidin ikinci mərtəbəsində geniş ibadət salonu memarın fikrinə uyğun olaraq birinci mərtəbəni təkrar edir. Alt mərtəbəsi tağbəndlə örtülmüşdür. Burada arxeoloji

The mosque was built circa 1078-79 by Master Craftsman Muhammad Abubakr oğlu, according to the inscription on a stone slab. The architecture of this unique building fits its surroundings perfectly. The mosque looks rather forbidding, resembling a real castle. It has two storeys and a single minaret. The structure and position of the minaret reveal its secondary function as a watchtower.The spacious prayer hall on the mosque's second floor is virtually an exact replica of the first floor, by design of the architect, although the lower floor has arches. On the ground floor archaeologists

كما يتبين من كتابته المنقوشة على الحجر أن المسجد بني من قبل البناء- الرئيس محمد أبو بكر اغلو خلال سنتي 1078-1079. وهذا المبنى النادر نموذج معماري ينسجم تمام الانسجام بتضاريس الأرض المحلية. ان المسجد ذا المنظر المهيب الذي يشبه قلعة حصينة ويتكون من طابقين و منئذنة واحدة. يدل الحل التركيبي للمئذنة على انها كانت تلعب دور برج المراقبة ايضاً.

يكرر المصلى الرحب الواقع في الطابق الثاني للمسجد الطابق الاول حسب فكرة المعمار. و الطابق

ŞAH MƏSCİDİ (BAKİ, İÇƏRİŞƏHƏR)
SHAH'S MOSQUE (BAKU, THE INNER CITY)
مسجد الشاه (باکو، ایتشیری شهر)

Şah məscidi Şirvanşahlar Sarayı Kompleksinə daxildir. Məscidin minarəsinin hündürlüyü 22 metrdir. Minarəni əhatə edən yazıdan məlum olur ki, onun tikilməsini 1441-1442-ci illərdə Şirvanşah I Xəlilullah əmr etmişdir. Məscidə girməzdən əvvəl dəstəmaz almaq üçün həyətin şimal tərəfində, hündür meydançada quyruq və kiçik hovuz var.

Memarlıq formasına görə məscid çox sadədir. Onun giriş portalı bəzəksizdir, lakin minarə zərifliyi və gözəlliyi ilə diqqəti cəlb edir. Eyvanın ətrafı başqa böyük məscid minarələrində olduğu kimi üzəri oyma üsulu ilə bəzənmiş, daş məhəccərlə əhatə olunmuşdur. Sonralar çar ordusu tərəfindən şəhər top atəşinə tutularkən

The Shah's Mosque is part of the Shirvanshahs Palace Complex. The mosque's minaret is 22 meters tall. Inscriptions on the minaret state that the construction was commissioned by Shirvanshah Khalilullah I in 1441-42. There is a well and a pool for ablutions on high ground on the north side of the courtyard, just before the entrance to the mosque.

The mosque is very simple in terms of its architecture and construction. The entrance portal has no ornaments or decorations, but the minaret stands out for its delicacy and beauty. As is the case with other large mosque minarets, the balcony is decorated with interlaced woven patterns which were originally repeated in the stone parapet. The

یدخل مسجد الشاه في نطاق مجمع قصر ملوك شيروان. ويبلغ ارتفاع منئذنة المسجد 22 متراً. يتبين من الكتابات المنقوشة على الأحجار في جدار المنئذنة أن المسجد بني بأمر ملك شيروان خليل الله الأول خلال سنتي 1441-1442. توجد بئر وحوض صغير للوضوء على مكان مرتفع في شمال الفناء قرب مدخل المسجد.

المسجد بسيط جداً من حيث شكله المعماري. وبوابته خالية من الزخارف، لكن المنئذنة تجذب الانتباه بأناقته وجمالها. تم تزيين شرفة المنئذنة من جوانبها بالأحجار المنحوتة كما هو الحال في مآذن سائر المساجد الكبيرة وتمت إحاطتها بحواجز حجرية. وقد تم تبديل الشرفة الحجرية المدمرة نتيجة القصف

dağıdılmış daş məhəccər XIX əsrdə dəmir məhəccərlə əvəz edilmişdir.

Məscidin daxilində şimal, şərq və qərbdən sadə işlənmiş qapılar açılır. Qapılardan şərq tərəfdəkindən Şah və onun ailəsi, şimaldakından kişilər, qərbdəkindən isə qadınlar istifadə edirlərmiş. Gümbəzlə örtülən məscidin ibadət zalı mərkəzi hissədən və 4 tərəfdən birləşən çatma taxçalardan ibarətdir. Mərkəzi zalın yuxarı küncündə divara hörülmüş zala açılan küplər səsi o qədər gücləndirmiş ki, imamın səsi qadınlara məxsus otaqdan da eşidilmiş. Minbərin arxasında olan divar oyuğundan digər kiçik bir otağa keçmək üçün pilləkənlər var.

stone parapet was replaced by iron railings in the 19th century after the Czar's armies destroyed it with cannon fire.

The mosque has doors on the north, east and west sides, all conceived in a simple style. The Shah and his family would enter the mosque through the east door, while men would use the north door and women the west door. The domed prayer hall consists of a central part with interlaced niches which connect the four sides. Pitchers bricked in to the upper corners amplified the sound in the central hall so well that the Imam's voice could even be heard in the women's room. An opening in the wall right behind the pulpit contains a stairway leading to another room.

المدفعي للمدينة من قبل الجيش القيصري فيما بعد بالشرفة الحديدية في القرن التاسع عشر.

تفتح الأبواب البسيطة من الشمال والغرب والشرق من داخل المسجد. وكان الملك وأعضاء عائلته يستخدمون الباب الشرقي والرجال من الباب الشمالي والنساء من الباب الغربي. ويتكون المسجد المغطى بالقبة من المصلى والنوافذ الخشبية المتصلة ببعضها البعض من 4 اتجاهات. كانت القلال الطينية الموضوعة في اعلى زاوية من الصالة المركزية تكبر الصوت الى درجة حتى كان يسمع صوت الإمام في الحجره العائده للنساء. وتوجد سلالم للعبور الى حجره صغيرة اخرى من خلال الجدار خلف المنبر.

48

HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ (BAKİ, İÇƏRİŞƏHƏR)
HEZRET (SAINT) ALI'S MOSQUE (BAKU, THE INNER CITY)
مسجد حضرة علي (باكو، اجري شهر)

Orta əsr karvan ticarət yolu üzərində yerləşən bu məscid XVII əsrin əvvəllərində inşa edilmişdir. Planda kvadrat formalı olub mərkəzi günbəzlidir. Cənub divarında stalaktit yaruslu mehrabı var. Əhali arasında "Həzrət Əli məscidi" kimi tanınan bu ibadət evini dövrün görkəmli şəxsiyyətlərindən biri olmuş Seyid Yahya Murtuza öz şəxsi vəsaiti hesabına tikdirmişdir. O, dini xadim kimi, elə bu məsciddə fəaliyyət göstərmiş, vəsiyyətinə görə dünyasını dəyişdikdən sonra məscidin həyətidə dəfn edilmişdir. Hazırda qəbri məscidin giriş qapısının yanında yerləşir.

This mosque on the medieval caravan route was built in the early 17th century. It is square with a dome in the centre. The southern wall has a semicircular, stalactite-style Mihrab. Although it is popularly known as Hezret Ali's Mosque, construction was funded by Seyid Yahya Murtuza, a notable figure of the period. He served as a clergyman at the mosque and was buried in the mosque's court-yard, according to his last will. His grave is still there, by the entrance to the mosque.

بني هذا المسجد الواقع على الطريق التجاري للقوافل في القرون الوسطى في اوائل القرن السابع عشر. إنه مربع الشكل مع القبة في وسطه. وله محراب ذو هوابط كليبسية في جداره الجنوبي. وبني هذا المسجد المعروف عند السكان بـ «مسجد حضرة علي» على نفقة سيد يحيى مرتضى احد الشخصيات البارزة لعهدده. إنه بوصفه رجل الدين قد عمل في هذا المسجد نفسه ودفن في فناءه بعد ان فارق الحياة وفقاً لوصيته. وفي الوقت الحاضر يقع قبره عند مدخل المسجد.

49

CÜMƏ MƏSCİDİ (BAKİ, İÇƏRİŞƏHƏR) THE JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BAKU, THE INNER CITY) المسجد الجامع (باكو، ايتشري شهر)

İçərişəhər Cümə məscidi Qız qalasından bir qədər aralıda yerləşir. Məscidin daş hasarının ön hissəsindəki lövhədə bu sözlər yazılmışdır: “1899-cu ildə Bakı milyonçusu Hacı Şeyxəli Ağa Dadaş oğlu Dadaşov tərəfindən tikilmişdir”.

Portal formalı giriş qapısının meydançasına doğru yerdən beş daş pillə qalxır. Tağ qapı oyma ilə Qurani-Kərimdən ayələr və naxışlar həkk olunmuş daşla haşiyələnmişdir. İbadət zalı çoxsaylı tağ keçidlərlə tərtib olunmuş məscidin sol tərəfində şərəfəli minarə ucalır.

The Inner City's Juma Mosque stands a little apart from the Maiden Tower. A carved stone on the front of the mosque's wall reads: “Built by Baku millionaire Haji Sheikhalı Aga Dadash oğlu Dadashov in 1899”.

Five stone steps lead up to the front of the portal-shaped entrance gate. The arched gate stands in the middle of a walled enclosure which is beautifully decorated with Ayats from the Koran and ornaments. A minaret with a balcony rises on the left-hand side of the mosque. Inside, the prayer hall has many arches.

يقع المسجد الجامع على مقربة مباشرة من برج العذراء. كتبت على اللوحة المعلقة على الجدار المبني من الأحجار عند مدخل المسجد: «بني المسجد من قبل مليونر باكو الحاج شيخ علي أغا داداش اغلو داداشوف عام 1899».

تصعد خمس درجات نحو ساحة البوابة. والباب المقوس مؤطر بحجر مزخرفة ومنقوشة بآيات من القرآن الحكيم. وترتفع منذنة ذات شرفة في الجانب الأيسر من المسجد الذي تم تزويد المصلى فيه بعدد كبير من الممرات المقوسة.

1972-ci ildən 1992-cı ilə qədər Azərbaycan Xalça Muzeyi yerləşmiş Cümə məscidi hazırda ibadət evi kimi fəaliyyətini davam etdirir. 2008-ci ildə dövlət hesabına məsciddə əsaslı təmir-bərpa işləri aparılmış və ibadət evi Bakının ən möhtəşəm abidələrindən birinə çevrilmişdir.

Tarixçi alim Sara Aşurbəyli “Orta əsrlər Bakı şəhərinin tarixi oçerki”ində yeddi yüz il ərzində dəfələrlə yenidən qurulmuş Cümə məscidinin yerində atəşgah məbədi olduğunu yazır. Bu ehtimal məscidin əvvəlki binasının 1888-ci ildə Pavlinov adlı arxeoloq tərəfindən çəkilən eskizinə və 1873-cü ildə məscidin daxilində üstü örtülməyən dörd tağ olduğu haqqında naməlum bir şahidin yazdığı qeydlərə əsaslanır. Buna əsas verən digər mühüm fakt vaxtilə Bakıda atəşgah məbədlərinin sayının çoxluğuudur.

Cümə məscidinin divarına həkk olunmuş bir yazıda binanın inşası haqqında belə deyilir: “709-cu ilin (1309-1310) Rəcəb ayında Əmir Şərəfəddin Mahmud bu tikilini yeniləmək əmri vermişdir”. Deməli, bu yerdə daha əvvəl də ibadətqah olmuşdur.

Məscidin divarlarında XI – XII əsrlərə aid kitabələr də var. Onlardan biri Sultan Olcaytın fərmanını əks etdirir.

Bakı milyonçusu Hacı Şeyxəli Dadaşovun XIX əsrin sonunda hansı zərurətdən köhnə məscidi sökmək qərarına gəlməsini söyləmək çətinidir. Lakin bu həqiqətdir ki, onun yerində Təbriz memarlıq üslubunda tikilmiş indiki məscid gözəl sənət əsəridir.

The Juma Mosque housed the Carpet Museum of Azerbaijan from 1972 to 1992, but is now a place of worship once again. The mosque was renovated in 2008 with government funding, becoming one of Baku's most notable landmarks.

Historian Sara Ashurbeyli wrote in her “Essay on the Medieval History of Baku” that the Juma Mosque, which has undergone several renovations and refurbishments, stands on the former site of a fire-worshippers' temple. This assumption is based on a sketch of the former building of the mosque by an archaeologist called Pavlinov in 1888 and on written accounts by an unknown witness of four arches uncovered inside the mosque in around 1873. Another factor that adds substance to her theory is that Baku once had numerous fire-worshippers' temples.

An inscription on the Juma Mosque's wall refers to the construction: “Amir Sharafaddin Mahmoud decreed that this building be restored in the month of Rajab 709 (1309-1310)”. So, another place of worship must have stood where the mosque now stands.

Stone inscriptions in the mosque walls date as far back as the 11th-13th centuries. One of them refers to a decree by Sultan Oljaitu. It is hard to guess why the aforementioned Baku millionaire Haji Sheikhalı Dadashov should decide to bring down the old mosque sometime at the end of the 19th century. One thing is certain though – the mosque built in its place, crafted after the Tabriz architectural fashion, is an amazing work of art.

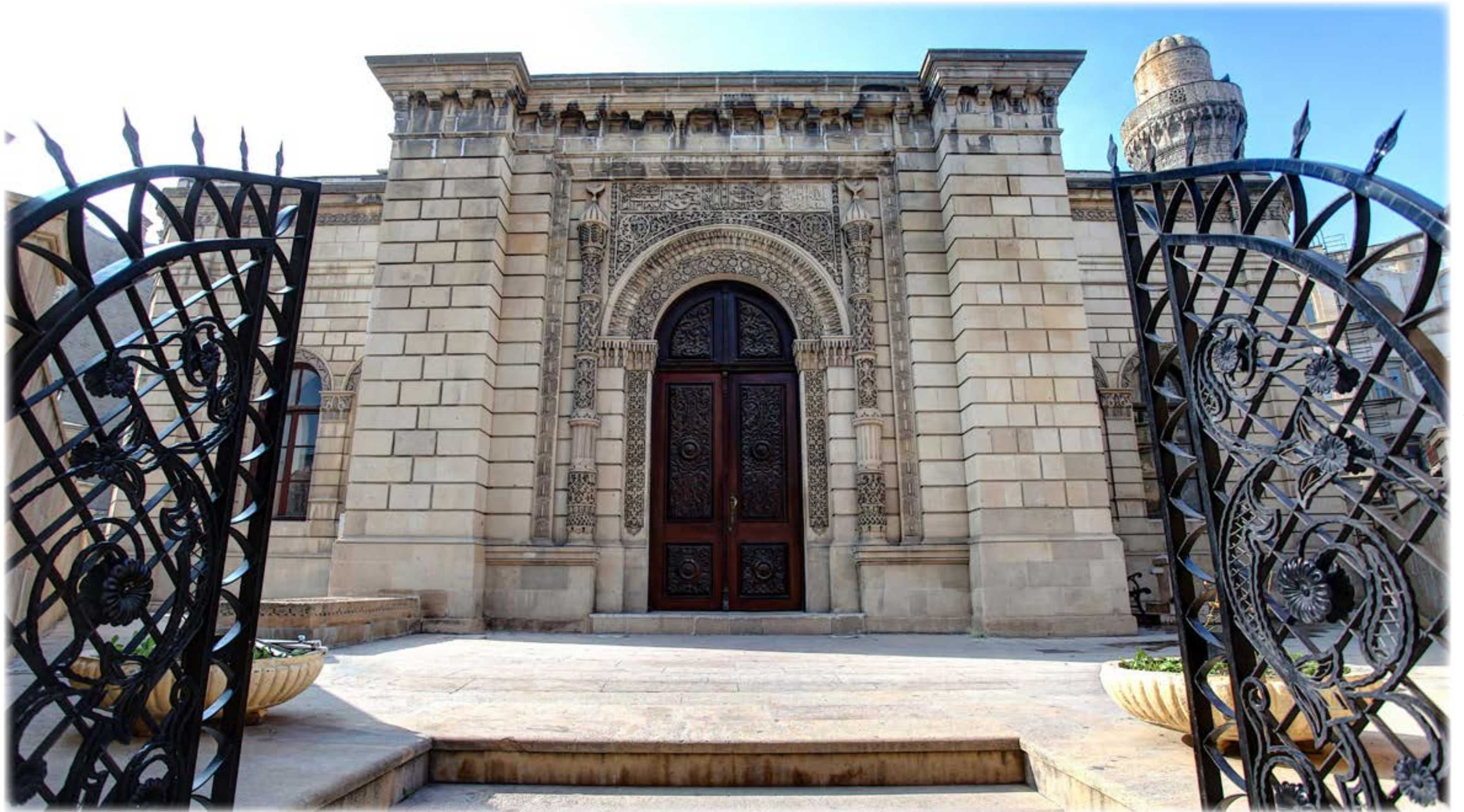
يواصل المسجد الجامع نشاطه اليوم كمعبد بعد ان كان يقع فيه متحف السجادة الاذربيجاني خلال الفترة من عام 1972 الى عام 1992. وفي عام 2008 جرت فيه أعمال الترميم الشامل وإعادة البناء على حساب الدولة وتحول المعبد الى احد معالم باكو الاكثر روعة.

تذكر المؤرخة سارا عاشوربيلي في كتابها «نبذة تاريخية لمدينة باكو في القرون الوسطى» بأن المسجد جامع الذي تمت اعادة بنائه أكثر من مرة خلال سبعمئة سنة بني على أنقاض معبد النار. ويستند هذا الاحتمال الى رسم مجمل للمبنى السابق للمسجد من جانب المعمار باسم بافلينوف عام 1888 ومدونات كتبها شاهد مجهول عام 1873 عن وجود أربعة قناطر مفتوحة داخل المسجد. ودليل هام آخر على ذلك هو وجود عدد كبير من معابد النار في باكو سابقاً.

سجل في كتابة محفورة في جدار المسجد الجامع عن بناء المسجد: «أصدر الامير شرف الدين محمود أمراً بتجديد هذا المبنى في شهر رجب عام 709 هجري (الموافق عام 1309-1310 ميلادي)»، الأمر الذي يدل على وجود معبد في هذا المكان سابقاً.

تحفل جدران المسجد بكتابات عائدة الى القرنين الحادي عشر والثاني عشر وتعكس احداها مرسوم السلطان أولجايوتو.

من الصعب ان نقول شيئاً عن سبب قرار مليونر باكو الحاج شيخ علي داداشوف بهدم المسجد القديم. لكن يجب علينا ان نعترف بان المسجد الحالي المبني بأسلوب فن عمارة تبريز في مكانه هو نموذج فني رائع.

asir ABIDALAR CAPTIVE MONUMENTS الأسير المعالم

YUXARI GÖVHƏR AĞA MƏSCİDİ (ŞUŞA ŞƏHƏRİ) YUKHARI GOVHAR AGA MOSQUE (SHUSHA) مسجد يوخاري جوهر أغا (مدينة شوشا)

“Kitabi-tarixi Qarabağ” əsərinin müəllifi Mir Mehdi Xəzaninin yazdığına görə, hicri tarixi ilə 1182-ci ildə (miladi ilə 1768-69-cu il) Qarabağ hakimi İbrahimxəlil xan tərəfindən bina edilən məscid hicri 1281-ci ildə (miladın 1866-1867-ci illərində) mükəmməl şəkildə təmir olunmuşdur. Daxili sahəsi 558 kv. metrdir. Təxminən 30 metr hündürlüyündə qoşa minarəsi var.

Baharlının “Qarabağnamə”sində deyilir ki, Şuşanın baş meydanında 1759-cu ildə Pənahəli xan tərəfindən qamışdan iki qapılı məscid tikilmiş, 1768-ci ildə isə onun

The mosque was built in Hijra 1182 (1768-69 A.D.) by the ruler of Garabagh, Ibrahimkhalil Khan, according to Mir Mehdi Khazani, author of the “History of Garabagh”. The mosque was restored, splendid and grand, in Hijri 1281 (1866-67 A.D.) The inner space covers an area of 558 square metres. The mosque has twin minarets, each about 30 metres high.

Baharlı's “Garabagname” says that Panah-Ali Khan built a two-door mosque, made of reed, on Shusha's main square in 1759. The late Khan's son, Ibrahim Khalil Khan,

وفق ما كتبه مير مهدي خزاني مؤلف «كتاب تاريخ قراباغ» بني هذا المسجد من قبل حاكم قراباغ إبراهيم خليل خان عام 1182 هجري (الموافق 1768-1769 ميلادي). وتم ترميمه الشامل والكامل عام 1281 هجري (1866-1867 ميلادي). وتبلغ مساحة المسجد من الداخل 558 متر مربع. وله منئذنتان يبلغ ارتفاعهما 3 امتاراً.

يشار في كتاب «قراباغنامه» لمؤلفه باهارلي الى ان مسجداً ذا بابين من القصب قد بني في الساحة الرئيسية لشوشا من قبل بناهعلي خان عام 1759

yerində mərhum xanın oğlu İbrahimxəlil xan tərəfindən daha möhtəşəm məscid ucaldılmışdır. Təxminən 100 ildən sonra elə bu yerdə onun qızı Gövhər Ağanın tapşırığı və vəsaiti ilə memar Kərbəlayi Səfixan Qarabaği tərəfindən daha bir məscid inşa edilmişdir. Buna qədər mövcud olmuş Cümə məscidi binasının görünüşü ilə o zaman Qafqaza səyahət edən rus rəssamı Vasili Vereşaqinin çəkdiyi şəkildən tanış ola bilərik. Rəssamın çəkdiyi şəkildəki məscid binası əzəmətlidir. Onun giriş hissəsi Səfəvi memarlığına xas olaraq həddən artıq böyük baştağdan qurulmuşdur. Baştağın üzərində dam örtüyü Avropa memarlığına məxsus ampir şəklinə işlənmişdir. Bu məscid binasının yerində tikilən Yuxarı Gövhər Ağa məscidinin fasadı isə üç eyniölçülü tağla irəli çəkilərək binanın şimal, yeni ön hissəsi boyunca uzanan eyvan şəklinə həll olunmuşdur. Yeni binada Qurani-Kərimdən ayələr, məscidin inşa tarixi və Gövhər Ağanın vəsiyyətnamələrini əks etdirən çoxlu daş kitabələrə rast gəlmək olar. Binanın ikinci mərtəbəsi və minarələrdəki ornament, eləcə də kitabələr məşhur Azərbaycan şairi və nəqqaşı Mir Möhsün Nəvvab tərəfindən işlənmişdir.

Səxavəti və xeyriyyəçiliyi ilə ad çıxaran xan qızı Gövhər Ağa məscidin bir hücrəsini mədrəsə etmiş, bura ibadətə gələn və ehtiyacı olanlara həftədə bir dəfə yardım, məsciddə Quran oxuyan və azan verən müəzzinlərə məvacib ayırmışdı. Gövhər Ağa vəfat edəndən sonra məscid həyatında dəfn edilmiş, az sonra isə nəşi Məkkəyə aparılaraq orada torpağa tapşırılmışdır.

1992-ci ildən bu günə qədər gözəl Şuşanın digər tarixi-mədəni abidələri kimi, Yuxarı Gövhər Ağa məscidi də erməni işğalı altındadır.

replaced it with an even greater mosque in 1768. Then, about a hundred years later, his daughter Govhar Aga commissioned the architect Kərbəlayi Safikhan Garabaghi to build another mosque at the exact same spot. The previous appearance of the Juma Mosque can be seen in a painting by Russian artist Vasily Vereshchagin who was travelling around the Caucasus at that time. The mosque in the painting is remarkable. The entrance part is an oversized grand-arch crafted in the Safavid architectural style. The roof above the arch is worked in the European Empire style. The facade of the mosque which replaced it, the Yukhari Govhar Mosque, however, has the form of a balcony with three arches of equal size and runs all along the northern, that is the front, part of the building. This new building features a number of stone plaques with inscriptions of Ayats from the Holy Koran, the history of the mosque's construction and testaments to Govhar Aga. The decorations on the building's second floor and minaret, as well as the plaques, were made by the famous Azerbaijani poet and artist Mir Mohsun Navvab.

Widely acclaimed for her kindness and charity, the Khan's daughter Govhar Aga made a part of the mosque into a Madrasa and handed out aid to mosque-goers in need every week; she also assigned wages to the muezzins who chanted verses from the Koran and the Azan, the call to prayer. When she passed away, Govhar Aga was buried in the inner yard of the mosque, but later her remains were taken to Mecca which is her final resting place. Just like all the other historic and cultural monuments of beautiful Shusha, the Yukhari Govhar Aga Mosque has been under Armenian occupation since 1992.

. و في عام 1768 بني مسجد فاخر في محله من قبل ابراهيم خليل خان نجل الخان المرحوم. و بعد 100 عام تقريباً قام المعمار الكربلائي صفي خان قراباغي بإنشاء مسجد آخر في نفس المكان بتكليف جوهر اغا ابنة إبراهيم خليل خان وعلى نفقتها. يمكننا ان نتعرف على منظر مبنى مسجد الجمعة السابق من خلال الرسم الذي رسمه الرسام الروسي فاسيلي ويريشاغين الذي زار القوقاز آنذاك. نجد في رسمه ان مبنى المسجد عظيم جداً. يتكون مدخله من قوس رئيسي كبير للغاية بني النمط المعماري المتميز للمسجد الصفوي. وصنع غطاء سطح القوس الرئيسي على شكل الامبير الخاص بفن العمارة الاوروبية. اما واجهة مسجد «يوخاري جوهر اغا» الذي بني في محل هذا المسجد قد تم تقديمها بواسطة القوس بنفس المقياس ليشكل شرفة تمتد على طول الجزء الامامي من المبنى. يمكن ان نشاهد في المبنى الجديد عدداً كبيراً من الكتابات المنقوشة على الاحجار التي تعكس آيات مباركة من القرآن الكريم وتاريخ بناء المسجد ووصايا جوهر اغا. ان الزخارف و الكتابات الموجودة في الطابق الثاني للمبنى ومنذنتيه هي كلها من عمل الشاعر والخطاط الأذربيجاني الشهير مير محسن نواب.

و كانت جوهر اغا ابنة الخان المعروفة بسخائها وأعمالها الخيرية قد حولت جزءاً من المسجد الى مدرسة وخصصت تبرعا ماليا مرة واحدة في الاسبوع لزوار المسجد المحتاجين ورواتب للمؤذنين. هذا ودفنت جوهر اغا في فناء المسجد، ثم نقلت رفاتها بعد قليل الى مكة المكرمة حيث دفنت من جديد.

də dekorativ tərtibatı ilə seçilirdi. Tədqiqatçı Rizvan Qarabağinin yazdığına görə, bura Kərbəlayi Səfixan Qarabağinin tikdiyi son minareli məscid olmuşdur. Sonrakı illərdə bu gözəl sənətkarın tikdiyi məscidlərdə uca minarələr olmamış, onları damın üstündə güldəstə formalı kiçik şərəfələr əvəz etmişdir. Amma memarlıq üslubundakı belə kəskin dəyişikliyin nə ilə bağlı olması heç yerdə izah olunmur. Fasad yalnız divar və assimetrik düzülüşə malik qapı və pəncərələrdən ibarətdir.

Saatlı məscidinin interyer həlli bədii kamillik nümunəsi hesab oluna bilər. Tavana dayaq olan dörd səkkizbucaqlı daş sütunlara minnətdar olaraq ibadət zalı üçnefli məkana malikdir. Bunun nəticəsində zalda sanki sonsuz sayda tağ keçidlər yaranır. Divarların səthi həndəsi fiqurlar və nəbati naxışlarla tərtib olunmuşdur. Tək minarə binanın arxa tərəfində yerləşdirilmişdir. Belə ehtimal edilir ki, minarə məscidlə eyni vaxtda deyil, sonrakı illərdə ucaldılmışdır.

İstedadlı memarın tikdiyi bütün binaların divarında belə bir söz yazılmışdır: “Qarabağdan olan Kərbəlayi Səfixan tərəfindən tikildi”. Əlbəttə, bu daş imzalar sonrakı dövrlər üçün sənəd kimi böyük əhəmiyyət daşıyır. Lakin bunsuz da memarın yaratdığı əsərlərə, məscidlərə hətta uzaqdan baxanda belə, onun kim tərəfindən tikildiyi məlum olur – memar Qarabaği.

neighbourhood mosques in Shusha in terms of size, architectural style and decoration. According to researcher Rizvan Garabaghi, it was the last mosque that Kerbalayi Safi Khan Garabaghi built to have a minaret. No other mosque this extraordinary craftsman built subsequently had tall minarets; instead, they had small roof-top balconies in the shape of a bouquet of flowers. There's no reasonable explanation why Kerbalayi Safi Khan Garabaghi had this sudden, drastic change of heart about his architectural style. The facade of the mosque is a plain wall with asymmetrically located doors and windows.

The interior of the Saatli Mosque, on the other hand, can be justly described as a fine example of artistic maturity. The prayer hall is a large space divided into three sections by the four octagonal stone pillars that support the high ceiling. This creates the impression of an endless series of arches in the hall. The walls are decorated with geometric shapes and botanical designs. The single minaret stands just behind the building and is presumed to have been built at a different time, a while later than the mosque itself.

All the buildings of the brilliant architect have an inscription on their walls, “Built by Kerbalayi Safi Khan of Garabagh”. These engraved signatures are naturally very important, as they represent documentary evidence for generations to come. However, it would suffice to take one look at any of the architect's work, be it a regular building or a mosque, to know right away that it was built by architect Garabaghi.

الباحث رضوان قراباغي أن هذا المسجد أصبح آخر مسجد ذي مننذة بناها كربلائي صفي خان قراباغي. ان المساجد التي بناها هذا الفنان اللامع في سنوات لاحقة كانت تخلو من المآذن المرتفعة وحلت محلها مآذن صغيرة فوق سطح المبنى. و لا يمكن ربط سبب مثل هذا التغيير الجذري في الأسلوب المعماري بحجة ما. وتتكون الواجهة من الجدار والأبواب و النوافذ المركبة بشكل غير متناسق ببعضها البعض.

يمكن اعتبار تصميم مسجد «ساعتلي» نموذجاً للكمال الفني. وبفضل ٤ أعمدة حجرية ذات ثمانية الزوايا تحت السقف تنشأ كميات كبيرة من الممرات المقوسة في المصلى. تم تزويق سطح الجدران برسوم هندسية ونقوش نباتية. وتقع المننذة الوحيدة خلف المبنى. ومن المحتمل ان المننذة كانت قد بنيت بعد إنشاء المسجد بوقت طويل.

كُتبت على جدران كل المباني التي بناها المعماري الموهوب هذه العبارة : « بني من قبل كربلائي صفي خان من قراباغ ». من الطبيعي أن هذه التواقيع المنقوشة على الاحجار تكتسب أهمية كبيرة كوثيقة بالنسبة للازمان اللاحقة. لكن المرء لما ينظر من البعد الى المساجد التي بناها المعماري يتأكد في الحال من هوية المعماري و هو المعماري قراباغ.

SAATLI MƏSCİDİ (ŞUŞA ŞƏHƏRİ) SAATLI MOSQUE (SHUSHA) مسجد «ساعتلي» (مدينة شوشا)

Saatlı məscidi 1883-cü ildə memar Kərbəlayi Səfixan Qarabaği tərəfindən tikilmişdir. Şuşa şəhərinin tarixini tədqiq edən Çingiz Qacarın yazdığına görə, Saatlı məscidinin yerində 1759-cu ildə Pənahəli xanın tikdirdiyi məscid və mədrəsə olmuş, məhz bu mədrəsədə böyük Azərbaycan şairi Molla Pənah Vaqif dərs demişdir.

Məscid Şuşanın Saatlı məhəlləsində tikildiyi üçün belə adlanır. Saatlı məhəllə məscidi olsa da, şəhərin digər məhəllə məscidlərindən həm həcmi, həm memarlıq quruluşu, həm

The Saatli Mosque was built by architect Kerbalayi Safi Khan Garabaghi in 1883. According to Chingiz Gachar, a researcher into the history of Shusha, the Saatli Mosque stands on the site of a mosque and madrasa built by Panah-Ali Khan in 1759; this was the madrasa where Azerbaijan's prominent poet Mullah Panah Vagif was schooled.

The mosque is called Saatli after the neighbourhood of Shusha where it was built. Although a neighbourhood mosque, the Saatli Mosque is quite different from other

بني مسجد «ساعتلي» من قبل المعماري كربلائي صفي خان قراباغي عام 1883. وفقاً لما يكتبه باحث تاريخ مدينة شوشا جينغيز قاجار بني مسجد ساعتلي في محل مسجد و مدرسة بناهما بناهعلي خان عام 1759 وكان الشاعر الأذربيجاني الكبير ملا بناء واقف قد درّس في هذه المدرسة بالذات.

يأخذ المسجد اسمه من اسم الحي السكني الذي بني فيه. وعلى الرغم من كونه مسجداً لحي واحد فإنه كان يختلف عن مساجد الأحياء السكنية الأخرى من حيث حجمه وطرازه المعماري وزخارفه. يذكر

qala hər detalda İslam incəsənəti üçün mühüm olan mürəbbə (dördbucaqlı) və dairə münasibətlərinə rast gəlmək olar. İbadət zalı mehrabın kənarlarından və eyvanlardan açılan pəncərələrlə işıqlandırılır. Mehrab tağçasının üzərində binanın dekor tərtibini verən ustad Məhəmməd Nəqqaş Təbrizinin adı və təmir olduğu il, hicri təqvimlə 1331-cü il (miladi 1913) tarixi həkk olunmuşdur. Mənbələrdə göstərilir ki, Ağdam Cümə məscidinin divarlarını ilkin variantda Kərbəlayi Səfixanın dostu nəqqaş Məhəmməd Şukuhi işləmişdir. Məscidin giriş qapısı Səfəvi memarlığı üçün xarakterik olan iri tağ portalın içindədir.

Memar Kərbəlayi Səfixan Qarabaği 1817-ci ildə doğulmuş, 1910-cu ildə vəfat etmişdir. Onun Azərbaycanın Şuşa, Ağdam, Bərdə, Füzuli şəhərlərində, eləcə də Ukraynanın Odessa və Türkmənistanın Aşqabad şəhərlərində ucaldığı məscidlər bu gün də memarlıq nümunələri hesab olunur. Kərbəlayi Səfixan Qarabağiyyə minnətdar olaraq "Qarabağ məscid memarlığı" adlı üslub formalaşmış və bu üslubu başqa heç bir digər üslublarla səhv salmaq mümkün deyil.

Ağdam şəhəri 1993-cü ildə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş və Azərbaycan memarlığının incilərindən sayılan Ağdam Cümə məscidi də erməni təcavüzünün qurbanına çevrilmişdir. Məscidin minarələri daxildən sökülmüş, tavanı bir neçə yerdən uçurulmuş, dizayn və yazıları pozulmuşdur. Cümə məscidinin bugünkü vəziyyəti 1954-cü il qəbul edilmiş "Silahlı münaqişə baş verdikdə mədəni dəyərlərin qorunması haqqında" Haaqa Konvensiyasının ermənilər tərəfindən pozulduğunu bir daha təsdiqləyir.

The murabba (square) and circular shapes, intrinsic to Islamic art, can be found in virtually every detail here. The prayer hall is lit through windows on either side of the Mihrab and in the balconies. Inscribed in stone on the Mihrab's arch are the name of the craftsman, Muhammad Naggash Tabrizi, who created the mosque's decorative features, and the year the restorations were made, Hijra 1331 (1913 A.D.). According to written sources, the walls of the Aghdam Juma Mosque were originally decorated by Kərbəlayi Safi Khan's friend, artist Muhammad Shukuhi. The entrance door to the mosque is enclosed within a large arched portal, which was a typical feature of Safavid architecture.

Architect Kərbəlayi Safi Khan Garabaghi was born in 1817 and died in 1910. The mosques he built in Shusha, Aghdam, Barda and Fizuli in Azerbaijan, as well as in Odessa in Ukraine and Ashgabat in Turkmenistan, are still regarded as brilliant examples of architectural craftsmanship. Kərbəlayi Safi Khan Garabaghi's lifelong work helped develop and hone Garabagh mosque architecture into a style in its own right, distinct from other architectural styles in this field.

Aghdam was seized by Armenian armed forces in 1993, and its Juma Mosque, a true gem of Azerbaijani architecture, fell victim to the Armenian aggression too. The mosque's minarets were dismantled from the inside, the ceiling broken in several places and designs and inscriptions destroyed. The current state of the Juma Mosque is yet further testament to the Armenians' crude infringement of the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

عناصر المربعات والدوائر المميزة للفن المعماري الاسلامي. ويتم اضاءة المصلى بواسطة النوافذ المفتوحة من جوانب المحراب والشرف. وكتبت على قنطرة المحراب اسم مصمم المبنى الأسطى محمد نقاش تبريزي و سنة ترميمه التي توافق عام 1331 هجري (عام 1913 ميلادي). يشار في المراجع الى أن الصياغة الاولية لجدران جامع أعدام هي من عمل الخطاط محمد شكوهي صديق كربلائي صفي خان. ويقع باب المسجد داخل بوابة مقوسة ضخمة يتميز بها الفن المعماري الصفوي.

ولد المعمار كربلائي صفي خان قراباغي عام 1817 و توفي عام 1910. ان المساجد التي بناها في مدن شوشا واغدام وبردة وفضولي الأذربيدانية وكذلك في مدينة أوديسا الاوكرانية ومدينة عشقباد وكذلك في مدينة أوديسا الاوكرانية ومدينة عشقباد التركمانية ما زالت تعتبر اليوم ايضا نماذج معمارية رائعة. وبفضل كربلائي صفي خان قراباغي تشكل أسلوب معماري تحت اسم « الفن المعماري القراباغي للمساجد» ولا يمكننا ان نخطأ هذا الأسلوب بأي أسلوب آخر.

أحتلت مدينة أعدام من قبل قوات ارمينيا المسلحة عام 1993 وراح جامع أعدام الذي هو من لآلي الفن المعماري الاذربيجاني ايضا ضحية للعوان الارمني. و قد تم هدم منذنتي المسجد من الداخل و سقفه في بعض الاماكن وشطب الكتابات. ان الوضع الحالي للجامع يؤكد مرة اخرى على مخالفة الارمن لمعاهدة لاهاي المتبني عام 1954 بشأن صيانة القيم الحضارية في حال النزاعات المسلحة.

AĞDAM CÜMƏ MƏSCİDİ (AĞDAM ŞƏHƏRİ) AGHDAM JUMA (FRIDAY) MOSQUE (AGHDAM) جامع أعدام (مدينة أعدام)

Ağdam Cümə məscidi 1868-1870-ci illərdə tikilmişdir. Memarı Kərbəlayi Səfixan Qarabaği olan məscid iki minarəli və ikimərtəbəlidir. Məscid binası daşdan, binanın fasad hissəsinin küncələrindən qalxan minarələr isə kərpicdən hörülmüşdür.

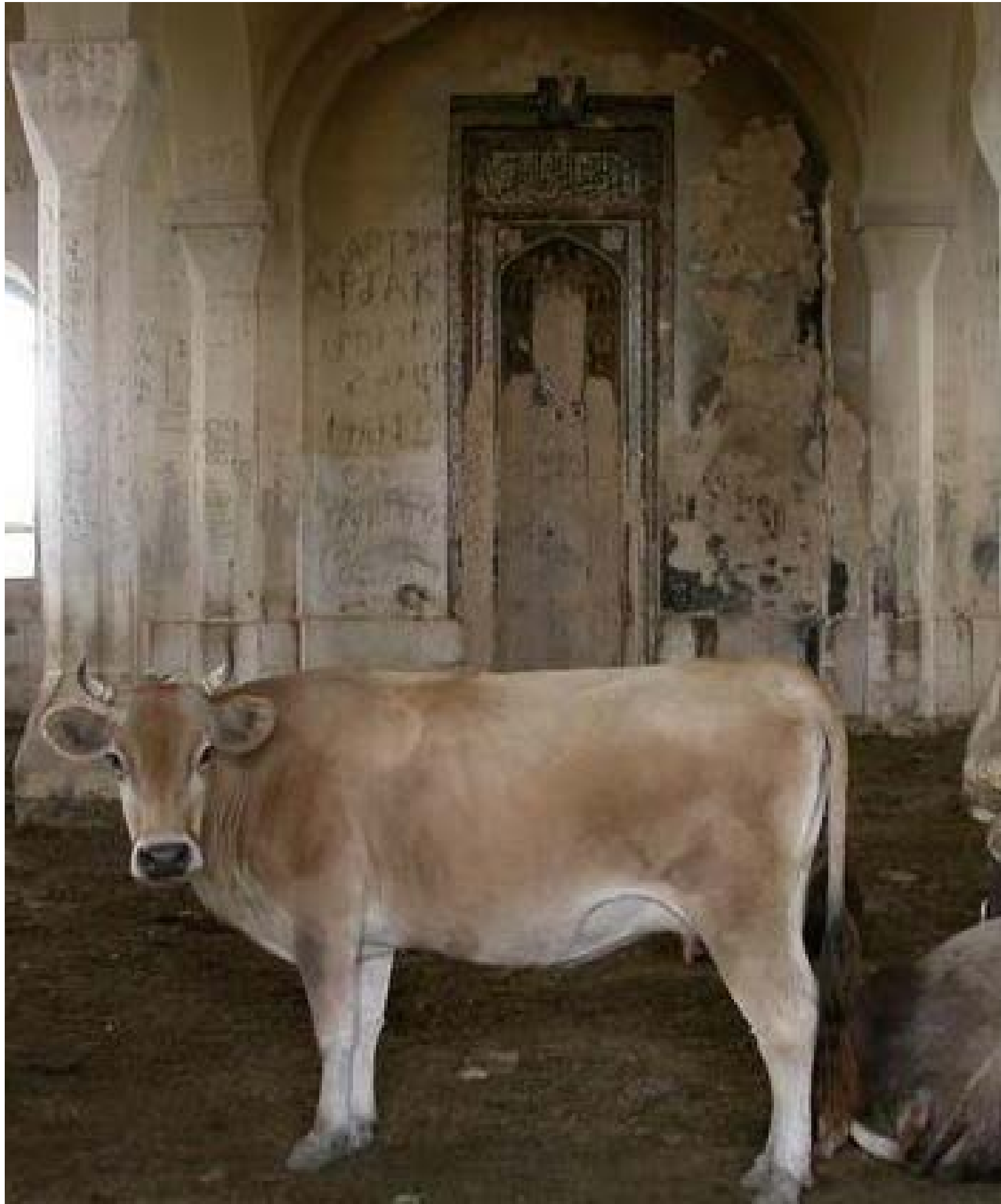
Mərkəz gümbəzə dayaq olan dörd sütun daxili məkənin həm tən ortasında kvadrat, həm də yan tərəflərdə iki mərtəbəli eyvanlar yaradır. İbadət zalına baxan və qadınlar üçün nəzərdə tutulan bu eyvanlar da öz növbəsində yuxarıdan gümbəzlərlə örtülür. Burada da az

The Juma Mosque in Aghdam was built circa 1868-70. Designed by architect Kərbəlayi Safi Khan Garabaghi, the two-storey mosque has two minarets. The mosque itself is made of stone, while the minarets, placed at opposite ends of the facade, are of brick.

Four pillars supporting the central dome create both a square that splits the room into two equally-sized sections in the middle and a two-tiered gallery on the sides. Domes crown the galleries, which overlook the prayer hall and serve as the women's prayer room.

بني جامع أعدام خلال سنوات 1868-70. ويتكون المسجد الذي بناه كربلائي صفي خان قراباغي من منذنتين وطابقين. وبني مبنى المسجد من الحجر، اما المنذنتان المرتفعتان من زاويتي الواجهة فقد بنيتا من الطوب.

تنشئ اربعة اعمدة تحت القبة المركزية شرف مربعة وسط المكان الداخلي وشرف من طابقين في الجوانب في عين الوقت. إن هذه الشرف المطللة على المصلى والمخصصة للنساء مغطاة هي الاخرى بالقباب من فوق. ويكاد ان يشاهد المرء هنا ايضا في كل جزء

66 **GÖY MƏSCİD (İRƏVAN ŞƏHƏRİ)**
GOY (BLUE) MOSQUE (IREVAN)
«جوي مسجد» (المسجد الأزرق) (مدينة ايروان - يريفان)

İndi “Ermənistan” adlandırılan Qərbi Azərbaycan ərazisində möhtəşəm dini abidələrimizdən biri də qədim İrevan şəhərindəki Göy məsciddir. Onun inşasına 1760-cı ildə başlanılsa da, 1764-cü ildə azərbaycanlı İrevan xanı Hüseynəli xan Qacar (1762-1783) tərəfindən tamamlanmışdır. Elə ona görə də xalq arasında bəzən bu məscidə “Hüseynəli xan” məscidi deyilmişdir.

Azərbaycan memarlığı nümunələrindən sayılan Göy məscid İrevan məscidləri arasında ölçüsünə görə ən böyüyü imiş. Məscid 7 min kv. metrlik ərazidə yerləşmiş, eni 66, uzunluğu 7.2 metr olmuşdur. Burada kompleks binalar da fəaliyyət göstərmişdir. Məsələn, din xadimləri üçün yaşayış otaqları, qış və yay salonları,

The Goy (Blue) Mosque in Irevan is one of our beautiful religious monuments in Western Azerbaijan, now wrongly called “Armenia”. Construction started in 1760 and was completed in 1764 by the Azerbaijani ruler of Irevan, Hussein Ali Khan Gajar (1762-83). This is why the mosque is often popularly referred to as Hussein Ali Khan’s Mosque.

The Goy Mosque, a fine example of Azerbaijani architecture, was the largest of Irevan’s mosques. It covered an area of some 7,000 square metres, 66 metres wide and 7.2 metres long. The complex housed a variety of auxiliary buildings as well. For example, accommodation for the clergy, winter and summer pavilions, madrasas, a library and an

يعتبر «جوي مسجد» الواقع في مدينة ايروان من أحد آثارنا الدينية العظيمة الموجودة في اراضى اذربيجان الغربية المسماة اليوم بـ «أرمينيا». وعلى الرغم من بداية بنائه عام 1760 فقد أكمله عام 1764 حسين علي قاجار (1762-1783) خان ايروان من أصل اذربيجاني. وعليه يسميه الشعب هذا المسجد بمسجد «حسين علي خان».

إن «جوي مسجد» الذي يعتبر من نماذج الفن المعماري الأذربيجاني كان أكبر مسجد بين مساجد ايروان من حيث حجمه. وكان المسجد يقع في مساحة تبلغ 7 آلاف متر مربع و عرضه 66 متراً و طوله 7.2 متر. كما كانت تعمل لديها المباني المرافقة مثل حجرات لسكن رجال الدين وصالات شتوية وصيفية ومدارس ومكتبة وفناء ذي حوض

mədrəsələr, kitabxana və fəvvarəli hovuzu olan iç həyəət var imiş. Vaxtı ilə məsciddə hündürlüyü 24 metrə çatan 4 minarə olmuş, Sovet dönməndə 3-ü dağıdılmışdır.

Göy məscid tarixən İrevanda mərkəzi məscid rolunu oynamış, digər məscidlərə din xadimləri buradan göndərilmişdir. Təəssüf ki, Göy məscid də erməni vandalizminə məruz qalmış, XX əsrdə iki dəfə - 1918-ci və 1955-ci illərdə yandırılmışdır. Sonralar məscid binasının bir hissəsi planetariyə, bir hissəsi isə tarix muzeyinə çevrilmişdir. Hazırda ermənilər İran tikinti şirkəti tərəfindən bərpa olunmuş bu məscidi “İran məscidi” kimi dünyaya təqdim etməyə çalışırlar.

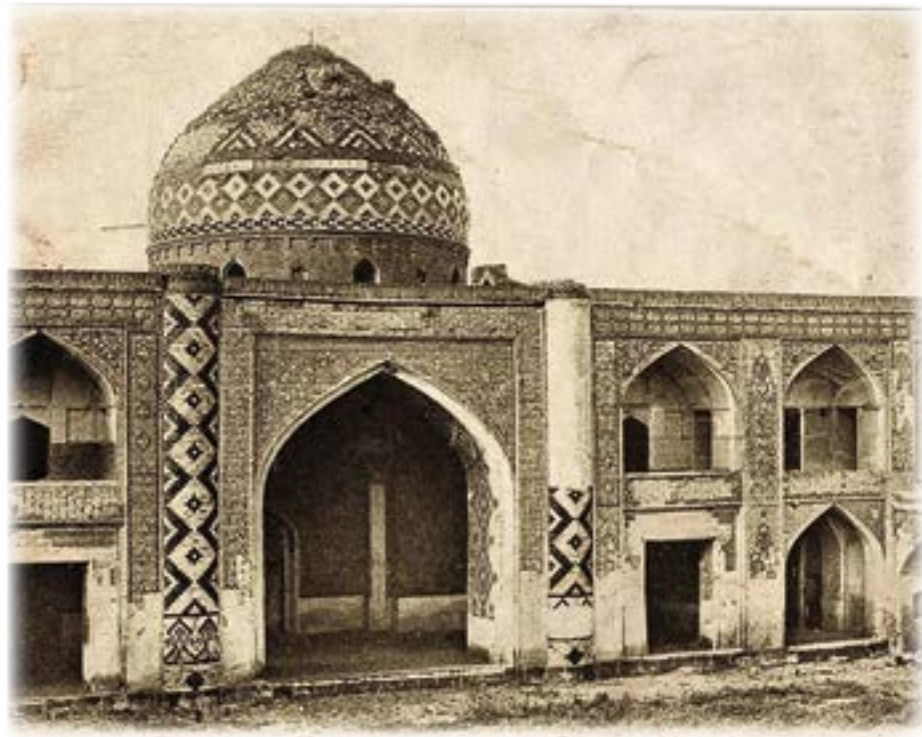
inner courtyard with a pool and fountain . The mosque used to have four minarets, each standing 24 meters tall; three of these were destroyed during Soviet times.

The Goy Mosque was historically the central mosque in Irevan, a place where other mosques would second their clergy. Unfortunately, the Goy Mosque also suffered at the hands of Armenian vandals and was twice set on fire in the 20th century: in 1918 and 1955. Subsequently, part of the mosque was transformed into a planetarium and the other part became a history museum. The Armenians now try very hard to present this mosque to the world as an Iranian mosque, since it has been restored by an Iranian construction company.

الماء مع النافورة. وكان المسجد يحتوي على 4 مآذن يبلغ طول كل منها 24 متراً، قد تم تدمير 3 منها في العهد السوفييتي.

لقد لعب «جوي مسجد» تاريخياً دور المسجد الرئيسي في ايروان و كان يزود مساجد أخرى برجال الدين. مع الأسف تعرض «جوي مسجد» أيضاً للعمل الهمجي الأرمني بحيث تم إحراقه مرتين في القرن العشرين عام 1918 و عام 1955. وقد تحول جزء من المسجد فيما بعد الى مقر لإحدى الطرائق الدينية المسيحية وجزء آخر الى متحف التاريخ.

وفي الوقت الحاضر يحاول الأرمن أن يعرفوا هذا المسجد الذي تمت إعادة بنائه من قبل شركة إيرانية للبناء الى العالم كمسجد إيراني.

68 **ŞAH ABBAS MƏSCİDİ (İRƏVAN ŞƏHƏRİ)**
SHAH ABBAS MOSQUE (IREVAN)
 مسجد «الشاه عباس» (مدينة ايرافان)

Azərbaycanlıların qurduqları Səfəvi dövlətinin böyük hökmdarlarından olan I Şah Abbas 1604-cü ildə İrevan qalasını Osmanlılardan azad etdikdən sonra Sərdar sarayının şərq hissəsində möhtəşəm bir məscid tikdirmək qərarına gəlmişdir. İnşa üçün işlər o dövrün məşhur gəncəli memarı Şeyx Bəhaəddinə tapşırılmış və iki il ərzində (1606-cı ildə) burada monumental bir abidə ucaldılmışdır.

Shah Abbas I, one of the great rulers of the Safavid state, which was founded by Azerbaijanis, liberated the fortress of Irevan from the Ottomans. He then decreed that a magnificent mosque should be built in the eastern part of the Sardar Palace. Construction was entrusted to the then-famous Ganja architect, Sheikh Bahaddin, who erected the marvellous monument in two years (1606).

بعد أن حرر الشاه عباس الأول أحد أكبر حكام الدولة الصفوية الأذربيجانية قلعة ايروان من العثمانيين عام 1604 قرر بناء مسجد ضخم في الجزء الشرقي من قصر سردار. إنه كلف بناء المسجد المعمار الشهير لعهد الشاه بهاء الدين من غنجه واستمر بناء المسجد خلال السنتين و انتهى عام 1606.

Ümumi memarlığı baxımından Gəncədəki Şah Abbas məscidinə oxşayan bu məscid kompleksində mədrəsə, kitabxana, mehmanxana və böyük həyətlə bircə hovuz da inşa edilmişdir. Möhtəşəm abidə "Came məscidi"

The mosque complex, which had some similarities to the Shah Abbas Mosque in Ganja, featured a madrasa, a library, an inn and a big inner yard with a pool. Although it was named the Jame Mosque, it was

ان هذا المسجد الذي يشبه مسجد الشاه عباس في غنجه من حيث أسلوب الفن المعماري كان يحتوى ايضا في هيكلته على مدرسة ومكتبة وفندق وحوض ماء كبير. وعلى الرغم من تسميته الجامع فكان

adlandırılrsa da, xalq arasında "Şah Abbas" məscidi kimi tanınmışdır. Dini məkan olmaqla yanaşı, ictimai əhəmiyyət kəsb edən bu məsciddə zaman-zaman xalqa müxtəlif xidmətlər də göstərilmişdir. Məsələn, İrevan xanlığı dövründə məscidin aş evində kasıb və kimsəsizlərə gündə üç dəfə yemək verilmiş.

Təəssüf ki, Ermənistanın xalqımıza qarşı apardığı təcavüzün qurbanları arasında Şah Abbas məscidi də olmuşdur. Tarix boyu ermənilər hər fürsətdən istifadə edərək məscidin memarlıq xüsusiyyətlərini korrumpasiya etməyə çalışmış və istəklərinə nail olmuşlar.

commonly referred to as the Shah Abbas Mosque. Besides being a place of faith and worship, the mosque from time to time, also provided various services to the people. For instance, the mosque's kitchen would hand out meals three times a day to the poor and orphans during the times of the Irevan Khanate.

Unfortunately, the Shah Abbas Mosque was also one of the numerous victims of Armenia's treacherous aggression against our nation. Throughout history the Armenians never missed a chance to spoil architectural features of the mosque, aiming to destroy it, and eventually succeeded in their devious aim.

يعرفه الشعب كمسجد «الشاه عباس». كما قدم هذا المسجد الى جانب كونه مركزاً دينياً خدمات مختلفة لابناء الشعب في مختلف الاوقات. مثلاً، كان المسجد يقدم ثلاثة وجبات الطعام في اليوم للفقراء والمحتاجين.

مع الاسف أن مسجد «الشاه عباس» هو الآخر أصبح بين ضحايا العدوان الذي شنته ارمينيا ضد شعبنا. إن الارمن كانوا قد حاولوا على مدى التاريخ الإخلال بخصائص الفن المعماري للمسجد ونجحوا في تحقيق هدفهم.

QARABAG KARABAKH

قراباغ

يُسمع صوت المؤذن من مآذن مسجد «أهل البيت» قبل كل صلاة و يتوضأ المؤمنون و يؤدون الصلاة.

كُتبت على الجدران الداخلية للمسجد باللغة العربية مع الزخارف النباتية أسماء «الله» و«محمد» واسماء المنتمين الى «أهل بيت الرسول صلى الله عليه وسلم. إن هذا المسجد الذي شهد الحرب والمعارك العنيفة الضارية عزيز جداً لدى المؤمنين المسلمين لهوراديز. لأنهم كانوا يؤدون صلاتهم في هذا المسجد تحت وابل طلقات المدافع والرصاصات والقذائف خلال التسعينات.

minarets of the Ahli-Beyt Mosque, calling believers to ablution and prayer.

The inside walls of the mosque are beautifully decorated with inscriptions in Arabic reading "Allah", "Muhammad" and the names of the Prophet's (P.B.U.H.) kinsmen. The mosque, which has witnessed many bloody and savage battles, is especially dear to the congregations of Horadiz because back in the 1990s they would pray and worship at this mosque under the hailstorm of gunfire, cannon shells and grenade blasts.

Əhli-beyt məscidinin minarələrindən azan səsi ətrafa yayılır, insanlar dəstəməz alıb namaza dayanırlar.

Məscidin iç divarlarında nəbati naxışlarla ərəb dilində "Allah", "Məhəmməd" və Peyğəmbərin (s) əhli-beytinin mənsublarının adları yazılmışdır. Müharibə, ağır, amansız döyüşlərin şahidi olan bu məscid Horadizin mömin müsəlmanları üçün son dərəcə əzizdir. Çünki hələ doxsanıncı illərdə top, güllə, mərmə yağışında onlar bu məsciddə namaz qılmış, ibadət etmişlər.

يقع مسجد «أهل البيت» في مدينة هوراديز لمنطقة فضولي التي لا يزال يبقى جزء كبير من أراضيها تحت الاحتلال الأرمني. بني المسجد عام 1990.

واصل مسجد «أهل البيت» نشاطه مدة قليلة جداً بعد بنائه، علماً بأن الأرمن كانوا قد احتلوا مدينة هوراديز مع غير أجزاء منطقة فضولي عام 1993. لكن الجيش الأذربيجاني حرر هوراديز بنتيجة عمليات الهجوم المضاد الناجحة بعد سنة وبالتحديد في شهر ديسمبر كانون الأول عام 1994. وبعد ذلك فقط استأنف المسجد نشاطه. وفي الوقت الحاضر

The Ahli-Beyt Mosque is located in the town of Horadiz, in Fizuli province, most of which is occupied by the Armenians. The mosque was founded in 1990.

The Ahli-Beyt Mosque was not open for long after it was built, as Horadiz was taken by the Armenians along with the rest of the province of Fizuli in 1993. However, a year later in December 1994, the Azerbaijani Army regained Horadiz after a successful counter-strike, and only after that did the Ahli-Beyt Mosque reopen for worship. Today, before each prayer time, the Azan is sung from the

ƏHLİ - BEYT MƏSCİDİ (FÜZULİ RAYONU, HORADİZ ŞƏHƏRİ) AHLI-BEYT MOSQUE (HORADİZ, PROVINCE OF FIZULI) مسجد «أهل البيت» (منطقة فضولي، مدينة هوراديز)

Əhli-Beyt məscidi ərazisinin böyük bir hissəsi erməni işğalı altında olan Füzuli rayonunun Horadiz şəhərində yerləşir. Məscidin əsası 1990-cı ildə qoyulmuşdur.

Əhli-beyt məscidi inşa edildikdən sonra çox az müddət fəaliyyət göstərə bilmiş, 1993-cü ildə Horadiz Füzuli rayonu ilə birlikdə ermənilər tərəfdən işğal edilmişdir. Lakin bir ildən sonra, 1994-cü ilin dekabrında Azərbaycan Ordusu uğurlu əks-hücum əməliyyatı həyata keçirərək Horadizi azad edə bilmişdir. Yalnız bundan sonra Əhli-beyt məscidi yenidən öz fəaliyyətini davam etdirmişdir. Bu gün hər namazdan əvvəl

XINDIRISTAN MƏSCİDİ (AĞDAM RAYONU, XINDIRISTAN KƏNDİ)
KHINDIRISTAN MOSQUE (VILLAGE OF KHINDIRISTAN, PROVINCE OF AGHDAM)
مسجد خينديستان (منطقة أعدام، قرية خينديستان)

Xındırıstan məscidi 1907-ci ildə bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Məscidin daxili sahəsi 158 kv. metrdir. Minarəsi yoxdur, döşəməsi daşla, tavanı taxta ilə işlənmişdir. Məscidin giriş qapısının sol tərəfində divara hörülən kitabənin üzərində ərəb dilində bu sözlər yazılmışdır: "Allaha, aləmlərin Rəbbinə şükür olsun! Allahın salavat və salamı olsun Onun elçisi Məhəmmədə (s.ə.s.) və nəslinə. 1328".

Ağdam şəhəri işğal olunduqdan sonra rayon

Khindiristan Mosque was built in 1907. The fired brick structure has no minaret. The mosque's interior covers 158 square metres and its floors are of stone and ceiling of wood. An engraved plaque in the wall to the left of the entrance reads: "Praise be to Allah, the Creator of the worlds! May the grace and peace of Allah be bestowed upon His Prophet Muhammad (P.B.U.H.) and his descendants. 1328."

Following Aghdam's takeover by Armenians,

بني مسجد خينديستان من الطوب عام 1907. تبلغ مساحة المسجد الداخلية 158 متر مربع. يخلو المسجد من المئذنة وتمت تغطية أرضيته بالحجر و سقفه بالخشب. كتبت على الكتابة المنقوشة على الحجر في الجدار الايسر من مدخل المسجد الكلمات التالية باللغة العربية : « ألحمد لله رب العالمين. صلى الله على رسوله محمد و على آله. 1328»

بعد احتلال مدينة أعدام يتوجه معظم مؤمني المنطقة

dindarlarının əksəriyyəti Cümə namazını qılmaq üçün Xındırıstan məscidinə gəlir. Məscid 1923-cü ilə qədər ibadət evi kimi fəaliyyət göstərmiş, Sovet dövründə uzun müddət ondan pendir sexi kimi istifadə edilmiş, sonra isə binada diyarşünaslıq muzeyi yerləşdirilmişdir. Yalnız 1991-ci ildən Xındırıstan məscidi yenidən möminlərin istifadəsinə verilmişdir. Bəzi mənbələrə görə, Xındırıstan kəndi böyük Azərbaycan şairi Qasım bəy Zakirin mülkü olmuşdur.

the local worshippers go to Khindiristan Mosque for Friday prayers. The mosque functioned until 1923, after which it was used as a cheese factory for a long period during Soviet times, and then was turned into a local history museum. Khindiristan Mosque was restored as a place of worship only in 1991.

Some sources say that the village of Khindiristan used to belong to prominent Azerbaijani poet Gasim-bey Zakir.

الى مسجد خينديستان لأداء صلاة الجمعة. وكان المسجد قد عمل كمعبد حتى عام 1923 واستخدم في العهد السوفييتي كورشنة لإنتاج الجبن ومن ثم حولوها الى متحف تاريخ المنطقة. ووضع مسجد خينديستان تحت تصرف المؤمنين من جديد اعتباراً من عام 1991.

تشير بعض المراجع الى ان قرية خينديستان كانت ملكاً للشاعر الأذربيجاني الكبير قاسم بك ذاكر.

CÜMŞÜD MƏSCİDİ (AĞDAM RAYONU, ÇƏMƏNLİ KƏNDİ)
JUMSHUD MOSQUE (VILLAGE OF CHEMAENLI, PROVINCE OF AGHDAM)
مسجد «جومشود» (منطقة اغدام ، قرية جمنلي)

Hazırda cəbhə xəttindən 2-3 km məsafədə yerləşən Cümşüd məscidi 1992-ci ildə tikilmişdir. Həyəyanı sahəsi 1 hektar, daxili sahəsi 120 kv. metrdir. Düzbucaqlı məscidin ön və arxa tərəfində 15 metr hündürlüyündə iki şərəfli minarə ucalır. Minarələr bişmiş kərpicdən hörülmüşdür.

Azərbaycanın tanınmış və nüfuzlu seyid ocaqlarından birinin nümayəndəsi Seyid Lazım Ağa Cümşüd məscidinin yaxınlığında

The Jumshud Mosque, which is now some 2-3 km from the front line, was built in 1992. The mosque stands on a 1 hectare plot of land, while its interior covers 120 square metres. The rectangular mosque has two 15-metre high minarets at the front and back. The minarets, which are made of fired brick, have balconies.

Seyid Lazım Ağa Jumshud, a member of one of Azerbaijan's most renowned and reputable Seyid lines, is buried near the mosque and a

تم إنشاء مسجد «جومشود» الذي يقع اليوم على بعد 2-3 كيلومتر عن خط الجبهة عام 1992. تبلغ مساحة المسجد العامة هكتاراً واحداً ومساحته الداخلية 120 متر مربع. وترتفع من امام و خلف المسجد منذنتان اثنتان ذات شرفتين يبلغ طول كل منهما 15 متراً. وبنيت المنذنتان من الطوب.

يرقد قرب مسجد «جومشود» سيد لازم أغا ممثل أحد عائلات السادة المعروفين ذوى النفوذ فى

dəfn edilmiş və qəbri üstündə məqbərə tikilmişdir. 2013-cü ildə bu məscid və Seyid Lazım Ağa ziyarətgahı tarixi bir hadisəyə şahidlik etmişdir. İşğala qədər Aghdam və Şuşa məscidlərindən verilmiş azanın audio yazısı bərpa edilərək ilk dəfə bu məsciddən səsləndirilmişdir. “Qazi Qarabağ azanı” kimi bu gün ölkə məscidlərində verilən həmin azanın təqdimatı üçün məhz cəbhə xəttindən 2-3 km məsafədə yerləşən Cümşüd məscidinin seçilməsi təsadüfi deyildi: rəmzi də olsa, böyük mənə daşıyırdı...

mausoleum stands over his grave. In 2013, the mosque and the Seyid Lazım Ağa shrine witnessed a historic event. An audio recording of the azan, which had been played from the mosques of Aghdam and Shusha, was once again played from this mosque for the first time since the occupation. The choice of the Jumshud Mosque, some 2-3 km from the front line, was deliberate. Now known as the “Gazi Garabagh Azan”, this azan is played at mosques throughout the country. Although it was just a symbol, a token, it meant so much...

أذربيجان وبنى ضريح على قبره. ففي عام 2013 شهد هذا المسجد وضريح سيد لازم أغا حدثاً تاريخياً إذ أذيع لأول مرة فى هذا المسجد صوت المؤذن المسجل على الشريط الذي كان يستعمل فى مساجد أعدام وشوشا حتى الاحتلال. و ليس من باب الصدفة اختيار مسجد «جومشود» الذي يقع على بعد 2-3 كيلومتر عن خط الجبهة مكاناً لتقديم الأذان المذكور المعروف بأذان قراباغ الغازي: إذ كان ذلك رمزياً فإنه كان يحمل معنى كبيراً.

82

SOĞANVERDİLƏR MƏSCİDİ (BƏRDƏ RAYONU, SOĞANVERDİLƏR KƏNDİ)
SOGHANVERDILER MOSQUE (VILLAGE OF SOGHANVERDILER, PROVINCE OF BARDƏ)
مسجد سوغانويرديلر (منطقة بردة، قرية سوغانويرديلر)

Soğanverdilər məscidinin inşasına yerli ağsaqqalların təşəbbüsü ilə 2000-ci ildə başlanmışdır. Kənd sakinlərinin maddi köməyi ilə tikilmiş məscidin açılışı isə 2005-ci ildə olmuşdur. Məscidin ibadət zalı 100 kv. metrdir.

The construction of the Soghanverdiler Mosque was initiated by the village elders in 2000. The mosque, funded with the villagers' help, was opened in 2005. The prayer hall covers an area of 100 square metres.

بدأ بناء مسجد سوغانويرديلر عام 2000 بمبادرة مشايخ القرية. أما مراسم افتتاح المسجد المبني بالدعم المادي لسكان القرية فقد جرت عام 2005. تبلغ مساحة مصلى المسجد 100 متر مربع.

83

84

MƏŞƏDİ ƏDİL MƏSCİDİ (AĞCABƏDİ RAYONU, HİNDARXI KƏNDİ)
MASHADI ADIL MOSQUE (HINDARKHI VILLAGE, PROVINCE OF AGJABEDI)
مسجد «مشهدی عادل» (منطقة أجبدي، قرية هند أرخي)

Məşədi Ədil məscidi 1907-ci ildə inşa edilmişdir. Məscidi inşa etdirən Məşədi Ədil kəndin sayılıb-seçilən şəxslərindən biri olmuşdur. Daxili sahəsi 252 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 200 nəfər namaz qıla bilər.

Sovetlər dövründə hərbi yataqxana və anbar kimi istifadə edilən məscid, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra yenidən dindarların istifadəsinə verilmişdir.

The Mashadi Adil Mosque was built in 1907. Mashadi Adil, who commissioned the construction, was a notable figure in the village. The 252-square metre mosque can accommodate up to 200 congregants at a time.

The mosque, which was used as an army barracks and a warehouse during Soviet times, was reinstated as a place of worship after Azerbaijan regained independence.

بني مسجد مشهدی عادل عام 7091 على نفقة مشهدی عادل الذي من سكان القرية نفوذاً. ويمكن ان يصلی 200 شخص في آن واحد في المسجد الذي تبلغ مساحته الداخلية 252 مترمربع.

تم تسليم هذا المسجد الذي استخدم في العهد السوفييتي ككتنة عسكرية ومستودع لعبادة المؤمنين بعد استعادة أذربيجان استقلالها.

85

MUĞANLI MƏSCİDİ (AĞCABƏDİ RAYONU, MUĞANLI KƏNDİ)
MUGHANLI MOSQUE (MUGHANLI VILLAGE, PROVINCE OF AGJABEDI)
مسجد موغانلي (منطقة أجبدي، قرية موغانلي)

Muğanlı məscidinin tikintisinə kəndin nüfuzlu dindarlarından sayılan Süleyman Ağayev adlı şəxs tərəfindən 1999-cu ildə başlanmışdır. İbadət evinin inşası nə az, nə çox - düz 10 il çəkmişdir. Bunun səbəbi isə məscidi tikdirən şəxsin başqalarından maddi kömək qəbul etməməsi, yalnız öz zəhməti hesabına inşa etdirməsi olmuşdur. Deyilənə görə, həmin şəxs ağır xəstələnmiş, sağalacağı təqdirdə məscid inşa etdirəcəyinə söz vermişdir. Sağaldıqdan sonra isə əhdinə sadıq qalmışdır. 120 kv. metr sahəsi olan məscidin minarəsi olmasa da, milli memarlıq ənənələrinə uyğun tikilmiş və milli ornamentlərlə bəzədilmişdir.

Construction of Mughanli Mosque was started in 1999 by a Suleyman Aghayev, a man of faith held in high esteem by the whole village. The construction took no fewer than 10 years because the man who built the mosque would not accept anyone's financial aid, seeking to build it solely at his own expense.

Word is that he had fallen gravely ill and vowed to build a mosque should he recover. And as soon as he did, he kept his promise. Although the 120-square metre mosque does not have a minaret, it is crafted in the national architectural style and decorated with traditional ornaments.

بدأ بناء مسجد موغانلي عام 1999 من قبل سليمان أغاييف أحد المؤمنين المعروفين في القرية. واستمر بناء المسجد 10 سنوات بسبب رفض اغاييف قبول مساعدة مادية من المتبرعين الآخرين وقراره ببناء المسجد على نفقته.

يروى ان الشخص المذكور قد ابتلي بمرض ووعده بانشاء مسجد في حالة شفائه و بقي وفياً بعهده بعد شفائه. وعلى الرغم من ان المسجد البالغة مساحته 120 متر مربع يخلو من المنذنة وبني وفقاً لتقاليد الفن المعماري القومي وتم تزويقه بزخارف قومية.

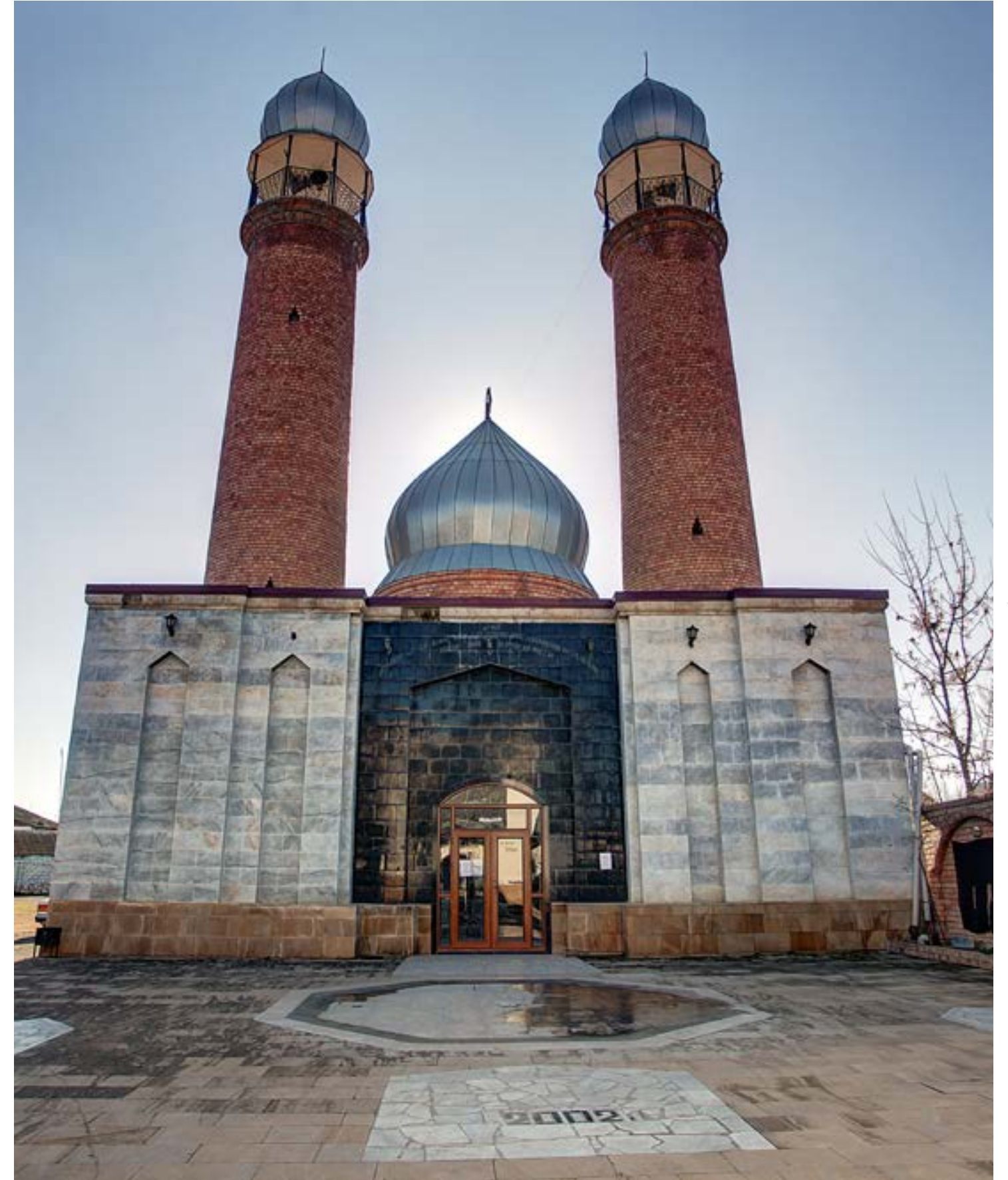

88

PROVINCE OF AGJABEDI CITY JUMA MOSQUE منطقة أجبدي جامع مدينة أجبدي

The mosque was built in 1809 by a master Ibrahim Ardabilli, financed by a Haji Safar, who lived in the village of Garadolag, province of Agjabedi, in the form of a one-storey building. In 1949-1950 the local people built up a second storey, and the mosque had remained as a single minaret sanctuary up until 1989. In 1990, with the local community's funding and the support and direction of the people of Agjabedi, a second minaret was built. The total area is 264 m².

تم بناء الجامع ذي طابق واحد عام 1809 م على نفقة الحاج سفر، ساكن قرية قرادولاق من جانب البناء إبراهيم أردبيلي. خلال سنوات 1949-1950 تم بناء الطابق الثاني للجامع وحتى عام 1989 كانت له منئذنة واحدة. عام 1990 تم انشاء المنئذنة الثانية للجامع على نفقة السكان المحليين وتحت رعايتهم العامة. تبلغ مساحة الجامع 264 متر مربع.

89

İMİŞLİ CÜMƏ MƏSCİDİ (İMİŞLİ ŞƏHƏRİ) IMISHLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (IMISHLI) جامع إيميشلي (مدينة إيميشلي)

İmişli şəhərinin mərkəzində yerləşən Cümə məscidi 1991-1994-cü illərdə inşa edilmişdir. Həyətyanı sahəsi 3 min kv. metr olub, başdan-başa daş plitələrlə döşənmişdir. Əsas ibadət zalının sahəsi 225 kv. metrdir. Əsas ibadət zalının sağ və sol tərəflərində daha iki ibadət zalı var. Onların sahələri isə 168 kv. metrə bərabərdir.

Məscid özünəməxsus memarlığı ilə səciyyələnir və layihəsi nəfis formada

The Juma Mosque, located in the centre of the town, was built in 1991-94. The mosque's stone-paved courtyard covers 3,000 square metres. The main prayer hall is 225 square metres and has two more prayer halls to the right and left, which cover an area of 168 square metres.

The mosque has a distinguished, remarkably beautiful architectural style. The twin minarets,

بني الجامع الواقع في وسط مدينة إيميشلي خلال سنوات 1994-1991. تبلغ مساحة فناء الجامع 3 آلاف متر مربع و تمت تغطيته بالبلاطات تماماً. و تبلغ مساحة المصلى 225 متراً مربعاً. و له أيضاً مصليان اضافيان من اليسار و اليمين و تبلغ مساحتهما 168 متراً مربعاً.

يتميز المسجد بأسلوبه المعماري الخاص وتم إعداد تصميمه بشكل رائع. ان منذنتيه المنشأتين

işlənmişdir. Mişar daşından tikilmiş 27 metr hündürlüyündə olan qoşa minarəsi məscidin əzəmətini daha da artırır. Minarələr daş plitələrlə üzlənmiş və aşağı hissəsi düzbucaqlı, yuxarı hissəsi isə dəyirmi formadadır. Nəfis şəkildə işlənmiş əsas giriş qapısı dərhal nəzər-diqqəti cəlb edir. Məscidin günbəzinin diametri 15 metrdir, onu 16 ədəd tağvari pəncərə bəzəyir.

27 metres tall, add to the mosque's splendour. Built of cut stone, they are finished with facing stones. The minarets are rectangular at the base and become circular as they rise. The beautifully-shaped main door immediately draws attention. The mosque's dome, 15 metres in diameter, is adorned with 16 arched windows.

من الحجر المنشور التي يبلغ ارتفاعهما 27 متراً تزيان هما الأخریان من عظمة المسجد. وتم تغطية المنذنتين ببلاطات من الحجر وأسفلهما مستطيل و اعلاهما مستدير. ويجذب بابه الرئيسي الجميل الأنظار فوراً. و يبلغ قطر قبة المسجد 15 متراً و تزينها 16 نافذة مقوسة.

MƏŞƏDİ HƏBİB MƏSCİDİ (İMİŞLİ ŞƏHƏRİ)
MASHADI HABIB MOSQUE (IMISHLI)
مسجد «مشهدی حبیب» (مدینة ایمیشلی)

Məşədi Həbib məscidi 2007-ci ildə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə inşa edilmişdir. Eyni zamanda 200 nəfərin ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulmuş məscidin ümumi sahəsi 315 kv. metrdir. Günbəzinin hündürlüyü 8 metrə yaxındır. Həyətinə yardımçı binalar inşa edilmiş məsciddə dindarların rahat ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır.

The Mashadi Habib Mosque was built at the local community's initiative in 2007. The mosque, which covers a total area of 315 square metres, can admit up to 200 people at a time. The cupola is almost eight metres high. The mosque and its inner courtyard have all the necessary facilities to ensure the convenience of worshippers.

بني مسجد «مشهدی حبیب» عام 2007 بمبادرة السكان المحليين. تبلغ مساحة المسجد الذي يسع 200 مصلى 315 متراً مربعاً. ويبلغ ارتفاع قبة 8 أمتار تقريباً. وتتوفر كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين في هذا المسجد ذي المرافق.

TƏRTƏR CÜMƏ MƏSCİDİ (TƏRTƏR ŞƏHƏRİ)
TERTER JUMA (FRIDAY) MOSQUE (TERTER)
جامع تَرْتَر (مدينة تَرْتَر)

1913-cü ildə azərbaycanlı memar Mir Möhsüm tərəfindən inşa edilmiş Tərtər Cümə məscidinin daxili sahəsi 370 kv. metrdir. İbadət zalında eyni vaxtda 320 nəfər namaz qıla bilər. Hər biri 17 metr hündürlüyündə iki minarəsi var.

Tərtər Cümə məscidində tam sadəlik prinsipi gözlənilmişdir. Divarın içində taxça kimi bəzəksiz mehrab qurulmuşdur. Giriş qapısının üstündə məscidin inşa tarixini bildirən hicri təqvimlə "1334" rəqəmi həkk

The Tərtər Juma Mosque was built in 1913 by the Azerbaijani architect Mir Mohsun. With an an inner area of 370 square metres, the prayer hall can admit up to 320 people at a time. The mosque has two minarets, each 17 metres tall.

The Tərtər Juma Mosque follows the principle of absolute simplicity. An unadorned Mihrab is cut in the wall. The number "1334", stating the Hijri year of the mosque's construction, is carved above the

إن مساحة الجامع الداخلية الذي بناه المعمار الأذربيجاني مير محسم عام 1913 تبلغ 370 متراً مربعاً. ويتسع لـ 320 مصلاً و له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 17 متراً.

يتميز جامع تَرْتَر ببساطة تصميمه. تم تركيب محراب خشبي بلا زخارف داخل الجدار. كتب على باب الدخول رقم 1334 هجري يشير الى تاريخ بناء

olunmuşdur. Minarələr fasadın sağ və sol tərəflərindən ucalır. Əslində bu məscid binası iki hissəyə - iki mərtəbə və bir mərtəbə olan hissələrə bölünür. Məscid müstəqillik illərində əsaslı şəkildə təmir olunmuşdur.

Təmirə qədər Tərtər Cümə məscidi Qarabağ müharibəsi zamanı ermənilər tərəfindən atılan raket zərbələrindən zədə almış, bir minarənin şərəfəsi tamamilə dağılmışdı. Bu gün Qarabağda bura ibadətə gələnlərin sayına görə ən böyük məscidlərdən biri hesab olunur.

entrance. The minarets are set to the left and right of the facade. In fact, the mosque is split in two: a two-storey section and a one-storey section. The mosque was renovated after independence.

The Tərtər Juma Mosque was severely damaged in missile attacks by the Armenians during the war and the balcony of one of the minarets was completely destroyed. The mosque, which was subsequently repaired, is considered the largest in Garabagh in terms of the number of worshippers.

المسجد. وترتفع المنذنتان من يمين ويسار الواجهة. وينقسم مبنى المسجد بالفعل الى جزئين - جزء ذي طابقين وجزء ذي طابق واحد. وأجري الترميم الشامل للمسجد خلال سنوات الاستقلال.

و قبل الترميم تعرض جامع تَرْتَر للقصف الصاروخي الأرمني ما أدى الى تدمير كامل لشرفة احد المنذنتين. وفي الوقت الحاضر يعتبر المسجد من أكبر مساجد قراباغ من حيث عدد المصلين.

96 **CƏRCİS PEYĞƏMBƏR MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ**
GIRGIS PEYGEMBER (PROPHET GIRGIS) MOSQUE AND SHRINE COMPLEX
مجمع مسجد- ضريح النبي جرجس (منطقة بيلقان)

Cərcis peyğəmbər məscid-ziyarətgah kompleksi Beyləqan şəhəri yaxınlığında, Şəfəqli kəndində yerləşir. Bişmiş kərpiclə işlənən binanın hündürlüyü 7 metrdir. Bir mərtəbəli bina üçün həddən artıq böyük gümbəzi var. Lakin kənardan baxanda binanın dəyirmi üstü ilə düzbucaqlı gövdəsi maraqlı şəkildə biri-birini tamamlayır. Qədim ziyarətgah XX əsrin əvvəllərində Həsən adlı təbrizli bəna tərəfindən məscid görünüşündə inşa edilmişdir.

Deyilənə görə, bu, dörd dəfə cahil və zalım şah tərəfindən işgəncə ilə öldürülən və hər dəfə Allah tərəfindən yenidən xəlv edilən Cərcis peyğəmbərin qəbridir. Tövrat və İncildəki müqəddəs Georginin rəvayəti ilə İslamda Cərcis peyğəmbər haqqında rəvayət üst-üstə düşür. Romada Cərcis adlı tacir Mosula gəlir və buradakı hakimin hamını "Əflun" adlı

The Prophet Girgis Mosque and Shrine complex is located in the village of Shafagli, near the city of Beylagan. The fired brick building is seven metres high and has an excessively large dome for a single-storey building. However, at a distance the circular top and rectangular bottom of the building seem to form a perfect whole. The ancient shrine was transformed into a mosque by a Tabriz mason named Hassan in the early 20th century.

Legend has it that the shrine is the burial place of the Prophet Girgis who was tortured to death by an evil and faithless king four times and was resurrected by Allah each time. The legend of Saint George found in both the Torah and the Bible is virtually identical to that of the Prophet Girgis in Islam. A merchant named Girgis, of Rome, travels to Mosul, where he

يقع مجمع مسجد - ضريح النبي جرجس قرب مدينة بيلقان في قرية شفقلي. ويبلغ ارتفاع المبنى الذي انشئ من الطوب 7 امتار. وله قبة كبيرة للغاية لمبنى متكون من طابق واحد. مع ذلك عند النظرة اليه من الخارج يتم التأكد من أن السطح المستدير للمبنى وهيكله المستطيل يكمل بعضهما البعض. تم إنشاء الضريح القديم على شكل المسجد في أوائل القرن العشرين من قبل البناء حسن تبريزي.

يروى ان هذا هو قبر النبي جرجس الذي قتل اربعة مرات بعد التعذيب العنيف من قبل حاكم جاهل و ظالم وأحياه الله من جديد كل مرة. يتطابق ما رواه الكتاب المقدس والتوراة عن جرجس المقدس مع الروايات الخاصة بالنبي جرجس في الاسلام. يذكر ان تاجراً باسم جرجس من روما يصل الى الموصل

bütə səcdə etməsini tələb etdiyini görüb, açıq etiraz edir. Bu səbəbdən şah onu dörd dəfə ən ağır cəza ilə edam etdirir. Buna baxmayaraq, Allah Cərcisi yenidən həyata qaytarır və ona peyğəmbərlik verir. Beyləqanda ziyarətgahla bağlı deyilir ki, Cərcis peyğəmbər Dəməşqdə təkallaahlığı yaydıqdan sonra, o zaman Şərqi ən böyük şəhərlərdən biri olan Beyləqana gəlir və burada ömrünün son illərini yaşayır.

Bütün Azərbaycanda, eləcə də Dağıstan və Gürcüstanda Cərcis peyğəmbər ziyarətgahı məşhur olmuş, hər yerdən bura axın-axın adamlar ziyarətə gəlmişlər. Hətta sovet illərində də Cərcis peyğəmbəri ziyarətə gələn insanların qarşısını heç bir təbliğat, heç bir qadağa ala bilməmişdir.

witnesses the ruler's endeavours to make everyone worship an idol named "Aflun", and he openly defies the ruler. For this, the king has him subjected to the most unthinkable and gruesome torture and executions four times in a row. But Allah resurrects Girgis and makes him a prophet. Locals in Beylagan claim that after the Prophet Girgis toiled to spread and instil monotheism in Damascus, he moved to Beylagan, which was then one of the East's largest cities, and there he lived till the end of his days.

The Prophet Girgis Shrine has gained wide acclaim throughout Azerbaijan, as well as Dagestan and Georgia, with many pilgrims visiting the holy place. Even back in Soviet times no propaganda or downright prohibitions could keep people from coming to pay homage to the Prophet Girgis.

حيث يعلن عن احتجاجه السافر على اجبار حاكم هذه المنطقة الجميع على عبادة صنم اسمه أفلون. و لهذا السبب يعذمه الملك اربعة مرات بعد ان عرضه لتعذيب عنيف. لكن الله يحييه كل مرة و يشرفه بالنبوة. يتحدث الناس في بيلقان بهذا الخصوص أن النبي جرجس كان قد وصل الى بيلقان احدى اكبر مدن الشرق آنذاك بعد أن نشر التوحيد في دمشق ليعيش هنا آخر سنوات عمره.

كان ضريح النبي جرجس معروفاً في كل أذربيجان وكذلك في داغستان و جورجيا وزاره الناس الكثيرون من مختلف الأماكن حتى خلال سنوات الحكم السوفيتي.

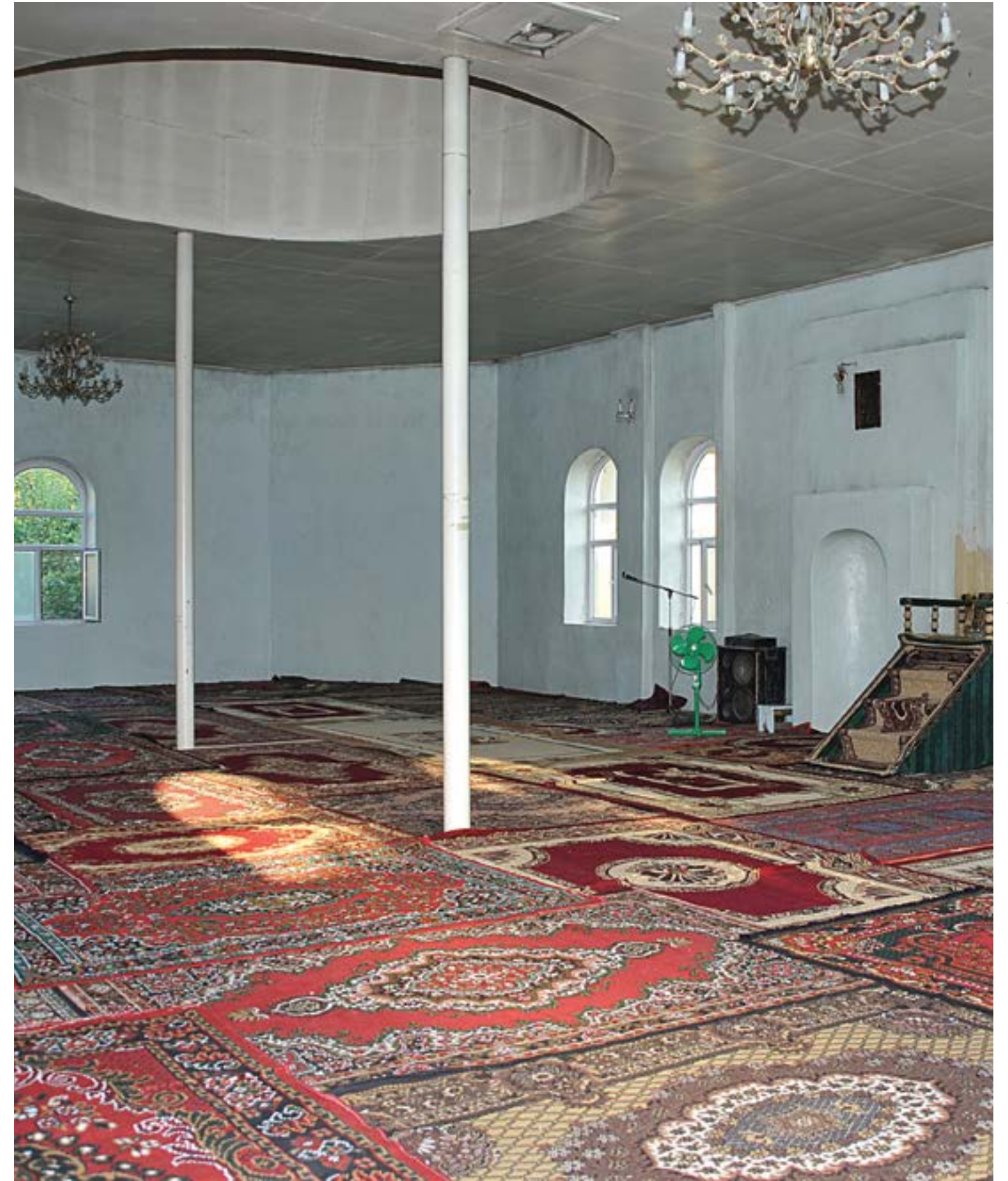
98

ZƏRDAB CÜMƏ MƏSCİDİ (ZƏRDAB ŞƏHƏRİ)
ZERDAB JUMA (FRIDAY) MOSQUE (ZERDAB)
جامع زرداب (مدينة زرداب)

Zərdabın mərkəzi məscidi sayılan Cümə məscidi 1992-ci ildə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə tikilmişdir. Eyni zamanda 180 nəfərin ibadəti üçün nəzərdə tutulmuş məscid binasının ümumi sahəsi 250 kv. metrdir. 16 metr hündürlüyündə tək minarəsi var. İbadət evi 2011-ci ildə əsaslı təmir olunaraq yenidən dindarların istifadəsinə verilmişdir.

The Friday Mosque, Zerdab's central mosque, was built in 1992 at the local community's initiative. The mosque, which covers 250 square metres in total, can admit up to 180 people at a time. It has a single minaret, 16 metres tall. The prayer hall was renovated in 2011 and reopened for service.

بني مسجد زرداب الذي يعتبر مسجداً رئيسياً في زرداب عام 1992 بمبادرة من السكان المحليين. تبلغ المساحة العامة للمسجد الذي يمكن ان يصلي فيه 180 شخصاً في آن واحد 250 متر مربع. وله منئذنة واحدة يبلغ ارتفاعها 16 متراً. وفي عام 2011 جرى الترميم الشامل للمسجد وتم تسليمه من جديد لعبادة المؤمنين.

99

BAKİ-ABSŞERON
BAKU-APSHERON
باكو - ايشيرون

102 TƏZƏPİR MƏSCİD KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, YASAMAL RAYONU) TEZEPİR MOSQUE COMPLEX (BAKU, YASAMAL DISTRICT) مجمع المسجد طازة بير (مدينة باكو، منطقة ياسامال)

Azərbaycanın memarlıq incilərindən olan Təzəpir məscidinin tikintisinə 1905-ci il iyulun 23-də Məbəs bayramı günündə başlanmış, 1914-cü ildə sona çatdırılmışdır. Aşurxan nəslinin adlı-sanlı nümayəndələrindən Nabat xanım Aşurbəyovanın vəsaiti hesabına inşa edilmiş məscidin memarı Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində ali təhsil almış ilk azərbaycanlı mühəndis Zivərbəy Əhmədbəyov olmuşdur.

Nabat xanım Aşurbəyova Təzəpir məscidini mehriyyə, yeni ona bağışlanan kəbin pulu hesabına tikdirmiş, məscidin memarının azərbaycanlı olmasına xüsusi əhəmiyyət vermiş, ibadət evinin bünövrəsinin qoyulması izdihamlı mərasimə çevrilmiş, əvvəlcə Qurani-Kərimdən ayələr oxunmuş, qurban kəsilmiş, sonra məşhur xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyev məscidin bünövrəsinin ilk daşını qoymuşdur.

A gem of Azerbaijani architecture, the Tezepir Mosque was started on July 23, 1905, the day of the Mabəs holiday, and was completed in 1914. The mosque was funded by an esteemed member of the Ashurkhan family, Nabat-khanum Ashurbeyova, and was designed by Ziverbey Ahmedbeyov, the first Azerbaijani engineer to have been educated in St Petersburg, Russia.

Nabat-khanum Ashurbeyova funded the Tezepir Mosque construction from her dowry and was particularly careful to hire an Azerbaijani architect. The laying of the foundation stone of the mosque was a major event; first Ayats from the Holy Koran were chanted, then a sacrifice was offered and, finally, famous philanthropist Haji Zeynalabdin Taghiyev laid the first stone in the mosque's foundations.

بدأ بناء المسجد «طازة بير» الذي يعتبر من الروائع المعمارية الأذربيجانية يوم عيد المبعث الموافق الـ 23 يوليو سنة 1905 وانتهى سنة 1914.

وكان زيور بك أحمدبيكوف أول مهندس أذربيجاني حصل على التعليم العالي في مدينة سانت-بطسبرغ الروسية معماراً لهذا المسجد الذي بني على نفقة السيدة نابات خانم عاشوربيكوف احدى ابرز ممثلي عائلة عاشوربيكوف.

بني المسجد «طازة بير» على حساب مهر الزواج الذي أعطاه زوجها للسيدة نابات التي اعاتت اهتماما خاصا ان يكون المهندس من أصل أذربيجاني. وتحول مراسم وضع حجر الأساس للمسجد الى الحدث الجماهيري حيث تليت آيات من القرآن الكريم وذبحت الاضاحي، من ثم وضع المحسن الشهير الحاج زين العابدين تقييف حجر الأساس للمبنى.

و دفنت السيدة نابات التي توفيت عام 1912 و هي

1912-ci ildə 117 yaşında vəfat etmiş Nabat xanıma ehtiram əlaməti olaraq onu məscidin eyvanında, baş qapının sağ tərəfində dəfn etmişlər. Nabat xanım məscidin tamamlanmasını oğlu Hacı Abbasquluya vəsiyyət etmiş, oğlu anasının vəsiyyətini layiqincə yerinə yetirmiş və o da məscidin həyatında dəfn olunmuşdur. Məscidin inşası tamamlananda usta iri gümbəzin ortasındakı axırıncı daşını qoymağı bünövrənin ilk daşını qoymuş Hacı Zeynalabdin Tağıyevə həvalə etmişdir.

Sovet dönməndə Təzəpir məscidi çay fabrikinə, yay kinoteatrına və mağaza anbarına çevrilsə də, ilkin vəziyyətini saxlamışdır. 1944-cü ildə Zaqafqaziya Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin bərpa olunması ilə Təzəpir məscidi də öz fəaliyyətini davam etdirməyə başlamışdır.

Təzəpir məscidini son bir əsrdə Azərbaycanın daşlaşmış tarixi hesab etmək olar. Belə ki, 1918-ci il mart soyqırımı zamanı böyük ziyalımız Nəriman Nərimanov Təzəpir məscidində əhaliyə müraciət etmiş, 1918-ci il sentyabrın 15-də Bakını düşmən qüvvələrdən azad edən Qafqaz İslam Ordusunun komandanı Nuru Paşa məscidin minbərindən nitq söyləmiş, 1990-cı il yanvar ayının 19-dan 20-nə keçən gecə Sovet ordusunun törətdiyi vəhşiliklər nəticəsində şəhid olmuş insanların cənazələri Təzəpir məscidinə gətirilərək burada yuyulub kəfənlənmiş, ölkəmizin ən ağır günlərində, 1993-cü il sentyabrın 5-də məsciddə Peyğəmbərin (s) mövlud günü münasibətilə keçirilən mərasimdə Ulu Öndər Heydər Əliyev çıxış etmişdir.

Prezident İlham Əliyevin göstərişi əsasında 2005-ci ildə məscidin bərpası və ətraf ərazilərin yenidən qurulması layihəsi hazırlanmış və dövlət başçısının nəzarəti altında icra olunmuşdur. 6 iyul 2009-cu ildə yenidənqurma və tikinti işlərindən sonra Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə təntənəli açılış mərasimi keçirilmişdir.

Məscid kompleksinin ərazisində Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin inzibati və Bakı İslam Universitetinin tədris binaları üçün 5 mərtəbəli 3 iri korpus inşa edilmişdir.

As a sign of utmost respect for Nabat-khanum, who died in 1912 at the age of 117, she was buried on the mosque's terrace, to the right of the main door. In her will, Nabat-khanum instructed her son Haji Abbasgulu to finish the mosque. The son did his mother's bidding to the utmost and was also later buried in the mosque's courtyard. When the mosque was in the final stages of completion, the master foreman requested Haji Zeynalabdin Taghiyev, who had laid the foundation stone, to set the last stone in the middle of the large cupola.

Although during Soviet times the Tezepir Mosque was used as a tea factory, a summer movie theatre and a storehouse, it managed to maintain its appearance. When the the Spiritual Department of South Caucasus Muslims was restored in 1944, the mosque also reopened for worship.

Tezepir Mosque can rightfully be regarded as the history of Azerbaijan last century cast in stone. For example, Nariman Narimanov, a prominent citizen and statesman, addressed the people at the mosque during the March 1918 genocide; Nuru Pasha, Commander-in-Chief of the Caucasian Army of Islam, which liberated Baku from enemy troops on September 15, 1918, spoke from the mosque's minaret; the bodies of the martyrs who were atrociously slain by Soviet troops on the night of January 19-20, 1990, were carried to the mosque for final ablutions and last rites; and on one of the nation's gravest days, September 5, 1993, the nation's Patriarch Heydar Aliyev delivered a speech at the mosque during the ceremony to mark the Prophet's (P.B.U.H.) birthday.

President İlham Aliyev issued a decree in 2005 to have the mosque restored and the adjacent areas rebuilt. He personally reviewed progress and on July 6, 2009 attended the grand opening ceremony upon completion of the renovation and refurbishment work.

Three large five-storey buildings were constructed on the territory of the mosque complex to house the Department of Muslims of the Caucasus and a teaching centre for the Baku Islamic University.

في 117 سنة من عمرها في شرفة المسجد على الجانب الأيمن من الباب الرئيسي احتراماً و تقديراً لما أسهمته و تبرعت به للمسجد. وكانت السيدة نابات قد أوصت نجلها الحاج عباسقلي بإكمال بناء المسجد و وفي ابنها بوصية والدتها بصورة لائقة ودفن هو الآخر في فناء المسجد. و عند انجاز بناء المسجد طلب البناء من الحاج زين العابدين تقييف الذي سبق أن وضع حجر الأساس للمسجد بوضع الطوب الاخير في وسط القبة الكبيرة.

و بالرغم من استخدام المسجد «طازة بير» في العهد السوفييتي كمنصنع لانتاج الشاي ثم كدار السينما الصيفية ومن ثم كمستودع احتفظ بوضعه الاولي. وبعد استئناف الإدارة الروحانية لمسلمي ما وراء القوقاز نشاطها عام 1944 بدأ المسجد «طازة بير» ايضاً يواصل عمله.

يمكن اعتبار المسجد «طازة بير» تاريخاً متحجراً لأذربيجان لفترة القرن الاخير بحيث ان المفكر الأذربيجاني الكبير نريمان نريمانوف كان قد خاطب السكان في المسجد «طازة بير» اثناء مجزرة مارس- آذار عام 1918 وكان نوري باشا القائد الأعلى لجيش القوقاز الاسلامي الذي حرر باكو من قوات العدو في 15 سبتمبر- ايلول عام 1918 قد ألقى كلمة من منبر المسجد «طازة بير». كما تم في المسجد «طازة بير» غسل وتكفين جثث الشهداء المقتولين بنتيجة الأعمال الوحشية الهمجية التي ارتكبها الجيش السوفييتي في ليلة من 19 الى 20 من يناير- كانون الثاني عام 1990، وألقى الزعيم القومي حيدر علييف في أعقد أيام بلدنا كلمة في المراسم التي اقيمت في المسجد بمناسبة المولد النبوي الشريف في 5 سبتمبر- ايلول عام 1993.

تبناء على تعليمات الرئيس إلهام علييف تم إعداد المشروع الخاص بإعادة بناء المسجد و الأراضي المحيطة به عام 2005 و جرى تنفيذها تحت رعاية الرئيس نفسه. وفي 6 يوليو- تموز عام 2009 اقيمت مراسم الافتتاح بحضور الرئيس إلهام علييف بعد انتهاء أعمال إعادة البناء و الترميم في المسجد. بنيت في أراضي مجمع المسجد 3 مبان ضخمة متكونة من 5 طوابق و هي مبان ادارية لإدارة مسلمي القوقاز ومبان تدريسية لجامعة باكو الإسلامية.

106 BİBİHEYBƏT MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SƏBAIL RAYONU) BIBIHEYBAT MOSQUE AND SHRINE COMPLEX (BAKU, SABAYIL DISTRICT) مجمع مسجد- ضريح «بيبي- هيبت» (مدينة باكو ، منطقة سبائيل)

Bibiheybat məscid-ziyarətghah kompleksi Xəzər dənizinin sahilində, indiki Bibiheybat qəsəbəsində yerləşir. VII-VIII əsrlərin yadigarı olan ziyarətghahda şiə inancına görə yeddinci imam sayılan Museyi-Kazımın (ə) qızı, səkkizinci imam Rzanın (ə) bacısı Həzrət Həkimənin (xalq arasında Hökümə xanım deyilir) məzarı var.

Bibiheybat məscidini Şirvanşah II Fərruxzad inşa etdirmişdir. Məscidin portalındakı kitabədə onun miladi tarixlə 1281-1282-ci illərdə Fərruxzad ibn II Axsitan ibn III Fərzburzun əmri ilə memar Mahmud ibn Səidin tikdiyi yazılmışdır.

XIX əsrdə burada olmuş tədqiqatçı B.Dom

The Bibiheybat Mosque and Shrine complex is located just above the Caspian shoreline, in what is known today as Bibiheybat settlement. The 7th-8th century shrine is the burial ground of Hazrat Hakima (commonly referred to as Hokumakhanum), daughter of the seventh Shi'ite Imam, Museyi-Kazim (P.B.U.H.), and sister of the eighth Imam Rza (P.B.U.H.).

The Bibiheybat Mosque was built by Shirvanshah Farrukhzad II. A stone plaque at the mosque's entry says that the mosque was built in 1281-82 A.D. by architect Mahmoud ibn-Sayid, at the behest of Farrukhzad ibn Akhistan II ibn Farzburzun III.

Researcher Bernhard Dorn who visited

يقع مجمع مسجد- ضريح «بيبي هيبت» على شواطئ بحر قزوين في اراضى بلدة بيبي- هيبت الحالية. وترقد في الضريح الذي يعتبر أثرا يعود تاريخه الى القرنين السابع و الثامن حضرة حكيمة!!! (يسميها الشعب بالسيدة حكومة – حكومه خانم) و هي ابنة الامام السابع للمذهب الشيعي موسى الكاظم (عليه السلام)، اخت الـامام الثامن علي الرضا (عليه السلام).

بني مسجد «بيبي هيبت» بأمر من ملك شيروان فروخزاد الثاني. تشير الكتابة المنقوشة على حجر في بوابة المسجد أنه بني من قبل المعمار محمود ابن سعيد بأمر فروخزاد ابن أخسيتان الثاني ابن فرزبرز الثالث خلال سنتي 1281-1282م.

قام الباحث ب.دورن (B.Dom) الذي زار المسجد

Səfəvi şahlarından I Şah Təhmasib, I Şah Abbas və Şah Hüseynin müxtəlif tarixlərdə ziyarətghahla bağlı verilmiş on fərmanın surətini çıxarmışdır. Hətta 1858-ci ildə Bakıda olmuş məşhur fransız yazıçısı Aleksandr Duma da ziyarətghahdan təsirlənmiş və bu barədə qeydlərini yazmışdır.

Deyilənlərə görə, uzun müddət övlad həsrəti ilə yaşayan görkəmli Azərbaycan şairəsi Xurşidbanu Natəvan Həkimə xanımın məzarını ziyarət etdikdən sonra arzusuna çatır və əhdinə vəfa edərək həmin dövrün qızıl pulu ilə ziyarətghahə yol çəkdirir.

Bibiheybat ziyarətghahı sovetlərin ilk illərində repressiyaya məruz qalmış, 1934-cü ildə tamamilə dağıdılmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev 1997-ci il iyulun 23-də - Məhəmməd Peyğəmbərin (s) mövludu günündə burada yeni məscid kompleksinin bünövrəsini qoymuşdur. Bir il sonra, 1998-ci il iyul ayının 12-i yenə də Peyğəmbərin (s) mövludu günündə məscidin açılış mərasimində iştirak etmişdir.

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü, eləcə də diqqət və qayğısı sayəsində Bibiheybat məscid-ziyarətghah kompleksinin genişləndirilməsi və yenidən qurulması işi davam etdirilmişdir. Ziyarətghahın əsas korpusunun açılışından düz on il sonra - 2008-ci il iyul ayının 12-də əsaslı yenidənqurma və təmir işləri tam olaraq yekunlaşdığı vaxt məscidin bütöv bir kompleks olaraq açılış mərasimi olmuşdur.

Müsəlmanların digər möhtəşəm ziyarətghahlarında olduğu kimi, bu məsciddə də ilk dəfə olaraq muzey zəvvarların ixtiyarına verilmişdir. Məsciddə eyni vaxtda təxminən üç min nəfərin namaz qılması mümkündür. Birinci və ikinci mərtəbələrində, mərkəzi salonda, foyenin tavanında, zirzəminin divarlarında incə memarlıq ornamentləri öz əksini tapmışdır. Məscidin günbəzi də mükəmməl şəkildə işlənmişdir. Burada smaltadan, rəngbərəng şüşə materiallarından istifadə edilərək Qurani-Kərimdən «ən-Nisa», «əl-Kövşər» və «əl-İxlas» surələri yazılmışdır.

the place in the 19th century, copied 10 decrees about the shrine that had been issued by Safavid Shahs Tahmasib I, Abbas I and Hussein at different times. The famous French writer Alexander Dumas, who was in Baku in 1858, was also impressed by the shrine, and made a note in his travel diaries on the subject.

Legend has it that esteemed Azerbaijani poet Khurshidbanu Natavan, who longed for a child, had her wish come true after visiting Hakima-khanum's grave. She stayed true to the vow she had made beforehand and spared no expense in having a road laid to the shrine.

The Bibiheybat Shrine was targeted in the early years of Soviet rule, and was completely demolished in 1934. Patriarch Heydar Aliyev founded a new mosque complex on the site on July 23, 1997, that is, on the birthday of the Prophet Muhammad (P.B.U.H.). A year later, he personally led the grand opening ceremony of the mosque, on July 12, 1998, again on the birthday of the Prophet (P.B.U.H.).

Under President İlham Aliyev's caring charge, reconstruction and expansion of the Bibiheybat Mosque and Shrine complex resumed. Precisely 10 years to the date of the main building's opening, on July 12, 2008, the mosque complex was once again presented to the public upon completion of all reconstruction and refurbishment work.

As is the case with other impressive Muslim shrines, this mosque, too, has admitted museum visitors for the first time. The mosque can admit up to 3,000 people at a time.

The first and second floors, the central hall, the foyer ceiling, and the basement walls are all adorned with delicate architectural ornaments and features. The mosque's cupola is also a splendid example of craftsmanship. It portrays the An-Nisa, Al-Kovsar and Al-Ikhlās Surahs of the Holy Koran using smalta and other colorful stained glass.

في القرن التاسع عشر بتصوير نسخ عشرة مراسيم خاصة بالضريح كان قد أصدرها في مختلف مراحل التاريخ الشاه طهماسب الأول والشاه عباس الأول والشاه حسين. حتى ان الكاتب الفرنسي المشهور «ألكساندر دوما» الذي زار باكو عام 1858 انطبع هو الآخر بما شاهده في الضريح وسجل ملاحظاته بهذا الشأن.

يروى ان الشاعر الاذربيجانية البارزة خورشيدبانو ناتوان التي كانت تعيش بحسرة رزق طفل قد تحققت أمنيتها بعد زيارة

وبمبادرة الرئيس إلهام علييف وبفضل رعايته وعنايته استمرت أعمال توسيع مساحة مجمع مسجد - ضريح «بيبي هيبت» وإعادة بنائه. وبعد مرور عشر سنوات على افتتاح المبنى الرئيسي للضريح، اي في 12 من يوليو- تموز عام 2008 اقيمت مراسم افتتاح مجمع كامل للمسجد بعد انتهاء أعمال إعادة البناء والترميم فيه.

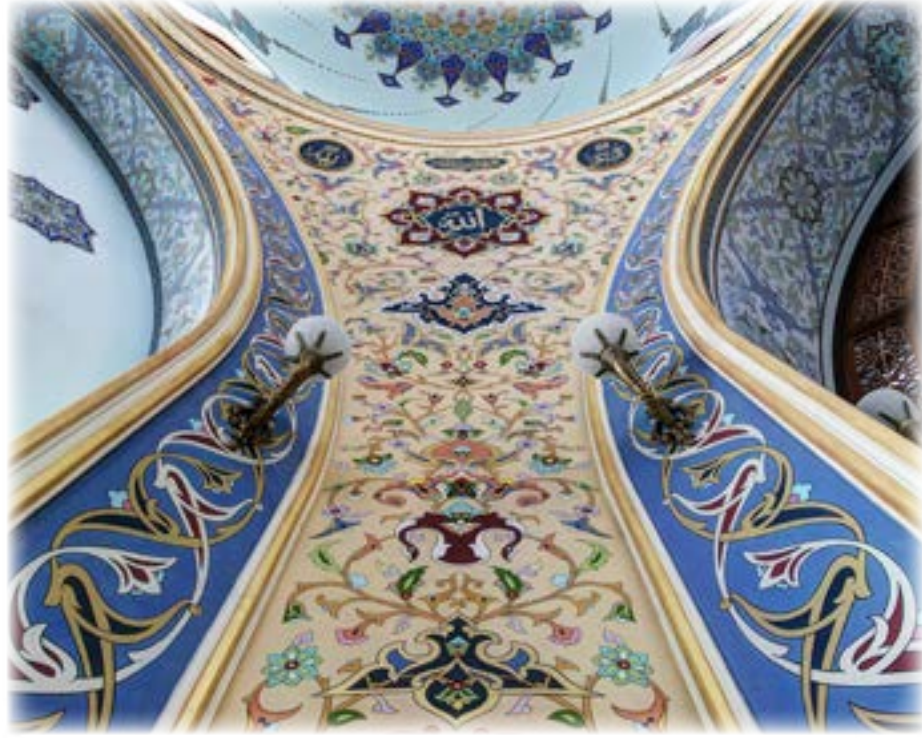
تم تشكيل متحف للزوار في هذا المسجد لأول مرة في أذربيجان مثل ما هو الحال في سائر المزارت المقدسة الكبيرة الفخمة للمسلمين. يسع المسجد ما يقرب من ثلاثة آلاف مؤمن لأداء الصلاة في آن واحد..

ان الطابقين الاول والثاني والصالة الرئيسية وسقف البهو وجدران السرداب زينت بزخارف معمارية رقيقة ونفيسة. كما تم تزيين قبة المسجد حيث استخدمت المواد من الزجاج المختلف الالوان وكتبت عليها سور «النساء» و «الكوثر» و«الخلاص» من القرآن الكريم. ضريح السيدة حكيمة ووفاء بوعدها خصصت نقوداً ذهبية لذلك الوقت لإنشاء الطريق الى الضريح.

تعرض ضريح «بيبي هيبت» هو الآخر للاضطهاد خلال السنوات الاولى للسلطة السوفييتية وتم تدميره الكامل عام 1934. وكان الزعيم القومي حيدر علييف قد وضع حجر الأساس لبناء مجمع مسجد جديد هنا يوم المولد النبوي

الشريف في 23 يوليو- تموز عام 1997. إنه حضر مراسم افتتاح المسجد بعد سنة وبالتحديد في 12 من يوليو- تموز عام 1998 اليوم الذي كان يتزامن مرة أخرى مع المولد النبوي الشريف.

110 ƏJDƏRBƏY MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, NƏSİMİ RAYONU) AJDARBƏY MOSQUE (BAKU, NASIMI DISTRICT) مسجد «أجدر بك» (مدينة باكو، منطقة نسيمي)

Bakının mərkəzində, Səməd Vurğun küçəsində yerləşən Əjdərbəy məscidi 1912-1913-cü illərdə inşa edilmişdir. Tanınmış xeyriyyəçi Hacı Əjdərbəy Aşurbəyov tərəfindən inşa olunmuş möhtəşəm tarixi-dini abidənin memarı Zivərbəy Əhmədbəyovdur.

Bu müqəddəs məbəd müsəlmanların birliyinin rəmzi kimi ilk vaxtlar "İttifaq" məscidi adı ilə tanınmış, sonradan "Əjdərbəy məscidi" adlandırılmışdır. Eyni zamanda, məbədin günbəzi göy rəngdə olduğundan xalq arasında ona "Göy məscid" də deyilir. Sovet hakimiyyəti illərində Əjdərbəy məscidi də repressiyaya məruz qalmış, lakin II Dünya müharibəsindən sonra yenidən dindarların istifadəsinə verilmişdir.

The Ajdarbey Mosque, located on Samed Vurgun Street in the heart of Baku, was built in 1912-13. This beautiful piece of historic, cultural and religious heritage was designed by architect Ziverbey Ahmedbeyov, who was commissioned by noted benefactor and philanthropist Haji Ajdarbey Ashurbeyov.

This holy place was originally termed "İttifag", meaning "union", as a sign of the unity of all Muslims and was later renamed the Ajdarbey Mosque. Another name it is known by is the Blue Mosque, owing to the colour of its cupola. The Soviets didn't fail to target the Ajdarbey Mosque as well, but it was reopened after World War II.

تم بناء مسجد «أجدر بك» الواقع في قلب باكو، شارع صمد وورغون خلال سنتي 1912-1913. ومعمار هذا المركز الديني التاريخي العظيم الذي بني على نفقة المحسن المعروف الحاج أجدر بك عاشوربيكوف هو زيار بك احمدبيكوف.

كان هذا المعبد المقدس يعرف في البداية باسم «مسجد الاتحاد» كرمز لوحدة المسلمين وسمي فيما بعد بمسجد «أجدر بك». وفي نفس الوقت يطلق الشعب عليه اسم «جوي مسجد – المسجد الأزرق» نظراً لكون لون قبة المسجد أزرق. تعرض مسجد «أجدر بك» أيضاً للاضطهاد خلال سنوات الحكم السوفييتي، لكن تم تقديمه لعبادة المؤمنين من جديد بعد الحرب العالمية الثانية.

Deyilənlərə görə, Nabat xanım Aşurbəyova Təzəpir məscidini tikdirməyə başladıqda qardaşı Hacı Əjdərbəy ona kömək təklif edir. Nabat xanım isə cavabında, "əgər belə imkanınız və hünəriniz varsa, gedin, özünüz bir məscid tikdirin", - deyir və köməkdən imtina edir. Belə olduqda Əjdərbəy məscid tikdirmək qərarına gəlir və indiki məscidin əsası qoyulur. Əjdərbəy Aşurbəyov məscidi tikdirərkən məramı belə olur ki, bura üz tutan şiələr və sünnilər birlikdə namaz qılsınlar. Elə belə də olur və bu ənənə bu günə qədər də qorunub saxlanılır. Hazırda məsciddə İslam dininin hər iki məzhəbindən olan müsəlmanlar birlikdə namaz qılırlar.

Azerbaijan Prezidenti İlham Əliyev Əjdərbəy məscidinin bərpası məqsədilə sərəncamlar imzalamış, 2007-ci ilin aprel ayından başlayan təmir-bərpa işləri nəzərdə tutulmuş vaxtda başa çatdırılmış və 22 dekabr 2011-ci ildə məscidin açılış mərasimi keçirilmişdir. Mərasimdə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər. Məsciddə eyni anda ümumilikdə 3000 yaxın insan ibadət edə bilər. Ümumi sahəsi 4 min kv. metr olan məscidin həyətidə ibadət üçün xüsusi sahə də ayrılmışdır. "Əndərün" adlanan həmin yerin üstü örtülmüş, burada Mədinədəki "Peyğəmbər məscidi"ndə olduğu kimi, hərəkətli tavanlar quraşdırılmışdır. Divarlar və sütunlara Qurani-Kərimdən ayələr yazılmış, dini rəmzlərlə bəzədilmişdir. Divarlarda və günbəz altında Azərbaycan nəqqaşlıq məktəbinin və Şərq ornamentlərinin nadir nümunələrindən istifadə olunmuşdur.

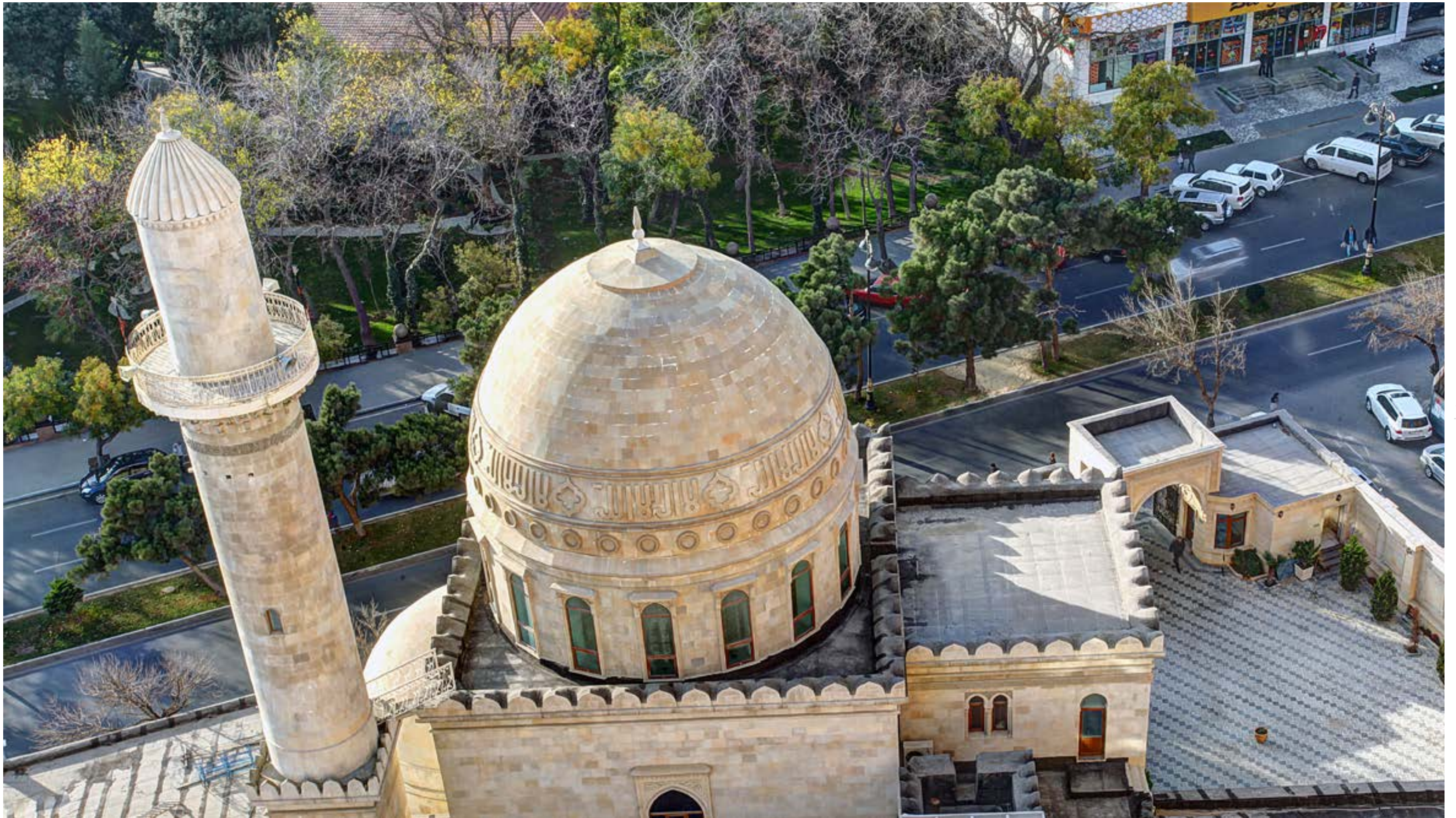
A popular story has it that when Nabat-khanum Ashurbeyova was just about to start building the Tezepir Mosque, her brother, Haji Ajdarbey, offered his help. To this, she purportedly replied, "Well if you're so wealthy and you've got the stomach for it, go ahead and build a mosque of your own," in effect refusing his assistance. And so it was that Ajdarbey decided to have a mosque built and soon afterwards the mosque's foundation was laid. The idea behind this benevolence was to have both Shi'ites and Sunnis come to the same mosque for prayer and worship. And it did work, against all the odds, and is still working to this day: members of both branches of Islam peacefully offer their prayers at the mosque together.

Azerbaijani President İlham Aliyev has signed a number of decrees on the mosque's restoration; the renovation work that started in April 2007 was completed on schedule, with the grand opening ceremony held on December 22, 2011. The ceremony was led by President İlham Aliyev and his First Lady Mehriban Aliyeva. The mosque can admit up to 3,000 people at a time. Its total area is 4,000 square metres, while a special area in the mosque's courtyard is designated for worship. This place, called the Enderun, has moving ceilings, just like in the Prophet's Mosque in Medina. The walls and columns are adorned with beautifully ornamented Ayats from the Holy Koran and other religious symbols. Most beautiful and carefully crafted elements and features of the Azerbaijani and Eastern decorative and ornamental arts can be seen on the walls and beneath the cupola.

يروى انه عندما باشرت السيدة نابات عاشوربيكوفاً ببناء مسجد «طازه بير» اقترح اخوها الحاج اجدر بك دعمه المادي لها فرفضت السيدة نابات دعمه قائلة: «اذا لديكم من امكانيات و جرة فاذهبوا وابنوا مسجداً بأنفسكم.» وعليه قرر اجدر بك بناء مسجد وضع اساساً للمسجد الحالي. و كان هدف اجدر بك عاشوربيكوف من بناء هذا المسجد هو تمكين أهل الشيعة و أهل السنة من أداء الصلاة معاً. وبلغ هدفه فعلاً وانا نشاهد احتفاظ هذا التقليد في أيامنا هذه ايضاً حيث يصلي معاً المؤمنون من كلا المذاهبين الاسلاميين.

أصدر الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف مراسيم عدة بشأن إعادة بناء مسجد «أجدر بك» وانتهت أعمال الترميم وإعادة البناء التي بدأت اعتباراً من شهر ابريل- نيسان عام 2007 في موعدها المقرر واقبمت مراسم افتتاح المسجد في 22 ديسمبر كانون اول عام 2011. وحضر المراسم الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف وعقيلته السيدة مهربان علييفا.

يسع المسجد قرابة 3000 مؤمن لأداء الصلاة في آن واحد. في الوقت نفسه قد خصص مكان خاص للعبادة في فناء المسجد الذي تبلغ مساحته العامة 4 آلاف متر مربع. تمت تغطية ذلك المكان المسمى بـ «أندرون» حيث ركبت السقوف المتحركة مثلما هو الحال في المسجد النبوي في المدينة المنورة. وكتبت آيات من الذكر الحكيم على الجدران والاعمدة وتم تزيينها برموز دينية. واستفيد من النماذج النادرة لمدرسة الرسم الأذربيجاني والزخارف الشرقية على الجدران وتحت القبة.

114 **HACI SULTANƏLİ MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, YASAMAL RAYONU)**
HACI SULTAN ALI MOSQUE (BAKU, YASAMAL DISTRICT)
 مسجد ”الحاج سلطان علي“ (مدينة باكو، منطقة ياسامال)

Məscidi Bakı milyonçusu Hacı Sultan Əli 1904 – 1910-cu illərdə inşa etdirmişdir. Şəhərin mərkəzində, Nizami metrostansiyasının arxa tərəfində Təbriz-Ərdəbil memarlıq üslubunda tikilmiş bu məscid özünəməxsus memarlıq həllinə malikdir. Təxminən 25 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

Aşağı hissəsi dairəvi şəkildə cərgələnmiş pəncərələrdən ibarət olan məscidin gümbəzi ibadət zalında yenə də dairəvi şəkildə 12 sıra hücrə yaradan sütun və tağlar üzərində dayanır. Hücrələrin haşiyələrində daş üzərində oyma ilə Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır. Çöl tərəfdən bina düzbucaqlı formadadır. Giriş qapısı baştağın içindədir.

The mosque was built by Baku millionaire Haji Sultan Ali in 1904-10. The mosque is close to the centre, immediately behind the Nizami underground station. The distinctive mosque is built in the Tabriz-Ardabil style. It has a single minaret, approximately 25 metres tall.

A dome, with windows arranged around the lower part, rests on arched columns which create another 12 arched niches in the prayer hall. Ayats from the Holy Koran are inscribed in the stone-faced niches. On the outside the building is rectangular. The entrance door is enclosed in a grand arch.

تم بناء المسجد من قبل الحاج سلطان علي، الرجل الثري من باكو خلال سنوات 1904-1910. إن هذا المسجد الواقع في وسط المدينة، خلف محطة مترو ”نظامي“، بني على نمط ”تبريز - أردبيل“ للعمارة ويملك طريق الحل المعماري الخاص.. وله منئذة واحدة يبلغ ارتفاعها 25 متراً تقريباً.

تستند قبة المسجد المتكون اسفله من النوافذ المصطفة بشكل دائري الى الأعمدة والأقواس الـ 12 التي تكون الحجرات في المصلى. حفرت على حواشي الحجرات آيات من القرآن الكريم. ويظهر المبنى مستطيل الشكل من الخارج. ويقع بابه داخل القوس

Məscidin təbii işıqlandırılması son dərəcə maraqlı şəkildə həll olunmuşdur.

Hacı Sultanəli məscidi memarlıq quruluşuna görə tək deyil. Oxşar məscidlər Balaxanı və Bakının Ləhic adlanan massivində də olmuşdur. Dövrü mətbuatda verilən xəbərə görə, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra məscid təmir olunarkən minarənin yaxınlığında türk əsgərinin meyidinin qalıqları tapılmışdır. 1918-ci ilin 15 sentyabrda Bakını düşmənlərdən azad edən Qafqaz İslam Ordusunun naməlum əsgərinin qalıqları hörmət və ehtiramla məscidin həyətidə dəfn olunmuşdur.

A distinctive feature of the mosque is the skilfully designed natural lighting.

The Haji Sultan Ali Mosque is not the only one in this particular architectural style. Similar mosques have been built in Balakhani and a residential district in Baku called Lahij. According to newspaper reports, the remains of a Turkish soldier were unearthed by the minaret as the mosque was being restored after Azerbaijan regained its independence. The remains of the unknown soldier from the Caucasus Army of Islam, which freed Baku from the enemy on September 15, 1918, were re-buried in the mosque's courtyard with full honours.

الرئيسي. كما يتميز المسجد بفن الاضاءة الطبيعية.

مسجد ”الحاج سلطان علي“ ليس وحيداً من نوعه حيث اسلوبه المعماري. توجد مثيلاته في بالاخاني وحي لهيج بباكو. وبحسب المعلومات الواردة في وسائل الإعلام الدورية تم العثور على رفات جثمان عسكري تركي قرب المنئذة أثناء إعادة بناء المسجد بعد استعادة أذربيجان استقلالها. وقد دفنت رفات جندي مجهول لجيش القوقاز الاسلامي الذي حرر باكو من الاعداء في 15 سبتمبر-ايلول عام 1918 في فناء المسجد مع التقدير والاحترام.

116

FATMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)
FATMEYI-ZEHRA MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT)
مسجد فاطمة الزهراء (مدينة باكو، منطقة خزر)

Doğma Azərbaycanımızın dünyaya açılan qapısında, Heydər Əliyev adına Beynəlxalq hava limanının yaxınlığında yerləşən Fatimeyi-Zəhra məscidinin əsası 1996-cı ildə yerli dindarlar tərəfindən qoyulmuşdur. 1997-ci ildən rəsmi fəaliyyət göstərən məscidin 30 metr hündürlüyündə minarəsi var. İbadət zalı təxminən 200 kv. metrdir. Eyni vaxtda 150 nəfər kişi və 100 nəfər qadın olmaqla ümumilikdə 250 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

The Fatmeyî-Zəhra Mosque, which stands by the gateway of our beloved Azerbaijan to the world, the Heydar Aliyev International Airport, was founded by the local congregation in 1996. The mosque, which has been in service since 1997, has a 30-metre tall minaret. The prayer hall covers an area of approximately 200 square metres. The mosque has the facilities to accommodate up to 250 people at a time, 150 of them men and 100 women.

بني مسجد فاطمة الزهراء الواقع قرب مطار حيدر عليلف الدولي عام 1996 من قبل المؤمنين المحليين. و للمسجد الذي يعمل منذ 1997 رسمياً منذنة يبلغ ارتفاعها 30 متراً. وتبلغ مساحة مصلى المسجد 200 متر مربع تقريباً. وتتوفر فيه كل الظروف اللازمة ليصلي فيه في آن واحد 250 شخص من ضمنهم 150 رجلاً و 100 امرأة.

117

118

İLƏHIYYAT MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, YASAMAL RAYONU)
ILAHİYYAT (THEOLOGY) MOSQUE (BAKU, YASAMAL DISTRICT)
مسجد إلهيات (مدينة باكو، منطقة ياسامال)

Bakı Dövlət Universitetinin Tələbə Şəhərciyi ərazisində yerləşən İlahiyyat məscidinin bünövrəsi 1993-cü ildə qoyulmuşdur. Bakı Dövlət Universitetinin İlahiyyat fakültəsi üçün nəzərdə tutulmuş məscidin adı fakültənin adından götürülmüşdür. Məscid Türkiyənin Diyanət Vəqfi tərəfindən Osmanlı memarlığı üslubunda inşa edilmişdir. 27 metrlik tək minarəsi və üç mərtəbəli geniş ibadət zalı var. Bakının ən böyük ibadət evlərindən biri olan İlahiyyat məscidində eyni vaxtda 2500 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

The İlahiyyat Mosque, located on the campus of Baku State University, was founded in 1993. The mosque is named after the BSU Theology Department, for which it was constructed. The mosque was built in the Ottoman architectural style by Turkey's Department of Religious Affairs. It has a single minaret, 27 metres tall, and a spacious, three-storey prayer hall. The İlahiyyat Mosque, which has one of the largest prayer halls in Baku, can admit up to 2,500 people at a time.

وضع حجر الأساس لمسجد إلهيات الواقع في اراضى حرم جامعة باكو الحكومية عام 3991. وقد اخذ المسجد المخصص لكلية الإلهيات (اللاهوت) بجامعة باكو الحكومية اسمه من اسم الكلية نفسها. وتم انشاء المسجد بأسلوب معماري عثماني من قبل وزارة الأوقاف الدينية التركية. وله منذنة واحدة يبلغ ارتفاعها 27 متراً وصالات العبادة الواسعة في ثلاثة طوابق. ويمكن ان يصلي في المسجد الذي يعتبر من اكبر مساجد باكو 2500 شخص في آن واحد.

119

**SAHİL CÜMƏ MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, QARADAĞ RAYONU, SAHİL QƏSƏBƏSİ)
SAHIL JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BAKU, PROVINCE OF GARADAGH, SAHIL SETTLEMENT)
جامع "ساحل" (مدينة باكو، منطقة قراداغ، بلدة ساحل)**

"Fatmeyı Zəhra" məscidi kimi tanınan Sahil Cümə məscidinin əsası 1999-cu ildə qoyulmuşdur. Məscidin inşasında qəsəbə sakinləri yaxından iştirak etmiş, ibadət evi mərhələ-mərhələ genişləndirilmişdir. Tək minarəli ibadət evinin həyatında yardımçı binalar tikilərək bütün zəruri şəraiti olan məscid kompleksi yaradılmışdır.

Bakıdan 28 kilometr aralıda yerləşən Sahil qəsəbəsi 1949-cu ildə salınmışdır. Qəsəbənin salınmasının səbəbi Sement zavodunun Bakıdan Qaradağa köçürülməsi

The Sahil Juma (Friday) Mosque, known as Fatmeyı-Zehra Mosque, was founded in 1999. The local community was greatly involved in the construction, contributing to the mosque's gradual expansion. The As utility buildings were constructed in the single minaret mosque has a single minaret and a courtyard with auxiliary buildings, making it a fully complex equipped with all the necessary facilities.

Sahil settlement, some 28 km from Baku, was established in 1949. It was created because of the originated from a relocation of a the cement factory from Baku to Garadagh, with young

وضع حجر الأساس لجامع ساحل المعروف بمسجد "فاطمة الزهراء" عام 1999. وكان سكان البلدة قد شاركوا عن قريب في بناء المسجد وتم توسيع المسجد مرحلة بعد مرحلة. وللمسجد منئذ واحدة ومباني مساعدة متوفرة بكل الظروف اللازمة الأمر الذي اعطاه شكل مجمع جامع كامل.

تأسست بلدة ساحل الواقعة على بعد 82 كم عن باكو عام 1949. وكان سبب بناء البلدة نقل مصنع الاسمنت من باكو الى قراداغ وفي الغالب إسكان

və burada əsasən gənc işçilərin və gənc ailələrin yeni mənzillərdə yerləşdirilməsi idi. Yeni salınan Sovet sənaye şəhərlərində insanları dindən uzaq tutmağa çalışırdılar. Lakin 1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəllərində sosializm ideallarının bir göz qırpmında çöküb yoxa çıxması nəinki qədim ənənələri olan şəhər və kəndlərdə, eləcə də sənayeləşmiş şəhər və qəsəbələrdə yaranmış ideoloji boşluğun yerində dini intibahın baş qaldırması üçün zəmin yaratdı. Sahil qəsəbə məscidi məhz belə bir zamanda tikilmişdir.

employees and young families constituting the small town's populace for the most part. The government sought to turn avert people away from religion in those newly established Soviet-time industrial settlements. However, when with the Socialist ideals crumbled in the blink of an eye in the late 1980s and early-ies to early 1990-ies, faith was the essential element that naturally filled in the ideological gap, not only in the old urban and rural areas but also in the industrialized towns and settlements. And it was during this at time that the a mosque was built in Sahil.

العمال الشباب والأسر الشابّة في الشقق الجديدة. وكانت تحاول السلطات السوفييتية إبعاد سكان المدن والبلدات الحديثة البناء عن أصلاتهم الدينية. لكن انحدار وانحلال افكار الاشتراكية في بمحة عين في اواخر الثمانينات واولئل التسعينات مهد الطريق الى النهضة الدينية في الفراغ الايديولوجي ليس فقط في المدن و القرى المتميزة بعاداتها و تقاليدھا القديمة بل وفي المدن و البلدات الصناعية الحديثة. ان مسجد بلدة "ساحل" قد بني في هذه المرحلة التاريخية بالذات.

122 İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, YASAMAL RAYONU)
IMAM HUSSEIN MOSQUE (BAKU, YASAMAL DISTRICT)
مسجد الإمام حسين (مدينة باكو، منطقة ياسامال)

Bakının mərkəzində, Abdulla Şaiq küçəsi ilə Nəriman Nərimanov prospektinin kəsişdiyi ünvanda yerləşən İmam Hüseyn məscidi 1890-cı ildə Bakının nüfuzlu şəxslərindən olan Hacı Hacıbala tərəfindən inşa olunmuşdur. Səfəvi memarlığına xas iri, demək olar ki, əsas bina ilə bərabər hündürlükdə olan tağ portalı və dərinliyində yerləşən giriş qapısı var.

İmam Hüseyn məscidi Sovet hakimiyyəti illərində bir müddət bağlı qalmış, sonra yenidən şəhər dindarlarının ixtiyarına verilmişdir. Müstəqillik illərində məsciddə əsaslı təmir işləri aparılmış, eyni vaxtda

The Imam Hussein Mosque, located at the intersection of Abdulla Shaig Street and Nariman Narimanov Avenue in central Baku, was built by a Baku notable, Haji Hajibala, in 1890. It boasts a big arched portal, almost as tall as the building itself, with an entrance door set deep inside, all in the Safavid architectural style.

The Imam Hussein Mosque was closed for a while during the Soviet period, but was returned to the use of the city faithful. In the early years of independence the mosque was renovated and refurbished; it can now admit up to

بني مسجد "الإمام حسين" الواقع في وسط باكو في تقاطع شارع عبيدالله شائق و جادة نريمان نريمانوف عام 1890 من قبل الحاج حاجي بالا احد الشخصيات المعروفة في باكو. وتم انشاء المسجد بأسلوب معماري متميز خاص للمساجد الصفوية و له بوابة مقوسة على نفس الارتفاع تقريبا مع المبنى الاساسي وباب المدخل في الأسفل.

وظل مسجد "الإمام حسين" مغلقاً لفترة معينة خلال سنوات الحكم السوفييتي وتم تقديمه لعبادة مؤمني المدينة من جديد في وقت لاحق. وخلال سنوات الاستقلال اجريت فيه أعمال الترميم الشامل ما مكن

250 nəfərin namaz qılmasına tam şərait yaradılmışdır.

Bakının köhnə məhəlləsində yerləşən İmam Hüseyn məscidi ümumilikdə Şərqi Avropa memarlığına xas elementləri də özündə əks etdirir. Bu, birinci növbədə yan tərəflərdə uzun oxvari pəncərələrə aiddir. Gumbəzin aşağı hissəsində 12 ədəd gözlük-pəncərə var. Gumbəz ibadət zalında bir-birilə tağlar vasitəsilə birləşən dörd sütun üzərində dayanır. Yan hissələrdə yerləşən böyük pəncərələr və gumbəzin 12 gözlüyü ibadət xananın gün işığı ilə işıqlanmasına imkan yaradır.

250 people at a time.

While the Imam Hussein Mosque, which is in one of Baku's oldest neighbourhoods, was mainly built according to Eastern architectural standards, it does feature some classical European architectural elements, such as the long arched windows in the side walls. The lower part of the dome has 12 windows. The cupola itself rests on four columns interconnected in the hall of prayer through a series of arches. The big side windows and the 12 windows cut in the dome allow plenty of natural light into the prayer hall.

250 شخصاً من أداء الصلاة في آن واحد.

على الرغم من أن بناء مسجد "الإمام الحسين" الواقع في الحي السكني القديم لبأكو يتميز بأسلوب معماري شرقي فإنه يعكس في نفسه في الوقت ذاته العناصر الخاصة بالفن المعماري الاوروبي ايضاً. ويخص ذلك بالدرجة الاولى نوافذ سهمية الشكل في جوانب المسجد. توجد في أسفل القبة 12 عدد ثقب - نافذة. تستند القبة على أربعة أعمدة يترابط بعضها مع البعض بفعل الأقواس في القاعة للعبادة. تمكن النوافذ الكبيرة المطلة من الجوانب والثقب الـ 21 للقبة من اضاءة المصلى بنور النهار.

ŞƏHİDLƏR MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SƏBAİL RAYONU)
THE MARTYRS' MOSQUE (BAKU, SABAYIL DISTRICT)
مسجد «الشهداء» (مدينة باكو، منطقة سبائيل)

Bakının ən hündür yerində, müqəddəs Şəhidlər Xiyabanında yerləşən məscid Türkiyə Diyanət Vəqfi tərəfindən 1993-1996-cı illərdə inşa edilmişdir. Məscidin lövhəsində bu sözlər yazılmışdır: "Bu məscid Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsində şəhid olmuş, bu ətrafda yatan qəhrəman əsgərlərin əziz xatirəsini yaşatmaq üçün türk xalqı adından Türkiyə Diyanət Vəqfi tərəfindən tikilmişdir. Şəhidlər məscidi Anadolu türklərinin azərbaycanlı qardaşlarına bir hədiyyəsidir". Osmanlı memarlıq üslubunda inşa olunmuş məscidin öz hündürlüyü 15, minarələrinin hündürlüyü isə 30 metrdir. Baş günbəzində gözəl hüsnəxtlə Qurani-Kərimin "əl-İhlas" surəsi yazılmışdır. Məscidin mehrabının üstündə və digər yerlərində dini yazılar həkk olunmuşdur.

The mosque stands on one of Baku's highest spots, the sacred Avenue of Martyrs. It was built in 1993-96 by Turkey's Department of Religious Affairs. The mosque's plaque reads: "This mosque was built by the Department of Religious Affairs of Turkey, on behalf of the Turkish people, to commemorate the fallen heroes who died defending Azerbaijan. The Martyrs' Mosque is an offering from the Anatolian Turks to their Azerbaijani brethren." The mosque itself, built in the Ottoman architectural style, is 15 metres tall, while its minarets rise 30 metres. The main cupola displays the Al-Ikhlās Sura of the Holy Koran in fabulous calligraphy; religious inscriptions have also been engraved above the Mihrab and elsewhere in the mosque.

تم انشاء المسجد الواقع في اعلى نقطة باكو في أراضي مقبرة الشهداء المقدسة خلال سنوات 1993-1996 من قبل وقف الديانة التركي. وكتبت على لوحة المسجد الكلمات التالية: «بني هذا المسجد من قبل وقف الديانة التركي باسم الشعب التركي أحياءً للذكرى المجيد للجنود الأبطال الساقطين شهداء دفاعاً عن أراضي أذربيجان والمدفونين في هذا الجوار. «مسجد الشهداء» هو إهداء من أتراك الأناضول لإخوانهم الأذربيجانيين».

يبلغ ارتفاع المسجد نفسه المبني بنمط العمارة العثمانية 15 متراً وارتفاع منبته 30 متراً. ونقشت بخط جميل سورة الإخلاص على قبة الرئيسية. كما نحتت الكتابات الدينية على محراب المسجد وغيره من الأماكن..

126

İMAM CƏFƏR SADIQ MƏSCİDİ (BAKI ŞƏHƏRİ, QARADAĞ RAYONU)
IMAM JAFAR SADIG MOSQUE (BAKU, GARADAGH DISTRICT)
مسجد «الإمام جعفر الصادق» (مدينة باكو، منطقة قراداغ)

İmam Cəfər Sadiq məscidi Bakının böyük ticarət mərkəzlərindən olan Sədərək Ticarət Mərkəzinin ərazisində yerləşir. Burada işləyənlər və ticarət məqsədilə gələnlər üçün 2009-cu ildə inşa edilmiş məscidin ibadət zalı 400 kv. metrdir. Eyni vaxtda təxminən 350 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur. Qüds məscidi üslubunda, Sədərək Ticarət Mərkəzinin ümumi planına uyğun tikilmiş məscid minarəsizdir.

The Imam Jafar Sadig Mosque is located in one of Baku's largest shopping centres, the Sederek Trade Centre. The mosque was built for the centre's employees and customers in 2009. With its 400-square metre prayer hall, it is fully equipped to accommodate up to 350 people at a time. The mosque, crafted in the Quds mosque style, blends in with the rest of the Sederek Trade Centre and has no minaret.

يقع مسجد «الإمام جعفر الصادق» في أراضي مركز «سدرک» التجاري الذي هو من أكبر المراكز التجارية في باكو. وتم إنشاء المسجد عام 2009 لأجل أداء العاملين هنا والزوار واجباتهم الدينية وتبلغ مساحة مصلاه 400 متر مربع. وتتوفر فيه كل الظروف اللازمة لعبادة 350 شخص في آن واحد. لا توجد في المسجد منذنة وقد بني على طراز المسجد الأقصى وبانسجام مع الخطة العامة لمركز سدرک التجاري.

127

QOŞAMİNARƏLİ MƏSCİD (BAKİ ŞƏHƏRİ, SURAXANI RAYONU, ƏMİRCAN QƏSƏBƏSİ) THE TWIN-MINARET MOSQUE (BAKU, SURAKHANI DISTRICT, AMIRJAN SETTLEMENT)

مسجد ذو منئنتين (مدينة باكو، منطقة سوراخاني، بلدة أميرجان)

Qoşaminarəli məscidi Bakı milyonçusu Murtuza Muxtarov 1908-ci ildə inşa etdirmişdir. Ona görə də, xalq arasında bu ibadət evinə "Murtuza Muxtarov məscidi" də deyirlər. İbadət zalının sahəsi 196, qadınlar üçün ayrılan ibadət yerinin sahəsi isə 84 kv. metrdir.

Aşağı hissəsi dairəvi pəncərələrdən ibarət olan gümbəz daxildən hündür tağlı sütunlar üzərində dayanmışdır. İbadət zalının döşəmədən gümbəzə qədər hündürlüyü 19 metrdir. Altı metr hündürlüyündə giriş qapısı

The Twin-Minaret Mosque was built in 1908 by a Baku millionaire, Murtuza Mukhtarov, and is still popularly known as the Murtuza Mukhtarov Mosque. The prayer hall covers an area of 196 square metres and the women's prayer room 84 square metres.

A dome with round windows in the lower part rests on the inside on tall arched columns. The prayer hall is 19 metres high, floor to dome and the entry door six metres high. Unlike any other mosque in Baku

var. Bakı və Abşeron kəndlərindəki digər məscidlərdən fərqli olaraq bu məscidin iki minarəsi var. Minarələrin hər birinin hündürlüyü 47 metrdir. Məscidin mehrabının yuxarısındakı daire Allahın varlığına, 4 tağ əsas peyğəmbərlərə, 4 nazik sütun müqəddəs kitablara, onların altındakı nazik xətlər isə şiə inancındakı 12 imama işarədir.

Murtuza Muxtarov 1908-ci ildə iki məscid tikdirmişdir: biri öz doğma kəndi Əmirçanda, ikincisi Vladıqafqaz şəhərində. Əmirçan məscidinin memarı Zivərbəy Əhmədbəyov, Vladıqafqaz məscidinin memarı isə Yozef Ploşkodur. Məscid memarlığını tədqiq edən sənəşünas Titus Burkhardt yazır ki, ənənəvi Şərqi memarlığında daşın ağırlığından qorxmurlar, əksinə, onu məharətlə kompozisiya yaradıcı elementə çevirməyi bacarırlar, Avropada isə daşı görünməz etməyə meyl güclüdür. Bu fərqi eyni vaxtda tikilən iki məscidin və eyni vaxtda yaşamış iki böyük memarın yaradıcılığında da müşahidə etmək olar. Hər iki məscid gözəl sənət əsəridir. Amma onlar iki müxtəlif üslub və iki müxtəlif dünyagörüşünü ifadə edir.

Deyilənə görə, o illərdə Murtuza Muxtarov tez-tez bu məscidə gələr, namaz qılıb dua edərdi. Hətta o, İstanbulda xüsusi sifarişlə Qurani-Kərim hazırlatmış və məscidə hədiyyə etmişdir. Murtuza Muxtarov 1920-ci ildə Bakıda evinə soxulmuş bolşevik əsgərlərinə qarşı fədakarcasına vuruşaraq həlak olmuş və özünün tikdirdiyi Qoşaminarəli məscidin həyətinə torpağa tapşırılmışdır.

and the villages of Absheron, it has two minarets, each rising 47 metres. A circle set above the Mihrab symbolizes the existence of Allah, four arches represent the main prophets, four fine columns the holy books and four fine lines beneath them the 12 Shi'ite Imams.

Murtuza Mukhtarov built two mosques in 1908, one in his hometown of Amirjan, the other in the city of Vladikavkaz. The one in Amirjan was designed by architect Ziverbey Ahmedbeyov, the mosque in Vladikavkaz by architect Jozef Ploszko. The art historian Titus Burkhardt, a researcher of mosque architecture, wrote that traditional Eastern architecture is not afraid to use heavy stone; on the contrary, it is able to use them to form sophisticated composite patterns, while the Europeans tend to make the stone as unseen and hidden as possible. This difference is clearly demonstrated by the two mosques, built virtually simultaneously, in particular, and the works of the two great architects in general. Both mosques are exquisite works of art, yet each one displays a different approach to building and life.

Legend has it that Murtuza Mukhtarov would often go to this mosque for prayer. He ordered a custom-made Holy Koran in Istanbul, which he gave to the mosque. Murtuza Mukhtarov died bravely fighting the Bolsheviks who broke in to his home in Baku in 1920, and was buried in the courtyard of the Twin-Minaret Mosque that he had built.

الاخرى الموجودة في باكو وشبه جزيرة أشيرون لهذا المسجد منئنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 47 متراً. ترمز الدائرة الموجودة فوق محراب المسجد وجود الله و4 قناطر الى الرسل الاساسيين و4 أعمدة رقيقة الى الكتب المقدسة والخطوط الرقيقة تحتها الى الائمة الاثني عشر للمذهب الشيعي.

بنى مرتضى مختاروف مسجدین عام 1908: احدهما في مسقط رأسه قرية «أمیرجان» وثانيهما في مدينة فلاديقوقاز. معمار مسجد «أمیرجان» هو زيور بك احمدبيكوف ومعمار مسجد فلاديقوقاز فهو يوزف بلوشكو. يكتب تيتوس بوركهارد الناقد الفني الذي درس الفن المعماري للمساجد أن في الفن المعماري الشرقي لا يخشون من ثقل الحجر بل بالعكس يستطيعون تحويله بمهارة الى عنصر يخلق بشكل ابداعي تركيبية جديدة. اما في اوربا فهناك ميل قوي الى أن يكون الحجر غير مرئي.. ويمكن مشاهدة هذا الفارق على مثال مسجدین بنيا في نفس الوقت وفي ابداع معمارین كبيرین عاشا في نفس العهد. كلا المسجدين عمل فني رائع رغم انهما يعبران عن اسلوبین مختلفین وعقیدتین مختلفتین.

يروى ان مرتضى مختاروف كان يزور انذاك كثيراً هذا المسجد لاداء الصلاة و الادعية. حتى انه طلب بإعداد نسخة خاصة من القرآن الكريم في اسطنبول واهداها الى المسجد. و كان مختاروف قد قاتل ببطولة و تفان الجنود البلاشفة المتغللين في منزله في باكو وقتل ودفن في فناء المسجد ذو المنئنتين الذي بناه بنفسه.

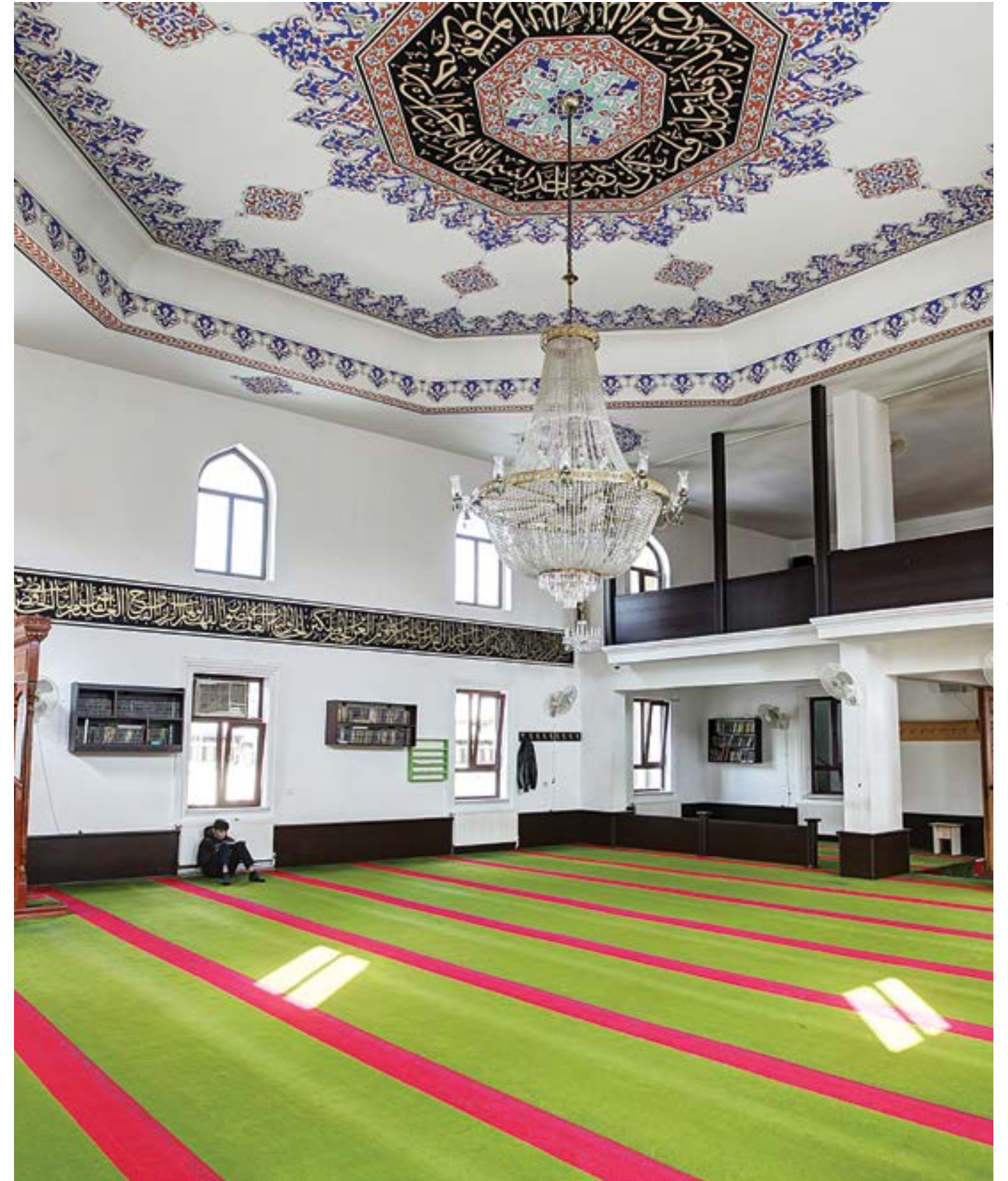
132

**QARAÇUXUR MƏSCİDİ (BAKI ŞƏHƏRİ, SURAXANI RAYONU, QARAÇUXUR QƏSƏBƏSİ)
GARACHUKHUR MOSQUE (BAKU, SURAKHANI DISTRICT, GARACHUKHUR SETTLEMENT)
مسجد قاراجوخور (مدينة باكو، منطقة سوراخاني، بلدة قاراجوخور)**

Bakının böyük məscidlərindən olan Qaraçuxur qəsəbə məscidi 1996-cı ildə Türkiyə Diyanət Vəqfinin və xeyriyyəçi şəxslərin vəsaiti ilə inşa edilmişdir. Ənənəvi Osmanlı memarlığı üslubunda inşa edilmiş məscidin təxminən 22 metr hündürlüyündə minarəsi var. İki mərtəbəlidir, ibadət zalının sahəsi 750 kv. metrdir. Minbəri və kürsüsü əllə işlənərək Türkiyədən gətirilmişdir. Məscidin qübbəsində yüksək xəttatlıqla Qurani-Kərimin "əl-İxlas" surəsi, mehrabında isə Ayətül-Kürsü yazılmışdır.

One of the largest mosques in Baku, the Garachukhur Mosque was built in 1996 by Turkey's Department of Religious Affairs and charitable donors. Built in the traditional Ottoman style, the mosque has a minaret approximately 22 metres tall, two floors and a 750-square metre prayer hall. The pulpit and chair were hand-made in Turkey. Verses from the Sura Al-Ikhlās are written in calligraphy around the half-dome of the mosque, while the Ayat al-Kursi is inscribed on the Mihrab.

بني مسجد بلدة قاراجوخور احد اكبر مساجد باكو عام 1996 على نفقة وقف الديانة التركي و الاشخاص المحسنين. وللمسجد الذي بني على طراز معماري عثماني تقليدي منذنة يبلغ ارتفاعها 22 متراً تقريباً. يتكون من طابقين و تبلغ مساحة المصلى فيه 750 متر مربع. وصنع منبره وكرسیه باليد في تركيا. كتبت سورة الإخلاص من القرآن الكريم بخط رائع على قبة المسجد وآية الكرسي على محرابه.

133

HEYDƏR MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SURAXANI RAYONU, YENİ SURAXANI QƏSƏBƏSİ)
HEYDAR MOSQUE (BAKU, SURAKHANI DISTRICT, YENİ SURAKHANI SETTLEMENT)
مسجد "حيدر" (مدينة باكو، منطقة سوراخاني، بلدة بيني سوراخاني)

1999-cu ildə inşa edilmiş qəsəbə məscidinə burada ibadət edənlərin arzusu ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı verilmişdir. Heydər məscidi sırf Bakı-Abşeron memarlığı üslubunda tikilmişdir. 25 metr hündürlüyündə tək minarəsi var. Ümumi sahəsi 400 kv. metrdir. Məscidin ibadət zalında eyni vaxtda 200 nəfərin namaz qılması üçün bütün zəruri şərait var.

Yeni Suraxanı ötən əsrin 30-cu illərində neft sənayesində işləyən insanlar üçün tikilmiş şəhər tipli evlərdən ibarət yeni qəsəbədir. Əslində Suraxanı kəndinin eramızdan əvvəllərə gedib çıxan qədim

The settlement's mosque, built in 1999, was dedicated to the Patriarch Heydar Aliyev at the local community's request. The Heydar Mosque was built strictly in the Baku-Absheron architectural style. It has a single minaret, 25 metres tall, and covers a total area of 400 square metres. The mosque's prayer hall can admit up to 200 people at a time.

Yeni Surakhani is an urban settlement built for oil industry workers in the 1930s. As a matter of fact, Surakhani has an age-old history dating back to before the common era, and very old mosques. A place where fire erupts from under

أطلق اسم الزعيم القومي حيدر علييف على مسجد البلدة الذي بني عام 1999 بطلب المؤمنين. و بني مسجد "حيدر" بأسلوب معماري تتميز بها مدرسة باكو- أبشرون لفن العمارة. وله منذنة يبلغ ارتفاعها 25 متراً. تبلغ مساحة المسجد 400 متر مربع. تتوفر فيه كل الظروف اللازمة لعبادة 200 شخص في آن واحد.

ان بني سوراخاني بلدة جديدة متكونة من البيوت السكنية على غرار المدن التي بنيت لاجل عمال صناعة النفط في الثلاثينات. و في حقيقة الامر تملك قرية سوراخاني تاريخاً قديماً يعود الى ما

tarixi və məscidləri var. Yerdən alov çıxan bu yeri dünyanın uzaq-yaxın ölkələrindən, İrandan, Hindistandan atəşpərəstlər gəlib ziyarət edirmişlər. Bu gün də atəşpərəstlər üçün "Atəşgah" adıyla dövlət tərəfindən mühafizə edilən tarixi abidə müqəddəs məbəd sayılır.

Bəşər öz tarixinin başlanğıcından oda meyl etmiş, işıq gələn yere getmiş, orada yurd salaraq yaşamışdır. Lakin işığı da, odu da yaradan daha ulu qüvvə var – Allah. Məhz bu həqiqətə yetmək üçün insan məscidə gedir və orada ibadət edir.

the ground, it has been a site of pilgrimage for many a fire-worshipper from countries near and far, Iran and India in particular. Even today the Ateshgah (Fire Temple), a historic monument under government protection, is held sacred by fire-worshippers. Mankind has been prone to admire flame from the very dawn of humanity, seeking out places where fires burnt bright to settle and thrive. But there is a greater force at play here that created both the light and the fire that begets it: Allah. This is the truth that people seek when they come to the mosque, and this is why they pray.

قبل الميلاد ولها مساجدها القديمة. وكان عباد النار يتوافدون على هذا المكان من مختلف بلدان العالم بما فيها من ايران و الهند. و لا يزال يعتبر عباد النار معبداً مقدساً لهم معبد "أتشگاه" (معبد النار) الذي تحميه الدولة كأثر تاريخي.

قام البشر بعبادة النار منذ بداية تاريخه وتوجه الى مكان من حيث يبدو النور واختار ذلك المكان للعيش. لكن ثمة قوة الهيبية خلقت النور و النار. ويهدف بلوغ هذه الحقيقة بالذات يزور الانسان المسجد و يعبد فيه.

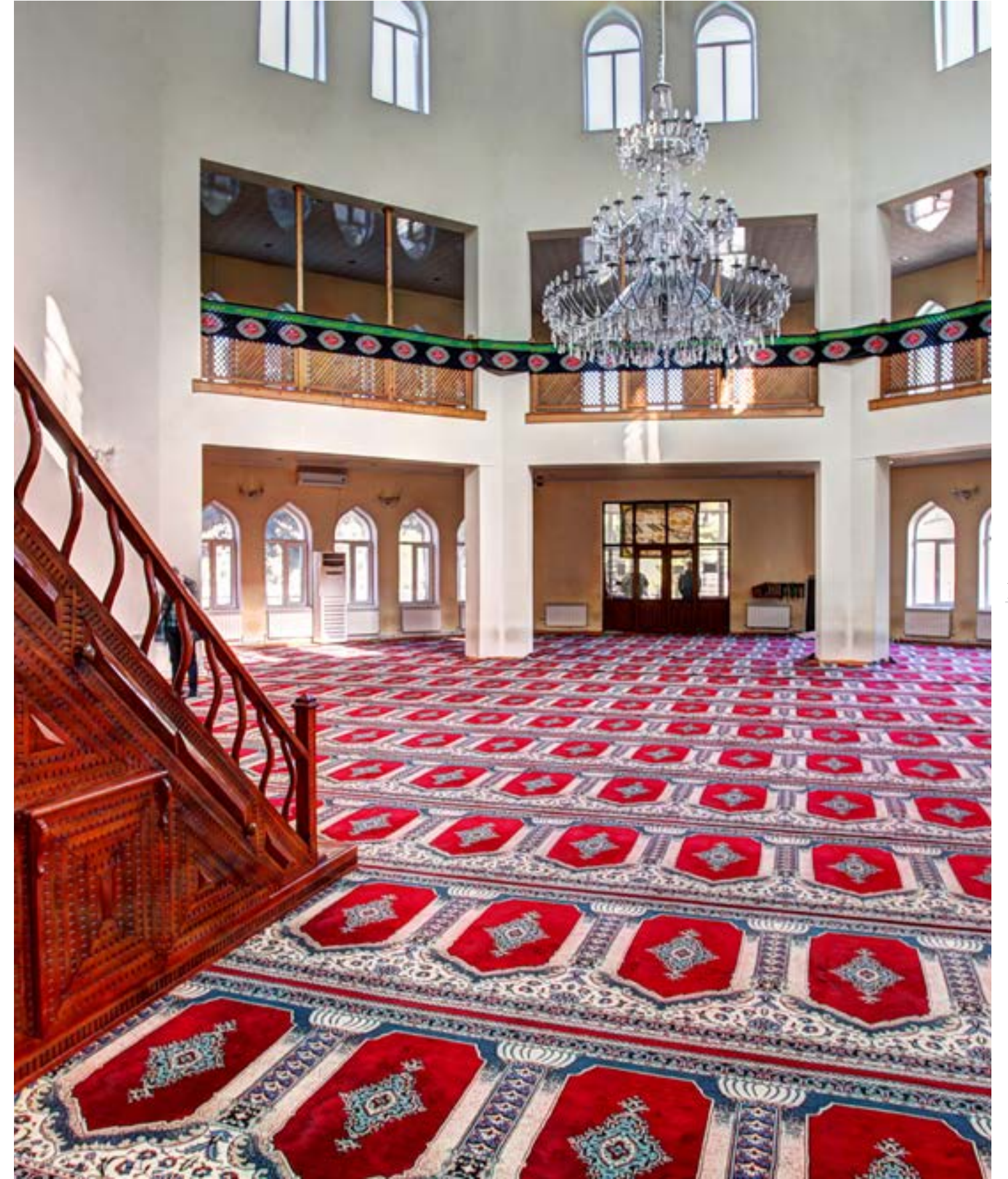
136

İMAM RZA MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SABUNÇU RAYONU, BAKIXANOV QƏSƏBƏSİ)
IMAM RZA MOSQUE (BAKU, SABUNCHU DISTRICT, BAKIKHANOV SETTLEMENT)
مسجد الامام رضا (مدينة باكو، منطقة صابونجي، بلدة باكيخانوف)

İmam Rza məscidinin təməli 1993-cü ildə qoyulmuş, 2008-ci ildə tam başa çatdırılmışdır. Göstəricilərinə görə, Sabunçu rayonunun ən böyük məscidlərindən biridir. Qoşa minarəsinin hündürlüyü 32 metrdir. Mehrabın qarşısında Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır. İbadət zalı təxminən 400 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 500 nəfərin namaz qılması üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır.

The Imam Rza Mosque was founded in 1993 and completed in 2008. It is one of the largest mosques in Sabunchu District. The twin minarets are 32 metres tall. Ayats from the Holy Koran are written before the Mihrab. The mosque, with a 400-square metre prayer hall, can admit up to 500 people at a time.

وضع حجر الأساس لمسجد «الإمام الرضا» عام 1993 واكتمل بناؤه تماماً عام 2008. يعتبر من أكبر مساجد منطقة صابونجي. ويبلغ ارتفاع منبره 32 متراً. كتبت على المحراب من الأمام آيات من الذكر الحكيم. تبلغ مساحة المصلى فيه 400 متر مربع تقريباً ويمكن أن يصلي فيه 500 شخص في آن واحد.

137

**NARDARAN MƏSCİD-ZİYARƏTGƏH KOMPLEKSİNƏ (NARDARAN QƏSƏBƏSİ)
NARDARAN MOSQUE AND PILGRIMAGE SITE
مجمع مسجد- ضريح نارداران (مدينة باكو، منطقة صابونجي، بلدة نارداران)**

Səkkizinci imam Rzanın (ə) bacısı Rəhimə xanımın məzarı olan məscid-ziyarətgah kompleksi Bakının Nardaran kəndindədir. Ziyarətgah təbiət hadisələri ilə əlaqədar uzun müddət torpağın altında qalmış, XX əsrin əvvəllərində kənd sakini Şeyx Yunis təşəbbüsü ilə bərpa olunmuşdur. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Nardaran ziyarətgahında geniş quruculuq və abadlıq işləri aparılmış, möhtəşəm məscid ucaldıraraq dindarlara istifadəsinə verilmişdir.

Hazırda “Nardaran piri” adlanan tarixi abidələr kompleksində məscid, türbə,

The mosque and pilgrimage site, located in Nardaran, a village near Baku, is the final resting place of Rahima-khanum, sister of the eighth Imam Rza (P.B.U.H.). Nature took its course and for a long time the pilgrimage site was buried in earth. Villager Sheikh Yunis unearthed and restored the shrine in the early 20th century. Following Azerbaijan's independence, the Nardaran shrine was renovated and refurbished and a splendid mosque was erected and opened to worship.

The historic memorial complex named Nardaran Piri (Nardaran Shrine) contains a mosque,

يقع مجمع المسجد - الضريح حيث ترقد السيدة رحمة اخت الإمام الثامن الرضا (عليه السلام) في قرية نارداران ببأكو. كان الضريح قد بقي فترة طويلة تحت التراب نتيجة الحوادث الطبيعية واستؤف في أوائل القرن العشرين بمبادرة الشيخ يونس احد سكان القرية. وبعد استعادة أذربيجان استقلالها جرت في ضريح نارداران أعمال البناء والتعمير الواسعة وبني مسجد كبير وقدم لعبادة المؤمنين.

في مجمع الآثار التاريخية المسماة بـ «مزار نارداران» تركز عدد من المعالم التاريخية والثقافية

başdaşı, sənduqə formalı bir neçə tarixi mədəniyyət abidəsi cəmləşmişdir. Türbə binası memarlıq-konstruktiv quruluşuna görə XII-XIII əsrlərə aid edilir. Ona bitişik məscidin kitabəsindən məlum olur ki, buranı 1363-1364-cü illərdə Xacə Hacı Həməzə ibn Qutlu Mahmud Şahabadi inşa etdirmişdir.

Kompleksdə başqa məscid və məqbərə abidəsi də var. Məscidin kitabəsinin məzmunu belədir: “Bu məscidin tikilməsinə, mömin Şeyx Nurəddin Mahmud ibn Şeyx Zahid Əbu Yusif, həqiqətən, yeddi yüz yeddinci ildə (1307-1308) əmr etmişdir: - hökmdarlıq Allaha məxsusdur”.

a tomb, a tombstone and several other historic and cultural relics in the shape of sarcophagi. The tomb dates to the 12th-13th centuries in terms of its construction and architectural style. A plaque on the wall of the immediately adjacent mosque reads that the shrine was built by Khaja Haji Hamza ibn-Gutlu Mahmud Shahabadi in 1363-64.

The complex also has another mosque and a mausoleum. The mosque's plaque reads: “Verily this mosque was built at the behest of the Momin Sheikh Nuraddin Mahmud ibn-Sheikh Zahid Abu Yusif in the year of 777 (1307-08): only Allah has power”.

مثل المسجد والضريح وشاهد القبر والصناديق الحجرية. يعود تاريخ مبنى الضريح الى القرنين الثامن عشر والثالث عشر من حيث هيكله المعماري والإنشائي.

يتبين من كتابة المسجد المتصل به ان هذا المبنى تم إنشاؤه من قبل خواجه الحاج حمزة ابن قوتلو محمود شاهابادي خلال سنتي 1363-1364.

يحتوي المجمع على مسجد آخر و مقبرة أخرى. وكتب في كتابة المسجد: «في الحقيقة ان المؤمن الشيخ نورالدين محمود ابن الشيخ زاهد ابو يوسف أمر بإنشاء هذا المسجد عام 707 (1307-1308) – إن الحكم إلا لله.»

140 **MAŞTAĞA CÜMƏ MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, SABUNÇU RAYONU, MAŞTAĞA QƏSƏBƏSİ)**
MASHTAGHA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BAKU, SABUNCHU DISTRICT, MASHTAGHA SETTLEMENT)
جامع ماشاغا (مدينة باكو ، منطقة صابونجي ، بلدة ماشاغا)

Maştağa Cümə məscidi 1708-ci ildə inşa edilmişdir. İbadət zalının səhəsi 340 kv.metrdir. Diametri 3, 5 metr olan səkkiz pəncərəli gümbəz və tavan daxildən bir-biri ilə tağlarla əlaqələnmiş 20 daş sütun üzərində dayanır. Əvvəlki minarə sovetlər zamanı sökülmüşdür. Yeni tikilən minarənin hündürlüyü 46 metrdir. Məscidin fasad hissəsindəki eyvanda daş kitabələr saxlanılır.

1841-ci ilin dekabrında Bakı kəndlərində baş vermiş zəlzələdən az sonra Maştağa qəsəbəsinə gələn rus səyyahı İlya Berezin gördüyü mənzərəni belə ifadə edir: "Göz üçün maraqlı, ürək üçün ağrılı". Həmin tarixdən səksən il əvvəl daha bir zəlzələ olmuşdu. İnsanlar təzəcə firavan həyat yaşamağa başlamışdı ki, yenidən onlara fəlakət üz verdi. Təskinlik verən tək cə o idi ki, 10 gün ərzində yerin altından eşidilən tükürpədicə uğultu kənd sakinlərini güclü yer titrəməsi olacağından

The Mashtagha Juma Mosque was built in 1708. Its prayer hall covers an area of 340 square metres. A dome, 3.5 metres in diameter and with eight windows, rests on 20 stone pillars connected at the top via arches. The original minaret was destroyed during Soviet times. A new one rises 46 metres high. Stone inscriptions remain on the mosque's outside gallery.

Russian traveller Ilya Berezin visited Mashtagha shortly after an earthquake had shattered some of the villages near Baku in 1841. Shocked at the sight, he wrote in his diary: "The eye rejoices, the heart aches." Another earthquake had happened in this area some 80 years earlier. The people had just begun to get settled back into their normal lives when the new disaster struck. The only fortunate aspect is that a dull underground rumble had

بني جامع ماشاغا عام 1708 تبلغ مساحة المصلى 340 متر مربع. وترتكز قبة قطرها 3.5 مترو ذات ثمانية نوافذ و السقف على 20 أعمدة من الحجر يتصل من الداخل بعضها مع البعض بالقناطر. هدمت منذته الاولية في العهد السوفييتي. و يبلغ ارتفاع المنذنة الجديدة 46 متراً. تحتفظ بالكتابات المنقوشة على الاحجار في شرفة في واجهة المسجد.

يصف إيليا بيريزين، السائح الروسي الذي زار بلدة ماشاغا بعيد زلزال ضرب قرى باكو في شهر ديسمبر- كانون الأول عام 1841 المنظر الذي شاهده كالتالي: «مثير للاهتمام للعيون ومؤلم للقلب». وكانت هذه البلدة قد تعرضت لزلزال آخر قبل ثمانين سنة من التاريخ المذكور. و ما ان بدأ الناس حياة مرفهة داهمتهم الكارثة من جديد. لحسن حظ السكان انهم تمكنوا من النجاة بفضل صوت مخيف كان يسمع من تحت الارض طيلة عشرة

xəbərdar etmiş və buna görə də, hamı vaxtında evindən çıxmış, tələfatın qarşısı alınmışdı. Rus səyyahı nisbətən salamat qalan məscid haqqında da yazır.

Maştağada qədim tarixə malik olan onlarla məscid, o cümlədən Cümə məscidi dəfələrlə dağıntılara məruz qalmış və yenidən bərpa edilmişdir. Bu baxımdan Cümə məscidinin bugünkü görünüşü çoxəsrlik tarixini tam əks etdirmir. Lakin daş kitabələr, sənədlər, tarixi faktlar bu yerlərdə daha qədimlərdə məscid olduğunu təsdiqləyir.

Maştağa ziyalılarının verdiyi məlumata görə, ötən əsrin 30-cu illərinin sonuna qədər kənddə qırxa yaxın məscid var idi. Bunların arasında hətta Səfəvi dövründə tikilmiş məscidlər də olmuşdur. 1414-cü ilə aid olan "Ərtuğay məscidi"nin daş kitabəsi hazırda Azərbaycan Tarixi Muzeyində saxlanılır.

persisted for 10 days, warning the villagers of the strong tremors to come, so they had had enough time to flee and avoid casualties. The Russian traveller also notes the mosque that had barely survived the shocks.

There are dozens of very old mosques in Mashtagha, including the Juma Mosque, that have survived earthquakes and other disasters and been restored afterwards to their former state. Therefore, the Juma Mosque in its current state does not exactly reflect the centuries of history of the mosque. However stone plaques, documents and other aspects of history suggest that the mosque dates back a long time.

According to the intelligentsia of Mashtagha, the village had about 40 mosques up until the late 1930s. Among them were even mosques from the Safavid era. A stone plaque from the 1414 Artughay Mosque is currently on display at the History Museum of Azerbaijan.

ایام قبل الزلزال ما حذرهم من حدوث هزة ارضية قوية. يكتب السائح الروسي أيضاً عن بقاء المسجد سليماً نسبياً.

تعرضت عشرات المساجد ذات التاريخ القديم الموجودة في ماشاغا، بما فيها الجامع المشار اليه للدمار والتخريب اكثر من مرة وأعيد بناؤها من جديد. ومن هذا المنطلق لا يعكس وضع الجامع الحالي تاريخه المتعدد القرون بشكل كامل. لكن الكتابات المنقوشة على الأحجار والوثائق التاريخية تثبت وجود مسجد يجسد تاريخاً أقدم من ذلك في هذه الأماكن.

حسب معلومات متفقي ماشاغا كان يوجد حوالي 40 مسجداً في القرية حتى اواخر الثلاثينات للقرن الماضي. وكانت بينها مساجد بنيت في عهد الدولة الصفوية. وفي الوقت الحاضر تحفظ الكتابة المنقوشة على الحجر لمسجد «أرطورغاي!!!» العائد الى عام 1414 في متحف التاريخ الأذربيجاني.

142 **BUZOVNA CÜMƏ MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)**
BUZOVNA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT)
جامع بوزوفنا (مدينة باكو ، منطقة خزر)

Buzovna Cümə məscidinin inşasına 1896-cı ildə başlanmış, lakin tikinti işləri 1900-cü ildə yarımçıq qalmışdır. Tikintisinə 1918-ci ildə yenidən başlansa da, tam yekunlaşmamışdır. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra yarımçıq qalmış məscidin binasından anbar və dükən kimi istifadə olunmuşdur.

2007-ci ildə Buzovna sakinləri Cümə məscidində bərpa işlərinin başa çatdırılması ilə bağlı Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya müraciət etmiş və məsələ tez bir zamanda öz həllini tapmışdır. Həmin ilin fevralında başlanan yenidənqurma işləri nəzərdə tutulmuş vaxtda başa çatdırılmış, məscid 2009-cu il dekabrın 19-da istifadəyə verilmişdir. Məscidin açılış mərasimində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər.

Construction of the Buzovna Juma Mosque began in 1896, but stopped halfway through in 1900. Although construction resumed in 1918, it was still left unfinished. This half-completed mosque was used as a warehouse and a shop during the Soviet era in Azerbaijan.

In 2007, the people of Buzovna asked the President of the Heydar Aliyev Foundation, Mehriban Aliyeva, to restore and complete the Juma Mosque. The request was quickly acted upon. The restoration work commenced in February the same year and was completed on schedule. The mosque reopened for worship on December 19, 2009. The opening ceremony was attended by Azerbaijani President İlham Aliyev and Mehriban Aliyeva.

بدأ انشاء جامع بوزوفنا عام 1896، ولكنه توقف عام 1900. ثم أعيد بناؤه من جديد عام 1918، لكنه لم يكتمل. وبعد قيام السلطة السوفييتية في أذربيجان استخدم مبنى الجامع شبه الجاهز كمستودع ومتجر.

كان سكان بوزوفنا قد توجهوا عام 2007 الى السيدة مهربان علييفا رئيسة صندوق حيدر علييف بطلب إنجاز اعمال إعادة البناء في الجامع ووجدت هذه المسألة حلها في اسرع وقت ممكن. ان أعمال إعادة البناء التي بدأت في شهر فبراير- شباط للعام المذكور انتهت في الموعد المقرر ودخل المسجد حيز الاستفادة في 19 ديسمبر- كانون اول عام 2009. وشارك في مراسم افتتاح المسجد الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف وعقيلته السيدة مهربان علييفا.

Buzovna sakinləri xatırlayırlar ki, məscid binasında fəaliyyət göstərmiş dükənin bərəkəti çox imiş. Sovetlər zamanı ən qıtlıq illərdə heç yerdə tapılmayan malları gəlib buradan alarmışlar. Lakin kəndin yaşlıları, eləcə də tarixi məlumatı geniş və etiqadı möhkəm olan gəncəri bura ayaq basmaz, özlərinə “can dərmanı” da olsa, gəlib bu dükəndən almazmışlar. Bu adamlara kimsə “sizin dedikləriniz keçmişdə qaldı”, - deyəndə, onlar belə cavab verərmişlər: “xeyr, bizim dediklərimiz hələ gələcəkdədir”. Onlar öləri olanlara yox, əbədi olana üz tuturdular. Elə buna görə səhv etmirdilər. Qurani-Kərimin əş-Şura surəsinin 36-cı ayəsində oxuyuruq: “Sizə verilən hər hansı bir şey fani dünya malıdır. Allah yanında olan axirət mükafatı isə daha yaxşı və daha baqıdır. Bunlar iman gətirib öz Rəbbinə təvəkkül edənlər üçündür”.

The people of Buzovna say that the shop that was set up in the mosque did really well and was full of goods. You could find merchandise there that was not available anywhere else during the years of shortages in Soviet times. However, the elders and the younger people in the village, who had sufficient historical knowledge and strong faith, would never even consider entering the shop, not even for a matter of life or death. And whenever they heard people say “Your beliefs are outdated,” they would respond “No, our beliefs are still in the future.” So they did not concentrate on the transient, but rather on the eternal. And they weren’t wrong. As the 36th Ayat of the Ash-Shura Sura of the Holy Koran says: “All that you are given is of a passing world. And the reward of paradise at the side of Allah is better and eternal. And it is destined for those who believe and worship their Maker.”

يتذكر سكان بوزوفنا أن رزق المتجر المفتوح في مبنى المسجد كان عالياً جداً. وكان الناس يشترون هنا البضائع التي كانت لا توجد في أماكن أخرى خلال سنوات القحط في العهد السوفييتي. لكن كبار القرية والشباب المؤمنين الأكثر ايماناً لم يكونوا يزورون هذا المتجر ولا يشترون أي شيء وحتى الدواء منه. وعندما قالوا لهم “إن ما تقولونه قد بقي في الماضي”، كانوا يردون: “كلا، ما نتحدث عنه سيحدث في المستقبل”. انهم كانوا يستغيثون بمن هو الخالد والباقي وكانوا يتجاهلون ما هو فان. ولهذا كانوا يسلكون طريق الهدى. نقرأ في الآية 36 من سورة الشورى: {فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ}

ƏLİ AYAĞI MƏSCİD-ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, BUZOVNA QƏSƏBƏSİ)
ALI AYAGHI MOSQUE AND SHRINE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, BUZOVNA SETTLEMENT)
مجمع مسجد- ضريح «علي اياغي» (قدم علي) (مدينة باكو، منطقة خزر، بلدة بوزوفنا)

Bura Buzovna qəsəbəsində Xəzərin sahilində, qayaların üstündə qədim məscid-ziyarətqah kompleksidir. Rəvayətə görə, ziyarətqahın əsası burada qaya üstündə dördüncü Rəşidi xəlifəsi Əli ibn Əbu Talibin (ə) ayaq izi qaldığına inanan insanlar tərəfindən XII əsrin sonlarında qoyulmuşdur.

1861-ci ildə on nəfər kənd ağsaqqalının şahidliyinə əsasən Çar canişini tərəfindən ziyarətqah "Əli ayağı" adı ilə rəsmi qeydiyyatla alınmışdır. Sovet dövründə bir neçə dəfə ziyarətqahı sökmək cəhdi olmuş və hər dəfə bunun qarşısı kənd camaatının fədakar müqaviməti nəticəsində alınmışdır. Hazırda burada Həzrət Əlinin (ə) qaya üzərində ayaq izinin qorunub saxlandığı qədəmgah və möhtəşəm məsciddən ibarət kompleks var.

This place is an old mosque and shrine on rocks on the shore of the Caspian Sea. Legend has it that the shrine was founded by believers in the late 12th century after they saw a footprint left in the rock by the fourth Rashidun Caliph, Ali ibn Abi Talibi (P.B.U.H.).

In 1861, the shrine was officially registered under the name Ali Ayaghi (Ali's Foot) by the Russian Czar's governor, based on the testimony of 10 elders of the village. Several attempts were made to demolish the mosque during Soviet times, each one meeting tough resistance from the villagers who eventually won out. This is now a holy site consisting of a shrine that conserves the footprint of Hazrat Ali (P.B.U.H.) on a rock, and an impressive mosque.

هذا المجمع عبارة عن مجمع مسجد ومزار قديم يقع في بلدة بوزوفنا على الصخور في سواحل بحر قزوين. يروى ان المزار تم تأسيسه في أواخر القرن الثاني عشر من قبل الناس الذين كانوا يؤمنون بأن الخليفة الراشدي الرابع علي ابن عبد المطلب (رضي الله عنه!!!) قد ترك بصمة قدمه على إحدى الصخور الموجودة هنا.

وفي عام 1861 سجل المحافظ القيصري الروسي هذا الضريح رسمياً تحت اسم «علي أياغي» (قدم علي) على أساس شهادات عشرة من مشايخ القرية. وقد حاولت السلطات في العهد السوفييتي هدم المزار أكثر من مرة، لكن تلك المحاولات باءت بالفشل بفضل مقاومة عنيفة متفانية لسكان القرية. وفي الوقت الحاضر يوجد هنا «قدمكاه» (موطئ قدم) حيث تحفظ بصمة قدم حضرة علي (عليه السلام!!!) ومجمع مسجد عظيم.

İz – fəlsəfi anlayışdır. Belə qəbul olunur ki, iz nə vaxtsa burada olmuş, indi isə burada olmayan nəyinsə və ya kiminsə işarəsidir. Yəni həm mövcuddur, həm qaib. Rəvayətə görə, bir mömin yuxuda dəniz sahilində qayalıqların üstündə Həzrət Əlinin (ə) onunla danışdığını görür. Sabahı gün yuxusunu kənddə özünə məhrəm bildiyi adamlara danışır. Yuxu yadda qalırsa, dilə gətirilib hekayətə çevrilirsə, deməli, öz açmasını istəyir. Bu məqsədlə kənd adamları yığışib dəniz kənarındakı aslan qayalıqlara gedir və orada qaya üzərində ləpir tapırlar. Qaya üzərində əslində ləpir qalmaz. İnsanlar yuxudan gələn bu möcüzəni çox sevdikləri Həzrət Əlinin (ə) adına bağlayır və o gündən buranı məscid-ziyarətqaha çevirirlər.

A footprint or other trace is a philosophical concept. A trace is a sign of someone or something that was once here but is no longer. That is, it is both present and absent. Legend has it that a Muslim believer dreamt that he was standing on rocks by the sea and speaking to Hazrat Ali (P.B.U.H.). The next day he shared his dream with his closest friends. And the common belief is that if a dream is remembered and told to others, then it must have its fulfilment of a kind. And so the villagers assembled and went to the seaside rocks where they discovered the imprint of a foot in the rock. Well, it is understood that no footprint can ever be impressed in a rock. The people, quite naturally, believed that it was indeed a footprint left by their dearly beloved Hazrat Ali (P.B.U.H.), and that's how the mosque and shrine came into being.

البصمة – الاثر هو مفهوم فلسفي. يعترف بأن البصمة كانت موجودة هنا في وقت ما، اما اليوم فتعتبر اشارة شيء ما، او أحد ما غير موجود هنا، اي إنها موجودة وغائبة في نفس الوقت. يروى ان أحد المؤمنين يرى في رؤيته أن حضرة علي (عليه السلام) يتكلم معه على الصخور في سواحل البحر. ففي اليوم التالي يتحدث ذلك الرجل عن رؤيته للناس المقربين منه في القرية. اذا بقيت الرؤية في الذاكرة و تحولت الى رواية على ألسنة الناس ا إذن هنالك حاجة الى تأويل. ولهذا السبب يذهب سكان القرية الى الصخور المذكورة حيث يجدون على سطح احداها بصمة. يجب الاعتراف بأن البصمة لا تبقى على الصخرة. إن الناس يربطون هذه المعجزة القادمة من الرؤية باسم حضرة علي (عليه السلام) الذي يحبونه حباً كبيراً ومنذ ذلك اليوم يحولون هذا المكان الى مسجد- مزار.

FATMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)

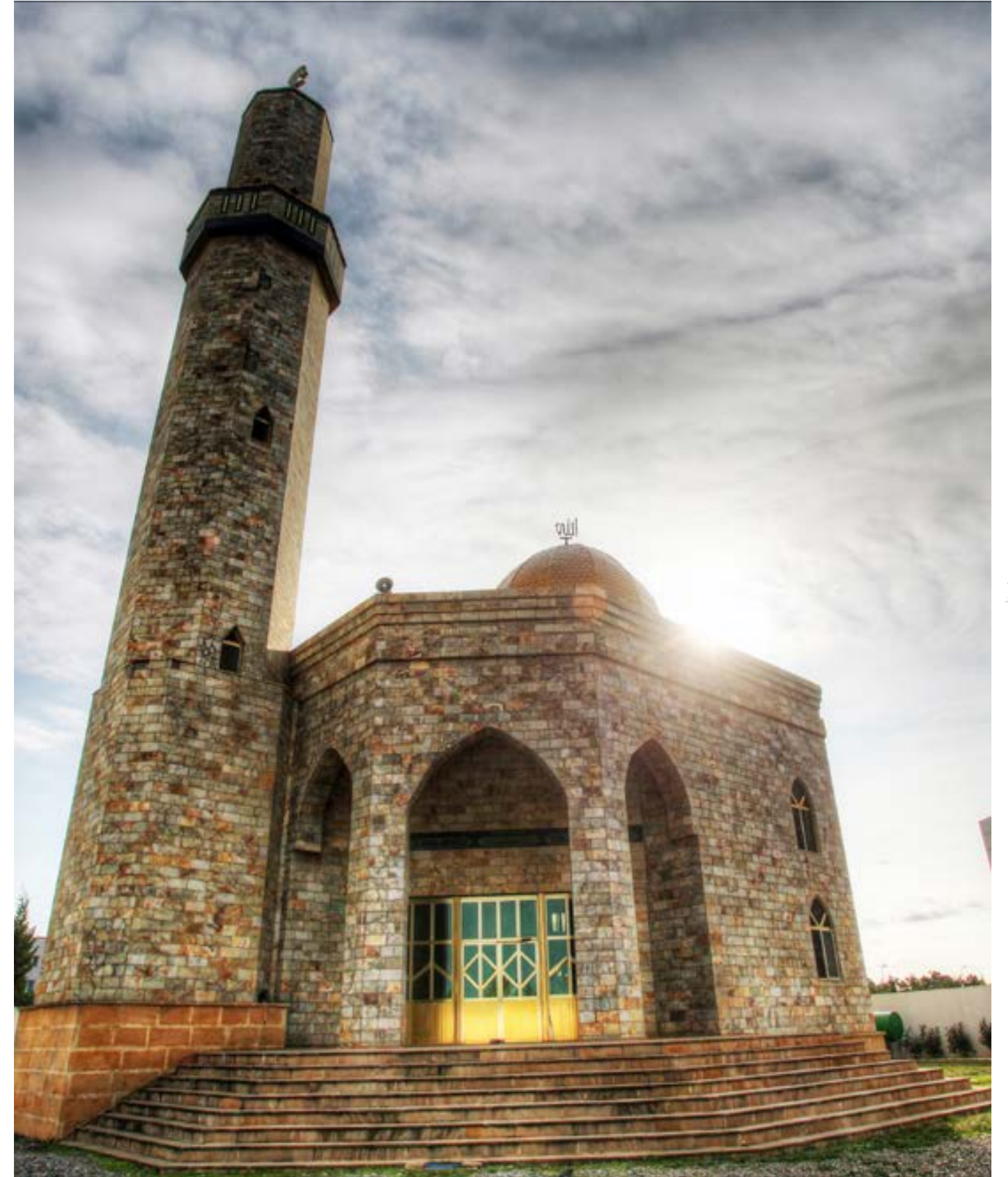
FATMEYI-ZEHRA MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT)

مسجد فاطمة الزهراء (مدينة باكو ، منطقة خزر)

Doğma Azərbaycanımızın dünyaya açılan qapısında, Heydər Əliyev adına Beynəlxalq hava limanının yaxınlığında yerləşən Fatimeyi-Zəhra məscidinin əsası 1996-cı ildə yerli dindarlar tərəfindən qoyulmuşdur. 1997-ci ildən rəsmi fəaliyyət göstərən məscidin 30 metr hündürlüyündə minarəsi var. İbadət zalı təxminən 200 kv. metrdir. Eyni vaxtda 150 nəfər kişi və 100 nəfər qadın olmaqla ümumilikdə 250 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

The Fatmeyî-Zəhra Mosque, which stands by the gateway of our beloved Azerbaijan to the world, the Heydar Aliyev International Airport, was founded by the local congregation in 1996. The mosque, which has been in service since 1997, has a 30-metre tall minaret. The prayer hall covers an area of approximately 200 square metres. The mosque has the facilities to accommodate up to 250 people at a time, 150 of them men and 100 women.

بني مسجد فاطمة الزهراء الواقع قرب مطار حيدر علييف الدولي عام 1996 من قبل المؤمنين المحليين. و للمسجد الذي يعمل منذ 1997 رسمياً منذنة يبلغ ارتفاعها 30 متراً. وتبلغ مساحة مصلى المسجد 200 متر مربع تقريباً. وتتوفر فيه كل الظروف اللازمة ليصلي فيه في آن واحد 250 شخص من ضمنهم 150 رجلاً و 100 امرأة.

148 **MİR MÖVSÜM AĞA ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKI ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, ŞÜVƏLAN QƏSƏBƏSİ)**
MIR MOVSUM AGA SHRINE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, SHUVALAN SETTLEMENT)
مجمع «ضريح مير موسم أغا» (مدينة باكو، منطقة خزر، بلدة شوفلان)

149

Hazırda məscid-ziyarətgah kompleksi kimi fəaliyyət göstərən bu ocaq Bakının Şüvəlan qəsəbəsində “qədim qəbiristan” deyilən ərazidədir. Kompleksin mərkəzində Ağa Seyidəli Mir Abutalıb oğlu Mir Mövsümzadənin türbəsi yerləşir.

Xalq arasında “Ətağa” adı ilə məşhurlaşmış Ağa Seyidəli Mir Mövsümzadə hələ sağlığında əfsanəvi nüfuzla malik olmuş, insanlara təskinlik, inam, mənəvi qüvvə təlqin etmiş və xeyirxahlığı ilə tanınmışdır. Ağa Seyidəli Mir Mövsümzadə 1883-cü ildə doğulmuş, uzun illər İçərişəhərdə yaşamış, 1950-ci ildə vəfat etmiş və Şüvələnda

This mosque and shrine complex is located in an area known as the “ancient cemetery” in Shuvalan village outside Baku. The centerpiece of the complex is the tomb of Aga Seyidali Mir Abutalib oglu Mir Movsum-zadeh.

Popularly known by the moniker Ataga (“Boneless”), Aga Seyidali Mir Movsum-zadeh gained legendary status in his lifetime through his natural ability to help people, make them strong in their faith and give them moral comfort and support. Aga Seyidali Mir Movsum-zadeh was born in 1883, lived in Baku’s Inner City for a long time and died in 1950. He was buried in Shuvalan. With scant regard for the

يقع هذا المعبد الذي يعمل في الوقت الحاضر كمجمع المسجد – الضريح في الارض المسماة بمقبرة قديمة ببلدة شوفلان. يقع في مركز المجمع ضريح أغا سيدعلي مير أبوتالب اغلو مير موسم زاده.

أغا سيدعلي مير موسم زاده المعروف باسم «أت أغا» بين الشعب كان يتمتع بالنفوذ الاسطوري عندما كان على قيد الحياة و لُقن الناس الطمأنينة و الثقة و قوة معنوية و عرف بإحسانه. ولد أغا سيدعلي مير موسم زاده عام 1883 وعاش لسنوات طويلة في «ايتشيري شهر (المدينة القديمة)»، وتوفي عام

torpağa tapşırılmışdır. Həmin dövrdə Sovet rejiminin qadağalarına baxmayaraq, xalq onu böyük izdihamla dəfn etmiş, xatirəsini həmişə yüksək tutmuşdur.

Mir Mövsüm Ağanın məzarı üstündə 1992-ci ildə əvvəlcə kiçik məqbərə inşa edilmiş, daha sonra onun yerində möhtəşəm və əzəmətli abidə ucaldılmışdır. Kompleks qəbiristan ərazisində yerləşdiyi üçün burada, demək olar ki, texnikadan istifadə edilməmiş, bütün işlər əl əməyi ilə görülmüşdür. Ümummilli Lider Heydər Əliyev dəfələrlə ziyarətgahda olmuş, yerli əhali və dindarlarla görüşmüşdür.

Soviet regime’s prohibitions and restrictions, the funeral was marked by a great procession and display of the high esteem in which he was held both in life and death.

A small tomb marked Mir Movsum Aga’s grave until 1992, when it was replaced by an impressive, beautiful memorial. As the complex sits on the site of a graveyard, virtually no machinery was used in construction and almost all the work was done by hand. National Leader Heydar Aliyev visited the shrine on a number of occasions and met and spoke with the local community and worshippers.

1950 ووري الثرى في أرض شوفلان. وبالرغم من قيود النظام السوفييتي آنذاك دفنه الشعب بازدهام كبير ويكرم ذكره دائماً.

في البداية أنشئ ضريح صغير على قبر مير موسم أغا عام 1992 و من ثم بني ضريح رائع وفخم في محله. ونظراً لوجود المجمع في أرض المقبرة جرى تنفيذ كل الأعمال باليد دون اللجوء الى آليات حديثة. إن الزعيم القومي حيدر علييف كان قد زار الضريح أكثر من مرة والتقى السكان و المؤمنين المحليين.

İMAM RZA MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, BİNƏ QƏSƏBƏSİ)
IMAM RZA MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, BINA SETTLEMENT)
مسجد «الإمام الرضا» (مدينة باكو، منطقة خزر، بلدة بينا)

İmam Rza məscidi 1990-2005-ci illərdə əhalinin təşəbbüsü və birbaşa iştirakı ilə inşa edilmişdir. Lakin ibadət evi qəzalı vəziyyətə düşdüyündən yenidənqurma işlərinin aparılmasına ehtiyac yaranmış, Binə ağsaqqallarının müraciətləri əsasında Heydər Əliyev Fondu bu missiyanı öz üzərinə götürmüşdür.

Məscidin hasarı tamamilə sökülərək yenidən tikilmiş, darvaza və metal barmaqlıqlar dəyişdirilmiş, binanın və hündürlüyü 21 metr olan minarənin günbəzləri tamamilə sökülərək

The Imam Rza Mosque was built at the initiative of the local community and with their broad involvement in 1990-2005. However, the mosque fell into disrepair and required renovation. The elders of Bina asked the Heydar Aliyev Foundation for help and the foundation took on the task.

The mosque's fence was taken down and rebuilt from scratch and the gate and iron railings replaced. The domes of the building and the 21-metre tall minaret were also

بني مسجد «الإمام الرضا» خلال سنوات 1990-2005 بمبادرة السكان ومشاركتهم المباشرة. لكن المسجد احتاج الى إعادة البناء بسبب كارثة طبيعية وعندئذ أخذت صندوق حيدر علييف هذه المهمة على نفسها بناء على طلب مشايخ بينا.

تم هدم أسوار المسجد تماماً وإعيد بناؤها من جديد وتم تبديل البوابة والسياح الحديدي وتم هدم قباب المسجد والمئذنة التي يبلغ ارتفاعها 21 متراً وتم

yenidən quraşdırılmışdır. Qapı və pəncərələr dəyişdirilmiş, divar və tavanda bəzək-tərtibat işləri aparılmışdır. Məsciddə eyni vaxtda 230 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır.

İmam Rza məscidi 2013-cü il iyunun 6-da yenidənqurmada sonra istifadəyə verilmişdir. Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Xəzər rayonundan Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyeva və qızı Arzu Əliyeva açıılışda iştirak etmişlər.

completely stripped down and rebuilt. The doors and windows were replaced, the walls and ceiling decorated and ornamented. The mosque can now admit up to 230 people at a time.

The Imam Rza Mosque reopened for worship following the reconstruction on June 6, 2013. Azerbaijan's First Lady, President of the Heydar Aliyev Foundation and MP for Khazar District, Mehriban Aliyeva, and her daughter Arzu Aliyeva were in attendance.

تركيبها من جديد. كما تم تغيير الابواب و النوافذ و جرت أعمال التزيين والتزويق في الجدار والسقف. ويمكن ان يصلي في المسجد 230 شخص في آن واحد.

تم وضع مسجد «الإمام الرضا» بعد أعمال إعادة البناء حيز الاستفادة في 6 من يونيو- حزيران عام 2013. وشاركت في مراسم الافتتاح السيدة مهربان علييفا السيدة الاولى لاذربيجان ورئيسة صندوق حيدر علييف والنائبة المنتخبة الى المجلس الوطني من منطقة خزر و ابنتها آرزو علييفا.

MÖHSÜN SƏLİM MƏSCİDİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU, BİNƏ QƏSƏBƏSİ)
MOHSUN SALIM MOSQUE (BAKU, KHAZAR DISTRICT, BINA SETTLEMENT)
مسجد محسن سالم (مدينة باكو، منطقة خزر، قسبة بينا)

Məscidi 1916-cı ildə Möhsün Səlim adlı mily-
onçu tikdirmişdir. Daxili sahəsi 210 kv. metrdir.
İkinci mərtəbədə qadınlar üçün 40 kv. metrlik
ibadət yeri ayrılmışdır. Məscidin giriş qapısı ox-
vari tağ formasındadır. Diametri 14 metr olan
gümbəzin aşağı hissəsində dairəvi şəkildə
16 pəncərə yerləşdirilmişdir. İbadət yerinin
döşəmədən gümbəzə qədər hündürlüyü 19
metrdir.

Sovet hakimiyyəti dövründə fəaliyyəti
dayandırılmış məscid Azərbaycan
müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra da yararsız
olduğundan uzun müddət bağlı qalmışdır.
Yalnız Heydər Əliyev Fondu məsciddə əsaslı
təmir və bərpa işləri apardıqdan sonra 2006-
ci ildə ibadət evi dindarların istifadəsinə
verilmişdir. Açılış mərasimində Azərbaycan
Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və
onun xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezi-

The mosque was built in 1916 by million-
aire Mohsun Salim. It has an interior space
of 210 square metres and a second floor
with a 40-square metre women's prayer
room. The mosque's entrance door is
arch-shaped. The lower part of the dome,
14 metres in diameter, has 16 windows
around it. The prayer hall is 19 metres high,
floor to dome.

The mosque was closed for worship during
Soviet times, but remained shut even after
Azerbaijan's independence because of its
unfit state. It wasn't until the Heydar Aliyev
Foundation renovated the mosque that it
finally reopened in 2006. Azerbaijani Presi-
dent İlham Aliyev and his wife, President
of the Heydar Aliyev Foundation Mehriban

beni المسجد من قبل المليونير محسن سليم عام 1916
. تبلغ مساحته الداخلية 210 متر مربع. وخصص
قى الطابق الثاني مكان يحتوى على 40 متر مربع
لعيادة النساء. وباب مدخل المسجد على شكل القوس
السهمي. تم تركيب 16 نافذة دائرية الشكل فى أسفل
القبة التي يبلغ قطرها 14 متراً. ويبلغ الارتفاع من
أرضية المصلى الى القبة 19 متراً.

هذا المسجد الذي توقف عمله فى العهد السوفييتي
بقي مغلقاً لفترة طويلة بعد استعادة أذربيجان
استقلالها أيضاً لكونه غير صالح للاستفادة. وبعد
قيام صندوق حيدر علييف بأعمال الترميم وإعادة
البناء فى المسجد تم تقديم المعبد من جديد لعيادة
المؤمنين عام 2006. وشارك فى مراسم افتتاحه
الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف وعقبيلته مهريبان

denti Mehriban Əliyeva iştirak etmişlər.

Möhsün Səlim Əmircan kəndinin
neftxudalarından olan Səlimovlar nəslinin
nümayəndəsi idi. Xalq arasında gəzən
rəvayətə görə, bir gün Möhsün Səlim Zabrat
qəsəbəsində yerləşən "Xanım Zeynəb"
məscidini yenidən bərpa etmək istəyir. Lak-
in Zabrat camaatı bildirir ki, işi dayandırın
və onlar özləri məscidi abadlaşdıracaqlar.
Bu hadisədən sonra o, 1916-cı ildə eynilə
həmin məscidin layihəsi əsasında Binə
kəndində indi "Möhsün Səlim" adla-
nan məscidi inşa etdirir. Bu əhvalatın nə
dərəcədə səhih olduğu məlum deyil. Bəlkə
də, belə bir rəvayətin ortaya çıxması Bakı
kəndlərində iki oxşar məscidin olmasıyla
əlaqədardır. Hər işi əsasən nəticəsinə görə
qiymətləndirərlər. Nəticə isə ürəyə yalnız
fərəh gətirir.

Aliyeva, attended the opening ceremony.

Mohsun Salim was a member of the Salimov
family, Amirjan-based oil tycoons. Accord-
ing to a popular story, one fine day Mohsun
Salim decided to have the Khanum Zeynab
Mosque in Zabrat restored. However the
people of Zabrat objected and made him
stop the work, claiming that they would see
the restoration through on their own. Soon
afterwards, in 1916, the millionaire built a
mosque in Bina, now known as the Mohsun
Salim Mosque, using the very same layout
and design as the Zabrat mosque. There is
no evidence to suggest whether this story
is true or not. It could well be that the story
is nothing but the result of two villages near
Baku having two nearly identical mosques.
At any rate, all work is measured by its re-
sults and in this particular case the results
are something to be proud of.

علييفا رئيسة صندوق حيدر علييف.

كان محسن سليم ممثلاً لعائلة سليموف صاحبة
حقول النفط فى قرية أميرجان. يروى أن محسن
سليم يقرر فى أحد الأيام أن يقوم بإعادة بناء مسجد
السيدة زينب فى بلدة زابات. لكن سكان زابات
يطلبون منه بإيقاف الأعمال بحجة أنهم سيقومون
بتعمير المسجد بأنفسهم. وبعد هذا الحادث يقوم
محسن سليم عام 1916 بإنشاء مسجد «محسن سليم»
بقرية بينا على أساس تصميم المسجد المذكور. ولا
يعرف أحد مدى صحة هذه الرواية. ربما ظهور
هذه الرواية مرتبط بوجود مسجدين متشابهين فى
قرية باكو. وكل عمل يقدر حسب نتيجته. اما هذه
النتيجة فانت بالسرور الى القلوب.

154 **PIR HƏSƏN ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BAKİ ŞƏHƏRİ, XƏZƏR RAYONU)**
PIR HASAN SHRINE (BAKİ, KHAZAR DISTRICT)
مجمع ضريح بير حسن (مدينة باكو، منطقة خزر)

Bakının Mərdəkan qəsəbəsində yerləşən Pir Həsən ziyarətghahında iki türbə var. Bunlardan biri üzərində qədim günbəz olan Pir Həsənə məxsusdur. Tarixi mənbələrə görə, əsl-i-nəcəbəti imamlara gedib çıxan Pir Həsən XVII əsrdə yaşamışdır.

Türbənin əsas fasadında portaldakı qapı yerinin üstündə ikisətirlik ərəbcə kitabə yerləşdirilmişdir: "Bu mübarək məqbərə ən kamil insanların nümunəvisi Pir Həsəndir. Əzəmətli xaqan Şah Abbas (Allah onun hökmrənliyini əbədləşdirsin) vaxtında Dərviş əl-Hüseyni tikdirmişdir. Min iyirmi birinci il" (1612-1613).

Ziyarətghahın ön tərəfində məşhur Azərbaycan milyonçusu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin abidəsi ucaldılmış, onun sağında isə türbə

The Pir Hasan Shrine located in the village of Mardakan near Baku has two mausoleums. One of the mausoleums, with an ancient cupola, is the burial place of Pir Hasan. According to historic sources, Pir Hasan, who allegedly traced his lineage back to the Imams, lived in the 17th century.

A two-line plaque, set above the door to the mausoleum, reads in Arabic: "This tomb, praise be upon it, is of a man of wisdom, Pir Hasan. Built by Dervish al-Husseini in the age of the formidable king Shah Abbas (may Allah prolong his reign). In the year of one thousand and twenty one." (1612-1613).

A memorial to famous Azerbaijani millionaire Haji Zeynalabdin Taghiyev stands in the front area of the shrine and to the right is his mausoleum. In the middle of the mausoleum is

يوجد ضريحان في بلدة مردكان ببأكو. ويرقد في احدهما بير حسن وعليها قبة قديمة. حسب المراجع التاريخية عاش بير حسن الذي ينتمي الى شجرة عائلة الائمة الأطهار في القرن السابع عشر.

كتب على مكان البوابة في الواجهة الرئيسية للضريح سطران باللغة العربية: «يرقد في هذه المقبرة المباركة قدوة خير الناس بير حسن. بناه الدرويش الحسيني في عهد الخاقان المعظم الشاه عباس خلد الله ملكه سنة ألف وواحدة وعشرين (الموافق 1612-1613م)»

نصب أمام الضريح تمثال المليونير والمحسن الأذربيجاني المعروف الحاج زين العابدين تقييف وبني ضريح آخر على اليمين منه حيث يرقد في

tikilmişdir. Türbənin mərkəzində tanınmış din xadimi Axund Hacı Mirzə Əbdülturab Axundzadənin qəbri, onun ətrafında isə Hacı Zeynalabdin Tağıyev, qızı Sara xanım Tağıyeva və repressiya qurbanı olmuş Zeynal bəy Səlimxanovun məzarları var.

2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondunun ölkəmizdə tarixi dini abidələrin, o cümlədən məscid və ziyarətghahların tikintisi və bərpası sahəsində apardığı məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində Pir Həsən məbədi əsaslı şəkildə təmir olunmuş, burada abadlıq işləri aparılmışdır. 2007-ci il dekabrın 30-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Pir Həsən ziyarətghahının açılışında iştirak etmiş, onun yeni görkəmi ilə tanış olmuş və xatirə kitabında ürək sözlərini yazmışlar.

the grave of acclaimed clergyman Akhund Haji Mirza Abdulturab Akhund-zadeh, surrounded by the graves of Haji Zeynalabdin Taghiyev, his daughter Sara-khanum Taghiyeva and Zeynal-bey Salimkhanov who fell victim to Soviet repression.

The Pir Hasan shrine was renovated in 2007 as part of the Heydar Aliyev Foundation's ambitious plans to restore historic religious monuments, including the building and renovation of mosques and shrines. On December 30, 2007 Azerbaijani President Ilham Aliyev and his wife Mehriban Aliyeva attended the opening ceremony of the Pir Hasan shrine, inspected the refurbished complex and wrote in the commemoration book.

مركزه رجل الدين المعروف الآخوند الحاج ميرزا عبد التراب آخوندزاده و في اطرافه الحاج زين العابدين تقييف وابنتها السيدة سارا تقييفا وزينال بك سليمخانوف الذي راح ضحية لجرائم الاضطهاد في العهد السوفييتي. بفضل النشاط الهادف الذي قامت به

صندوق حيدر علييف خلال عام 2007 في مجال إعادة بناء الآثار الدينية التاريخية وبناء المساجد والاضرحة في بلدنا تم ترميم مزار «بير حسن» بشكل أساسي كامل. وشارك الرئيس إلهام علييف وعقيلته مهربان علييفا في مراسم افتتاح ضريح «بير حسن» الذي اقيم في 30 من ديسمبر- كانون الأول عام 2007 وتعرفا على منظره الجديد وسجلا ملاحظتهما في كتاب الأراء.

**XIRDALAN CÜMƏ MƏSCİDİ (ABŞERON RAYONU, XIRDALAN ŞƏHƏRİ)
KHIRDALAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (KHIRDALAN, PROVINCE OF ABSHERON)
جامع خردالان (منطقة أبشرون، مدينة خردالان)**

Xirdalan Cümə məscidi hicri-qəməri ilə 1263, miladi təqvimlə 1842-ci ildə Axund Hacı Molla Qafur Molla Ələskər oğlunun təşəbbüsü və kəndin imkanlı adamlarının maddi yardımı ilə tikilmişdir. Məscidin kişilər üçün ibadət otağı 180, qadınlar üçün ikinci mərtəbədə yerləşən ibadət otağı isə 48 kv. metrdir. Dörd metr diametrində olan gümbəz daxildən 4 tağlı sütunlar üzərində dayanmışdır. Gümbəzin 4 vitraj pəncərəsi var. Minarənin hündürlüyü 32 metrdir. Daxildən tavanın gümbəz hissəsində dairəvi şəkildə dörd dəfə "Kəlmeyi-şəhadət"

The Khirdalan Juma (Friday) Mosque was built in the Hijri year 1263 (1842 A.D.). Construction was initiated by Akhund Haji Molla Gafur Alaskar and was financed by the village's wealthy residents. The mosque has a 180-square metre prayer hall for men and on the second floor a 48-square metre room for women. The dome, four metres in diameter, rests on four arched columns on the inside; it has four stained-glass windows. The minaret is 32 metres high. The Kalima Shahada ("Praise to Allah") is inscribed four times in a circular form on

بني جامع خردالان عام 1263 هجري الموافق عام 1842 ميلادي بمبادرة الأخوند الحاج ملا غفور ابن ملا علي عسكر وبدعم مادي للناس المتمكنين للقريبة. تبلغ مساحة مصلى المسجد للرجال 180 والمصلي المخصص للنساء في الطابق الثاني 48 متر مربع. تستند القبة التي يبلغ قطرها أربعة أمتار من الداخل على 4 أعمدة. وللقبة 4 نوافذ مفتوحة. يبلغ ارتفاع المئذنة 32 متراً. كتبت كلمة الشهادة أربع مرات

yazılmışdır. Məscid binası düzbucaqlı formadadır.

Xirdalan Cümə məscidi Bakı-Abşeron memarlığı üçün ənənəvi üslubda tikilmiş, Sovet dövründə, 1937-ci ildə minarəsi dağıdılmış, əsas binadan bir müddət kolxozun taxıl anbarı kimi istifadə olunmuşdur. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra məsciddə təmir-bərpa işləri aparılmış və yeni minarə ucaldılmışdır. Hazırda məsciddə dindarların rahat ibadət etməsi üçün bütün şərait mövcuddur.

the dome ceiling. The mosque building is rectangular.

The Khirdalan Juma Mosque is built in the Baku-Absheron architectural style. Its minaret was destroyed in 1937 during Soviet times, and the main building was for a long time used as a grain store for a collective farm. After Azerbaijan regained independence, the mosque was renovated and refurbished and a new minaret built. The mosque is now fully equipped for worship.

بشكل دائري على قبة السقف من الداخل. ومبنى المسجد مستطيل الشكل.

بني جامع خردالان بأسلوب تقليدي خاص بالفن المعماري في باكو وأبشرون. واستخدم المبنى الاساسي الذي هدمت مئذنته في العهد السوفييتي عام 1937 كمستودع للحبوب لفترة معينة. وبعد استعادة أذربيجان استقلالها جرت في المسجد أعمال الترميم وإعادة البناء وبنيت مئذنة جديدة. وفي الوقت الحاضر تتوفر في المسجد كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين.

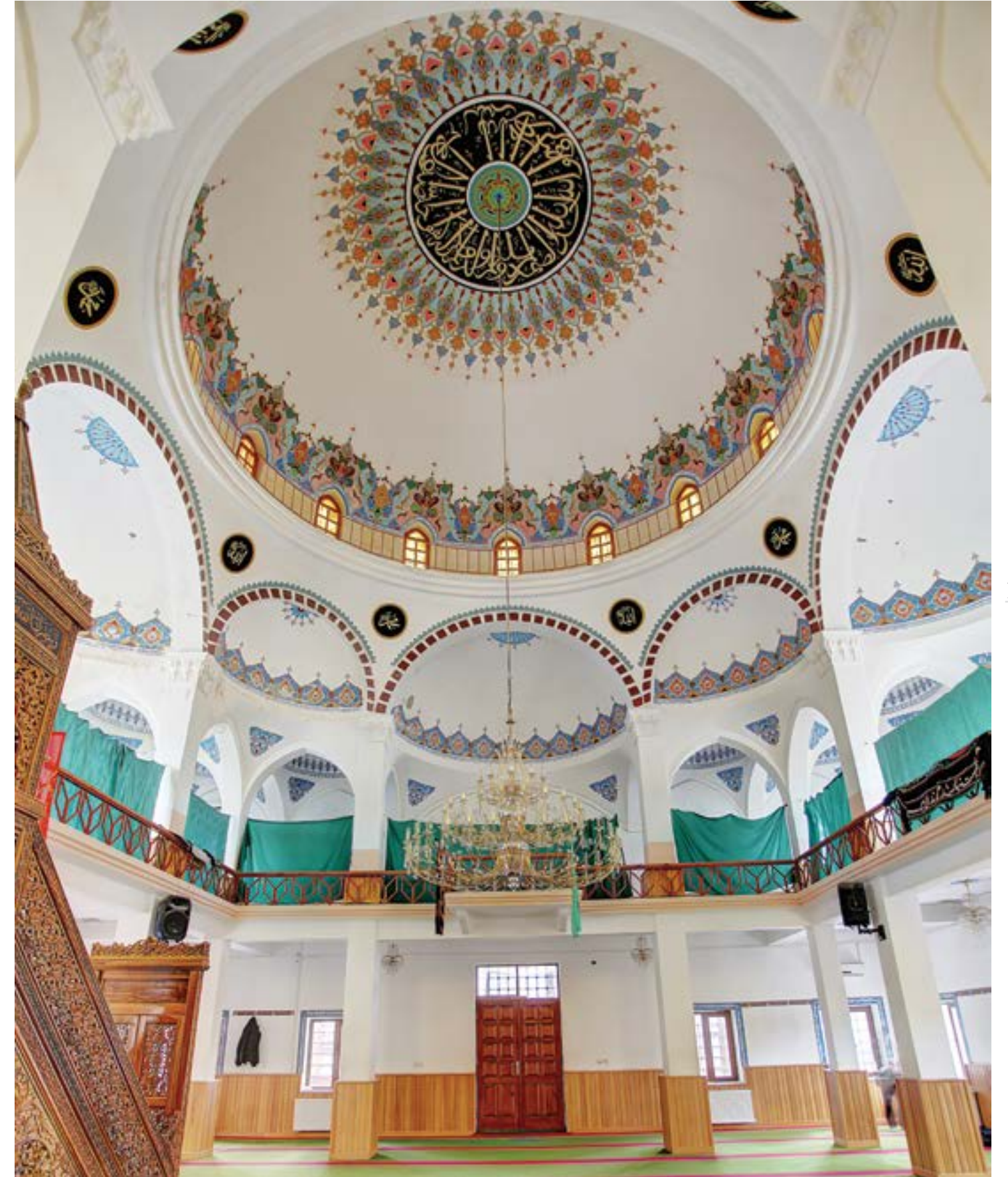
158

MEHDIABAD MƏSCİDİ (ABŞERON RAYONU, MEHDIABAD QƏSƏBƏSİ)
MEHDIABAD MOSQUE (MEHDIABAD SETTLEMENT, PROVINCE OF ABSHERON)
مسجد مهدي آباد (منطقة أبشرون، بلدة مهدي آباد)

Mehdiabad məscidi 2000-ci ildə Türkiyə Diyanət Vəqfinin vəsaiti hesabına tikilmişdir. Ənənəvi Osmanlı memarlıq üslubunda inşa olunmuş məscidin 35 metr hündürlüyündə iynəuclu minarəsi var. İkimərtəbəlidir, ibadət salonunun sahəsi 283 kv. metrdir. Məscidin minbər kürsüsü xüsusi olaraq əllə işlənmiş və bu minbərdən cəmi üç yerdə var. Onlardan biri Mehdiabad məscidində, digər ikisi isə Türkiyədədir.

The Mehdiabad Mosque was built by Turkey's Department of Religious Affairs in 2000. The mosque, built in traditional Ottoman architectural style, has a 35-metre high pointed minaret. It has two floors with a 283-square metre prayer hall. The pulpit of the mosque is hand-made. There are only three such pulpits in the world: the one in Mehdiabad and two more in Turkey.

بني مسجد مهدي آباد عام 2000 على نفقة وقف الديانة التركي. وللمسجد الذى بني بأسلوب معماري عثماني تقليدي مئذنة يبلغ ارتفاعها 35 متراً. ويتكون المسجد من طابقين. تبلغ مساحة المصلى 283 متر مربع. وصنع كرسي المنبر باليد بشكل خاص. وتوجد ثلاثة منابر من هذا النوع في ثلاثة أماكن واحد منها في مهدي آباد واثنان في تركيا.

159

160 **HACI SƏFƏRALI MƏSCİDİ (ABŞERON RAYONU, NOVXANI QƏSƏBƏSİ)**
HACI SAFARALI MOSQUE (NOVKHANI SETTLEMENT, PROVINCE OF ABSHERON)
مسجد الحاج صفرعلي (منطقة أبشيرون، بلدة نوخاني)

Məscid 1865-ci ildə usta Ağa Məhəmməd Qulu oğlu tərəfindən kiçik təkiyə kimi tikilmişdir. Lakin 1904-cü ildə kənd sakinini Hacı Səfəralı buranı genişləndirərək böyük məscid inşa etdirmişdir. 1930-cu illərdə fəaliyyəti dayandırılmış məscid taxıl anbarına çevrilmişdir. Hayətyanı sahəsi 2600, daxili sahəsi 320 kv. metrdir. Qadınlar üçün ayrılan ibadət yeri ikinci mərtəbədədir.

Novxanı kəndində daha qədim tarixə malik məscidlər də olmuşdur. Bunlardan biri kəndin mərkəz hissəsində qorunub saxlanmış, XVII əsrə aid olan Şah Sultan Hüseyn məscididir. Hacı Səfəralı məscidi isə XIX əsrin ortalarında tikilmiş və fərqli quruluşa malikdir. Sovet

The mosque was built in 1865 by master craftsman Aga Muhammad Gulu oğlu as a small takia (Dervish lodge). Later, in 1904, it was rebuilt and expanded into a fully fledged mosque by a villager named Haji Safarali. The mosque closed for worship in the 1930s and was turned into a grain store. The plot of land covers an area of 2,600 square metres, while the inner space is 320 square metres. The women's prayer room is on the second floor.

Novkhani has much older mosques too, such as the 17th-century Shah Sultan Hussein Mosque, a well-preserved place of worship in the centre of the village. The Haji Safarali Mosque was built in the mid-19th century, following a different architectural

بني المسجد كتكية صغيرة عام 1865 من قبل الأسطى أغا محمد قلي. لكن الحاج صفرعلي احد سكان القرية قام بتوسيع ارضها عام 1904 وبني هنا مسجداً كبيراً. إن المسجد الذي توقف عمله في الثلاثينات تحول الى مستودع للحبوب. تبلغ مساحته العامة 2600 و مساحته الداخلية 320 متر مربع. ويقع المصلى المخصص للنساء في الطابق الثاني.

كانت في قرية نوخاني مساجد أقدم تاريخياً من المسجد الأنف الذكر. وأحد هذه المساجد هو مسجد الشاه سلطان حسين العائد بتاريخه الى القرن السابع عشر والذي يقع في قلب القرية. اما مسجد الحاج صفرعلي فهو بني في اواسط القرن التاسع عشر

illərində bu məscidin də ibadətqah kimi fəaliyyəti dayandırılmış, ondan kolxozun taxıl anbarı kimi istifadə olunmuşdur. Nəhayət, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra yenidən məscid kimi fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Məscid Abşeronun memarlıq ənənələrinə uyğun təmir edilmiş, əlavə olaraq iki minarə ucaldılmışdır. Ərazisi abadlaşdırılmış, bütün zəruri texniki məsələlər yüksək səviyyədə həll olunmuş, yenidənqurma işləri 2007-ci ildə başa çatdırılmışdır. Hacı Səfəralı məscid kompleksi memarlıq baxımından Abşeronda ən yaraşlıq dini məbədlərdən biridir.

concept. The mosque was closed in Soviet times and was used as a grain store for a collective farm. The mosque eventually reopened for worship after Azerbaijan regained independence.

The mosque was renovated in the Absheron architectural tradition. Two minarets were erected as part of the reconstruction. The whole site was improved, with all technical issues addressed properly, so that the renovation was complete by 2007. The Haji Safarali Mosque complex is one of Absheron's most architecturally attractive places of worship.

ويختلف من حيث نوع بنائه. وقد تم إيقاف عمل هذا المسجد أيضاً خلال سنوات الحكم السوفييتي واستخدم كمستودع للحبوب للكلخوز. واستأنف عمله كمسجد من جديد بعد استعادة أذربيجان استقلالها.

تم ترميم المسجد وفقاً لتقاليد الفن المعماري الخاص بأبشيرون وبنيت منذئذ مناضاتان اضافيتان. و جرى ترميم الأراضي و تم حل كل المسائل الفنية الضرورية على مستوى عال وانتهت أعمال إعادة البناء عام 2007. يعتبر مجمع مسجد الحاج صفرعلي من أجمل مساجد أبشيرون من حيث فن العمارة.

SARAY CÜMƏ MƏSCİDİ (ABŞERON RAYONU, SARAY QƏSƏBƏSİ)
SARAY JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SARAY SETTLEMENT, PROVINCE OF ABSHERON)
جامع ساراي (منطقة أبشرون، بلدة ساراي)

Saray Cümə məscidi Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdiyi ilk illərdə, 1993-cü ildə yerli sakinlər tərəfindən inşa edilmişdir. Məscid binasının daxili sahəsi 374 kv. metrdir. İbadət zalında eyni vaxtda təxminən 400 nəfərin namaz qılması mümkündür. Qadınlar üçün 120 kv. metrlik xüsusi ibadət zalı ayrılmışdır. 4,5 metr diametrində olan gümbəz və düzbucaqlı tavan daxildən səkkiz sütunun üzərində dayanmışdır.

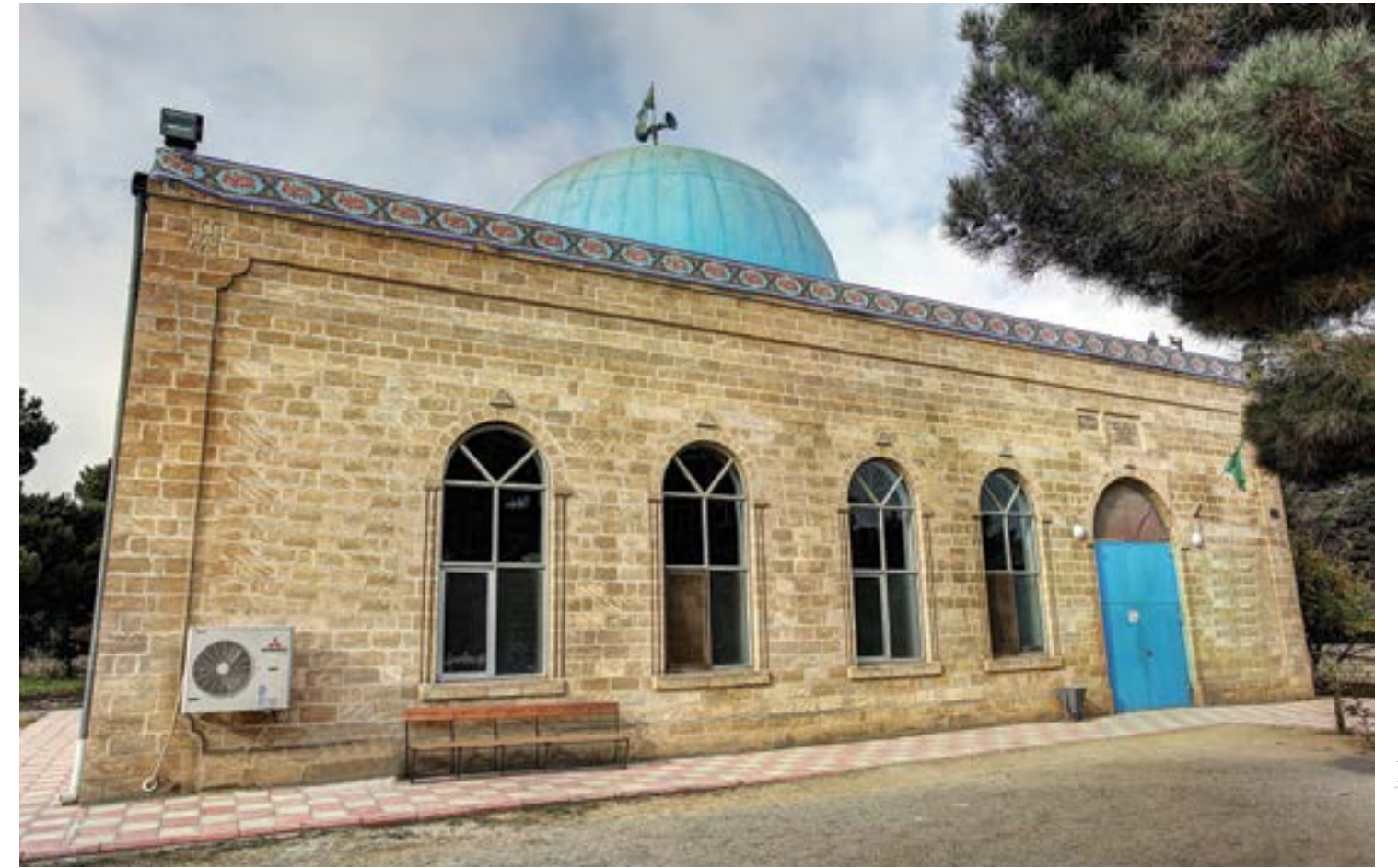
Saray son 30 ilə yaxın bir dövrdə şəhər

The Saray Juma Mosque was built by the local community in 1993, in the early years of Azerbaijan's newly regained independence. The mosque's interior covers 374 square metres, while the prayer hall can admit up to 400 people at a time. There is a 120-square metre women's prayer room. The dome, 4.5 metres in diameter, and the rectangular ceiling rest on eight internal columns.

Saray has transformed into a town over the

تم إنشاء جامع ساراي من قبل السكان المحليين خلال السنوات الاولى بعد استعادة أذربيجان استقلالها عام 1993. تبلغ مساحة المسجد الداخلية 374 متر مربع. يسع المسجد 400 مؤمن لأداء الصلاة في آن واحد. وخصص للنساء مصلى خاص تبلغ مساحته 120 متر مربع. تستند القبة البالغ قطرها 4.5 متر والسقف المستطيل على ثمانية أعمدة.

تحولت ساراي في سير السنوات الـ 30 الماضية الى

tipli qəsəbəyə çevrilmişdir. Qəsəbənin "Köhnə Saray" adlanan hissəsi bu gün də qalmaqdadır. Bu kənd vaxtilə İpək yolunun üstündə yerləşmiş qədim yaşayış məntəqəsidir. Kəndin ərazisində yerləşən abidələr, o cümlədən dörd məscid, hamam, türbələr və digər qədim tikililər onun çoxəsrlik tarixindən xəbər verir. Köhnə Cümə məscidi bu gün də qədim karvan yolunun üstündə olan kənddə qorunub saxlanılır.

past 30 years, but still has an older part known as Old Saray. The town is an ancient settlement on part of the Silk Road. Its monuments include four mosques, a bath-house (hamam), tombs and other ancient buildings, which provide evidence of its age-old history. The old Juma Mosque remains well-preserved in the town, which used to be a milestone on the ancient caravan route.

بلدة من نوع المناطق الحضرية. القسم القديم المسمى بـ«كهنه ساراي» (ساراي القديمة) من البلدة ما زال قائماً. وهذه القرية هي منطقة سكنية قديمة كانت قد وقعت في وقته على طريق الحرير. ان تدل الآثار الموجودة في القرية، بما فيها أربعة مساجد والحمam والأضرحة والابنية القديمة على تاريخها المتوغل في القرون. يحفظ ويصان الجامع القديم هو الآخر في يومنا هذا في هذه القرية الواقعة على طريق الحرير القديم.

İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ (ABŞERON RAYONU, FATMAYI QƏSƏBƏSİ)
IMAM HUSSEIN MOSQUE (FATMAYI SETTLEMENT, PROVINCE OF ABSHERON)
مسجد «الإمام حسين» (منطقة أبشرون، بلدة قاطماني)

İmam Hüseyin məscidini kənd sakini, xeyriyyəçi Hacı Hüseyin 1897-ci ildə inşa etdirmişdir. İbadət otağı 132, həyəti 170 kv. metrdir. Dörd metr diametri olan gümbəzin üzərində dörd pəncərə - gözlük açılır. Gümbəz daxildən sütunlar üzərində dayanır. Tavanı və döşəməsi betondandır. Giriş qapısı portal formalı olub, əsas binadan bir qədər irəli çıxır. 1989-cu ildə İmam Hüseyin məscidi əsaslı təmir olunmuş və bir əsr əvvəlki görünüşü ilə müqayisədə xeyli dəyişmişdir.

Qədim tarixi olan Fatmayı kəndində Hacı

The Imam Hussein Mosque was built by a member of the local community, a philanthropic man named Haji Hussein, in 1897. The prayer hall is 132 square metres in area, while the courtyard is 170 square metres. The dome, four metres in diameter, has four windows and is supported by inside columns. The ceiling and floor are made of concrete. The entrance door, in the shape of a portal, slightly protrudes from the main building. In 1989 the Imam Hussein Mosque had a major renovation which radically changed its appearance from what it had looked like a century before.

The ancient village of Fatmayi has mosques

بني مسجد «الإمام حسين» عام 1897 من قبل المحسن الحاج حسين من سكان القرية. تبلغ مساحة المسجد 132 متراً و مساحته العامة 170 متراً. و تم تركيب أربعة نوافذ - ثقب على القبة التي يبلغ قطرها أربعة أمتار. تستند القبة من الداخل على أعمدة. بني سقفه وأرضيته من الخرسانة المسلحة. وبمدخله بشكل البوابة يقدم من المبني الرئيسي الى الامام الى درجة معينة. تم ترميمه الاساسي عام 1989 وتغير تغيراً جذرياً مقارنة الى منظرها ما قبل قرن.

كما توجد في قرية فاطماني القديمة مساجد مثل

Heybat, Əlvətdin, Poladlar, Xanımcan kimi XV, XVI, XVIII əsrlərə aid məscidlər də var. Vaxtı ilə bu kənddə, demək olar ki, hər məhəllənin öz məscidi var imiş. Kiçik məhəllə məscidlərinin çoxu Sovet illərində bağlı qalsa da, insanlar bu məscidlərə həmişə müqəddəs yer kimi baxar, onların yanından gündə yüz dəfə keçsələr belə, hər dəfə addımlarını yavaşdaraq pıçıltıyla dua oxuyar, gizləncə salavat çevirərdilər. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bütün bu məscidlər açılmış, təmir-bərpa işləri aparılmış və insanlar burada yenidən ibadət etməyə başlamışlar.

such as Haji Heybat, Alvatdin, Poladlar and Khanimjan that date as far as the 15th, 16th and 18th centuries. Almost every neighbourhood of the village used to have a mosque of its own. Although the majority of these small neighbourhood mosques were shut down in Soviet times, the villagers always held them sacred: even though they would pass by them a hundred times a day, every single time they would slow down, whisper a prayer and secretly offer up blessings. All of these mosques were reopened after Azerbaijan regained independence, and resumed service after renovation.

«الحاج هيبت» و«الوات الدين» و«بولادلار» و«خانيمجان» التي يعود تاريخ بنائها الى القرون الخامس عشر والسادس عشر والثامن عشر. وكان لكل حي سكني لهذه القرية مسجده الخاص في الماضي. وبالرغم من إغلاق مساجد الاحياء السكنية الصغيرة خلال العهد السوفييتي كان الناس يعتبرون هذه المساجد مقدساتهم ويرددون الادعية عند مرورهم بها كل مرة و يصلون بخفاء. بعد استعادة أذربيجان استقلالها استؤنف عمل كل هذه المساجد بعد إعادة بنائها وترميمها الاساسي.

SUMQAYIT CÜMƏ MƏSCİDİ (SUMQAYIT ŞƏHƏRİ)
SUMGAYIT JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SUMGAYIT)
جامع سومقائيت (مدينة سومقائيت)

Sumqayıt Cümə məscidinin inşasına 1991-ci ildə şəhər sakinlərinin vəsaiti hesabına başlanmışdır. Fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində məsciddə dəfələrlə yenidənqurma və təmir işləri aparılmışdır. 2011-ci ilin iyulunda Prezident İlham Əliyev məsciddə olmuş, Prezidentin tapşırığına əsasən, məscid əsaslı təmir edilmişdir. Burada 34 metr hündürlüyündə minarə inşa olunmuş, 480 kv. metr sahəyə təzə xalça döşənmiş, mehrab yenidən düzəldilmiş, günbəzin iç üzünü əlyazmalarla bəzədilmiş, 624 kv. metr döşəmə yenidən qurulmuşdur. Məscidin ümumi ərazisi 4,5 hektardır. Burada

The Juma Mosque in Sumgayit was founded in 1991 and its construction financed by the city's residents. The mosque has undergone frequent repairs and renovation. In July 2011 President Ilham Aliyev visited the mosque, after which he decreed that it should be renovated. A 34-metre high minaret was built, an area of 480 square metres was recarpeted, the Mihrab was re-done, the interior of the dome decorated with inscriptions and a 624-square metre area re-floored. The mosque's total area is 4.5 hectares and it can

بدأ إنشاء جامع سومقائيت عام 1991 على نفقة سكان المدينة. في سير نشاط المسجد الجامع أجريت فيه أعمال البناء والترميم أكثر من مرة. وقام الرئيس إلهام علييف بزيارة المسجد عام 2011 وتم ترميمه الأساسي بناء على تعليماته حيث بنيت مذنة يبلغ ارتفاعها 34 متراً وتم بسط أرضيته البالغ مساحتها 480 متر مربع بسجادة جديدة وإعيد بناء المحراب من جديد وتم تزيين القبة من الداخل وأعيد بناء الأرضية التي تحتوى على 624 متر مربع. وتبلغ مساحة المسجد العامة 4.5 هكتار من الأراضي.

eyni vaxtda 500 nəfər ibadət edə bilər.

Əsaslı təmir və yenidənqurmada sonra 3 may 2013-cü ildə Prezident İlham Əliyev Sumqayıt Cümə məscidini ziyarət etmiş, dindarlar üçün yaradılmış şəraitlə yaxından tanış olmuşdur. Dövlət başçısı Cümə məscidinin yenidənqurmada əvvəlki vəziyyətini əks etdirən fotolara baxmış, ibadət evində yaradılmış şəraitdən razılığını bildirmişdir.

admit up to 500 people at a time.

Following the renovation and reconstruction President Ilham Aliyev visited the Sumgayit Friday Mosque on May 3, 2013, and thoroughly examined the refurbished place of worship. The President viewed photographs reflecting the pre-reconstruction condition of the Juma Mosque and expressed his satisfaction with its present state.

ويمكن ان يصلي هنا 500 شخص في آن واحد.

قام الرئيس إلهام علييف بزيارة المسجد بعد الترميم الشامل وإعادة البناء واطلع عن كئيب على الظروف المتوفرة للمؤمنين فيه. كما اطلع الرئيس على الصور التي كانت تعكس وضع الجامع قبل إعادة البناء معبراً عن ارتياحه من الظروف الموحدة في المسجد.

168 **CEYRANBATAN MƏSCİDİ (SUMQAYIT ŞƏHƏRİ)**
Jeyranbatan Mosque (Sumgayit)
مسجد جيران باتان (مدينة سومقائيت)

Əhali arasında "Ceyhun xanım və Hacı Əhməd" məscidi kimi tanınan Ceyranbatan məscidi eyni adlı qəsəbədə yerləşir. Məscid Türkiyə Diyanət Vəqfinin və türk iş adamlarının maddi köməyi ilə 1997-1998-ci illərdə inşa edilmişdir. Məscid binasının ümumi daxili sahəsi 225 kv. metrdir. Hündürlüyü 30 metrə çatan minarəsi bişmiş kərpicdən tikilmişdir.

Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin arasında yerləşən, 1959-cu ildə şəhər tipli qəsəbə statusu alan Ceyranbatan 1955-ci ildə eyni adlı nəhəng su anbarının tikilməsi

The Jeyranbatan Mosque, commonly known also as the "Jeyhun-khanum and Haji Ahmad's Mosque," is located in the same-named settlement of Jeyranbatan. The mosque was built by Turkey's the Department of Religious Affairs of Turkey with financial assistance from Turkish businessmen's financial assistance in 1997-1998. The mosque's interior covers an area of 225 square meters. The minaret, built of fired brick, rises up to 30 meters and is built of burnt brick.

Jeyranbatan, a settlement located halfway between Baku and Sumgayit, was categorised and ranked as a town in 1955 in connection with the construction of the

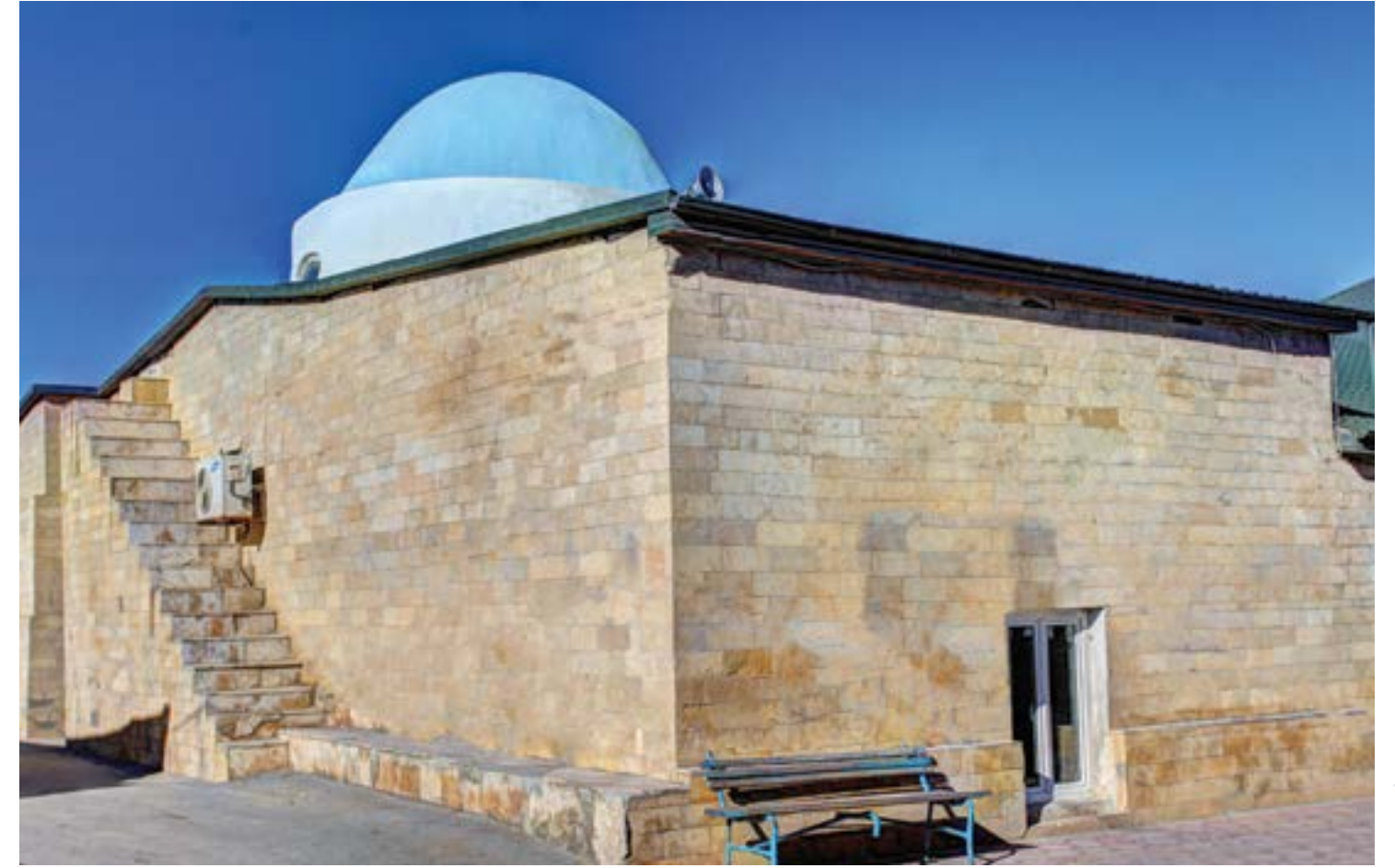
يقع مسجد جيران باتان المعروف بين الشعب باسم «مسجد جيحون خانيم والحاج أحمد» في بلدة تحمل نفس الاسم. وبنى المسجد خلال سنتي 1997-1998 بدعم مادي لوقف الديانة التركي ورجال الأعمال الأتراك. تبلغ المساحة العامة للمسجد من الداخل 225 متر مربع. بنيت منذئتها البالغ ارتفاعها 30 متراً من الطوب.

بنيت بلدة «جيران باتان» الواقعة بين مدينتي باكو وسومقائيت وحصلت على صفة بلدة من نوع منطقة سكنة حضرية عام 1959 بعد إنشاء خزان

ilə əlaqədar salınmışdır. Lakin həm Sumqayıtın, həm də Ceyranbatanın tarixi ötən əsrin ortalarından çox-çox əvvəllərə gedib çıxır. Hətta rəvayətə görə, sevgilisinin düşmənlərlə döyüşdə həlak olmasından sarsılmış Ceyran adlı gözəl qız "Sum, qayıt", - deyər onu çağırma-çağırma gəlib özünü buradakı gölə atır. O vaxtdan gölün adı "Ceyranbatan", yaxınlıqdakı obanın adı isə "Sumqayıt" adlandırılır. Gerçək tarixdən isə məlumdur ki, karvan, yəni İpək yolunun üstündə məntəqə olan bu yerlər lap qədim dövrlərdən yaşayış məskəni imiş.

a huge Jeyranbatan same-named water-reservoir. However both Sumgayit and Jeyranbatan date much further way longer back than the mid-20th century. The legend has it that a beauty named Jeyran, devastated by the news of the death of her beloved in a battle, threw herself into the nearest lake, crying for her love: "Sum, gayit" ("Sum, come back"). So since then the lake has been called "Jeyranbatan" ("Where Jeyran drowned"), and the city has been called Sumgayit. However, real historic evidence suggests that these places were long-inhabited settlements on an ancient caravan route, part of i.e., the Silk Way.

المياه العملاق بنفس الاسم عام 1955. لكن تاريخ سومقائيت وجيران باتان يعود الى ازمان اقدم بكثير من اواسط القرن الماضي. يروي ان بنتا حسناء باسم جيران التي فوجئت من استشهاد حبيبها في قتال ضد الاعداء بدأت تناديه باسمه «سوم، قاييت» - اي «ارجع يا سوم» وتذهب الى البحيرة وتلقي نفسها فيها. واعتباراً من ذلك الوقت بدأ الناس يطلقون اسم «جيران باتان» على البحيرة واسم «سومقائيت» على بلدة قريبة منها. ونعرف من حقائق التاريخ ان هذه المنطقة الواقعة على طريق القوافل كانت اهلة بالسكان منذ القدم.

CORAT MƏSCİDİ (SUMQAYIT ŞƏHƏRİ, CORAT QƏSƏBƏSİ)
JORAT MOSQUE (JORAT SETTLEMENT, SUMGAYIT)
مسجد جورات (مدينة سومقائيت، بلدة جورات)

Öz memarlıq xüsusiyyətlərinə görə seçilən Corat məscidi 1707-ci ildə Hacı Əli adlı yerli sakin tərəfindən inşa edilmişdir. Məscidin ümumi sahəsi 800, ibadət zalı 200 kv. metrdir. Yer səthindən 1.5 metr aşağıda tikilmiş məscidin günbəzi dörd tağlı sütun üzərində dayanır və onun aşağı hissəsində 4 pəncərə var. Qəsəbə məscidi günümüzə qədər ilkin görünüşünü qoruyub saxlamışdır.

Corat Abşeronun ən qədim və zəngin

Jorat Mosque, distinguished for its unique architecture, was built by a local resident named Haji Ali in 1707. The mosque's total area is 800 square metres, while the prayer hall is 200 square metres. The dome of the mosque, which is set 1.5 meters below ground level, rests on four arched columns and has four windows in the lower half. The mosque has managed to preserve its original appearance.

Jorat is one of Absheron's oldest settle-

بني مسجد جورات المتميز بأسلوبه المعماري من قبل الحاج علي من السكان المحليين عام 1707. تبلغ مساحة المسجد 800 متر مربع ومساحة المصلى 200 متر مربع. ان قبة المسجد الذى بني على انخاض 1.5 متر من سطح الارض تستند على عمود ذات أربع قناطر وتوجد 4 نوافذ فى اسفله. واحتفظ المسجد بمنظره الاولي حتى يومنا هذا.

تعتبر جورات من أقدم بلدات أبشيرون ذات

ənənələri olan qəsəbələrindən biridir. Burada xeyli sayda tarixi abidə var. XVI – XVII əsrlərə aid Hacı Kiçikbəy, Hacı Hübət, Gülxatun məscidləri, hamamlar, köhnə qəbirstanda sənduqələr, daş kitabələr, sərdabələr, pirlər, Şah Abbas karvansarasının qalıqları hazırda tarixi abidə kimi mühafizə olunur. Daş kitabələrdən bəziləri Bakı və dünyanın başqa şəhərlərinin tarix muzeylərində saxlanılır.

ments, rich in tradition. It has numerous historic monuments, such as the 16th-17th century Haji Kichikbey, Haji Humbat and Gulxatin mosques, bath-houses, sarcophagi in the old cemetery, stone inscriptions, mausoleums, shrines and the ruins of the Shah Abbas Caravanserai, all conserved and preserved as historic monuments today. Some of the stone inscriptions are on display in history museums in Baku and elsewhere in the world.

التقاليد الغنية. و يوجد فيها عدد كبير من الآثار التاريخية. وفي الوقت الحاضر تحمي الدولة كآثار تاريخية مساجد «الجاج كيچيك بك» و«الحاج همبت» و«جولخاتون» والحمامات والقبور بشكل الصناديق والأضرحة و المزارات وبقايا خان القوافل «الشاه عباس» العائدة الى الفترة من القرن السادس عشر الى القرن السابع عشر. وتحفظ بعض الكتابات المنقوشة على الاحجار في متاحف تاريخ باكو والعواصم الاخرى للعالم.

ŞİMAL BÖLGESİ NORTHERN REGION الشمالی الاقليم

QUBA CÜMƏ MƏSCİDİ (QUBA ŞƏHƏRİ)

GUBA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (GUBA)

جامع قوبا (مدينة قوبا)

Quba Cümə məscidi yerli ruhani Qazı Nəsrulla Əfəndinin vəsaiti hesabına inşa olunmuş və 1802-ci ildə istifadəyə verilmişdir. Bişmiş kərpicdən tikilmiş məscidin 400 kv. metrlik ibadət zalı var. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra məscidin yanında minarə ucaldılmışdır.

28 metr hündürlüyündə olan məscidin səkkizüzlü gövdəsi daxili məkanın quruluşunu tam müəyyən edir. Dairəvi ibadətqah divara bitişik səkkiz yarım sütun və səkkiz oxvari hücrələrlə əhatə olunur. Səkkizliyin davamı olaraq 16 metrlik gümbəzin üzərində göyə

The Guba Juma Mosque was built at the expense of a local clergyman, Gazi Nasrulla Efendi, and opened for worship in 1802. The fired-brick mosque has a 400-square metre prayer hall. The minaret was erected by the mosque after Azerbaijan regained independence.

The mosque has a 28-metre high octangular body, which fully defines its interior. The circular prayer hall is surrounded by eight wall-mounted semi-columns and eight arched niches. As a continuation of the 'eight' theme, the 16-metre dome has eight apertures facing the sky. The

بني جامع قوبا على نفقة رجل الدين المحلي القاضي نصرالله أفندي ودخل حيز الاستفادة عام 1802. وللمسجد المبني من الطوب مصلى تبلغ مساحته 400 متر مربع. وبنيت منئذة بجانب المسجد بعد استعادة أذربيجان استقلالها.

إن البنين الثماني الأطراف للمسجد الذي يبلغ ارتفاعه 28 متراً يحدد مضمون المكان الداخلي. ويحاط المعبد الدائري الشكل بثمانى حجرات متكونة من أشباه الأعمدة و ثمانى حجرات سهمية الشكل المتصلة

tərəf səkkiz göz açılır. Məscidin memarlıq sirini də heç bir daxili sütuna əsaslanmayan gümbəzin üzərindəki bu səkkiz pəncərədə axtarmaq lazımdır. Çünki Quba Cümə məscidi Qurani-Kərimin "əl-Həqqa" surəsinin on yedinci ayəsini nişan verən abidə kimi tikilmişdir. "Mələklər isə onun ətrafında olacaqlar. O gün sənin Rəbbinin Ərşini səkkiz mələk daşıyacaqdır".

Bəzi mənbələr məscidin 14, bəziləri bir qədər az, 10 ilə tikildiyini göstərir. Quba Cümə məscidinin belə uzun müddətə tikilməsinə iki şəkildə izah verilir. Birinci izah gümbəz üçün dayaq funksiyasını daşıyan sütunların bu tikilidə olmaması ilə bağlıdır. Belə ki, məscidin inşası Təbrizdən dəvət edilən memara tapşırılır. Deyilənə görə, memar məscidin bünövrəsini qoyandan sonra yoxa çıxır. Məscidin inşasının maliyyə xərclərini üzərinə götürən Qazı Nəsrulla əfəndi, sonradan isə onun oğlu Hacı İsmayıl itkin düşən memar üçün hər tərəfə soraq salırlar. Düz altı ildən sonra yenidən şəhərdə peyda olan memar yerli əhalinin qınağına belə cavab verir: "Əgər burada qalıb özülün altı il möhkəmlənməsini gözlemək lazım olduğunu desəydim, mənə inanmayacaq, tikintini tələsdirecəkdiniz. Onda özül davam gətirməyəcək və sütunsuz bina dağılacadı". Sonra da məscidin tikintisi fasilələrlə davam etdirilir.

İkinci izahı isə tarix verir: Cümə məscidi inşa olunan zaman Quba şəhəri qanlı, şiddətli döyüşlər, Rusiya və İran arasında müharibələrlə müşayiət olunan narahət bir dövr yaşayırdı. Bu məkanda Şeyxəli xan iyirmi ilə yaxın Quba uğrunda çar generallarına qarşı mübarizə aparmışdır. Belə gərgin bir dövrdə, uzun sürən inşaat işlərindən sonra, 1802-ci ildə məscid qapılarını şəhərin mömin əhalisinin üzünə açmışdır.

secret behind the mosque's architecture lies in these eight windows in the dome, which has no columns to support it from the inside, because the Guba Juma Mosque was built as a monument to the 17th Ayat of the Sura Al-Haqqa of the Holy Koran: "And the angels shall be gathered around him. For that day the Firmament of thy Creator shall be borne by angels."

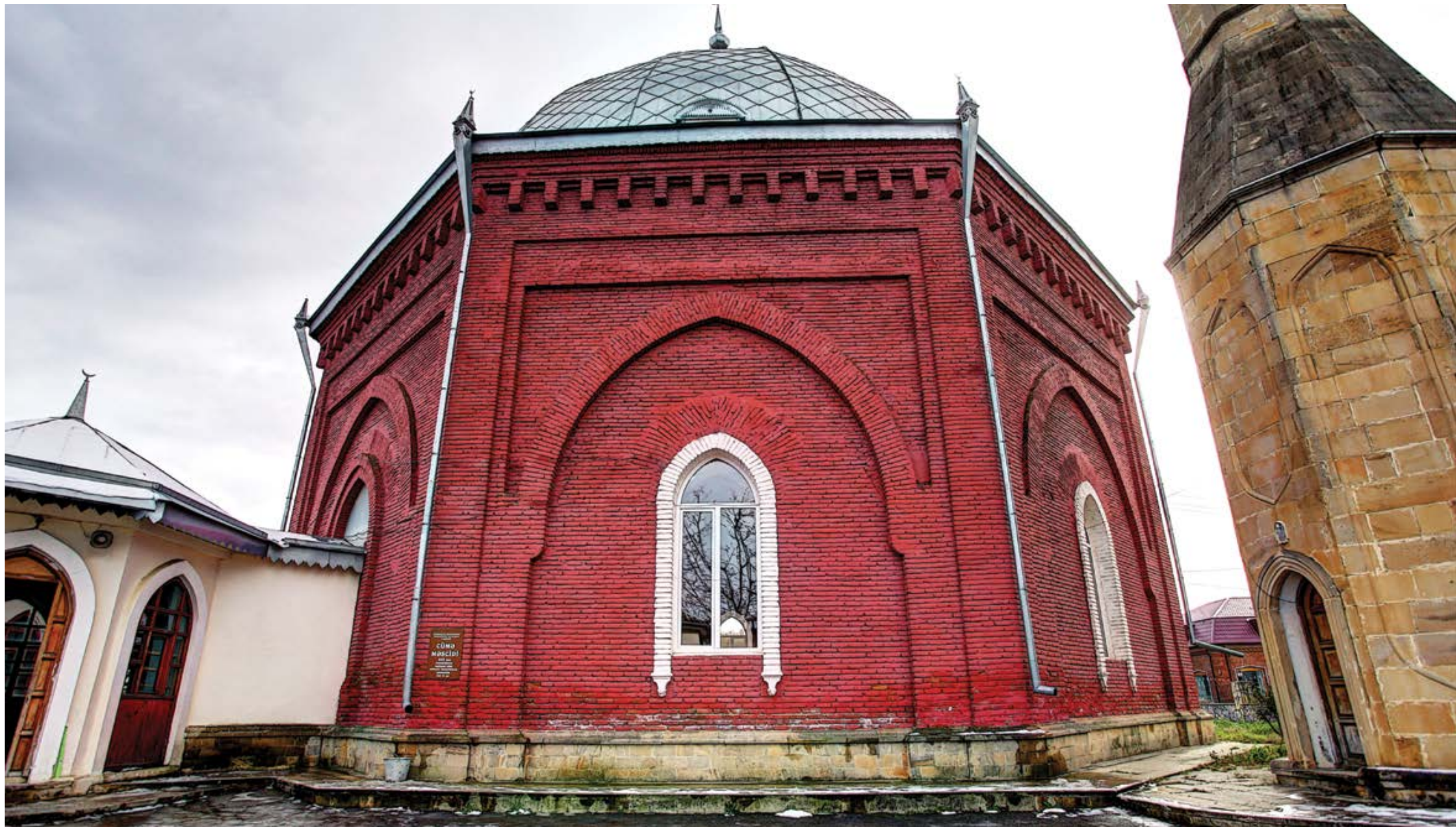
Some sources claim the mosque was built in 14 years, while others report a relatively shorter time of 10 years. Two reasons are offered as an explanation for such a long construction period. The first concerns the lack of any columns to support the dome. To this end, an architect from Tabriz was invited to build the mosque and, legend has it, vanished right after he had laid the foundations. Gazi Nasrulla Efendi, who had taken on the financing of the construction, and his son Haji Ismayil, who took it on from him, searched for the missing architect everywhere they could. Then six years later the architect suddenly reappeared in town and his answer to multiple inquiries was: "Had I stayed on and told you we had to wait six years for the foundation to set, you would not have believed me and would have rushed me to finish the building. The foundations would not have stood and the columnless building would have crumbled." He then continued building the mosque but still with intervals.

The other explanation is offered by history: around the time the Juma Mosque was being built, the city of Guba was going through rough times owing to the gruesome, bloody battles in the war between Russia and Iran. Sheikh Ali Khan fought the generals of the Russian Czar for Guba for nigh on 20 years. And so it was in this age of hardships that the mosque opened its doors to people in 1802, after years of construction.

بالجدار. واستمراراً لثمانية العناصر تفتح ثمانية عيون الى السماء على القبة البالغ ارتفاعها 16 متراً. ويجب البحث عن سر الفن المعماري للمسجد في هذه النوافذ الثمانية فوق القبة والتي لا تستند على اي عمود من الداخل. لأن جامع قوبا بني كآثر يرمز الى الآية 17 من سورة «الحاقة»: «والملاك على أرجائها ويحمل عرش ربك فوقهم يومئذ ثمانية».

تشير بعض المراجع الى أن المسجد قد بني خلال 14 عاماً وبعضها يذكر بأنه بني في أقصر فترة من ذلك، اي خلال 10 سنوات. يفسر سبب بناء جامع قوبا لفترة زمنية طويلة بشرحين. يقول الشرح الأول أن سبب ذلك يعود الى انعدام الاعمدة تحت القبة في هذا المبني. علماً بأن معماراً مدعوأ من تبريز يكلف ببناء المسجد. يروى ان المعمار يغيب عن الانظار بعد أن يضع حجر الأساس. إن القاضي نصرالله افندي الذي كان يتحمل مصاريف بناء المسجد، وابنه الحاج اسماعيل بعده يبحثان عن المعمار الغائب. بعد مرور ستة اعوام يظهر المعمار من جديد في المدينة ويقول رداً على لوم السكان المحليين له: «اذا بقيت هنا وقلت لكم انه من الضروري انتظار ستة اعوام حتى ينشف اساس الجامع فما صدقتم واجبرتوني على تعجيل البناء. اذا قمت بذلك فما تحمل الاساس لثقل القبة و هدم المبني بلا أعمدة». ومن ثم استمر بناء المسجد بالفواصل.

اما الشرح الثاني فيعطيهِ التاريخ : كانت مدينة قوبا تعيش مرحلة مقلقة تترافق بالمعارك العنيفة وبالحروب الجارية بين روسيا وايران. و كان شيخ علي خان قد خاض نضالاً من اجل قوبا ضد جنرالات القيصر الروسي طيلة 20 عاماً. وفي مثل هذه الأيام المتوترة وبعد أعمال البناء الطويلة الأمد فتح المسجد أبوابه في وجه المؤمنين عام 1802.

178 **SƏKİNƏ XANIM MƏSCİDİ (QUBA ŞƏHƏRİ)**
SAKINA KHANUM MOSQUE (GUBA)
 مسجد السيدة سكيئة (مدينة قوبا)

Məscidin tikintisinə 1840-cı ildə görkəmli Azərbaycan maarifçisi Abbasqulu Ağa Bakıxanovun həyat yoldaşı, Fətəli xanın Xədicə Bikədən olan oğlu Kəlbə Hüseyin xanın qızı Səkinə xanım tərəfindən başlanılmış və 1854-cü ildə inşaat işləri tamamlanmışdır. Səkinə xanım bu məscidi 1847-ci ildə həcc ziyarətindən qayıtmayan ərinin xatirəsinə həsr etmişdir. Məscidin Avropa memarlığı ilə yaxından tanış olan memarlar tərəfindən tikildiyi bildirilir.

Abbasqulu Ağa Bakıxanov həcc ziyarətində olarkən əllərini göyə qaldırıb deyir: "Pərvədigara! Dünyanın çox ölkələrindən, çox padşahlardan mənə mükafat, nişan verilib. Səndən də bir nişan alsaydım, mənim üçün ən böyük səadət olardı". Abbasqulu Ağa ilə

Construction of the mosque was begun in 1840 and completed in 1854 by Sakhina Khanum, wife of prominent Azerbaijani educator Abbasgulu Aga Bakikhanov, daughter of Kalba Hussein Khan and granddaughter of Fatali Khan and his wife Hadija Bike. Sakina Khanum dedicated the mosque to her late husband who had not returned from the Hajj. The mosque is said to have been built by architects with profound knowledge of European architecture.

While on the Hajj, Abbasgulu Aga Bakikhanov raised his hands in the air and exclaimed: "Dear Lord! Many a country and many a king have given me rewards and signs, but it is your sign that I crave the most and that would make me happiest." A Gazi from Guba, Molla

بدأ بناء المسجد من قبل السيدة سكيئة زوجة المفكر الأذربيجاني البارز عباس قولي اغا باكيخانوف، بنت كلبه حسين خان ابن فتحعلي خان من زوجته خديجة بيكه وانتهت أعمال البناء عام 1854. و بنت السيدة سكيئة هذا المسجد تكريماً لذكرى زوجها الذي لم يرجع من زيارة الحج عام 1847. يذكر أن المسجد بني من قبل معمارين كانوا على علم جيد بالفن المعماري الاوروبي.

يروى ان عباس قولى اغا باكيخانوف عند اداء فريضة الحج يرفع ايديه ويقول متوسلاً : «اللهم. لقد حصلت على مكافآت والقاباً فخرية من عدد كبير من البلدان والملوك. وأكون سعيداً جداً لو حصلت منك

birgə həcc ziyarətində olan Quba qazısı Molla Abdulla ondan soruşur: "Allahdan sənə nə nişan ola bilər?" Bakıxanov ömrüboyu, hətta qanlı döyüşlərdə vuruşarkən, çarların, kralların verdikləri ziyafətlərdə sərxoş şənlikləri kənardan ikrahla seyr edərkən öz gözləri ilə görmək arzusunda olduğu müqəddəs Kəbə evinə baxıb cavab verdi: "Burda ölmək!" Onun diləyi ürəyində qalmadı. Elə bu söhbətdən az sonra qəflətən vəfat edən Bakıxanov Məkkə və Mədinə arasında yerləşən "Vadiyi-Fatimə" adlı məqamda dəfn olunmuşdur.

Həcc ziyarətinə gedən Quba şəhərinin müsəlmanları bir qayda olaraq ziyarətə getməzdən öncə və ziyarətdən qayıdandan sonra Səkinə xanım məscidində namaz qılırlar.

Abdulla, who was accompanying Abbasgulu Aga on the pilgrimage, inquired: "What sign do you expect from Allah, then?" And Bakikhanov, who, throughout his life had always sat apart and look contemptuously at drunken feasts of kings and rulers, even after the fiercest battles, looked at the holy house of the Kaaba, which he had long dreamt of seeing, and replied "To die here!" And it wasn't long before his wish was granted: he died suddenly not long after this conversation, and was buried at a place called Wadi Fatima, in between Mecca and Medina.

People of Guba who embark upon a Hajj pilgrimage customarily pray at the Sakina Khanum Mosque before and after their journey.

على مكافأة». ويسأله قاضى قوبا ملا عبدالله الذي كان يرافقه فى مراسم الحج : «وما هي المكافأة التي تطلبها من ربك؟» أجابه باكيخانوف الذي كان يحلم برؤية الكعبة المقدسة بام عينونه حتى عندما كان شاهد عيان للمعارك الدامية والولائم التي كان يقيمها القياصرة والملوك: «الموت هنا». وبلغ باكيخانوف حلمه اذ فارق الحياة بعد هذا الحديث بوقت قليل ودفن في مقام مسمى بوادى فاطمة الواقع بين مكة المكرمة والمدينة المنورة.

وحسب العادة كان المؤمنون من مدينة قوبا يؤدون صلاتهم فى مسجد السيدة سكيئة قبل ان يتوجهوا الى الحج و بعد عودتهم.

180 **ƏRDƏBİL MƏSCİDİ (QUBA ŞƏHƏRİ)**
ARDABIL MOSQUE (GUBA)
مسجد أردبيل (مدينة قوبا)

1887-ci ildə inşa olunmuş məscidin 200 kv. metrə yaxın ibadət otağının tavanı dörd taxta dirəyə dayanır. Məscidin damındakı şam ağacından olan minarəyə ibadət otağından pillələrlə qalxmaq mümkündür. Məscidin daxili məkanının tərtibində XIX əsrdə Qubada inkişaf edən boyaqçılıq sənətinin bir çox özəlliklərinin xüsusi nəzərə çarpdığının şahidi olur.

İslam memarlığında məkan anlayışı mühüm və çox zaman gizli-qapalı məna daşıdığından Ərdəbil məscidinin də tikildiyi yeri təsadüfi saymaq olmaz. Bişmiş qırmızı kərpicdən düzbucaqlı formada tikilmiş Ərdəbil məscidi müəyyən qədər özündən əvvəlki dövrə aid Səkinə xanım məscidinin memarlıq və dekorativ elementlərini təkrar edir. Məscid inşa edildiyi zaman burada karvansara olmuşdur. Elə buna

The mosque was built in 1887. The ceiling of its 200-square metre prayer hall rests on four wooden supports. Steps lead up from the mosque's prayer hall to the pine-wood minaret on the roof. Many intricate paintings, an art that had spread widely in Guba in the 19th century, can be seen in the mosque's interior.

As place has always been a notion of significance and frequently of secrecy in Islamic architecture, the location of the Ardabil Mosque was not a random choice. The rectangular Ardabil Mosque, built of red fired brick, replicates, to a certain extent, the architectural and decorative elements of the earlier Sakina Khanum Mosque. Around the time the mosque was built, there was a caravanserai

يستخدم سقف مصلى المسجد المبني عام 1887 الذي تبلغ مساحته 200 متر مربع على أربعة أعمدة. ويمكن الصعود بالدرجات من المصلى الى المنذنة المعمولة من خشب الصنوبر في سطح المسجد. نشاهد في تصميم المكان الداخلي للمسجد بشكل خاص عدداً كبيراً من خصوصيات فن التذهين المتطور في قوبا في القرن التاسع عشر.

بما أن مفهوم المكان في الفن المعماري الإسلامي يحمل معنى مهماً وسرياً كثيراً فلا يمكننا ان نعتبر مصادفة اختيار هذا المكان الذي اختير لبناء المسجد فيه. إن مسجد أردبيل المبني من الطوب الاحمر على شكل مستطيل يكرر في نفسه الى درجة معينة عناصر التصميم والفن المعماري لمسجد السيدة سكينه الذي بني قبله. وبني المسجد بجانب خاتنة

görə, məscidin əsasən karvansarada qalan mömin qonaqlar üçün tikildiyini yaqın etmək çətin deyildir.

Məscidin adı bizi daha uzaq keçmişə aparır. 1736-cı ildə Nadir şah (hələ Nadirqulu xan kimi) Azərbaycana yürüş edən zaman Ərdəbildən Qubaya qırıxdan çox ailə köçürülmüşdür. Tarixi mənbələrdə qeyd olunduğu kimi, indiki məscidin yerində qara kərpicdən tikilmiş başqa bir məscid fəaliyyət göstərirdi. Bununla belə, maraqlıdır, eyni zamanda sual doğuran fakt Ərdəbil küçəsində bu yaxınlarda tapılan ilk orta əsrlərə aid yeraltı tikililərdir. Bu bizə əsas verir ki, hətta Nadir şah dövründə qara kərpiclə tikilmiş məscidin yerində ondan daha qədim məbəd olduğunu güman edərk.

in this area, so it's easy to assume that the mosque was built for the Muslim guests of the caravanserai.

The mosque's name carries us a little further into the past. In 1736, as Nadir Shah (then known as Nadirgulu Khan) embarked upon a campaign to Azerbaijan, over 40 families were relocated from Ardabil to Guba. According to historic sources, another mosque, built of black brick, was in service where the current mosque now stands. Recent finds of the remains of early medieval buildings on Ardabil Street have prompted excitement and questions in equal measure. It is fair to assume that the black brick mosque of Nadir Shah's time stood on the site of an even older place of worship.

القوافل و لهذا يمكن ان نؤكد بان المسجد قد بني خصيصاً لضيوف خاتنة القوافل من حيث الاساس.

ان اسم المسجد يقود بنا الى ماض بعيد. عندما هاجم الشاه الإيراني نادر شاه عام 1736 على أذربيجان انتقلت أكثر من 40 عائلة من أردبيل الى قوبا. كما يذكر في المراجع التاريخية أن مسجداً آخر بني من الطوب الاسود كان موجوداً في محل المسجد الحالي. مع ان الواقع الذي يثير الاهتمام والسؤال في نفس الوقت يرتبط بالمباني تحت الأرض العائدة الى القرون الوسطى المبكرة التي تم العثور عليها مؤخراً في شارع أردبيل. ويعطينا ذلك الأساس للتأكيد بأنه كان يوجد مسجد أقدم في محل المسجد المبني من الطوب الاسود في عهد الشاه نادر.

HACI CƏFƏR MƏSCİDİ (QUBA ŞƏHƏRİ)

HACI JAFAR MOSQUE (GUBA) مسجد الحاج جعفر (مدينة قوبا)

Yerli dindar Hacı Cəfər tərəfindən 1905-ci ildə bişmiş qırmızı kərpicdən tikilmiş məscidin bir çox mənbələrdə nəinki inşa tarixi, hətta Rəcəb ayının 25-də istifadəyə verildiyi gün də göstərilir.

Böyük tarixlər yaşayan Hacı Cəfər məscidi memarlıq cəhətdən də diqqəti cəlb edir. Klassik fasada malik olan məscidin giriş qapısı və ikiyə bölünən dörd yan pəncərələri sütunlarla bir-birindən ayrılır. Qapı da meh-rab kimi qoz ağacındandır. Bu sütunlar öz növbəsində ümumi karnizi saxlayır. Tağvari şəkildə olan pəncərələr və giriş qapısı həm şərəfəli minarə, həm də damın örtüyü kimi ağ rənglə boyanmışdır. Sütunlar, eləcə də karniz göy rəngdədir. Burada qırmızı, göy və ağ rənglərin maraqlı qarşılığı müşahidə olunur.

The mosque of red fired brick was built in 1905 by a local man of faith, Haji Jafar, and opened for worship on the 25th day of Rajab, according to a number of sources.

The Haji Jafar Mosque, which has stood through a tumultuous time in history, is also an architectural feast to the eye. The mosque has a classic facade. The entrance door and split side windows are divided from one another by pillars. The door, like the Mihrab, is made of hazelnut wood. The pillars, in turn, sustain the perimeter-long cornice. The arched windows and entrance door are painted white, as are the minaret and roof. The pillars and cornice are painted blue, creating an unusual mix of red, white and blue.

يشار في عدد كبير من المصادر الى أن المسجد المبني من الطوب الأحمر عام 1905 من قبل المؤمن المحلي الحاج جعفر بني في 25 من شهر رجب التاريخ الهجري.

إن مسجد الحاج جعفر الذي شهد تواريخ كثيرة يلفت الانظار من حيث فنه المعماري ايضاً. يفصل باب المسجد الذي له واجهة كلاسيكية و أربعة نوافذ جانبية ذات مصراعين عن بعضها البعض بواسطة الاعمدة. و صنع المحراب ايضاً مثل الباب من شجرة الجوز. وتم تدهين النوافذ المقوسة وباب المسجد بالدهان الأبيض مثل المنذنة و سطح المسجد. ودهان الاعمدة من اللون الأزرق. ونشاهد هنا كيف تكمل الألوان الأحمر والأزرق والأبيض بعضها البعض.

1918-ci ilin aprel ayında bolşeviklər və erməni daşnakları Qubada on minlərlə dinc müsəlmanı qətlə yetirdikləri zaman şiə icmasının rəhbəri Molla Hacıbaba Axundzadə və sünni icmasının başçısı Əbdürrəhman Əfəndi bu məsciddə bolşeviklərlə danışıqlar aparmış, qırğının dərhal dayandırılmasını tələb etmişlər. Bolşeviklərdən birinin: “Əgər biz torpaqları iri mülkədarlardan alıb yoxsullara paylayırıqsa, şəriət buna pismi baxır?” - sualına Əbdürrəhman Əfəndi belə cavab vermişdir: “Şəriət hər cür zorakılığa pis baxır. Amma siz işi dinc yolla həll etsəniz, şəriət də bunu təqdirəlayiq biləcək. Çünki torpağı çox olanlar insanları daha artıq istismar edir, bu işə günahdır”. “Dinc yolla heç bir mülkədar öz torpağını yoxsullara paylamaz”, – deyər bolşeviklər etiraz edəndə, Molla Hacıbaba Axundzadə söhbətə qarışır: “Hər şey Allahın ixtiyarındadır. Nə kasıb, nə varlı Onun buyurduğundan artıq yeyə bilməz”, – deyir.

When the Bolsheviks and Armenian Dashnaks slew tens of thousands of peaceful Muslims in Guba in April 1918, the head of the local Shi'ite community, Molla Hajibaba Akhund-zadeh, and the head of the Sunni community, Abdurrahim Efendi, invited the Bolsheviks to the Haji Jafar Mosque to talk peace and demand an immediate end to the bloodshed. As one of the Bolsheviks asked, “Shouldn't Sharia welcome us taking land from the rich and giving it to the poor?”, Abdurrahim Efendi replied: “Sharia does not welcome any sort of violence. If you were to do it all peacefully, Sharia would embrace it, because the rich landlords are exploiting people and this is a sin.” When the Bolsheviks argued that “No landlord would ever give away to the poor without a fight,” Molla Hajibaba Akhund-zadeh interjected: “All is Allah's will. No man, neither rich, nor poor, can have more than is granted by His will.”

عندما قتل البلاشفة والطاشناقيون الأرمن عشرات الآلاف من المسلمين في قوبا في شهر إبريل - نيسان عام 1918 أجرى ملا حاجي بابا رئيس جماعة أهل الشيعة وعبد الرحمن أفندي رئيس البلاشفة حيث طالبا بإيقاف المجزرة فوراً. رداً على سؤال أحد البلاشفة: «هل تعتبر الشريعة عملاً مكروهاً نزع قطعاً الأرض عن الاقطاعيين الكبار وتوزيعها على الفقراء؟» - قال عبد الرحمن أفندي: «ان الشريعة تعتبر كل أشكال العنف والظلم عملاً مكروهاً. لكنكم، اذا وجدتم طريقاً لحل المسألة بالوسائل السلمية فستعتبره الشريعة عملاً يستحق التقدير. لأن اصحاب الأراضي الكثيرة يستعبدون الناس اكثر مما يلزم و هذا إثم. عندما عارضه البلاشفة قائلين: «ان أي اقطاعي كان لن يتنازل عن اراضيه لصالح الفقير» - فتدخل ملا حاجي بابا في الحديث وقال: «كل شيء في ارادة الله. لا يمكن للفقير او الثري أن يأكل أكثر مما اعطاه الله.»

184

ÇARTƏPƏ MƏSCİDİ (QUBA RAYONU, ÇARTƏPƏ KƏNDİ)
CHARTEPE (HILLTOP) MOSQUE (CHARTEPE VILLAGE, PROVINCE OF GUBA)
مسجد جارتبه (منطقة قوبا، قرية جارتبه)

Çartəpə məscidi 1898-ci ildə kənd sakinləri tərəfindən köhnə məscidin yerində inşa edilmişdir. Deyilənlərə görə, Çar Rusiyası Azərbaycanı işğal edərkən köhnə məscid dağıdılmış, kənd sakinləri onu yenidən tikmək məcburiyyətində qalmışlar. Kəndin ortasında, təpənin üstündə inşa olunmuş səkkizbucaqlı məscidin sahəsi 64 kv. metrdir. Ötən əsrin sonlarında məscidin dam örtüyü dəyişdirilmiş, ibadət üçün dindarlara hər cür şərait yaradılmışdır.

The Chartepe Mosque was built in 1898 by villagers on the site of an old mosque. The story has it that when Czarist Russia invaded Azerbaijan, the old mosque was destroyed and the villagers had to rebuild it. The octagonal mosque is built on top of a hill in the middle of the village and covers an area of 64 square metres. The mosque was re-roofed sometime in the mid-20th century and re-fitted to admit female worshippers as well.

بني مسجد جارتبه على نفقة سكان القرية عام 1898 على أنقاض المسجد القديم. يروى ان المسجد القديم كان قد هدم اثناء غزو روسيا القيصرية لأذربيجان واضطر سكان القرية الى إعادة بنائه. تبلغ مساحة المسجد الثمانية الزوايا الواقع وسط القرية على هضبة 64 متر مربع. وفي أواخر القرن الماضي تم تبديل سطح المسجد ووفرت فيه كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين.

185

RUSTOV MƏSCİDİ (QUBA RAYONU, RUSTOV KƏNDİ)
RUSTOV MOSQUE (RUSTOV VILLAGE, PROVINCE OF GUBA)
مسجد روستوف (منطقة قوبا، قرية روستوف)

1903-cü ildə məşhur xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin köməyi ilə tikilmiş məscidin geniş ibadət otağının tavanı ardıcıl, birbirini ritmik şəkildə təkrarlayan doqquz ədəd ağac tir üzərində dayanır. Məscidin divarlarına daş kitabələr həkk olunmuşdur. Bu kitabələrdən birində "Molla Mustafa" adı yazıldığından bəzən buranı belə də adlandırırlar – Molla Mustafa məscidi.

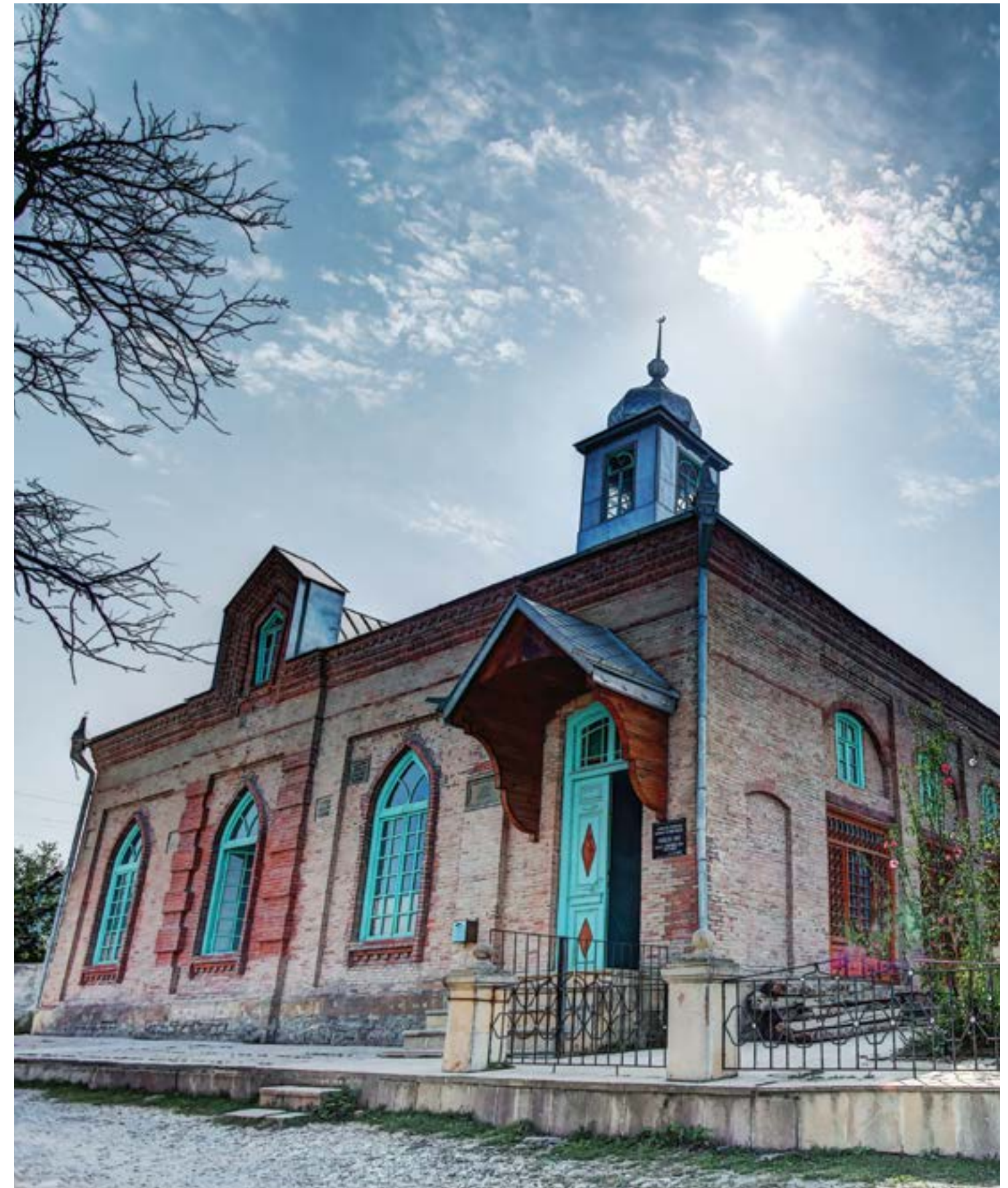
Məscidin yaxınlığında qoca bir palıd ağacı ucalır. Yerli sakinlərdən bəziləri bu ağaca xüsusi münasibət bəsləyir. Hətta dillərdə gəzən rəvayətə görə, İsa peyğəmbər (ə) bu yerdən keçərkən məhz bu ağacın altında təam eləmiş, sonra ətəyindən çörək qırıntılarını ayaq altı qalmasını deyərək ağacın dibinə çırpıb yoluna davam etmişdir.

The mosque was built with financial assistance from the acclaimed philanthropist, Haji Zeynalabdin Taghiyev, in 1903. The ceiling of the spacious prayer hall rests on nine consecutive wooden pillars which create a rhythmic, repetitive pattern. Stone plaques with inscriptions are in the mosque's walls. One of the plaques reads "Molla Mustafa", so the place is often referred to as the Molla Mustafa Mosque.

There's an old oak tree by the mosque, which is revered by some local people. Legend has it that Jesus (P.B.U.H.) once travelled through the land and sat down in the shadow of this tree to eat. As he finished eating, he swept the breadcrumbs from his clothes under the tree so they would not be trod upon by passers-by, then went about his business.

يستند سقف مصلى المسجد الذي بني عام 1903 بمساعدة المحسن المعروف الحاج زين العابدين تقييف على تسعة عوارض خشبية تكمل بعضها البعض بشكل متواصل و ايقاعي. توجد كتابات منقوشة على الأحجار في جدران المسجد. وكتب اسم «ملا مصطفى» على إحدى هذه الكتابات و لهذا السبب يسمونه احياناً بمسجد ملا مصطفى.

على مقربة مباشرة من المسجد ترتفع شجرة البلوط العريقة. و يكن بعض السكان المحليين احتراماً خاصاً لهذه الشجرة بسبب الرواية التي تقول إن الرسول عيسى عليه السلام قد تناول الطعام تحت ظل هذه الشجرة عند مروره من هذا المكان، ثم نفض فتات الخبز من طرف ثوبه تحت هذه الشجرة لكيلا تدوسها اقدام الناس و واصل طريقه.

ZƏRDABİ MƏSCİDİ (QUBA RAYONU, ZƏRDABİ QƏSƏBƏSİ)
ZERDABI MOSQUE (ZERDABI SETTLEMENT, PROVINCE OF GUBA)
مسجد زردابي (منطقة قوبا، بلدة زرداب)

Zərdabi qəsəbə məscidi 1992-ci ildə qırmızı kərpicdən tikilmişdir. Ağ dəmirle örtülmüş damının üstündə dördbucaqlı formada şərəfli minarəsi var. İbadət evinin taxta tavanı dörd böyük sütun üzərində dayanmışdır. Məscidin inşasında neçə yüz il tarixi olan Quba və Dərbənd memarlığının ənənələrinə tam şəkildə riayət olunmuşdur.

Dönüb keçmişə baxanda belə bir fikrə gəlmək olar ki, Sovetlər Birliyinin dağılmasına hətta bir ay vaxt qalanda belə heç kimin ağına

The Zerdabi village mosque was built in 1992, using red brick. A square minaret with a balcony rises from the steel-covered roof of the mosque. The prayer hall's ceiling rests on four big columns. The structure of the mosque follows the age-old architectural traditions of Guba and Derbent.

Looking back, one realises that no one would have ever guessed that the Soviet Union would cease to exist as little as a

بني مسجد بلدة زردابي من الطوب الاحمر عام 1992. وله منذنة ذات أربع زوايا على سطحه المكسو بأوراق الحديد البيضاء. يستند سقف المصلى من الخشب على أربعة أعمدة كبيرة. بني المسجد وفقاً لتقاليد الفن المعماري القديم لقوبا ودربند.

عندما نلقى نظرة الى الماضي يمكن القول إن احداً لم يكن يخطر بباله ان دولة كبرى مثل الاتحاد

gəlməzdi ki, bir gün bu dövlət olmayacaq. İnsanlar bir göz qırpmında tamamilə başqa, vərdiş etmədikləri bir reallığa düşdülər. Amma bu zaman bir həqiqəti heç kim unutmurdu – hər şey Allahın ixtiyarındadır! Şəhər, qəsəbə, kənd camaatı dəstə-dəstə məscidlərə üz tutur, ibadət edir, belə qarışıq dövrdə dini və milli mənsubiyyətini, qürurunu, simasını itirməmək üçün Yaradandan kömək diləyirdi. Zərdabi qəsəbəsinin sakinləri məhz bu dövrdə öz vəsaitləri hesabına yeni, 300 nəfərlik məscid inşa etdilər.

month before it actually collapsed. People were thrown into a completely different reality in the blink of an eye. But this time around everyone remembered the paramount truth: all is Allah's will! People everywhere, in big cities, small towns or even smaller villages, turned to the Maker for help and guidance in a time of obscurity and uncertainty and sought to get a steadfast grip on their faith and national identity, dignity and honour.

السوفييتي سيسقط بعد شهر او شهرين. وقد واجه الناس على طرفة عين واقعاً جديداً لم يتعودوا عليه من ذي قبل. لكن احداً لم يكن ينسى حقيقة واحدة و هي أن كل شيء في إرادة الله. وكان سكان المدن والقرى والبلدات يتوجهون فرادى وجماعات الى المساجد ويعيدون ويدعون الله تعالى للعون لكيلا يفقدوا هويتهم الدينية والقومية وكرامتهم في مثل هذه المرحلة التاريخية المعقدة. ان سكان بلدة زردابي بنوا في تلك المرحلة بالذات وعلى نفقتهم مسجداً جديداً يتسع لـ 300 مصلي.

MOLLA HUD MƏSCİDİ (QUBA RAYONU, II NÜGƏDİ KƏNDİ)
MOLLA HUD MOSQUE (NUGADI II VILLAGE, PROVINCE OF GUBA)
مسجد ملا هود (منطقة قوبا، قرية نوجدي الثانية)

1994-cü ildə tikilmiş məscidin damı və gümbəzi dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. Məscidin divarlarının hündürlüyü 5 metr olduğu kimi, gümbəzinin də hündürlüyü 5 metrdir. Belə bərabərlik daha ucalara, daha genişliyə çıxmaq üçün başlanğıc nöqtə sayıla bilər.

Məscidin qapısı üzərində vurulan lövhədə yazılmışdır ki, Molla Hud Əbdüsməmidoğlu bu məscidi II Nügədi kəndinin camaatına hədiyyə edir. Məscid onun oğlu İslamın şərəfinə tikildiyi üçün əhali arasında bəzən elə belə də adlanır – “İslam məscidi”.

The mosque was built in 1994. Its roof and dome are covered with sheet steel. Both the walls and dome of the mosque are five metres high. This parity can be considered the starting point to rise higher and expand wider.

A plaque on the mosque's door reads that the mosque is a gift from Molla Hud Abdus-samidoglu to the people of Nugadi II vil-lage. As the mosque was built in honour of his son Islam, it is often commonly referred to as the Islam Mosque.

تمت تغطية سطح وقبة المسجد المبني عام 1994 بطبقة من الحديد. يبلغ ارتفاع جدران المسجد 5 امتار مثل القبة التي يبلغ ارتفاعها أيضاً 5 امتار. و يمكن اعتبار هذا التساوي نقطة انطلاق للخروج الى الاعالى.

كتب على اللوحة المعلقة على باب المسجد ان الملا هود عبد الصمد اغلو يُهدي هذا المسجد الى سكان قرية نوجدي الثانية. ونظراً لبناء المسجد على شرف ابنه اسلام يسميه السكان احياناً بمسجد اسلام.

Qara çayın sahilində yerləşən II Nügədi kəndində vaxtilə çox məscidlər olmuşdur. Lakin onlardan yalnız biri dövrümüzə qəder dağılmamış qalıb. Nisbətən yeni sayılacaq Molla Hud məscidi isə genişliyinə, gözəlliyinə və rahat şəraitinə görə, həqiqətən də, möminlər üçün böyük hədiyyə sayılmalıdır. Lakin dünyanın bütün hədiyyələrindən, var-dövlətindən, naz-nemətindən qat-qat yüksəklərdə dayanmaq yaradılanı Yaradana görə sevmək məqamına yetişməkdir. Belə yüksək məqamı isə insan yalnız ibadət yoluyla özü-özünə hədiyyə edə bilər.

The village of Nugadi II, which sits on the bank of the Gara river, used to have many mosques, but only one remains intact. The relatively new Molla Hud Mosque is really a great gift to worshippers owing to its beauty, space and comfort. Yet the one true gift that is above all the gifts, wealth and pleasures of this world is the gift of loving the Creator. And this level of blessing can only be achieved through worship.

وفي السابق كان يوجد عدد كبير من المساجد في قرية نوجدي الثانية المطلة على نهر قارا. لكن واحداً من تلك المساجد فقط بلغ أيامنا هذه سليماً. اما مسجد الملا هود الذي يعتبر جديداً نسبياً فيمكن اعتباره فعلاً هدية كبيرة بالنسبة للمؤمنين من حيث الرحب والجمال والراحة. لكن الوقوف فوق كل هدايا الدنيا ومالها ونعمها هو بلوغ منزلة حب الله على ما خلق. اما الانسان فلا يمكنه ان يهدي لنفسه مثل هذه المنزلة الرفيعة الا عن طريق عبادة الله.

192 **ALPAN MƏSCİDİ (QUBA RAYONU, ALPAN KƏNDİ)**
ALPAN MOSQUE (ALPAN VILLAGE, PROVINCE OF GUBA)
مسجد ألبان (منطقة قوبا، قرية ألبان)

Məscid, çar generalı Zubovla Qubalı Şeyxəli xan arasında şiddətli Alpan savaşından bir neçə il sonra, 1807-ci ildə kəndin böyüyü İbrahim bəyin rəhbərliyi altında əhali tərəfindən tikilmişdir. Məscidin memarlığı usta Pirqulu adlı bənnaya aid edilir.

İlk baxışda ətrafdakı digər tikililərdən bir o qədər də seçilmir. Bununla belə, düzbucaqlı şəkildə tikilən və giriş binanın əsas hissəsindən ayrılaraq irəli çıxan məscidin olduqca maraqlı, yığcam memarlıq həlli var.

İki cərgəylə dayanan, üst tərəfi zəngin naxışlarla oyulmuş taxta tirlər Alpan məscidinin daxili məkanını şərti olaraq üç hissəyə bölür. Memarlıqda "kapitel" adlanan bu yaraşlıqlı tirlər həm tavanı saxlayır, həm də daxili məkanda

The mosque was built by villagers under village elder Ibrahim-bey's guidance and direction in 1807. This was some years after the fierce battle of Alpan between the Russian Czar's General Zubov and Sheikh Ali Khan of Guba. The mosque was designed and crafted by a mason named Master Pirgulu.

At a cursory look, the mosque appears no different from the buildings around it. Yet the rectangular mosque with an entrance protruding from the main building is unusual because of its interesting, compact architectural concept.

Two rows of wooden pillars, with decorations on three sides, visually divide the interior of the Alpan Mosque into three parts. These marvelous pillars, known as "capitals" in architecture, serve the dual purpose of holding up the ceiling and giving the interior a visual integrity

بني المسجد من قبل السكان تحت إشراف عمدة القرية إبراهيم بك عام 1807 بعد معركة ألبان العنيفة التي وقعت بين جنرال القيصر الروسي زوبوف وشيخعلي خان من قوبا. وينسب فنه المعماري الى بناء مدعو الأسطى بيرقولي.

وللوهلة الاولى لا يختلف المسجد عن سائر المباني المحيطة به. مع أن للمسجد المستطيل الذي يتقدم مدخله من الجزء الرئيسي للمبنى حل معماري رائع وممتع جداً.

ان العوارض الخشبية المنقوشة بالزخارف والواقفة في صفين تقسم المكان الداخلي لمسجد ألبان الى ثلاثة اجزاء. وهذه العوارض الجميلة المسماة في الفن المعماري بـ«كابيتيل (تيجان صغيرة)» تحفظ السقف وتخلق في نفس الوقت وحدة اسلوبية متكاملة

xüsusi bir tamamlıq və üslub bütövlüyü yaradır.

Alpan Azərbaycanın ən qədim kəndlərindəndir. Kəndin adının mənşəyi ilə əlaqədar ehtimalardan biri də qədim Azərbaycan dövləti olan Qafqaz Albaniyası ilə bağlıdır. "Alpan" və "Alban" adları, həmçinin, "dağlıq yer" mənasını verir. Bütün dağlıq yerlərdə olduğu kimi, burada da binaların tikintisində hündürlüyə meyl az olur. Bunu Alpan məscidində də aid etmək olar. Qədim Alpan kəndində min illərdən qalma qəbir daşları, yaşı bilinməyən türbələr və ocaqlar var. Burada yaşayan insanlar qədim dövrlərin mərasimlərini bu günə qədər saxlayırlar. Kənd məscidinin tikilişində, xüsusilə ibadət otağının kompozisiyon həllində yarandığı dövrdən xeyli əvvəllərə aid olan memarlıq ənənələrinin elementlərini də görmək olar.

and consistency.

Alpan is one of the oldest villages in all of Azerbaijan. One of the theories about the origins of the village's name is rooted in the ancient Azerbaijani state of Caucasian Albania. The words "Alpan" and "Alban" mean "highland", "mountainous area". As is customary in highlands, buildings here tend to be lower than usual. This is true of the Alpan Mosque as well. The ancient village of Alpan has millennia-old gravestones, and tombs and shrines of unknown age. People who live here still maintain their ancient customs and traditions. The structure of the mosque, its composition in particular, clearly displays elements of architectural traditions dating way back before the mosque was built.

خاصة.

قرية ألبان من أقدم قرى أذربيجان تاريخياً. ويرتبط احد الاحتمالات المتعلقة بمنشأ اسم القرية بألبانيا القوقازية – الدولة الأذربيجانية القديمة. كما يفسر اسم ألبان بالمكان الجبلي. و يولي سكان هذه القرية أيضا اهتماما قليلاً للارتفاع عند بناء المباني، كما هو الحال في الأماكن الجبلية الأخرى. ويمكن نسب ذلك الى مسجد ألبان أيضاً. وتوجد في قرية ألبان القديمة بلاطات القبور العائدة الى آلاف السنين والاضرحة والمزارات التي لا يعرف عمرها. ولا يزال يحتفظ الناس هنا و يراعون مراسم وعادات العهود القديمة. ويمكن مشاهدة عناصر تقاليد الفن المعماري القديمة في مبنى المسجد، خاصة في المصلى.

“MUSTAFA KAZDAL” MƏSCİDİ (QUSAR ŞƏHƏRİ)
MUSTAFA KAZDAL MOSQUE (GUSAR)
مسجد مصطفى كازدال (مدينة قوسار)

1998-ci ildə inşa olunmuş “Mustafa Kazdal” məscidinin içəridən hündürlüyü 18 metrdir. Yanında 40 metr hündürlüyündə minarəsi olan ibadət evi iki mərtəbəli, 1 əsas və 12 günbəzdən ibarətdir.

“Mustafa Kazdal” məscidində Osmanlı məscid memarlığının ən klassik nümunələrinə məxsus cəhətlərin əks olunduğunu görmək olar. Xüsusilə də Sultan Əhməd Cəməsi ilə müəyyən paralellər

The Mustafa Kazdal Mosque was built in 1998. The mosque is 18 metres high inside, has two floors and one central and 12 supplementary domes. The minaret at the side of the building is 40 metres high.

The Mustafa Kazdal Mosque clearly displays elements of classical Ottoman mosque architecture. In particular, there are distinctive parallels with the Sul-

an ارتفاع مسجد مصطفى كازدال الذي بني عام 1998 يبلغ 18 متراً من الداخل. يتكون المبنى من طابقين وقبة رئيسية و12 قبة صغيرة و منذنة يبلغ ارتفاعها 40 متراً.

يمكن ان نشاهد في مسجد مصطفى كازدال خصوصيات اكثر كلاسيكية للفن المعماري للمساجد العثمانية، وعلى وجه خاص يمكن مقارنته بجامع

aparıla bilər. Bununla belə, məscid orijinal xüsusiyyətlərdən də məhrum deyildir. Məscidin dam örtüyünü təşkil edən əsas mərkəzi gümbəz və ətraf yarımgümbəzlər daxili məkanın da təşkilini şərtləndirir. Yarımgümbəzlərin çoxluğu daxilə, əsasən də antresol formalı yarımmərtəbələrədən keçən sütunlar və qırmızı zolaqlı oxvari tağlar ibadət zalında həm rəngarəngliyin, həm də dinamikanın yaranmasına səbəb olur.

tan Ahmed Mosque. This is not to say, though, that the mosque lacks any unique features. The interior is defined by the main central dome and its satellite half-domes, which also serve as the mosque's roof. The multitude of domes, especially the columns and red-striped arches running through the mezzanine sub-floors, make the prayer hall both colourful and dynamic.

السلطان أحمد. والى جانب ذلك يتميز المسجد بخصوصيات فريدة في نوعها. إن القبة المركزية الرئيسية وشبه القباب المحيطة به التي تشكل سطح المسجد تكمل تشكيل المكان الداخلي أيضاً. إن كثرة عدد شبه القباب، خاصة الأعمدة والقناطر السهمية الشكل تخلق منظراً جميلاً في المصلى.

“TƏZƏ ŞƏHƏR” MƏSCİDİ (XAÇMAZ ŞƏHƏRİ)
TEZE SHEHER (NEW CITY) MOSQUE (KHACHMAZ)
مسجد «طازة شهر» (مدينة خاتشماز)

“Təzə şəhər” məscidi yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə 2006–2007-ci illərdə köhnə məscidin yerində inşa olunmuşdur. Məscidin 450 kv. metr sahəsi var, minarəsi 16 metr hündürlüyündədir. Divarları çöldən qırmızı və bəzəkli daşlarla hörülmüş, binanın fasad hissələri milli ornamentlə işlənmişdir.

Azərbaycanda son illərin məscid memarlığına

The Teze Sheher Mosque was built on the site of an old mosque in 2006-07, at the local community's initiative. The mosque has a total area of 450 square metres, with a 16-metre high minaret. On the outside, the walls are laid with red decorative stones, with parts of the building's facade decorated with traditional ornamentations.

The Teze Sheher Mosque in Khachmaz is

بني مسجد «طازة شهر» على انقاض المسجد القديم خلال سنتي 2006-2007 بمبادرة السكان المحليين. تبلغ مساحة المسجد 450 متر مربع ويبلغ ارتفاع منذنته 16 متراً. بنيت جدرانها من الخارج بالأحجار الحمراء والملونة وتزين الزخارف القومية واجهة المبنى.

ان مسجد «طازة شهر» في خاتشماز الذي يعتبر

nümunə sayılan Xaçmaz “Təzə şəhər” məscidi kənardan üç tərəfdən irəli çıxan eyvan şəkilli fasadla düzbucaqlı formasındadır. Lakin səkkizbucaq prinsipinə məscidin daxili məkanında, ibadət zalının quruluşunda əməl olunmuşdur. Memar interyerdə yalnız ağ rəngə üstünlük vermiş, bununla da ibadət zalında daha geniş və bütövlük ovqatı yaratmışdır. Xaçmaz “Təzə şəhər” məscidi Azərbaycanın şimal bölgəsində ən böyük ibadət evlərindən biri sayılır.

considered an outstanding example of recent mosque architecture in Azerbaijan. From the side, the porch, which extends on three sides, forms a rectangle together with the facade, but inside the prayer hall is actually octagonal. The architect clearly preferred white for the interior, hence the prayer hall exudes a sense of space and integrity. The Teze Sheher Mosque in Khachmaz is one of the largest places of worship in the northern region of Azerbaijan.

نموذجاً للفن المعماري للمساجد خلال السنوات الأخيرة في أذربيجان على شكل مستطيل مع الواجهة على شكل الشرفة المتقدمة من ثلاثة اطراف المسجد. وتمت مراعاة مبدأ ثماني الزوايا في المكان الداخلي وترتيب المصلى. وقد فضل المعمار في التصميم اللون الابيض. يعتبر مسجد «طازة شهر» في خاتشماز من أكبر المساجد في الإقليم الشمالي لأذربيجان.

198

KÖHNƏ XUDAT MƏSCİDİ (XAÇMAZ RAYONU, KÖHNƏ XUDAT KƏNDİ)
KOHNE KHUDAT MOSQUE (KOHNE KHUDAT VILLAGE, PROVINCE OF KHACHMAZ)
مسجد خودات القديمة (منطقة خاتشماز، قرية خودات القديمة)

Köhnə Xudat məscidi 1990–1995-ci illərdə yerli əhəlinin təşəbbüsü və maddi dəstəyi ilə inşa olunmuşdur.

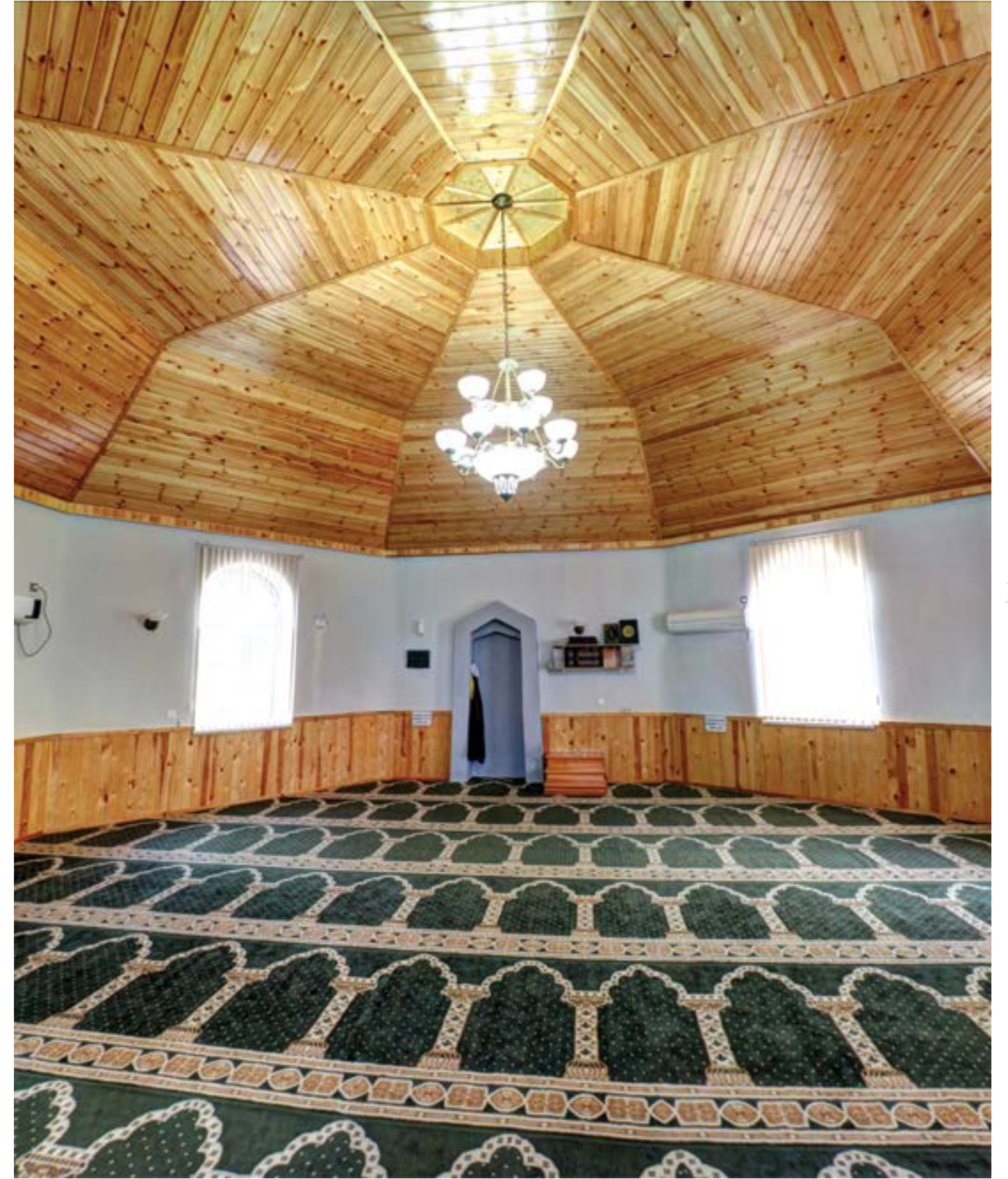
İslam memarlığında kiçik həcmli məscidlərin öz xüsusi yeri var. Bu baxımdan Xudat kənd məscidinin tikilişində diqqəti cəlb edən onun yığcamlığı, memarlıq və dekorativ elementlərinin son dərəcə minimallığı, həmçinin yarımdairə və düz xəttlərin orijinal qarşılıqlı nisbətidir. Əsas binaya bitişik tikilmiş və irəli çıxan giriş hissənin bir tərəfindən kiçik minarə ucalır. Giriş hissənin çöl tərəfində eyvan yerləşir. Bütün pəncərələr tağvari quruluşa malikdir.

The Kohne Khudat Mosque was built in 1990-95 at the local community's initiative and expense.

Small mosques represent a special element in Islamic architecture. The mosque in Khudat is particularly interesting from the standpoint of its small size, the extreme minimalism of its architectural and decorative elements and the original interaction between semi-circular and straight lines. A small minaret stands beside the entrance porch, which abuts the main building. There is a terrace on the outer side of the entrance. All the windows are arched.

بني مسجد خودات القديمة بمبادرة السكان المحليين وعلى نفقتهم خلال سنوات 1990-1995 .

للمساجد الصغيرة الحجم مكانتها الخاصة في الفن المعماري الاسلامي. ومن هذا المنطلق مما يلفت الاهتمام في بناء مسجد قرية خودات هو قلة العناصر المعمارية والتصويرية، كذلك نسبة متبادلة فريدة لنصف الدوائر والخطوط المستقيمة. ترتفع منذنة صغيرة من أحد جانبي المدخل المتصق بالمبنى الرئيسي والمتقدم. وفي الجانب الأيسر من المدخل تطل الشرفة. و كل النوافذ مقوسة.

199

200 **XIDIR-ZİNDƏ MƏSCİDİ (ŞABRAN ŞƏHƏRİ)**
KHIDIR-ZINDEH MOSQUE (SHABRAN)
مسجد خضر- زنده (مدينة شابران)

201

Məscidin tikintisinə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə 1990-cı ildə başlanılmış, 1996-cı ildə tamamlanmışdır. İki mərtəbədən ibarət olan məscidin yan tərəflərindən hər biri 18 metr uzunluğunda qoşa minarə ucalır.

Construction of the mosque began in 1990 at the initiative of the local community and was completed in 1996. The two-storey mosque has minarets on both sides, 18 metres high.

بدأ بناء المسجد عام 1990 بمبادرة السكان المحليين وانتهى عام 1996. وترتفع منئذنتان بيلغ ارتفاع كل منهما 18 متراً من جانبي المسجد المتكون من طابقين.

XVII əsrin səyyahı Övliya Çələbi 1667-ci ildə Dərbənddən Bakıya yola düşərkən Şabran şəhərində bir neçə gün qalır. Səyahətçi bu şəhərdə yetmiş məhəllə və yetmiş məhərab olduğunu, bundan başqa Tokmak xan, Əfşar xan, Uzun Həsənin adına bağlanan və heç yerdə bənzəri olmayan məscidlərin mövcudluğunu qeyd edir. Xüsusilə sonuncu məscidin divarlarının naxışları ehlə boyanmışdı ki, buqələmun dərisi kimi hər an dəyişir, mərmer

A 17th-century traveller, Evliya Chelebi, spent a few days in Shabran in 1667 on his way from Derbent to Baku. The traveller noted that the city had 70 neighbourhoods and 70 mosques, some dedicated to Tokmak-khan, Afshar-khan and Uzun Hassan, and that they were unparalleled by any other mosques he had seen. The walls of the Uzun Hassan Mosque were decorated with ornaments that shifted colours like a chameleon, while its

یروی ان رحالة القرن السابع عشر أولياء شلبي يمکت بضعة أيام في مدينة شابران في طريقه من دربند الى باکو عام 1667. يذكر الرحالة أنه توجد في هذه المدينة سبعون حياً سكنياً و سبعون محراباً والمساجد المنقطعة النظير والمرتبطة بأسماء كل من طوكمالك خان وأفشار خان وأوزون حسن. خاصة انه قد تم صبغ جدران المسجد بألوان تتغير مثل جلد الحرياء في كل لحظة، اما النقوش على الرخام

üzərində oymalar isə memarlıq bilicilərini belə heyrətdə qoyurdu. Hətta Özdəmir oğlu Osman Paşa bu məsciddə cümə namazı qılmaq üçün hər həftə öz əsəbələri ilə Dərbənddən Şabrana gəlirdi. Şabranın yeddi nahiyəsi var idi və onların hər biri göydəki yeddi səyyarədən birinin adını daşıyırdı.

marble carvings would astound any connoisseur of architecture. Even Ozdemir's son, Osman Pasha, would travel from Derbent to Shabran every week with his entourage for Friday prayers at the mosque. Shabran had seven provinces, each one named after one of the seven planets in the sky.

فكانت تدهش حتى خبراء الفن المعماري. حتى ان اوزدامير اغلو عثمان باشا كان يصلي صلاة الجمعة في هذا المسجد كل اسبوع مع اصحابه قادماً من دربند الى شابران. كانت لشابران سبع محافظات يحمل كل منها اسم احد الكواكب السبعة في السماء.

Təəssüflər olsun ki, Övliya Çələbinin səyahətindən az sonra bu nağıl şəhər zəlzələ nəticəsində dağılıraq yer altında qaldı. Sağ qalan əhali köçüb Dəvəçi kəndində yaşamış, getdikcə kənd böyüyüb şəhərə çevrilmişdir. 2010-cu ildə şəhərə tarixi Şabran adı verilmişdir. Şəhərin nağıl taleyi isə hələ qabaqdadır.

Unfortunately, this fabulous city was shattered by an earthquake shortly after Evliya Chelebi's visit. The surviving citizens settled in the village of Devechi, expanding it over time into a town in its own right. In 2010, the town was renamed, to bear the proud historic name of Shabran, and is destined to live its fabled, former life.

مع الأسف إن هذه المدينة الاسطورية قد تم تدميرها الشامل بنتيجة الزلزال بعيد زيارة اولياء شلبي اليها. وانتقل السكان الذين نجوا من الزلزال الى قرية "دوه جي" التي تحولت الى مدينة فيما بعد. وأطلق اسم شابران على المدينة عام 2010. اما المدينة فستعيش مصيرها الاسطوري في المستقبل.

GƏNDOB MƏSCİDİ (ŞABRAN RAYONU, GƏNDOB KƏNDİ)
GANDOB MOSQUE (GANDOB VILLAGE, PROVINCE OF SHABRAN)
مسجد قندوب (منطقة شابران، قرية قندوب)

Gəndob kəndində iki məscid var: köhnə və yeni məscidlər. XIX əsrin ortalarında tikilmiş köhnə məscid düzbucaqlı formasındadır və çox kiçikdir. Cəmi 50 kv. metr sahəsi olan bu məsciddən sovet dönmində anbar kimi istifadə olunmuşdur. Həmin məscid yararsız və kiçik olduğu üçün Gəndob sakinləri 2011-ci ildə yeni məscidin inşasına başlamışlar. Hazırda dindarların ixtiyarında olan yeni məscid həm sahəsinə, həm şəraitinə, həm də memarlıq quruluşuna görə köhnə məsciddən xeyli dərəcədə fərqlənir.

There are two mosques in the village of Gandob: an old and a new one. The old, mid-19th century mosque is rectangular and very small. Although it covers only 50 square metres, the mosque was used as a warehouse during Soviet times. As this mosque was very small and unfit for service, the people of Gandob started building a new mosque in 2011. The new mosque, which is now open, is significantly different from the old one in terms of both space and comfort and architectural design.

لقرية قندوب مسجداً: القديم و الجديد. والمسجد القديم الذي بني في اواسط القرن التاسع عشر على شكل مستطيل وصغير جداً من حيث الحجم. وفي العهد السوفييتي استخدم المسجد الذي كانت تبلغ مساحته 50 متر مربع فقط كمستودع. ونظراً لصغر المسجد المذكور وكونه غير صالح للاستفادة منه قرر سكان قندوب بناء مسجد جديد عام 2011. و يختلف المسجد الحالي الى درجة كبيرة من المسجد القديم من حيث مساحته و الظروف المتوفرة و ترتيبه المعماري.

FATİMEYİ-ZƏHRA MƏSCİDİ (ŞABRAN RAYONU, AYGÜNLÜ KƏNDİ)
FATMEYI-ZEHRA MOSQUE (AYGUNLU VILLAGE, PROVINCE OF SHABRAN)
مسجد فاطمة الزهراء (منطقة شابران، قرية أيجونلو)

Bünövrəsi 1989-cu ildə qoyulmuş məscidin daxili sahəsi 100, həyətyanı sahəsi 500 kv. metrdir. Məscidin bir giriş qapısı, dörd pəncərəsi var, çaylaq daşından tikilmişdir, tavanı taxtadandır.

Əslində bu yer üç kəndi – Aygünlü, Mollakamallı və Gönçü kəndlərini özündə birləşdirir. Bu yaşayış ərazisi Şabranın ən qədim məskənlərindəndir. Aygünlüdən azca

The mosque was founded in 1989. Inside it covers an area of 100 square metres, while the courtyard covers 500 square metres. The mosque has one entrance door and four windows. Built of river stone, it has a wooden ceiling.

The village is essentially a union of three villages: Aygunlu, Mollakamalli and Gonchu. It is one of the oldest settlements in all of Shabran. Excavations at a site known

ان مساحة المكان الداخلي للمسجد الذي وضع حجر الأساس له عام 1989 تبلغ 100 متر مربع في حين تبلغ مساحته العامة 500 متر مربع. والمسجد باب وأربع نوافذ و بني من الحجر العادي وسقفه من الخشب.

وفي حقيقة الأمر يضم هذا المكان في نفسه ثلاث قرى وهي: أيجونلو وملاكمالي وجونجو. وهذا المسكن من أقدم مساكن شابران. وبنتيجة الحفريات

aralıda yerləşən Çaqqallitəpə adlanan yerdə aparılan qazıntılar nəticəsində burada e.ə. III minillikdə, yəni ilk tunc dövründə yaşayış olduğu müəyyənləşdirilmişdir. Həm yerli əhali, həm də tarixçilərin dediyinə görə, hazırkı kənd məscidinin yerində köhnə, daha qədim tarixə malik məscid olubmuş. Sonradan həmin məscid ateist ideologiyanın nəticəsi olaraq baxımsızlıqdan dağılmışdır. Amma görüldüyü kimi, dini ocağın izi heç vaxt silinib itmir.

as Chaggallitepe, just outside Aygunlu, revealed that this area was inhabited back in the 3rd millennium B.C., i.e. the early Bronze Age. According to both the local community and historians, the current mosque stands on the site of a much older mosque, which was destroyed through the atheist influences of Soviet ideology. But evidently a place of worship is never gone for good.

التي أجريت في مكان مسمى بـ«جاقل تبه» الواقع على مقربة مباشرة من أيجونلو تبين أن الإنسان قد عاش هنا في الألفية الثالثة قبل الميلاد. وحسب ما يرويّه السكان المحليون والمؤرخون أن المسجد الحالي بني على أنقاض مسجد قديم تاريخياً. وقد هدم المسجد فيما بعد بنتيجة الايديولوجيا الملحدة. لكن و كما يبدو أن أثر المعبد الديني لن يضمحل أبداً.

206 **ŞAHNƏZƏRLİ MƏSCİDİ (ŞABRAN RAYONU, ŞAHNƏZƏRLİ KƏNDİ)**
SHAHNEZERLI MOSQUE (SHAHNEZERLI VILLAGE, PROVINCE OF SHABRAN)
مسجد شاهنظرلي (منطقة شابران، قرية شاهنظرلي)

İnşa tarixi XIX əsrin əvvəllərinə aid edilən məscid, əsasən, Quba memarlıq elementlərini özündə əks etdirsə də, bir çox xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir.

Sovet dövründə məscid binasından poçt məntəqəsi, məktəb və ən sonda kənd klubu kimi istifadə edilmişdir. 1990-cı ildən etibarən kənd əhalisinin arzusuna uyğun olaraq bina yenidən məscid funksiyasını daşıyır.

XV əsrin səyyahı Əbdürrəşid əl-Baküvi yazır ki, "Şaburan" adlanan şəhərdə Bijənin quyusu var və Firdovsi öz "Şahnamə"sində oradan çay axdığını göstərir. Turan hökmdarı Əfrasiyab İran şahzadəsi Bijəni əsir götürəndə onu öldürmür, əl-qolunu bağlayıb dərin bir quyuya salır, quyunun ağzını isə nəhəng qaya ilə örtür. Rüstəm-Zal gəlib qayanı təkbaşına

The mosque dates back to the early 19th century. It has many unique features, although it is chiefly built in the Guba architectural style.

During Soviet times, the mosque was used first as a post office, then as a school and eventually as a community centre. The mosque was reopened for worship in 1990 following numerous requests from the local community.

A 15th-century traveller, Abdurrashid al-Baküvi, wrote of a well called Bija in the city of Shabran, while in his "Shahname" Ferdowsi mentioned a river flowing there. When the ruler of Turan, Afrasiyab, captured Iranian Prince Bija, he didn't kill him, but had him tied up and thrown into that well, which was then covered with a huge rock. Rushing to the

على الرغم من أن المسجد العائد بتاريخه الى أوائل القرن التاسع عشر يجسد في نفسه عناصر الفن المعماري لقوبا يختلف من حيث بعض خصوصياته عن سائر المساجد.

وفي العهد السوفييتي استخدم مبني المسجد كمركز للبريد ومدرسة واخيراً كنادي. واعتباراً من عام 1990 تم تسليم المسجد للمؤمنين وفقاً لطلب سكان القرية.

يذكر الرحالة عبد الرشيد الباكوي الذي عاش في القرن الخامس عشر أنه توجد بئر بيجان في مدينة تسمى بـ «شابوران» ويشير فردوسي في قصيدته «شاهنامه» الى وجود نهر فيها. يروى ان حاكم طوران أفرسياب أسر الأمير الإيراني بيجان، لكنه لم يقتله بل قيد يديه ورجليه وألقاه في بئر عميق

çəkərək, Bijəni quyudan çıxarıb xilas edir. Lakin şahzadənin səsi hələ uzun müddət quyuda qalır. Yerli əfsanələrə görə, sonralar da şəhərdəki nəhəng qayanın dibindəki quyudan öz sevgilisini, Əfrasiyabın qızı Mənijəni çağırın Bijənin ürək parçalayan yağılı səsi eşidilirdi. Hətta deyilənə görə, şəhər zəlzələ nəticəsində dağılıb yer altında qalandan sonra da ara-sıra bu səs hardansa lap dərinliklərdən eşidilmiş.

Əlbəttə, əgər doğrudan da hardansa səs gəlirdisə, onu ən yaxşı yaxınlıqdakı Şahnəzərli kəndinin sakinləri eşidə bilərdi. Amma Şahnəzərli sakinləri əsasən ibadət əhlidir, onlar əfsanə ilə yaşamırlar. Elə məhz bu əhali öz təşəbbüsü və öz vəsaiti ilə iki əsr bundan əvvəl kənddə məscid inşa etmişdir.

rescue, Rustam-Zal pulled the rock off all by himself and saved Bija from the well. But an echo of the prince's voice lingered on in the well for a long time. Local legend has it that even many years later people could hear the heart-rending screams of Bija calling for his love, Afrasiyab's daughter Manijani, from the well beneath the enormous rock. Rumour has it that even after an earthquake completely shattered the city and buried it underground, the voice could still be heard from somewhere very, very deep.

Clearly, if any voice at all was to be heard, it would have been heard by the people of the closest village, Shahnezərli. But the people of Shahnezərli are primarily people of faith, not really inclined to believe in legends and fairy tales. And so they financed and built a mosque in the village two centuries ago.

ووضع على فوهة البئر صخرة عملاقة. ثم جاء رستم زال الذي أزاح الصخرة بمفرده عن فوهة البئر وأنقذ بيجان. لكن صوت الأمير يبقى في البئر لفترة طويلة. وحسب الروايات المحلية كان يسمع صوت بيجان الحزين المنادي لحبيبته منيجه ابنة أفراسياب من بئر واقعة في قاع الصخرة العملاقة للمدينة. يروى أيضاً ان هذا الصوت كان يسمع من أعماق الأرض حتى بعد الزلزال الذي ضرب المدينة.

اذا كان يسمع الصوت من مكان ما اقرب من قرية شاهنظرلي فلا بد أن يسمعه سكان القرية قبل الآخرين. لكن سكان هذه القرية لا يصدقون الخرافات و لهذا قرروا بناء مسجد قبل القرنين بمبادرتهم وعلى نفقتهم

208 **SIYƏZƏN CÜMƏ MƏSCİDİ (SIYƏZƏN ŞƏHƏRİ)**
SIYAZAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SIYAZAN)
جامع سيازن (مدينة سيازن)

Siyazən Cümə məscidinin tikintisinə 1988-ci ildə başlanılmış, 1994-cü ildə məscid istifadəyə verilmişdir. Quba memarlıq ənənələrinə uyğun tikilmiş ikimərtəbəli məscidin divarları milli ornamentlərlə bəzədilmişdir.

Tarixçi alim Məşədixanım Nəmət Siyazənin Şıxlar kəndində, Şeyx Heydər türbəsində tapılan daş kitabələr üzərində nəsx xətti ilə həkk olunmuş yazılardan çıxış edərək bildirir ki, Səfəvi dövləti həm Türkiyədə, həm də Şirvanda "Bektaşiyə" və onunun bir qolu olan "Baba Samit dərvişləri" adlı sufi cəmiyyətləri yaradırdı. Şeyx Cüneydin oğlu və Səfəvi dövlətinin banisi Şah İsmayılın atası Şeyx Heydər 1488-ci ildə Şirvanşah Fərrux Yasar və ona kömək edən Sultan Yaqubun qoşunları ilə vuruşarkən həlak olur. Onu Şirvan dağlarının birində gizlicə dəfn

Construction of the Siyazan Juma Mosque was started in 1988 and the mosque opened for worship in 1994. The two-floor mosque, built in the Guba architectural style, has walls decorated with traditional folk ornamentations.

Sheikh Heydar, the son of Sheikh Juneid and the father of the founder of the Safavid state Shah Ismayil, died fighting the armies of Shirvanshah Farrukh Yasar and his ally Sultan Yagub in 1488. He was secretly buried on a Shirvan mountainside. Shah Ismayil found his father's secret grave with the help of an aged soldier during the second, not the first, Shirvan campaign. He built a tomb over the grave and founded the village of Shikhlar. From inscriptions carved in stone found in Sheikh Heydar's tomb in Shikhlar, historian

بدأ بناء جامع سيازن عام 1988 وانتهى عام 1994 . تم تزيين جدران المسجد المتكون من طابقين والمبني وفقاً لتقاليد الفن المعماري لقوبا بالزخارف القومية.

تقول المؤرخة مشهدي خانيم نعمت استناداً الى الكتابات المنقوشة على الأحجار بخط النسخ التي تم اكتشافها في ضريح الشيخ حيدر بقرية شيخلار أن الدولة الصفوية كانت تخلق جماعات صوفية «بكتاشية» و فرعها «دراويش بابا صامت» في تركيا و شيروان على حد سواء. ويروي أن الشيخ حيدر ابن الشيخ جنيد، والد الشاه اسماعيل مؤسس الدولة الصفوية يلقي مصرعه في قتال ضد قوات ملك شيروان فروخ يسار والسلطان يعقوب الذي كان يدعه حيث يدفن سرّاً في احد جبال شيروان.

edirler. Şah İsmayıl birinci deyil, məhz ikinci Şirvan yürüşündə atasının gizli saxlanan qəbrini hansısa bir yaşlı döyüşçünün köməyi ilə tapıb yerində türbə tikir və türbənin ətrafında Şıxlar adlı kənd salır.

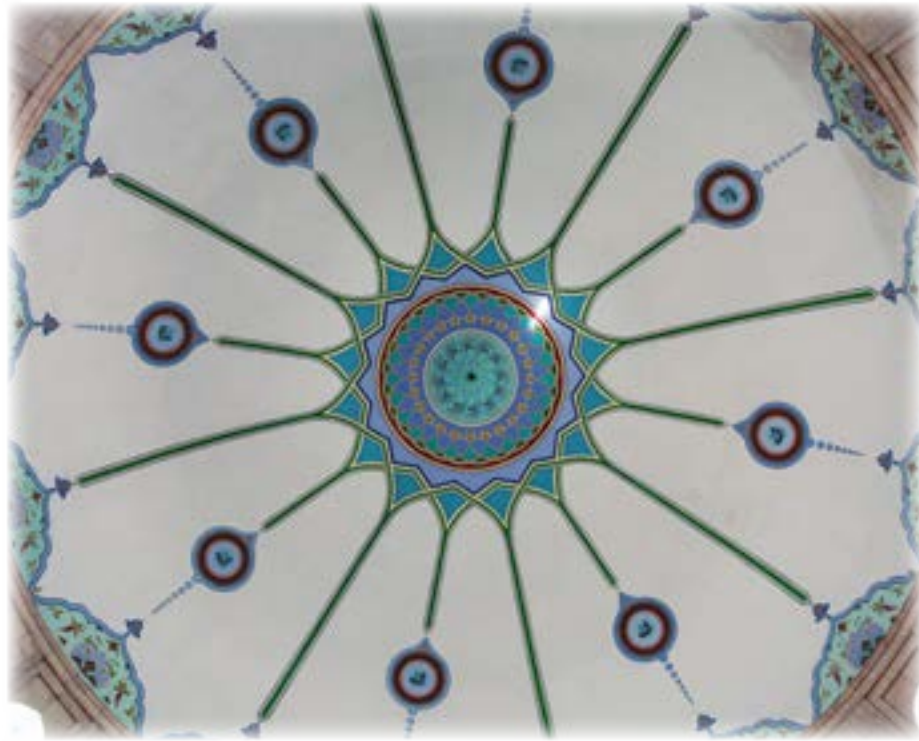
XX əsrin 50-ci illərində Siyazəndə neft sənayesi inkişaf edir, burada şəhər salınır, ətraf dağ kəndlərinin əhalisi isə yurdlarından köçüb şəhərdə yaşamağa başlayır. Şıxlar kəndindən indi xarabalıq qalır. Bu gün bu yerlər elə bil yuxuya gedib. Bu nahiyənin tarixini yalnız pirlərdən, dərviş türbələrindən öyrəni bilmək olar. Yaddaşda qalan tarix isə ölmür, zaman-zaman bərpa olunur. Siyazən şəhər Cümə məscidinin inşası buna ən yaxşı sübutdur.

Mashadikhanım Nemat concluded that the Safavids created Sufi Bektashiye societies, with a branch Baba Samit Der-vishes, both in Turkey and Shirvan.

The oil industry started to develop in Siyazan in the mid-20th century, leading to urbaniza-tion, whereby people of the mountain vil-lages were relocated to the new town. Shikhlar village is now in ruins. The place seems to have drifted off into a heavy sleep. Only the shrines and dervish graves stand to tell the story of this land. History that is remembered never dies, it comes back over time. The Juma Mosque of Siyazan is the best testa-ment to this.

ويجد الشاه اسماعيل في غزوته الثانية لشيروان قبر والده بمساعدة مقاتل كبير السن و يبني ضريحاً عليه و يقيم قرية باسم شيخلار حول الضريح.

وفي خمسينات القرن العشرين تتطور في سيازن صناعة النفط حيث تبني مدينة وينتقل اليها للعيش سكان القرى الجبلية المجاورة. وفي الوقت الحاضر لم يبق في قرية شيخلار سوى الانقاض. وكأنها استغرقت في سبات عميق. ولا يمكن دراسة تاريخ هذه الاماكن الا بواسطة الأضرحة والمزارات القديمة فيها. أما التاريخ الباقي في الذاكرة خالد لا يموت، بل يستأنف على مر الزمن. ولخير دليل على ذلك هو بناء جامع مدينة سيازن.

XIDIR-ZİNDƏ MƏSCİDİ (SİYƏZƏN RAYONU) KHIDIR-ZINDE MOSQUE (PROVINCE OF SIYAZAN) مسجد خضر- زنده (منطقة سيازن)

Zarat kəndinin yaxınlığında olan bu məscid "Beşbarmaq" adlanan nəhəng qaya ilə Xəzər dənizi arasından keçən Bakı-Rostov şosse yolunun üstündə yerləşir. Məscid 2000-ci ildə inşa edilmiş, içərisinə mərmər döşənmiş, divarları və dam örtüyü milli ornamentlərlə işlənmişdir.

Hələ XV əsrdə Əbdürrəşid əl-Bakuvi yazırdı ki, Şirvan əhalisi Qurani - Kərimin "əl-Kəhf" surəsinin 64 – 82-ci ayələrində bəhs olunan Musa peyğəmbərlə (ə) Xızırın əhvalatının məhz bu məkanda baş verdiyinə inanır. Musa (ə) Müqəddəs Kitabda adı çəkilməyən Xızırın gizli elmi öyrənmək istəyir. Amma Xızır onun buna səbri çatmayacağını deyir. Doğrudan da, Xızır gəminin dibini deşəndə, qarşısına çıxan uşağı öldürəndə, tikib düzəltdiyi divarın haqqını almayanda Musa (ə) təəccüblənib ona suallar verir və bununla da səbrsizlik göstərir. Xızır, Musa peyğəmbərə

This mosque near the village of Zarat sits off the Baku-Rostov highway, tucked in between the huge rock called Beshbarmag and the Caspian Sea. The mosque was built in 2000. It has a marble floor and the walls and roof are decorated with traditional folk ornamentations.

Back in the 15th century, Abdurrashid al-Bakuvi wrote that the people of Shirvan firmly believed that the story of Moses (P.B.U.H.) and Khidir, as described in Ayats 64-82 of the Sura Al-Kahf of the Holy Koran, took place here. Moses (P.B.U.H.) was eager to learn a secret science from Khidir, which is not named in the Holy Book, but Khidir argues that he simply would not have the patience to learn. Indeed, when Khidir pierces the hull of a ship, slays a passing child and does not take money for a wall he built, Moses (P.B.U.H.) is astonished and starts asking him questions, thus clearly showing impatience. Khidir explains to Moses

يقع هذا المسجد قرب قرية زارات على طريق السيارات باكو – روستوف الذي يمر من بين صخرة عملاقة مسماة بـ «بيشبارماق» و بحر قزوين. بني المسجد عام 2000 و تم تبليط أرضيته بالرخام وتزيين جدرانه و سقفه بزخارف قومية.

كان عبدالرشيد الباكوي يكتب في القرن الخامس عشر أن سكان شيروان يصدقون وقوع الحكاية في هذا المكان والتي وقعت بين النبي موسى عليه السلام وخضر والتي وردت عنها في الآيات 64-82 من سورة «الكهف» من القرآن الحكيم. يريد موسى عليه السلام أن يتعلم علوماً سرية على يد خضر الذي لا يذكر اسمه في القرآن المجيد. لكن خضر يقول له إنه ليس لديه صبر للحصول على تلك العلوم. وفي الحقيقة لما يفتح خضر ثغرة في قاع السفينة و يقتل طفلاً في الطريق و لا يستلم أجره بعد بناء السور المهدم يتعجب موسى عليه السلام ويوجه إليه أسئلة وبذلك يستعرض عدم الصبر. يقول خضر

(ə) başa salır ki, o, əməllərində gizli elmdən çıxış edir. Buna görə də ilk baxışda ziyanlı görünən bu əməllərin arxasında əslində xeyir dayanır. Zalım hökmdar gəmini yoxsul sahiblərinin əlindən almaq istəyirmiş və Xızır onu deşməklə sahiblərində saxlayır. Böyüyüb inkarçı olacaq uşağı öldürməklə onun ata-anasını böyük bələlərdən qurtarır, onlar üçün yeni, pak bir övlad diləyir. İçində xəzinə olan divarı yetim uşaqlar üçün hörüb düzəldir, ona görə də zəhmət haqqı almır. Xızır özü də bir çox müəlliflər tərəfindən "peyğəmbər" adlandırılır. Amma bu yerlərdə yaşamış təriqət əhli Xızırı övliya hesab edir. Onlar inanır ki, quru balığı dirildən bulaq "Beşbarmaq" qayasının dibindədir, uşağın öldürülməsi də, yetimlərin evinin divarının tikilməsi də yaxınlıqdakı kənddə baş vermişdir. Quranda göstərilən dəniz isə Xəzər dənizidir.

(P.B.U.H.) that all of his actions are rooted in the secret science. And that's why all of these actions, although seemingly bad and harmful, are in fact good and for the good. An evil king was going to take the ship away from its poor owners, and Khidir prevented it from happening by piercing the hull of the ship. By killing the child who was going to grow up into a malevolent ingrate, he saved his parents a great deal of pain and suffering, and prayed God to grant them a new, good child. He built a wall full of treasure for orphaned children and that's why he took no money for that work. Many authors call Khidir himself a "prophet", but the local sect that lived here believed Khidir to be a saint. They believed that the spring that brought back to life dead fish is at the foot of Beshbarmag Mountain, while the killing of a child and building of a wall for an orphanage took place in a village nearby and the sea mentioned in the Koran is the Caspian Sea.

للنبي موسى عليه السلام إنه ينطلق من علوم سرية في أفعاله. ولهذا السبب يقف الخير وراء كل هذه الأفعال التي تبدو شريرة في النظرة الأولى. كان الحاكم الظالم يريد أن ينزع بالقوة السفينة من أصحابها الفقراء ويحفظها خضر لأصحابها عن طريق فتح ثغرة. يقتل الطفل الذي سيصبح عاصيا في المستقبل و بذلك ينقذ الوالدين من المصيبة ويدعو الله أن يرزقهما بطفل جديد تقي. يعيد بناء السور الذي يحتوى على كنز لأجل أطفال يتامى ولا يستلم اجراً. والجدير بالذكر أن عدداً من المؤلفين يطلقون اسم النبي على خضر أيضاً. أما سكان هذا المكان يعتبرون خضر واحداً من الأولياء. إنهم يصدقون ان الينبوع الذي يحيى السمك الميت موجود في قاع صخرة «بيشبارماق». أما قتل طفل وبناء السور لأطفال يتامى قد جرى فعلاً في قرية مجاورة وان البحر المشار اليه في القرآن فهو بحر قزوين.

212

ŞURABAD MƏSCİDİ (XIZI RAYONU, ŞURABAD QƏSƏBƏSİ)
SHURABAD MOSQUE (SHURABAD SETTLEMENT, PROVINCE OF KHIZI)
مسجد شوراباد (منطقة خيزي، بلدة شوراباد)

Şurabad məscidinin inşa tarixi dəqiq məlum deyil. Çünki onun tikilmə tarixi ilə bağlı müxtəlif məlumatlar var. 1937-ci ildən etibarən məsciddən anbar və dəyirman kimi istifadə olunmuş, 1989-cu ildə ibadət evinin əsaslı bərpasına və yenidən qurulmasına başlanılmışdır. Yonulmuş sal daşlardan tikilmiş, damı dəmir təbəqə ilə örtülmüş məscid üçün 22.5 metr hündürlüyündə minarə də ucaldırılmışdır.

The date of construction of the Shurabad Mosque is not clear, because the information about it is contradictory. The mosque was used as a warehouse and a mill since 1937, but was thoroughly renovated in 1989. A 22.5-metre high minaret was also built for the mosque, which itself is built of large cut stones and roofed with metal.

لا يعرف أحد تاريخاً دقيقاً لبناء مسجد شوراباد. لأنه ثمة معلومات مختلفة عن تاريخ بنائه. استخدم المسجد كمستودع والمطحن اعتباراً من عام 1937 و بدأ الترميم الشامل وإعادة البناء فيه عام 1989 . بني المسجد من قطعات أحجار كبيرة مصقولة وتمت تغطية سقفه بطبقة من الحديد وله منذنة يبلغ ارتفاعها 22.5 متر.

213

214

MƏŞƏDİ HƏSƏN MƏSCİDİ (XIZI RAYONU, MƏŞƏDİ HƏSƏN KƏNDİ)
MASHADI HASSAN MOSQUE (MASHADI HASSAN VILLAGE, PROVINCE OF KHIZI)
مسجد مشهدي حسن (منطقة خيزي، قرية مشهدي حسن)

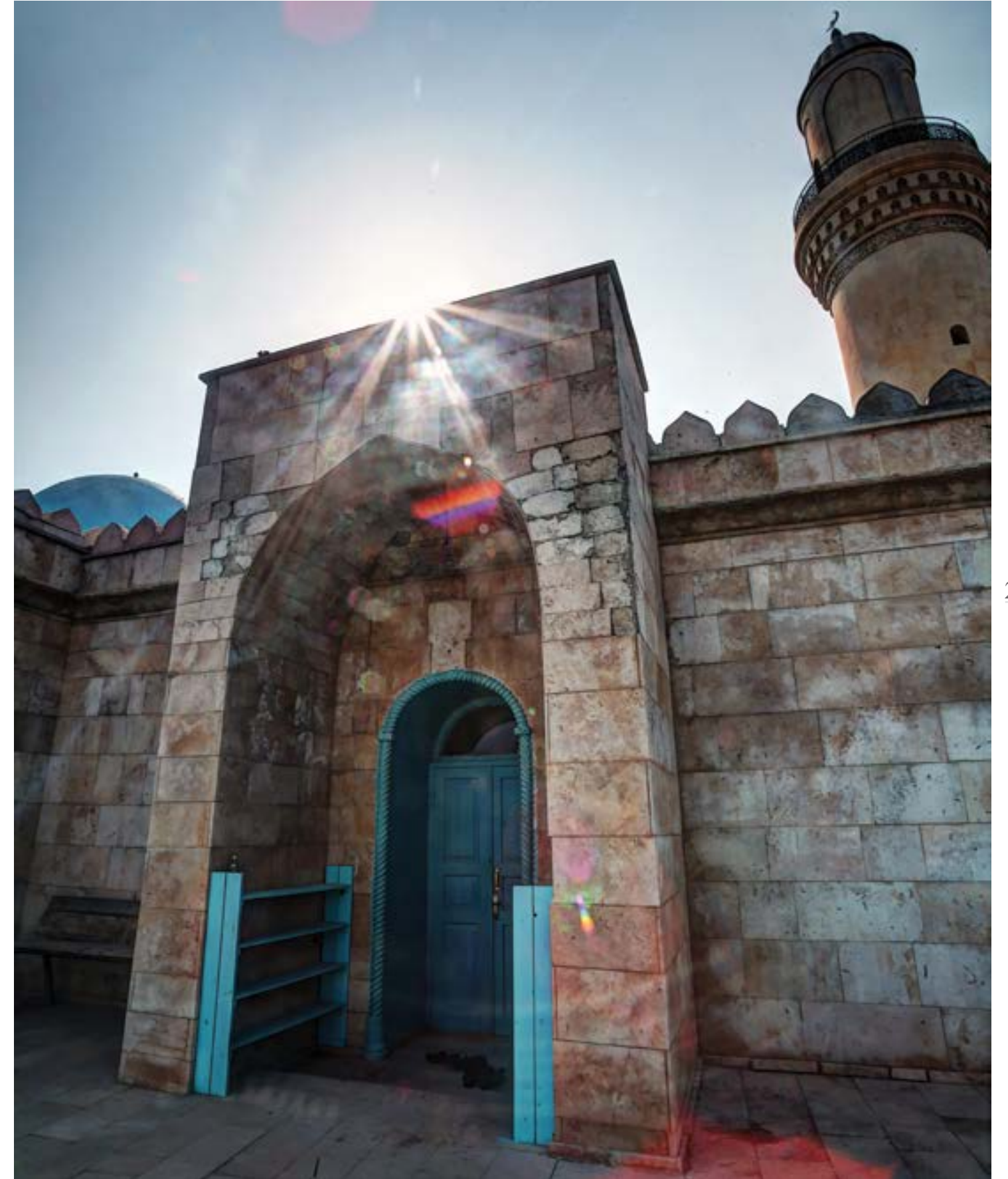
Tikintisinə 1989-cu ildə başlanılmış iki mərtəbəli məscidin fasad hissəsi əsas binalardan xeyli genişdir. Giriş qapısı birbaşa 26 metrlik minarənin yerləşdiyi məscidin həyətinə aparır. Ucu iti konus şəklində olan minarə isə şərəfəlidir. Əsas bina səkkizlik prinsipi ilə tikilmişdir. Səkkizbucağın hər üzündə çölə qoşa pəncərələr açılır.

Məscid yerləşdiyi kəndin adına uyğun olaraq "Məşədi Həsən" adlanır. Yerli sakinlərin dediyinə görə, Məşədi Həsən real şəxs olmuş və bu məscidi onun nəslindən olan insanlar inşa etmişdir.

Construction of the two-storey building began in 1989. Its facade is much wider than the main building, which follows the octagonal principle. Each side of the octagon has twin windows opening outwards. The entrance door leads directly into the mosque's inner courtyard, where the 26-metre high minaret stands. The needle-tipped minaret has a balcony. The mosque is named Mashadi Hassan like the village. According to the local community, Mashadi Hassan was a real person and the mosque was built by his kinsmen.

ان واجهة المسجد المتكون من طابقين الذي بدأ بناؤه عام 1989 أوسع بكثير من المبنى الرئيسي. ويؤدي الباب مباشرة الى فناء المسجد حيث تقع منئذنة يبلغ ارتفاعها 26 متراً وطرف المنئذنة على شكل المخروط و لها شرفة. تم تشييد المبنى الرئيسي حسب مبدأ ثمانية الزوايا التي تفتح في كل وجوها نافذة مزدوجة .

يسمى المسجد بمسجد « مشهدي حسن » وفقاً لاسم القرية. يحكي سكان القرية ان مشهدي حسن كان قد عاش فعلاً هنا وبني هذا المسجد من قبل الناس المنتمين الى شجرة عائلته.

215

GAMUB BÖLGƏSİ SOUTHERN REGION الجنوبي الإقليمية

218 **BÖYÜK BAZAR CÜMƏ MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN ŞƏHƏRİ)**
BOYUK BAZAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (LENKORAN)
جامع بويوك بازار (مدينة لنكران)

1864-cü ildə tikilmiş Böyük Bazar Cümə məscidinin 36 metr hündürlüyündə minarəsi var. Məscid qırmızı kərpicdən hörülmüş, tavanı palıd ağacından hazırlanmışdır.

Lənkəran şəhərinin Böyük Bazar məhəlləsində yerləşən bu məscidin girişində onun Mirağa Mirtağızadə adlı şəxs tərəfindən tikildiyi bildirilir. Amma başqa bir maraqlı məlumatda məscidin şəhərin görkəmli ziyalıları olan Kərbəlayi Qulu, Kərbəlayi Ağaqlu və Hacı Mirağanın təşəbbüsü ilə tikildiyi göstərilir. Bundan başqa, məscidin yanında Lənkəranın digər görkəmli şəxslərinin adına olan təhkiyələr barədə danışılır. O təhkiyələrin biri istisna olmaqla qalan hamısı ötən əsrin 30-cu illərində baxımsızlıq ucbatından, yaxud da bilərəkdən dağıdılmışdır. Sovet illərində məsciddən taxıl

The Boyuk Bazar Juma Mosque was built in 1864. Made of red brick and with an oak ceiling, the mosque has a 36-metre high minaret.

The mosque is located in the Boyuk Bazar (Big Market) neighbourhood of Lenkoran city. A plaque at the entrance says it was built by a Miragha Mirtaghi-zadeh. However, another interesting piece of information claims the mosque was built by the city's prominent citizens and intellectuals Kərbəlayi Gulu, Kərbəlayi Aghagulu and Hacı Miragha. Furthermore, shrines are said to have existed near the mosque that were dedicated to other prominent citizens of Lenkoran. All of these shrines, save one, were destroyed in the 1930s, either through neglect or intentionally. During Soviet

بني جامع بويوك بازار عام 1864 وله منذنة يبلغ ارتفاعها 36 متراً. بني المسجد من الطوب الأحمر وصنع سقفه من شجرة البلوط.

كتب على منخل هذا المسجد الواقع في حي بويوك بازار السكني لمدينة لنكران أنه بني من قبل مير آغا ميرتقيزاده. لكن يشار في معلومة أخرى مثيرة للاهتمام إلى أنه بني من قبل المفكرين البارزين للمدينة وهم كərbلائي قولي وكərbلائي آغا قولي والحاج ميرآغا. بالإضافة إلى ذلك يتحدثون عن وجود التكايا في السابق بجانب المسجد بأسماء الشخصيات المعروفة الآخرين لمدينة لنكران. لقد هدمت كل التكايا المذكورة ما عدا الواحد خلال ثلاثينات القرن الماضي بشكل متعمد أو بسبب الإهمال. في سنوات الحكم السوفييتي استخدم

anbarı, sonradan kitabxana və təsviri sənət muzeyi kimi istifadə olunmuşdur.

Göründüyü kimi, vaxtilə kompleks halında olan bu məscidin inşası ilə bağlı müxtəlif adamların adları çəkilir. Bununla bağlı maraqlı bir rəvayət nəql olunur. Məscid tikilməyə başlayanda onun birinci kərpicini qoymağa, yəni xeyir-duasını verməyə hər cəhətdən kamil, sahib-intizam bir adam axtarırlar. Bu məqsədlə gəlib Mirağa Mirtağızadəni tapırlar. Bu ahıl adam dünyada neçə il ömür sürmüşdü, amma bir dəfə də olsun namazını qəzaya saxlamamışdı. Gözəl məsəldir. Bu məsələnin hikmətindən çıxış edərək, hər bir müsəlman özünə sual verə bilər: "Mən ibadət yerinin birinci kərpicini qoymağa layiqəmmi?"

times the mosque was used as a grain store, a library and a museum of fine arts.

So, the mosque, which was once a complex, is said to have been connected to various people. There's an interesting story about it. As they were beginning to build the mosque, the people looked for a prominent, respected person to lay the first brick, that is essentially to bless the place. And so they found Miragha Mirtaghi-zadeh. This man of faith had never in his long life been late in saying his prayers. This is a very good story; that is, it makes every Muslim ponder "Am I worthy to lay the first brick of a mosque?"

المسجد كمستودع لتخزين الحبوب ثم كمدرسة و متحف الفن التصويري.

كما يبدو أنه تذكر أسماء مختلف الناس فيما يتعلق بإنشاء المسجد الذي كان مجعاً كاملاً في السابق. يروى أنه عندما بدأ بناء المسجد كانوا يبحثون عن رجل صالح معروف بسلوكه وأدبه ليضع حجر الأساس ويبارك المسجد. ويقع الاختيار على ميرآغا ميرتقيزاده. إنه كان رجلاً كبير السن لم يوجل ولو مرةً صلواته للقضاء. لهو مثال رائع. وانطلاقاً من حكمة هذا المثال يمكن لكل إنسان ان يسأل نفسه: «يا ترى، هل أنا لائق بوضع حجر الأساس للمسجد؟»

KIÇIK BAZAR MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN ŞƏHƏRİ) KICHIK BAZAR MOSQUE (LENKORAN) مسجد كيجيك بازار (مدينة لنكران)

Məscidin tikintisinə 1890-cı ildə başlanılmış, 1906-cı ildə başa çatdırılmışdır. Bişmiş qırmızı kərpicdən hörülmüş, damı dördçatalı qırmızı kərəmitlə örtülmüşdür. İkinci dəfə tikilən bir şərəfəli minarənin hündürlüyü 26 metrdir.

Şəhərin Kiçik Bazar məhəlləsində yerləşən məscidin müxtəlif dövrlərdə axundu olmuş şəxslərin və yerli əhalinin verdiyi məlumatlara görə, ibadət evi müəyyən fasilələrlə 16 ilə tikilmişdir. Buna əsas səbəb tikintinin aparılmasına icazə ilə əlaqədar yaradılmış əngəllər olmuşdur. Lakin gecikməyə məscidin bir o qədər də sadə olmayan konstruksiyası və inşa işləri də səbəb ola bilərdi. Çünki tikilinin fasadında tam simmetriya gözlənilmişdir.

Construction of the mosque began in 1890 and finished in 1906. The building is made of red fired brick, while the roof is laid with square red tiles. The minaret with balcony, which was built the second time around, is 26 metres high.

Construction of the mosque took 16 years, with delays that were caused chiefly by difficulties in obtaining building permits and authorisations, according to the local community in the city's Kichik Bazar neighbourhood and the Akhunds of the mosque at various times. However, the delays could also have been caused by the sophisticated structure and construction of the mosque, because the exterior of the building is completely symmetrical.

بدأ بناء المسجد عام 1890 وانتهى عام 1906. بني من الطوب الأحمر وتمت تغطية سطحه بالقراميد الحمراء. يبلغ ارتفاع المئذنة ذات شرفة واحدة 26 متراً.

بحسب أقوال السكان المحليين والأشخاص الذين عملوا آخونداً (إمام المسجد) في مختلف الأوقات في المسجد الواقع في حي كيجيك بازار السكني للمدينة بنيت دار العبادة خلال 16 عاماً على المراحب المتقطعة. يعود سبب ذلك إلى عوائق كانت تتعلق بالحصول على ترخيص بإنشاء المسجد. لكن، يمكن ربط سبب التأخر بصعوبة تصميمه المعبد وأعمال البناء. لأن المعمار قد راعى مبدأ التماثل التام للمبنى.

Bütün binanın görünüşündə ağ, qırmızı və göy rənglərin dəqiq qarşılığı burada peşəkar memar, mühəndis və rəssam işlədiyindən xəbər verir. Qapıların o dövrdə yaşamış Məhəmmədəli, Məmməd həsən və Rəhim adlı tanınmış yerli nəccarlar tərəfindən işləndiyi deyilir. Məscidin tavanı üçün taxtalar gəmi ilə Rusiyanın Həştərxan vilayətindən gətirilmiş, çürüməsin deyə uzun müddət qara neftdə saxlanmışdır. Hətta bəzi ehtimallara görə, Kiçik Bazar məhəlləsinin sakinləri İran şahı Müzəffərəddin Şah Qacara müraciət etmiş və ondan məscidin tikintisinə kömək etməsini istəmişlər. Buna inanmaq da olar, inanmamaq da. Amma çarizm dövründə Böyük Bazardan sonra Kiçik Bazarda da ikinci gözəgəlimli bir məscidin tikilməsi, yəqin ki, yerli möminlərə o qədər də asan başa gəlməmişdir.

The precise mix of white, red and blue in the overall exterior of the building clearly points to the involvement of professional architects, engineers and artists. The doors are said to have been made by renowned local carpenters, Muhammadali, Mamedhassan and Rahim. Timber for the mosque's roof was transported by ship from Astrakhan, Russia; it had been soaked at length in black oil to prevent it rotting. The people of the Kichik Bazar neighbourhood are said to have asked the Iranian Shah, Mozaffar ad-Din Shah Qajar, for help to build the mosque. Regardless of whether this is true or not, it cannot have been easy for the local Muslims to build another remarkable mosque in Kichik Bazar after the one in Boyuk Bazar, given that it was during the rule of imperial Russia.

ان الامتزاج الدقيق للألوان الابيض والأحمر والأزرق في مظهر المبنى يدل على عمل معمار ومهندس ورسام مهرة هنا. يقال إن نجارين محليين معروفين أمثال محمدعلي ومحمدحسن ورحيم قد صنعوا أبواب المسجد. وتم استيراد الخشب المخصص للسقف من ولاية استراخان الروسية على متن السفينة واحتفظ داخل النفط الأسود لفترة طويلة لتجنب تخريبه. حتى أن بعض الاحتمالات تشير الى أن سكان حي كيجيك بازار طلبوا من الشاه الايراني مظفر الدين شاه قاجار تقديم المساعدة لهم في بناء المسجد. يمكننا أن نصدق أو لا نصدق هذا الاحتمال. لكن كما يبدو ان بناء مسجد رائع ثان في حي كيجيك بازار بعد حي بويوك بازار قد كلف غالباً المؤمنين المحليين.

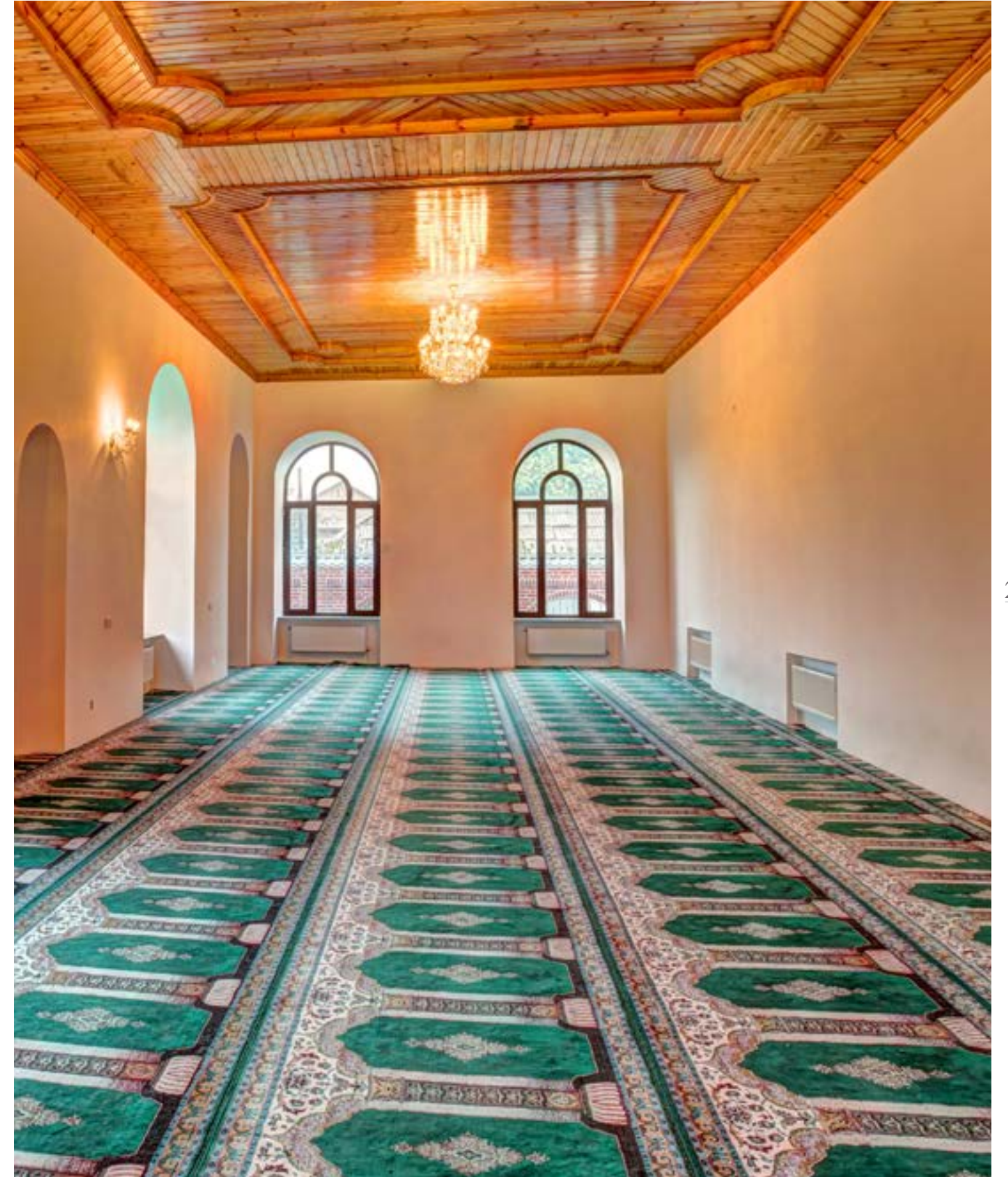
222

CİL MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN RAYONU, CİL KƏNDİ)
JIL MOSQUE (JIL VILLAGE, PROVINCE OF LENKORAN)
مسجد جيل (منطقة لنكران، قرية جيل)

Cil məscidi XIX əsrdə yerli əhali tərəfindən tikilmişdir. 1903-cü ildə təmir olunmuş məscid sonuncu dəfə 2013-cü ildə yenidən qurularaq bərpa edilmiş, yüksək səviyyədə şərait yaradılaraq dindarların istifadəsinə verilmişdir. Məscidin ibadət zalı 160 kv. metrdir, sol tərəfində 19 metr hündürlüyündə minarəsi var.

The Jil Mosque was built by the local community in the 19th century. The mosque was repaired in 1903 and had its most recent renovation and refurbishment in 2013. It now offers worshippers the utmost comfort and convenience. The mosque has a prayer hall, 160 square metres in area, and a 19-metre high minaret on the left-hand side.

بني مسجد جيل في القرن التاسع عشر من قبل السكان المحليين. ان المسجد الذي جرى ترميمه عام 1903 أعيد بناؤه أخيراً عام 2013 وتم تسليمه لعبادة المؤمنين. تبلغ مساحة المصلى 160 متر مربع وله منذنة من اليسار يبلغ ارتفاعها 19 متراً.

223

ŞAĞLASER MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN RAYONU, ŞAĞLASER KƏNDİ)
SHAGHLASER MOSQUE (SHAGHLASER VILLAGE, PROVINCE OF LENKORAN)
مسجد شاغلاسير (منطقة لنكران، قرية شاغلاسير)

Şağlaser məscidi 2006-cı ildə tikilmişdir. Qoşa minarəlidir, onların hər birinin hündürlüyü 30 metrdir. Dairəvi gümbəzin 9 pəncərəsi var.

Şağlaser kəndində XIX əsrdən qalan kiçik bir məscid də var. Bununla belə, kəndin əhalisinin sayı, bura gələn qonaqların çoxluğu nəzərə alınaraq, daha bir məscid tikilmişdir. Bu nəfis tikilidə müasir məscid memarlığının ən

The Shaghlaser Mosque was built in 2006. It has two 30-metre high minarets and a circular dome with nine windows.

The village of Shaghlaser has a small mosque from the 19th century, too. The local community built the new mosque to cope with the constant influx of visitors. The beautiful building demonstrates the

بني مسجد شاغلاسير عام 2006. له منڈنتان بيلغ ارتفاع كل منهما 30 متراً. وللقبة الدائرية 9 نوافذ.

كما يوجد في القرية مسجد صغير بني في القرن التاسع عشر. على الرغم من ذلك بني فيها مسجد جديد آخر مع الأخذ بعين الاعتبار عدد سكان القرية وكثرة الضيوف الوافدين. يمكننا أن نشاهد في هذا

yaxşı keyfiyyətlərini görmək olar. Daxildən tavan taxtadandır. Lakin tavanın mərkəzi, dörd möhkəm taxta dirək üzərində olan gümbəzin tavan hissəsində dairəvi şəkildə haşiyələnmiş geniş dəlik saxlanılmışdır. Gümbəzin doqquz pəncərəsinə minnətdar olaraq bu dəlikdən içəri işıq axını gəlir. Olduqca maraqlı olan bu tapıntı nəticəsində məscidin daxili tərtibatı daha da gözəlləşir.

best qualities and features of contemporary mosque construction. The ceiling is wooden. The centre of the ceiling, the dome, has the effect of an aperture. It has a wide decorative border and rests on four strong wooden pillars. The nine windows cut into the dome allow in clear, bright light, creating the aperture effect. This remarkable feature enhances the mosque's interior.

المبنى النفيس أحسن خصوصيات الفن المعماري المعاصر. صنع سقفه من الخشب من الداخل. لكن المعمار احتفظ بثغرة دائرية واسعة في مركز السقف تحت القبة المستندة على أربعة أعمدة خشبية صلبة. وبفضل النوافذ التسع للقبة يتسلل الضوء الى داخل المسجد مما يزيد من روعة وجمال المعبد.

LİMAN MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN RAYONU, LİMAN ŞƏHƏRİ)
LİMAN MOSQUE (LİMAN CITY, PROVINCE OF LENKORAN)
مسجد لیمان (منطقة لنكران، مدينة لیمان)

Liman məscidi 1991-ci ildə tikilmişdir. Hər biri 18 metr hündürlüyündə olan qoşa minarəsi var. Məscidin inşasında cənub bölgəsinə xas olan əsas memarlıq prinsiplərinə, demək olar ki, bütünlüklə əməl olunmuşdur.

Lənkəran şəhərindən azca şimalda gəmilərin yan aldığı buxta var. Burada, Xəzərin sahilində hələ XIX əsrdən bəri yaşayış evləri olmuşdur. 1924-cü ildə bu evlərin yerində "Port İliç" adlı qəsəbə salınmışdır. Qəsəbə illər uzunu inkişaf

The Liman Mosque was built in 1991. It has two minarets, each 18 metres tall. Structurally the mosque almost completely follows the architectural standards and traditions of the Southern regions.

There's a bay a little out of Lenkoran where ships moor. There were homes here, on the shore of the Caspian, since the 19th century. In 1924, a town called Port Ilyich was established on the site. The small town expanded

بني مسجد لیمان عام 1991. وللمسجد منذئذین يبلغ ارتفاع كل منهما 18 متراً. وقد تمت كلياً مراعاة المبادئ الرئيسية الخاصة بالمنطقة الجنوبية لأذربيجان في بناء المسجد.

يوجد خليج يقع شمال مدينة لنكران ترسو فيه السفن. وكانت هناك على ساحل بحر قزوين بيوت سكنية منذ القرن التاسع عشر. وفي عام 1924 بنيت في محل تلك البيوت بلدة باسم "بورت ايليچ". وتطورت

etmiş, nəhayət, 1999-cu ildə ona şəhər statusu verilmiş və adı dəyişdirilərək "Liman" qoyulmuşdur. Sahil şəhərlərdə məscid daha əzəmətli görsənir, sanki üzünü göylərdə olduğu kimi, yerlərdə də sonsuz genişliyə tutur. Namaz vaxtı buranın minarəsindən eşidilən azan səsi elə bil dənizin dalğaları ilə bəhşə girir, onu üstələməyə çalışır və qalib gəlir. Hər tərəfdən, hətta sahilə yan alan gəmilərdən belə möminləri ibadəətə, əbədi həqiqətə çağırır müəzzinin səsi.

over time, and was eventually ranked as a city in 1999 and renamed Liman (which means "port"). Mosques look even more impressive in seaside towns, as they stare into the endless expanse where the skies meet the land. The Azan played from the minarets here seems to compete with the crashing of the waves and finally win the struggle to be heard. The muezzin's voice calls Muslims everywhere, even on board the ships in port, to prayer, to partake of eternal wisdom and truth.

البلدة خلال سنوات طويلة الى أن حصلت على صفة المدينة عام 1999 وتم تبديل اسمها بـ"ليمان-ميناء". وكالعادة، تظهر المساجد في المدن المطلّة على البحار بكل عظمتها وكأن صوت المؤذن المتعالي منه يجادل صوت أمواج البحر ويتنصر عليه. ويدعو صوت المؤذن المؤمنين من كل أطراف وحتى من السفن المقترية من الميناء الى العبادة - الى الحقيقة الأبدية.

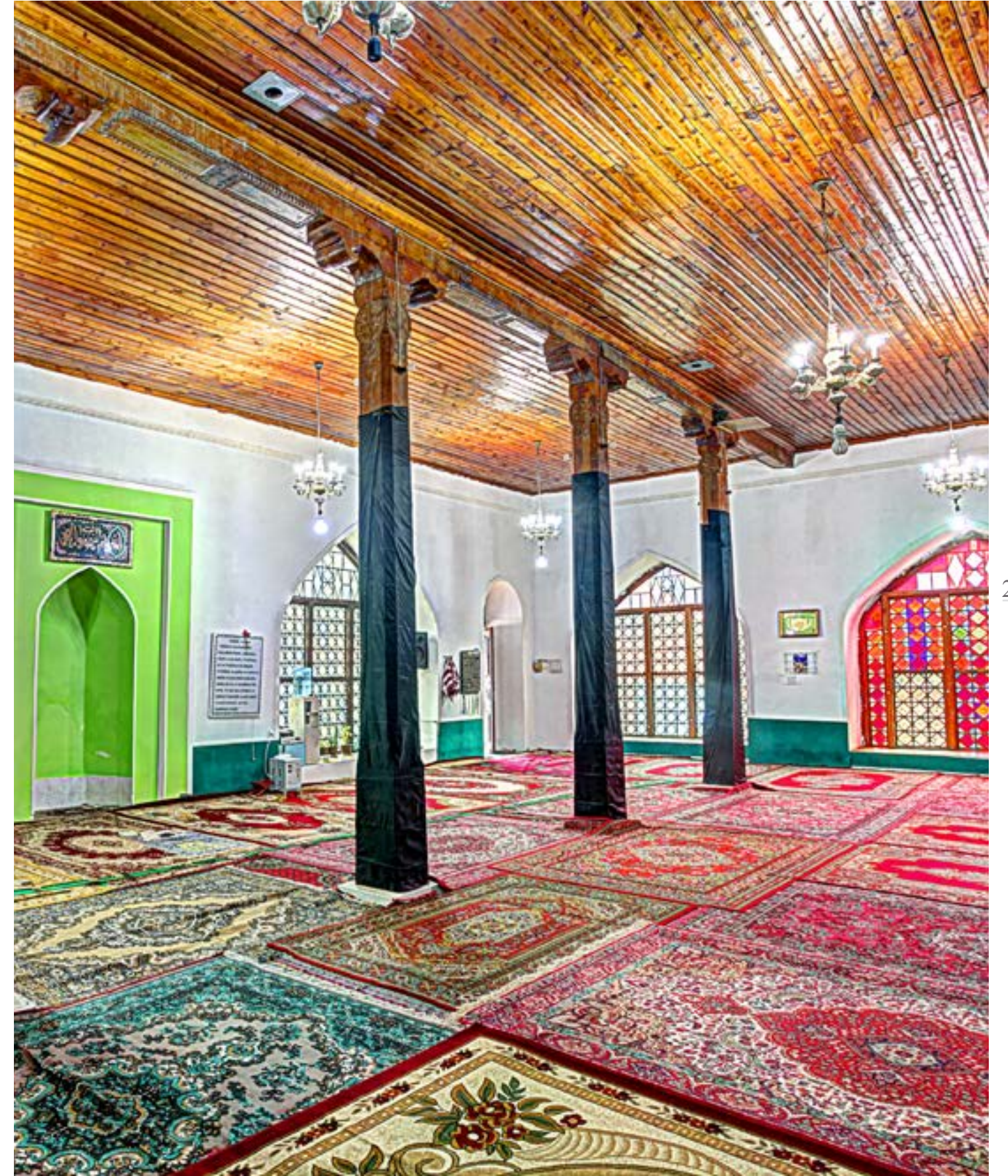
228

GƏRMƏTÜK MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN RAYONU, GƏRMƏTÜK KƏNDİ)

مسجد جرمتوك (منطقة لنكران، قرية جرمتوك)

Gərmətük məscidi XXI əsrdə inşa edilmişdir. Kənd sakinləri tərəfindən tikilmiş məscid Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra əsaslı təmir olunmuş və dindarların istifadəsinə verilmişdir. İbadət zalı 200 kv metr olan məsciddə dindarların ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır.

بني مسجد جرمتوك في القرن العشرين من قبل سكان القرية. وبعد استعادة أذربيجان استقلالها تم ترميمه العام وتم تسليمه لعبادة المؤمنين. وتتوفر في المسجد الذي تبلغ مساحة المصلى فيه 200 متر مربع كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين.

229

GİRDƏNİ MƏSCİDİ (LƏNKƏRAN RAYONU, GİRDƏNİ KƏND)
GIRDENI MOSQUE (GIRDENI VILLAGE, PROVINCE OF LENKORAN)
مسجد جيردني (منطقة لنكران، قرية جيردني)

1912-ci ildə tikilmiş kənd məscidi Lənkəranın digər məscidlərindən bir qədər fərqlənir. Bu baxımdan hər şeydən əvvəl tikilinin güldəstə formalı dördguşəli gümbəzini qeyd etmək lazımdır. Hər guşədən bayıra bir pəncərə baxır. Məsciddə pəncərə birinci növbədə işıqlanmaya xidmət edir. Gümbəzdən düşən işıq isə günəş şüası, deməli, yönəlmiş işıq deməkdir. Bunun nəticəsində daxili məkanın dekorativ həllinə daha bir mühüm element də əlavə olunur.

The village mosque built in 1912 is a little different from other mosques in Lenkoran. For instance, the small square tower deserves special mention. A window opens outwards on each side of the square tower. In mosques, windows are primarily designed as sources of lighting, while the rays streaming in through the dome, or in this case the tower, are directed light. This adds another significant element to the appearance of the interior. The

يختلف مسجد القرية الذي بني عام 1912 إلى درجة معينة عن سائر مساجد لنكران. من هذا المنطلق يجب الإشارة قبل كل شيء إلى قبة المسجد الرباعي الزوايا على شكل باقة الزهور. وتطل نافذة واحدة من كل زاوية مما يساعد على اضاءة المسجد من الداخل. وبذلك يضاف عنصر هام آخر لحل تزيين

Düzbucaqlı şəkilə tikilən məscidin üç qapısı və səkkiz pəncərəsi var.

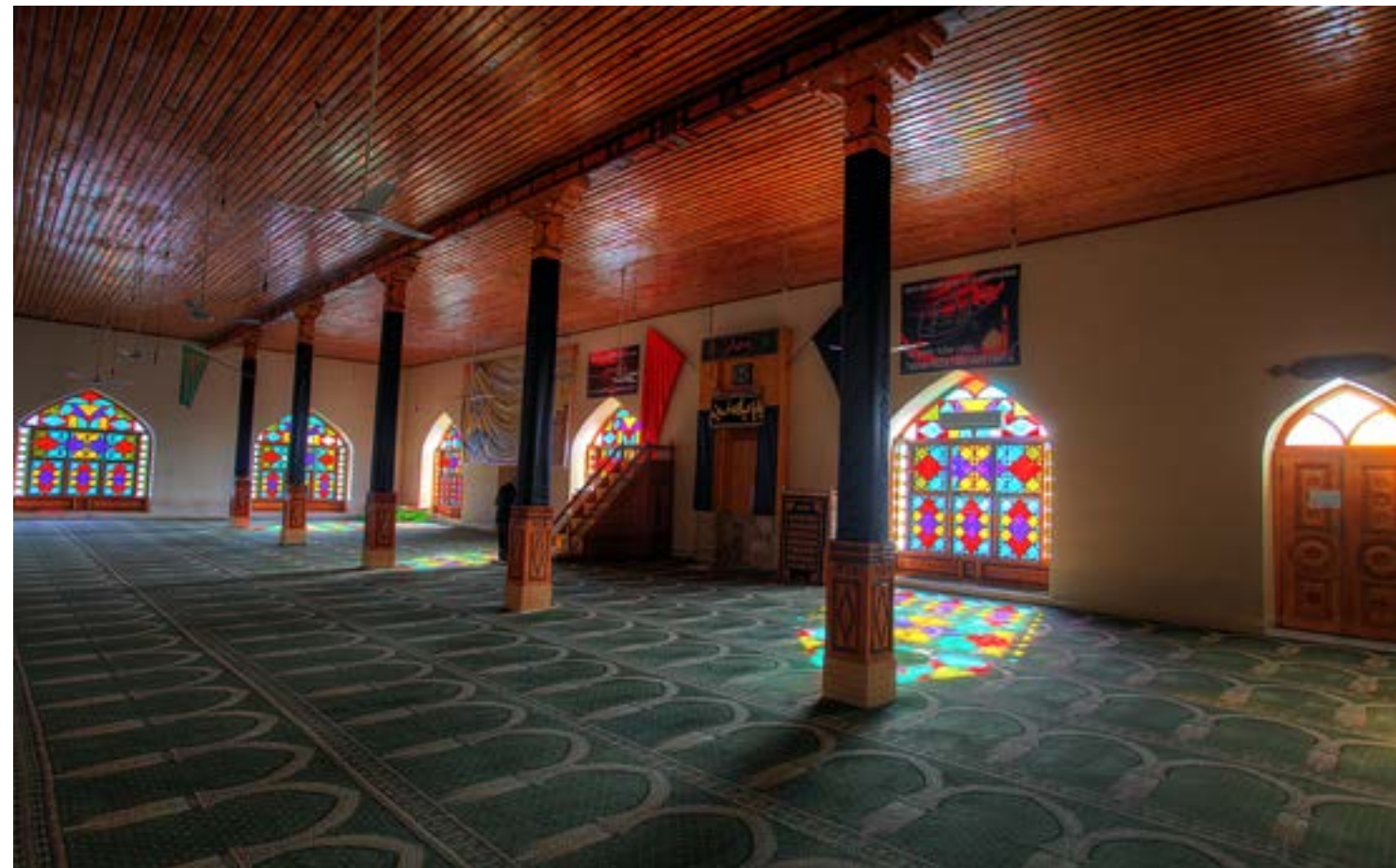
Girdeni kəndi Lənkəran şəhərindən 6 km şimalda yerləşir. Artıq yaşı yüzü adlanmış bu məscid Girdeni kəndinin sakinləri üçün çox əzizdir. 1988-ci ildə məhz kənd əhalisinin səyi ilə burada anbar ləğv olunmuş, onun yerində yenidən məscid fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.

rectangular mosque has three doors and eight windows.

The village of Girdeni is located six kilometres from Lenkoran. More than a century old now, the mosque is extremely dear to the people of Girdeni. It was the villagers who initiated the removal of the warehouse from the mosque in 1988 and the reopening of the mosque for worship.

المكان الداخلي. وللمسجد المستطيل ثلاثة أبواب وثمانية نوافذ.

تقع قرية جيردني على بعد 6 كيلومتر عن مدينة لنكران. إن هذا المسجد الذي تجاوز عمره 100 سنة عزيز جداً على سكان قرية جيردني. و بفضل جهود سكان القرية بالذات الغي المستودع هنا عام 1988 وبدأ يعمل في محله المسجد من جديد.

CƏLİLƏBƏD CÜMƏ MƏSCİDİ (CƏLİLƏBƏD ŞƏHƏRİ) JALILABAD JUMA (FRIDAY) MOSQUE (JALILABAD) جامع جليل آباد (مدينة جليل آباد)

1916-cı ildə tikilmiş Cümə məscidi 1988-ci ildə sökülərək yerində tamamilə yeni məscid binası ucaldılmış və 1993-cü ildə istifadəyə verilmişdir. Təxminən 17 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

Mənbələrdə göstərilir ki, Astraxanbazar, yeni indiki Cəlilabad camaatı bu məscidi tikmək üçün Çar Rusiyasının valisi Anikiyev adlı zabıtdən qızıl pulla torpaq sahəsi almışdır. Bu yer və bu məscid Cəlilabad əhalisi üçün əzizdir. Elə buna görə də, 1988-ci ildə yeni məscid binası başqa yerdə yox, məhz burada tikilmişdir. Yeniləşdirilən məscid əvvəlkinə nisbətən xeyli genişləndirilsə də, köhnə

The Juma Mosque built in 1916 was demolished in 1988 and a new mosque built in its stead. The new mosque, which opened for worship in 1993, has a single minaret, approximately 17 metres high.

According to sources, the people of Astrakhanbazar, i.e. today's Jalilabad, paid the Russian Czar's governor, an officer named Anikiyev, solid gold to redeem a piece of land to build the original mosque. This place in general and the mosque in particular are very dear to the people of Jalilabad. This is why the new mosque was built on the site of the old one in 1988. Although much larger than the old one,

ان الجامع الذي يعود تاريخ بنائه الى عام 1916 هدم عام 1988 وبني على انقاضه مسجد جديد دخل حيز الاستفادّة عام 1993. وله منذنة واحدة يبلغ ارتفاعها 17 متراً تقريباً.

يذكر في المراجع أن سكان استراخان بازار - جليل آباد الحالية كانوا قد اشتروا قطعة أرض مقابل نقود ذهبية من الضابط أنيكييف محافظ روسيا القيصرية لبناء هذا المسجد. إن هذا المكان وهذا المسجد عزيزان على سكان جليل آباد. ولهذا السبب بني المسجد الجديد عام 1988 في نفس المكان. وعلى الرغم من توسعة المسجد مقارنة الى المسجد القديم احتفظ بعدد كثير من الميزات المعمارية للمسجد

məscidin bir çox memarlıq xüsusiyyətləri qorunub saxlanmışdır. Ümumiyyətlə, burada Azərbaycanın Cənub bölgəsinə xas memarlıq üslubunu müşahidə etmək olar. Fasad tərəfdə yeddi sütun və yeddi tağdan ibarət olan gözəl eyvan xaricdən gətirilən kərpiclə tikilmişdir. Məscidin tavanı taxta, döşəməsi isə qırmızı kərpicəndir. Tağvari formada olan mehrabın hündürlüyü 3 metrdir.

Cəlilabad şəhər Cümə məscidindən Sovet illərində anbar, kino və idman zalı kimi istifadə olunmuşdur. Bəlkə də, elə bu səbəbdən 1988-ci ildə şəhər ağsaqqallarının məsləhəti ilə köhnə məscid binası sökülərək yerində yenisi tikilmişdir.

the new mosque has retained many of the old mosque's architectural features. It displays the finest elements of the architectural tradition of Azerbaijan's South. The external veranda is composed of seven columns and seven arches and is built of imported brick. The mosque's ceiling is wooden, while the flooring is red brick. The arched Mihrab rises three metres.

The Juma Mosque in Jalilabad had been used as a warehouse, a cinema and a gym during Soviet times. This could be the reason why the city's elders chose to demolish the old mosque and build a new one in 1988.

القديم. وعلى وجه العموم يمكن أن نشاهد هنا أسلوب الفن المعماري الخاص بمنطقة الجنوب الأذربيجانية. لقد بنيت الشرفة الجميلة المتكونة من سبعة أعمدة وسبع قناطر في الواجهة من الطوب المستورد من الخارج. بني سقف المسجد من الخشب وأرضيته من الطوب الأحمر. ويبلغ ارتفاع المحراب المقوس 3 أمتار.

استخدم هذا المسجد خلال سنوات الحكم السوفيتي كمستودع ودار السينما وقاعة الرياضة. وربما للسبب ذاته هدم المسجد بتوصية من مشايخ المدينة وبني في محله مسجد جديد عام 1988.

234

ALAR MƏSCİDİ (CƏLİLƏBƏD RAYONU, ALAR KƏNDİ)
ALAR MOSQUE (ALAR VILLAGE, PROVINCE OF JALILABAD)
مسجد آلال (منطقة جليل آباد، قرية آلال)

Alar məscidi təkəcə Cəliləbad rayonunun deyil, bütövlükdə Cənub bölgəsinin ən böyük məscidlərindən biridir. Bakı-Astara magistral yolunun kənarında, kəndin mərkəzində yerləşən məscid 1994-cü ildə yerli əhali tərəfindən inşa edilmişdir. Məscidin eni və uzunluğu 34 metr, daxili sahəsi isə 400 kv. metrdir. Minarəli və iki gümbəzlidir. Dindarların ibadət etməsi üçün məsciddə hər cür şərait yaradılmışdır.

The Alar Mosque is the largest mosque not only in Jalilabad, but in the whole Southern region. The mosque, located in the centre of the village off the Baku-Astara highway, was built in 1994 by the local community. The mosque is 34 metres by 34 , while the interior area is 400 square metres. It has a minaret and two domes and is fully equipped for worship.

مسجد آلال أكبر مسجد ليس فقط في منطقة جليل آباد، بل و في كل منطقة الجنوب. بني المسجد الواقع على حافة طريق باكو- أستارا – في قلب القرية من قبل السكان المحليين عام 1994. يبلغ عرض وطول المسجد 34 متراً ومساحته الداخلية 400 متر مربع. وفيه كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين.

235

HASILLI MƏSCİDİ (CƏLİLƏBƏD RAYONU, HASILLI KƏNDİ)
HASILLI MOSQUE (HASILLI VILLAGE, PROVINCE OF JALILABAD)
مسجد حاصلی (منطقة جليل اباد، قرية حاصلی)

XIX əsrin əvvəllərinə aid edilən Hasıllı kənd məscidi bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Məscidin kiremitlə örtülən damının üstündə güldəstə minarəsi var.

Mənbələr bu məscidin 1918-ci ilin 18 noyabr tarixində Azərbaycan və İslam dininə düşmən kəsilən qüvvələr tərəfindən yandırıldığını deyir. Sonradan məscidi Hacı Mirhüseyn adlı dindar bir şəxs təmir etdirmişdir. Məscidin dörd tağvari giriş qapısı və yeddi tağvari pəncərəsi var. Pəncərələr əlvan şüşələrdən şəbəkə

The Hasilli village mosque dates to the mid-19th century and is built of fired brick. A bouquet-shaped minaret stands on the mosque's tiled roof.

The mosque was set on fire on November 18, 1918 by enemies of Azerbaijan and Islam, according to sources. It was subsequently repaired and renovated by a man of faith, Haji Mirhussein. The mosque has four arched doors and seven arched windows made of shebeke-shaped stained

بني مسجد قرية حاصلی العائد بتاريخه الى أوائل القرن التاسع عشر من الطوب الأحمر. وتوجد منذنة على شكل باقة الزهور على سطح المسجد المغطى بالقراميد.

تشير المراجع الى أن القوى العدائية لأذربيجان والإسلام قد احترقت هذا المسجد في 8 نوفمبر-تشرين الثاني عام 1918. وقام المؤمن باسم الحاج ميرحسين فيما بعد بترميم المسجد. وللمسجد أربعة أبواب مقنطرة وأربع نوافذ مقنطرة. تم تركيب النوافذ على شكل شبكة من الزجاج المختلف

formasında düzəldilmişdir. Taxta tavan üç sütun üzərində dayanır. Kiçik ölçülü, yığcam məscidin memarlığında heç bir kənar element əlavə edilmədən statik düzbucaqlı forma bütün dəqiqliyi ilə qorunub saxlanmışdır.

Hasıllı Cəliləbadın ən qədim kəndlərindən biridir. Ehtimal olunur ki, bu kəndin adı Şamlı tayfalarından gəlir və "asıllı" kökündən götürülür. Hər bir halda bu kənddə bir neçə məscid olduğunu güman etmək olar. Lakin günümüzə onlardan yalnız biri gəlib çıxıb qalmışdır.

glass. The wooden ceiling rests on three columns. The static, rectangular form is fully preserved in the architectural design of the small, compact mosque without introducing any foreign element.

Hasilli is one of the oldest villages in Jalilabad. The village's name is presumed to originate from the word "asilli" of the Shamli tribes. At any rate, it is safe to assume that the village used to have several mosques, but only one remains to this day.

الألوان. يستند السقف الخشبي على ثلاثة أعمدة. لقد احتفظ بمنتهى الدقة بشكله المستطيل الثابت دون أن يضاف أي عنصر دخيل على الفن المعماري لهذا المسجد الصغير الحجم.

تعتبر حاصلی من أقدم قرى جليل اباد. ومن المحتمل أن اسم القرية مأخوذة من قبائل اسم شاملي ومشتقة من كلمة «أصيلي». وعلى كل حال يمكن التاكيد بأنه كانت فيها عدة مساجد في السابق. لكن واحدا منها فقط بلغ أيامنا هذه.

238 MASALLI CÜMƏ MƏSCİDİ (MASALLI ŞƏHƏRİ) MASALLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (MASALLI) جامع ماسالي (مدينة ماسالي)

1846-cı ildə inşa edilmiş Masallı Cümə məscidi əsas və yardımçı binalardan, həmçinin, mədrəsə binasından ibarətdir. Eyni vaxtda 400 adam burada ibadət edə bilər. Damin üstündə güldəstə formalı şərəfə var.

Bəzi ədəbiyyatlarda yazıldığına görə, vaxtilə məscidin həyətinə ayrıca minarə ucalmış və Sovetlər Birliyi zamanında onu uçurmuşlar. Masallı şəhərinin mərkəzində yerləşən Cümə məscidi Azərbaycanın Cənub bölgəsinə xas olan memarlıq üslubunda tikilsə də, ilk növbədə özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. İnşasında qırmızı kərpicdən və yerli meşə materiallarından istifadə edilmişdir. İbadət zalında taxta tavana dayanan dayaq sütunları çoxillik palıd ağacındandır. Ümumiyyətlə, düzbucaqlı formasında tikilən bu məscidin

The 1846 Masalli Friday Mosque consists of main and supplementary buildings, as well as Medrese school. It can admit up to 400 worshippers at a time. A bouquet-shaped gallery is set on the roof-top.

Some literary sources report that there used to be a separate minaret in the mosque's courtyard, which was demolished during the Soviet Union times. While the Friday Mosque located in downtown Masalli was built to the architectural standard and tradition of Azerbaijan's Southern region, it proudly displays a set of unique features. Red brick and local wood materials were used in the construction. The columns supporting the wooden ceiling of the prayer hall are cut from perennial oak. In general, windows stand out as the chief factor defining the architecture of the rectangle-shaped

يتكون جامع ماسالي الميني عام 1846 من مبنى رئيسي ومباني مساعدة ومبنى المدرسة. ويسع المسجد لعبادة 400 شخص في آن واحد. وعلى سطح المسجد شرفة على شكل باقة الزهور.

يشار في بعض المصادر الى وجود منذنة منفردة في فناء المسجد، هدمت في العهد السوفييتي. على الرغم من بناء جامع ماسالي الواقع في قلب المدينة بأسلوب الفن المعماري الخاص بمنطقة الجنوب يلفت الأنظار قبل كل شيء من حيث خصوصياته المتميزة. استخدم في بنائه الطوب الأحمر والمواد الخشبية المحلية. صنعت الأعمدة تحت سقف المصلى من شجرة البلوط المسنة. وعلى وجه العموم تعتبر النوافذ عاملاً رئيسياً في حل الفن

memarlıq həllində aparıcı amil pəncərələrdir. Divarlarda tam dəqiqliyilə hesablanmış bütün çıxıntılar pəncərələrin haşiyələnməsinə xidmət edir. Arxa hissədə düzbucaqlı formasında iki yanaşı iri pəncərə var. Eynilə ön hissədə də iki iri, lakin tağvari pəncərələr görünür. Qalan səkkiz tağvari pəncərələr isə nisbətən kiçik formadadır. Ön hissədə yan pəncərələri iki giriş qapısı əvəz edir. Bütün pəncərələr ağac və rəngli şüşə şəbəkələrdən qurulmuşdur. Pəncərələrdən düşən günəş şüaları əlvan rənglərə boyanaraq ibadət zalına sanki işıq xalısı döşəyir.

Sovetlər dövründə Masallı Cümə məscidinin binası əvvəl anbar, sonralar isə Tarixdiyarşünaslıq muzeyi kimi istifadə olunmuşdur. 1989-cu ildən şəhərin dindarlarının tələbi ilə yenidən məscid kimi fəaliyyətə başlamışdır.

mosque. All of the thoroughly calculated protrusions on the walls serve the purpose of adding more ornament and decoration to the windows. There are two big-sized rectangular windows in the back, side by side, by contrast to the two large arched windows in the front. The remaining eight arched windows are relatively small. Two entrance doors substitute lateral windows in the front. All windows are made of wood and colorful stained-glass mosaic. Sunlight gently flowing through the windows, soaking in the bright colors, immerses the prayer hall in a subtle feast of light.

During the Soviet era, the Masalli Friday mosque was first used as a warehouse, and thereafter as a history museum. It was returned to service in 1989, upon demand of the local folk.

المعماري لهذا المسجد المستطيل الشكل. تخدم النتوءات في الجدران هاشية للنوافذ. وتوجد نافذتان اثنتان في الجدار الخلفي على شكل قائم الزاوية. و نرى ايضا نافذتين اثنتين مقوستين في الجدار الأمامي. اما بقية النوافذ الثمانية المقنطرة فهي صغيرة. ويعوض بابا المدخل من الأمام عن النوافذ الجانبية. صنعت كل النوافذ من الشبكات المتكونة من الخشب و الزجاج المختلف الألوان. إن اشعة الشمس النافذة تتلون بألوان مختلفة فتحول صالة المسجد الى بساط من الضوء.

استخدمت السلطات السوفييتية من مبنى المسجد كمستودع ثم متحف تاريخ المنطقة. واستأنف عمله كمسجد من جديد عام 1989 بناء على طلب مؤمني المدينة.

240

PEYSƏ MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, QIZILAVAR KƏNDİ)
PEYSA MOSQUE (GIZILAVAR VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد بیسه (منطقة ماسالي، قرية قيزيل اوار)

Peysə məscidi yerli əhalinin vasaiti hesabına 2009-cu ildə inşa edilmişdir. Qırmızı kərpiclə hörölmüş məscidin ibadət zalı 100 kv. metrdir. İbadət evinin daxili nəfis şəkildə ornamentlərlə və kəsmə taxta parçalarla işlənmişdir. Yüz nəfərdən artıq dindarın ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulan məsciddə əlavə yardımçı tikililər də inşa olunmuş və möminlərin rahatlığı naminə hər cür şərait yaradılmışdır.

Peysa Mosque was built in 2009 at the expense of the local community. The red brick mosque has a prayer hall with an area of 100 square metres. The prayer hall's interior is decorated with intricate ornamentations and carved wood. The mosque can admit over a hundred worshippers at a time and also has auxiliary buildings which provide all the necessary facilities for congregants.

بني مسجد بيسه على حساب سكان القرية عام 2009 من الطوب الأحمر. وتبلغ مساحة المصلى 100 متر مربع. تم تزيين المصلى من الداخل بزخارف نفيسة وقطعات خشبية. ويسع المسجد لأكثر من مئة شخص. كما بنيت بجانبه مبان مساعدة.

241

242 **KÖHNƏ ALVADI MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, KÖHNƏ ALVADI KƏNDİ)**
KOHNE ALVADI MOSQUE (KOHNE ALVADI VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد كوهنه الوادي (منطقة ماسالي، قرية كوهنه الوادي)

1998-ci ildə kənd əhalisi tərəfindən inşa edilmiş məscidin ümumi sahəsi 648 kv. metrdir. Üç gümbəzi, iki hündür və şərəfəli minarəsi var. Qırmızı kərpicdən tikilmişdir. Binaanın uzunluğu 36, eni 18 metrdir.

Köhnə Alvadı kənd məscidi bütün Cənub bölgəsində ən iri məscid sayıla bilər. Məscidin fasad hissəsində iki yan çıxıntı və irəli gətirilmiş səkkiz sütun sıraları vasitəsilə uzun eyvan yaranır. Eyvana və giriş qapılarına doğru yerdən bir neçə pillə qalxır. Düzbucaqlı formalı məscid bütünlüklə qırmızı kərpic rəngində saxlanılmışdır. Minarələr əsasən ağ, həmçinin, ərəb hərfləri ilə "Allah" sözünü yaradan qırmızı

The mosque was built in 1998 by the local community. Covering a total area of 648 square metres, the red-brick mosque has three domes and two high minarets with balconies. The building is 36 metres long and 18 metres wide.

The Kohne Alvadi village mosque can be considered the largest mosque in the whole Southern region. Two extensions on the outside of the mosque and eight columns form a long terrace. A few steps lead up to the terrace and entrance doors. The rectangular mosque is wholly made of red brick. The minarets are mostly whitewashed, and the word "Allah" in Arabic is laid in red brick. The

تبلغ المساحة العامة للمسجد الذي بني عام 1998 على حساب السكان المحليين 648 متر مربع. له ثلاثة قباب ومنذنتان مرتفعتان ذات شرفة. بني من الطوب الأحمر. يبلغ طول المبنى 36 متراً وعرضه 18 متراً.

يمكن اعتبار مسجد كوهنه الوادي أكبر مسجد في منطقة الجنوب كلها. وفي واجهة المسجد بنيت شرفة طويلة على ثمانية أعمدة. ويمكن الصعود الى الشرفة وأبواب الدخول بواسطة عدة درجات. تم إنشاء المسجد على شكل مستطيل من الطوب الأحمر. وبنيت المنذنتان بالدرجة الأولى من الطوب الأبيض ومن الطوب الأحمر الذي يشكل كلمة

kərpiclərlə hörülmüşdür. Gümbəzlər ağ dəmir təbəqəylə örtülüdür. Məscidin 600 nəfərlik ibadət zalına yan pəncərələrdən, eləcə də mərkəz və iki yan gümbəzlərdən təbii işıq düşür.

Köhnə Alvadı məscidinin binasında bir rəngə, qırmızı kərpic rənginə sadıq qalmaq nəticəsində, bəlkə də, binaya ümumi ağırlıq gələ bilər. Amma üç gümbəz və iki minarə kimi sütunların arasındakı sıralanmış tağların sivri forması əks təəssürat yaradır. Burada hər şey yuxarı, göylərə yönəlib, sanki çəkisizləşib yerdən ərşə qalxmağa can atır.

domes are roofed with sheets of stainless steel. Side windows and the central and two lateral domes admit natural light into the mosque's prayer hall, which can accommodate 600 people.

As the main colour of the Kohne Alvadi mosque is red brick, it could appear somewhat ponderous, but the pointed form of the arches between the columns, the three domes and two minarets give quite an opposite impression. It seems as if everything is soaring up to the sky, floating, weightless and timeless.

«الله». تمت تغطية القباب بطبقة حديدية بيضاء. وينفذ الضوء الى مصلى المسجد الذي يسع لـ 600 شخص من النوافذ الجانبية، كذلك من القبة الوسطية والقبتين الجانبيتين.

إن القناطر الحادة الأطراف المصطفة بين القباب الثلاثة والمنذنتين تساعد على ارتياح العيون من اللون الأحمر المستخدم في بناء المسجد. وكل شيء هنا موجه نحو الاعالى نحو السماء و كأن كل شيء يفقد وزنه ويسعي للصعود من الأرض الى السماء.

244 **ŞATIROBA MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, ŞATIROBA KƏNDİ)**
SHATIROBA MOSQUE (SHATIROBA VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد شاطر أوبا(منطقة ماسالي، قرية شاطر أوبا)

2001-ci ildə tikilmiş məscidin ümumi sahəsi 460 kv. metrdir. Tutumu 500 nəfərdir. Bir iri gümbəzi və hər biri 20 metr hündürlükdə olan iki minarəsi var.

Gümbəzin aşağı hissəsində dairəvi düzümdə 12 pəncərə yerləşdirilmişdir. Dairəvilik məscidin ibadət zalında da saxlanılır. Amma burada gümbəzli tavana dayaq funksiyası daşıyan dörd çıxıntını aydın görmək olar. Çıxıntılar arasındakı dərinlikdə dörd tağvari hücrə yaranır. Ön tərəfdən hər hücrənin üzərinə gümbəzin üç pəncərəsi düşür. Diqqətlə baxanda ibadət zalının quruluşu dairənin içində kvadrat şəklini alır. Əslində isə gümbəzin dairəsi düzbucaqlı binanın içindədir. Memar interyerdə belə maraqlı əks effekti çıxıntılar və hücrələr vasitəsilə əldə edə bilmişdir. Məscidin daxili ümumi tamlığa xələl gətirmədən ağac şəbəkələrlə iki hissəyə bölünmüşdür – kişilər

The mosque was built in 2001. Covering a total area of 460 square metres, it can admit up to 500 people. The mosque has two large domes and two minarets, each 20 metres high.

Twelve windows are set around the lower part of the dome. The circular shape is also the theme of the prayer hall, where four extensions that function as supports for the domed ceiling are clearly visible. The hollows between the extensions create four arched niches. Three windows of the dome face the front of each niche. On closer scrutiny, the prayer hall can be seen to be structured as a square inside a circle. In reality, the circle of the dome is within a rectangular building. The architect conceived this interesting effect by using the extensions and niches. The mosque's interior is

بني المسجد عام 2001 وتبلغ مساحته العامة 460 متر مربع. يسع لـ 500 شخص. له قبة عملاقة و منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 20 متراً.

تم تركيب 12 نافذة على شكل دائرة في أسفل القبة. وتم الاحتفاظ بدائرية الشكل في مصلى المسجد أيضاً. لكن يمكن أن نرى هنا بوضوح أربعة نتوءات تقوم بمهمة المساند تحت القبة. وتتشكل أربع حجرات مقنطرة في الأعماق بين النتوءات. وتفتتح ثلاث نوافذ للقبة على كل حجرة من الامام. عند إمعان النظر يشبه المصلى مربعاً داخل دائرة في حين تقع دائرة القبة داخل مبنى مستطيل. وتوصل المعمار الى تأثير معاكس في المدخل بواسطة النتوءات والحجرات. ينقسم المسجد الى جزئين:

və qadınlar üçün ibadət zallarına. Çöldən hər minarənin üzərində iki uzunsov şəbəkəli pəncərə var. Eyni formalı pəncərələri məscidin daşıyıcı divarlarının kənarlarında da görmək olar. Bu pəncərələrin funksional mahiyyəti içəridəki köməkçi otaqları işıqlandırmaqdır. Eyni zamanda onlarla yanaşı ibadət zalındakı hücrələrə açılan tağvari və şəbəkəli pəncərələri də görmək olar.

Şatiroba məscidinin hər iki minarəsi fasadın sol tərəfində yerləşdirilmişdir. Fasadın hər iki yan tərəfində iki köməkçi tağ iştirak edir. Əsas diqqət isə portala, iri giriş qapısına yönəlir. Bu da tarixi ənənədir. Səfəvilər dövrünün məscid memarlığında giriş qapısı xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çünki Məhəmməd Peyğəmbərin (s) hədisi-şərifində buyrulur: "Mən elmin şəhəriyəm, Əli isə onun qapısıdır".

split into two parts, the men's and women's quarters, without visually interfering with its overall integrity. Outside, there are two oblong mosaic windows on each minaret. The mosque's supporting walls also have windows of the same shape, which allow light into the auxiliary rooms inside. Alongside are arched mosaic windows which open to the niches in the prayer hall.

Both minarets of Shatiroba mosque are set on the left-hand side of the facade. Two supplementary arches are also set on either side of the facade, while the focal point of the ensemble is the portal, the large entrance door. This is a historic custom. The entrance door had special significance in Safavid mosque architecture, because Prophet Muhammad (P.B.U.H.) once said: "I am a city of knowledge and Ali is its gateway."

المصلى المخصص للرجال والمصلى المخصص للنساء. وتم تركيب نافذتين طويلتين ذات شبكات على كل منذنة. يمكن مشاهدة نافذتين بنفس الشكل في جوانب الجدران الحاملة للمسجد. إن المهمة الوظيفية لهذه النوافذ هي اضاءة الحجرات المساعدة داخل المسجد.

تقع كلتا المنذنتان في الجانب الأيسر من واجهة المسجد. وتوجد قنطرتان مساعدتان في جانبي الواجهة. اما الاهتمام الرئيسي فيركز على البوابة والباب الكبير. هذا تقليد تاريخي أيضاً من حيث أن الباب الرئيسي في فن عمارة المسجد العائد الى العهد الصفوي يكتسب أهمية خاصة. جاء في الحديث النبوي الشريف: «انا مدينة العلم وعلي بابها».

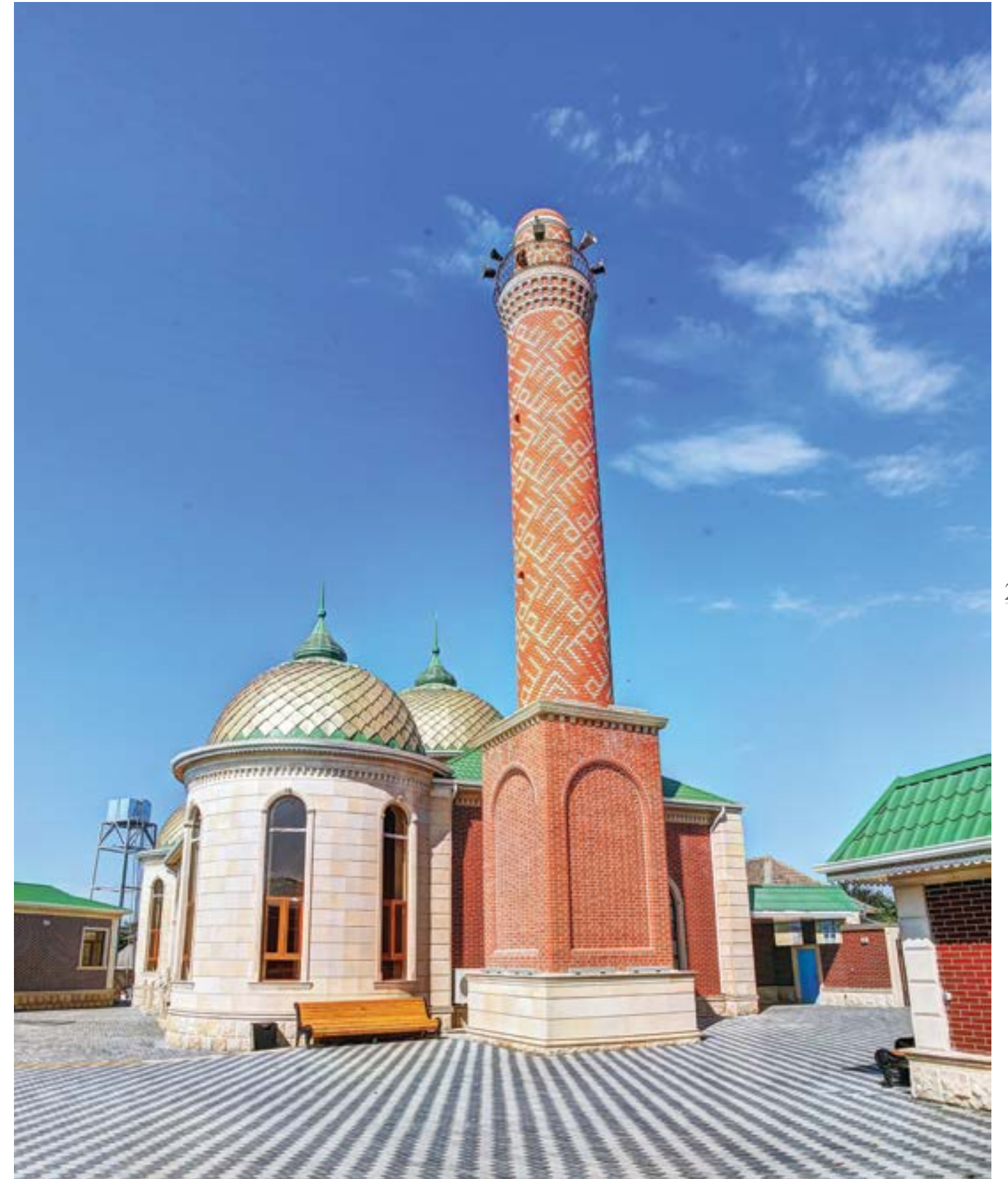

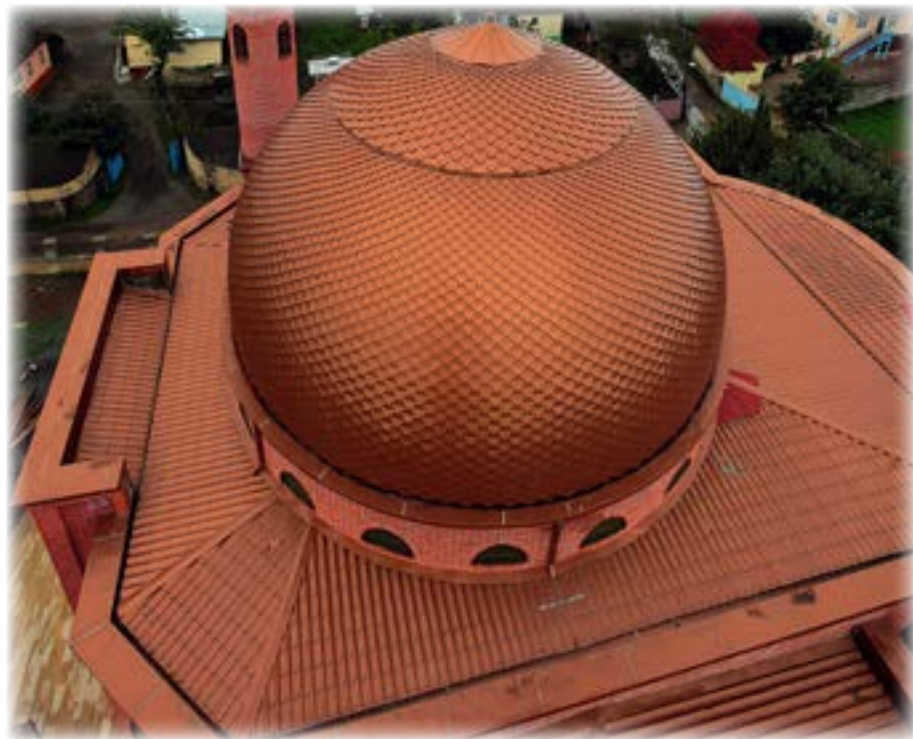
**KÖÇƏKLİ MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, KÖÇƏKLİ KƏNDİ)
KOCHEKLI MOSQUE (KOCHEKLI VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد كوجكلي (منطقة ماسالي، قرية كوجكلي)**

Köçəkli məscidinin inşasına 2008-ci ildə yerli sakinlərin vəsaiti hesabına köhnə məscidin yerində başlanılmışdır. İbadət evi 2013-cü ildə tam şəkildə istifadəyə verilmişdir. Eyni vaxtda 300 nəfərin ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulmuş məscidin 24 metr hündürlüyündə bir minarəsi var. Minarə və güldəstəsi gözəl naxışlarla bəzədilmiş, məsciddə müasir formada işıqlandırma, isitmə və havalandırma sistemi quraşdırılmışdır. Məscidin həyətinə müasir tələblərə uyğun şəkildə tikilmiş 315 kv. metr sahəsi olan Hüseyniyə binası da var.

Kochekli Mosque was built on the site of an older mosque in 2008 at the local community's expense. The mosque was opened for worship in 2013. The mosque, which can admit 300 congregants at a time, has a 24-metre high minaret. The minaret and its dome are decorated with beautiful ornaments, while the mosque itself is equipped with contemporary lighting, heating and air conditioning systems. The mosque's courtyard also has a 315-square metre Husseinyya building, made to modern standards and requirements.

بدأ بناء مسجد كوجكلي عام 2008 في محل المسجد القديم على حساب السكان المحليين ودخل حيز الاستفادة عام 2013. وللمسجد الذي يتسع لـ 300 شخص منذنة يبلغ ارتفاعها 24 متراً. وتم تزيين المنذنة بزخارف ونقوش جميلة وتم تركيب نظام الإضاءة والتدفئة و التهوية. كما يوجد في فناء المسجد مبنى حسينية الذي تم بناؤه وفقاً لمتطلبات العصر والذي تبلغ مساحته 315 متر مربع.

248 **BORADİGAH MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, BORADİGAH QƏSƏBƏSİ)**
BORADİGAH MOSQUE (BORADİGAH SETTLEMENT, PROVINCE OF MASALLI)
 مسجد بورادیکاه (منطقة ماسالي، بلدة بورادیکاه)

249

Masallı rayonunun böyük yaşayış məntəqələrindən olan Boradigah qəsəbəsində iki ibadət evi fəaliyyət göstərir: tarixi və yeni məscid. Qəsəbədəki yeni məscidin inşasına 2010-ci ildə başlanılsa da, hələ tamamlanma işləri başa çatmamışdır. Tarixi məscid isə 1854-cü ildə tikilmişdir. Məscidin ibadət zalı taxta arakəsmə ilə qadınlar və kişilər üçün hissələrə bölünmüşdür. Güldəstə formalı gumbəz minarəsi var.

Sovetlər dönməndə taxıl anbarı kimi istifadə olunan bu qədim məscid binası 1990-cı ildə kənd əhalisinin təşəbbüsü ilə

There are two working mosques in Boradigah, one of Masallı's largest settlements: an old, historic mosque and a new one. Although construction of the new mosque commenced in 2010, it remains unfinished. The historic mosque was built in 1854. The prayer hall is partitioned into women's and men's quarters. The mosque has a domed minaret.

The old mosque was used as a grain store during Soviet times and was renovated in 1990 at the local community's initiative. The

يعمل في بلدة بورادیکاه التي تعتبر من أكبر النقاط المأهولة بمنطقة ماسالي مسجداً: القديم و الجديد. وعلى الرغم من بداية إنشاء المسجد الجديد عام 2010 لم ينتهي بعد. اما المسجد القديم فقد بني عام 1854. وينقسم مصلى المسجد بحاجز خشبي الى جزئين: للرجال والنساء. و له منذنة على شكل باقة الزهور.

ان هذا المسجد القديم الذي استخدم في العهد السوفييتي كمستودع للحبوب قد تم ترميمه الشامل عام 1990

əsaslı şəkildə təmir olunmuşdur. Cənub bölgəsinə məxsus quruluşa malik olan bu məscidin iri pəncərələri tağvari formadadır. Divardakı çıxıntılar pəncərələrə müəyyən qədər hücrə görkəmi verir. Məscidin taxtadan düzəldilmiş iki giriş qapısı var. İbadət zalının dördbucaqlı taxta tavanı beş taxta sütun üzərində dayanmışdır. 3,5 metr hündürlüyündə olan mehrab da taxtadan düzəldilmişdir. Qapılar, pəncərələr, tavan, sütunlar qəhvəyi rənglə boyanmışdır. Ümumiyyətlə, məscidin görünüşündə iki aparıcı rəngin-qırmızı və qəhvəyi rənglərinin qarışığını görə bilərik.

mosque, built in the Southern architectural style, has large arched windows. Protrusions on the walls make the windows look like niches. The mosque has two wooden entrance doors. The prayer hall's square wooden ceiling rests on five wooden columns. The 3.5-metre high Mihrab is also made of wood. The doors, windows, ceiling and columns are painted beige. Overall, the mosque's appearance is dominated by the defining colours of red and beige.

بمبادرة سكان البلدة. ولهذا المسجد المتميز بمظهر خاص بمنطقة الجنوب نوافذ كبيرة على شكل القناطر. والتواءات الموجودة في الجدران تعطي النوافذ مظهر حجرات الى درجة معينة. و للمسجد بابان مصنوعان من الخشب. يستند سقف المصلى الخشبي ذو أربع الزوايا على خمسة أعمدة خشبية. كما صنع من الخشب المحراب البالغ ارتفاعه 3.5 متر. تم صبغ الأبواب والنوافذ والسقف والأعمدة بلون بني. وعلى وجه العموم استخدم اللون الأحمر و اللون البني في بناء المسجد.

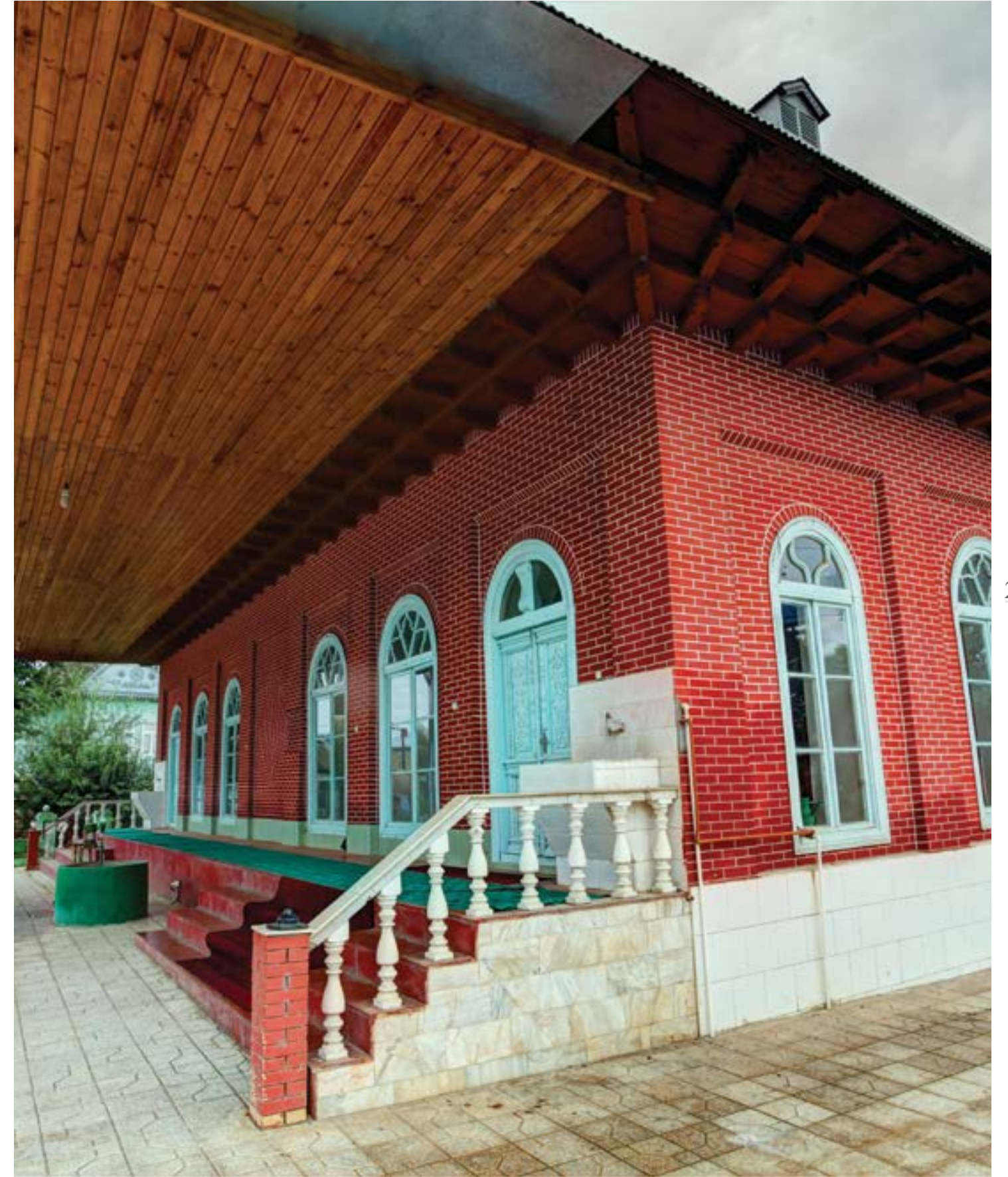
250

MOLLAOBA MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, MOLLAOBA KƏNDİ)
MOLLAOBA MOSQUE (MOLLAOBA VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد ملا أوبا (منطقة ماسالي، قرية ملا أوبا)

Mollaoba məscidi XIX əsrin sonlarında inşa edilmişdir. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra məsciddə əsaslı təmir-bərpa işləri aparılmış, dindarların ibadəti üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Ümumi daxili sahəsi 200 kv. metr olan ibadət evi kişilər və qadınlar üçün olmaqla iki hissəyə bölünmüşdür. Məscidin damında kiçik minarəsi var.

Mollaoba Mosque was built in the late 19th century. The mosque was renovated after Azerbaijan regained independence and has been fully refurbished for worship. The 200-square metre mosque is split into two parts, men's and women's quarters. There is a small minaret on the roof.

بني مسجد ملا أوبا في أواخر القرن التاسع عشر. بعد استعادة أذربيجان استقلالها جرت في المسجد أعمال الترميم العام وإعادة البناء وتم توفير فيه كل الظروف اللازمة لعبادة المؤمنين. تبلغ المساحة العامة للمسجد 200 متر مربع وينقسم المصلى إلى الجزئين: للرجال والنساء. وتوجد منذنة صغيرة على سطح المسجد

251

SEYBƏTİN MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, SEYBƏTİN KƏNDİ)
SEYBETIN MOSQUE (SEYBETIN VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد سيبتين (منطقة ماسالي، قرية سيبتين)

Seybətın məscidi 1910-cu ildə yerli əhali tərəfindən inşa edilmişdir. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra məsciddə əsaslı bərpa və yenidənqurma işləri aparılmışdır. İbadət evində eyni vaxtda 300 nəfərin namaz qılması üçün şərait var.

Seybətın məscidi olduqca maraqlı memarlıq quruluşuna malikdir. Düzbucaqlı binada əsasən yarımdaire pəncərələr diqqəti çəkir. Fasad tərəfdən qapı və pəncərələr həm aynabənd təsiri bağışlayır, həm də binaya bitkinlik gətirir.

Adətən məscid kəndin və ya böyük

Seybetin Mosque was built in 1910 by the local community. It was renovated and refurbished after Azerbaijan regained independence. The prayer hall can admit up to 300 people at a time.

Seybetin Mosque has an extremely interesting architectural concept. Semi-circular windows are the focal attraction of the rectangular building. Doors and windows on the facade create the appearance of a veranda and, at the same time, complete the whole.

Mosques are usually built in highly visible

بني مسجد سيبتين عام 1910 على حساب السكان المحليين. بعد تجدد استقلال أذربيجان جرت في المسجد اعمال الترميم الشامل وإعادة البناء. تتوفر في المسجد كل الظروف ليصلي 300 شخص فيه في آن واحد.

يتميز مسجد سيبتين بأسلوبه المعماري الممتع. تلفت الاهتمام النوافذ نصف الدائرية في المبنى القائم الزاوية. تشبه الباب والنوافذ شرفة من ناحية الواجهة وتزيد بذلك من جمال المبنى.

حسب المعتاد يبني المسجد في الأماكن الأكثر

şəhərlərin ən görünüşlü yerlərində, geniş meydanlarında tikilir və onun ümumi memarlıq həlli də bu genişliyi və açıqlığı nəzərdə tutur. Lakin Sovet dövründə, ateizm illərində Azərbaycanın əksər yerlərində diindarlar qapalı, o qədər də gözə çarpmayan, bəzən isə yaşayış evlərindən qəti seçilməyən məscid binalarında ibadət edər, burada cümə namazı qıldılar. Seybətın kənd məscidini də belə qapalı məkənlərdən hesab etmək olar. Əlbəttə, əsas niyyətin pak, imanın kamil olmasıdır. Dinə qarşı sərt münasibət hökm sürdüüyü illərdə gəlib belə məkənlərdə ibadət edən möminlərin inamı və səmimiyyəti böyük hadisədir.

spots, large squares in villages or towns, and are designed to convey an impression of space and openness. But in the atheist Soviet years, worshippers virtually throughout Azerbaijan had to congregate in unremarkable mosques that were tucked away and often looked no different from any regular house. Seybetin Mosque could pass as just one of those places. Of course, what matters is that you have a good heart and strong faith. And the very fact that people actually went to places like that to offer their prayers at a time when religion was persecuted is testament to just how strong their faith was and how sincere they were.

جاذبية وفي الشوارع الواسعة في القرى او المدن. لكن المؤمنين في معظم مناطق أذربيجان كانوا يعبدون ويؤدون صلاة الجمعة خلال سنوات الحكم السوفييتي الملحد في مساجد غير مرئية وحتى في مبان لم تكن تختلف عن بيوت سكنية. ويمكن اعتبار مسجد سيبتين من ضمن مثل تلك المساجد المغلقة. طبعاً، المهم ان يكون الإيمان كاملاً والنية صافية.

254

DİGAH MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, DİGAH KƏNDİ)
DIGAH MOSQUE (DIGAH VILLAGE, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد ديكاه (منطقة ماسالي، قرية ديكاه)

XIX əsrin birinci rübündə inşa edilmiş Digah kənd məscidinin ibadət zalında 450 nəfərin namaz qılması üçün şərait var.

Məscidin fasad hissəsində kərpicdən hörülən beş sütun və yan divarların hesabına geniş eyvan yaranır. Binanın memarlıq quruluşunda ən çox diqqəti cəlb edən qapı və pəncərələrdir. İki eyniölçülü tağ giriş qapısı və dörd eyniölçülü tağ pəncərələr həm ibadət zalının gün işığı ilə işıqlandırılmasına şərait yaradır, həm də məscid binasının fasadına ritmik ardıcılıq gətirir. İbadət zalının tavanı taxtadan işlənilməmişdir. Həyətyanı sahəsi yaşıllıqdır və burada müxtəlif ekzotik bitkilər yetişdirilir.

The Digah village mosque was built in the first quarter of the 19th century. Its prayer hall can admit up to 450 congregants at a time.

A broad veranda is formed by five brick columns and side walls on the mosque's exterior. Doors and windows are the focal point of the mosque's architectural appeal. Two arched entrance doors of equal size and four arched windows of equal size serve the purpose of both admitting sunlight and establishing a rhythmic sequence for the mosque's exterior. The prayer hall's ceiling is made of wood. The courtyard has trees and bushes and many various exotic plants.

يوفر مسجد ديكاه الذي بني في الربع الاول من القرن التاسع عشر ليصلي 450 شخص في آن واحد.

وفي واجهة المسجد شرفة واسعة بنيت على خمسة أعمدة وجدران جانبية مبنية من الطوب. إن ما يلفت الاهتمام الأكثر في الأسلوب المعماري للمبنى هو البابان و النوافذ. يمكن بابا المدخل من نفس الحجم وأربع نوافذ مقنطرة من نفس الحجم من اضاءة المصلى بأشعة الشمس وبذلك يخلق الانسجام مع واجهة المسجد. بني سقف المصلى من الخشب. وتنتبت نباتات وأشجار التزيين في فناء المسجد.

255

ƏRKİVAN MƏSCİDİ (MASALLI RAYONU, ƏRKİVAN QƏSƏBƏSİ)
ARKIVAN MOSQUE (ARKIVAN SETTLEMENT, PROVINCE OF MASALLI)
مسجد أركيوان (منطقة ماسالي، بلدة أركيوان)

Ərkivan qəsəbəsində keçmişdə olduğu kimi, bu gün də çoxlu məscid var. Vaxtı ilə qəsəbədə hər məhəllənin öz adı, öz məscidi olmuş və Ərkivan nüfuzlu din xadimləri ilə tanınmışdır. Qəsəbə məscidi Cənub bölgəsi üçün xarakterik olan üslubda tikilmişdir.

Ərkivan Masallının qədim tarixə malik kəndlərindən sayılır. Bura ilk növbədə Ərkivan

The village of Arkivan still has plenty of mosques, just as in the old days. At one time, each neighbourhood had its own name and its own mosque, and Arkivan was known for its men of faith. The settlement's focal mosque is built in the traditional Southern architectural style.

Arkivan is one of Masalli's historic old villages. Its best known site is Arkivan castle,

في الوقت الحاضر يوجد في بلدة أركيوان عدد كبير من المساجد كما كانت في السابق حيث كان لكل حي سكني اسم خاص ومسجد خاص. وعُرفت أركيوان برجال الدين ذوي السمعة و النفوذ. وبني مسجد البلدة بأسلوب خاص بمنطقة الجنوب.

تعتبر أركيوان من القرى التاريخية القديمة في ماسالي. وقبل كل شيء تشتهر أركيوان بقلعة

qalası ilə məşhurdur. Qalanın tarixindən danışarkən onun V – VI əsrlərə aid olduğu bildirilir. Deyilənlərə görə, azərbaycanlıların qurduğu Səfəvilər dövlətinin banisi Şah İsmayıl Xətai iki dəfə bu kənddən keçmiş və hər dəfə kənd camaatının xüsusi hörmət bəsləyib ziyarət etdiyi Şah Səfi bulağında dəstəmaz alıb, yaxın məsciddə namaz qılmışdır.

which is attributed to the 5th-6th centuries. Sources report that Shah Ismayil, founder of the Azerbaijani Safavid dynasty, passed through the village twice, and on both occasions performed his ablutions at the Shah Safi Spring, which the local people held in special esteem, and then prayed at the nearest mosque.

أركيوان يعود تاريخها الى القرنين الخامس والسادس. يروى ان مؤسس الدولة الصفوية الأذربيجانية الشاه اسماعيل خطائي قد مر من هذه القرية مرتين وتوضأ كل مرة في ينبوع الشاه صفي وصلّى في المسجد القريب احتراماً خاصاً لسكان هذه القرية.

258 **MƏRKƏZİ QUM MƏSCİDİ (ASTARA ŞƏHƏRİ)**
MERKEZI GUM MOSQUE (ASTARA)
مسجد قوم المركزي (مدينة أستارا)

Qum məscidi Azərbaycanın Cənub sərhədində yerləşən Astara rayonunun mərkəzi məscididir. 1903-cü ildə tikilmiş məscidin damının üstündə güldəstə formalı səkkizguşəli minarə var.

Məscid binasının giriş qapısındakı daş kitabədə onun hicri-qəməri tarixi ilə 1325-ci ildə tikildiyi göstərilir. Məscid şəhərin yaşı qədimlərə gedib çıxan Qum məhəlləsinin sakinləri tərəfindən tikilmişdir. Bununla yanaşı, bütün yazılı və şifahi məlumatlarda deyildiyi kimi, tikintiyə xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin də maddi yardımı olmuşdur. Mərkəzi Qum məscidinin bəxti o biri məscidlərdən daha çox gətirib. Hətta Sovet hakimiyyəti illərində də bu məscid fəaliyyətini davam etdirmiş, qapısı heç vaxt möminlərin üzünə bağlı qalmamışdır.

Gum Mosque is the central mosque in Astara province, located on Azerbaijan's southern border. The mosque, built in 1903, has a bouquet-shaped octagonal minaret on its roof.

A stone plaque at the mosque's entrance door says the mosque was built in Hijri year 1325. Construction was funded by the people of the city's ancient Gum neighbourhood. Furthermore, according to all written and oral sources available, construction was also financially supported by the famous benefactor Haji Zeynalabdin Taghiyev. The Merkezi Gum was not as ill-fated as many other mosques; it remained open even during Soviet times, never closing its doors to congregants.

يعتبر مسجد قوم مسجداً مركزياً رئيسياً لمنطقة أستارا الواقعة في حدود أذربيجان الجنوبية. توجد منذنة ثمانية الزوايا على شكل باقة الزهور على سطح المسجد الذي بني عام 1903.

يشار في الكتابة المنقوشة على الحجر فوق مدخل مبنى المسجد الى أنه بني عام 1325 هجري. وبني المسجد على نفقة سكان حي قوم الذي يعود تاريخه الى الأزمان القديمة. والى جانب ذلك تشير المعلومات الكتابية والشفهية الى أن المحسن المعروف الحاج زين العابدين تقريف قد تبرع لبناء المسجد. ولحسن حظ هذا المسجد خلافاً لحظ سائر المساجد واصل عمله حتى خلال سنوات الحكم السوفييتي ولم يبق بابه مغلقاً في وجه المؤمنين ابداً.

Qum məscidində Lənkəran-Astara memarlığının xüsusiyyətlərini aydın şəkildə görmək olur. Məscid binası qırmızı kərpicdən tikilmiş və damı qırmızı kərəmitlə örtülmüşdür. Bina olduqca orijinal şəkildə hörlmüşdür. Qırmızı kərpicin bir sırada maili, ikinci sırada üfüqi qoyulması nəticəsində maraqlı mənərə yaranır. Bunun daha qabarıq görünməsi üçün kərpiclərin kənarları ağ rənglə xəttlənmişdir. Binanın sivri pəncərələri və qapıları da ağ rəngdədir. Fasadın sağ tərəfindəki aynabənd ümumi simmetriyanı kəskin şəkildə pozur. Lakin adətən Şərqi təsviri sənət növlərində rast gəlinən bu pozuntu kənardan görüntünü daha məzmunlu edir və diqqəti daha çox özünə çəkə bilir.

Gum Mosque clearly displays the specific features of the Lenkoran-Astara architectural style. The mosque is built of red brick and its roof laid with red tiles. The building looks unusual because red bricks have been set in interlaced patterns of horizontal and vertical lines. To amplify the effect, the ends of the bricks are highlighted in white. The building's pointed windows and doors are also painted white. The veranda on the right-hand side of the exterior badly disrupts the overall symmetry. However, this particular feature, specific of Eastern art, adds meaning, drawing attention and enhancing the overall appeal.

يمكننا ان نشاهد بوضوح خصائص الفن المعماري المميز لمدرسة لنكران- أستارا. بني المسجد من الطوب الأحمر وغطي سطحه بالقراميد الحمراء. وتم إنشاء المبنى بشكل فريد في نوعه بحيث ينشأ منظر ممتع جداً بفضل وضع الطوب الاحمر بشكل مائلي في صف وبشكل أفقي في صف آخر. وتم صبغ أطراف الطوب باللون الأبيض لإبراز ذلك. كما تم صبغ نوافذ وأبواب المبنى بلون أبيض. ان الشرفة الواقعة في الجهة اليمنى للواجهة تخالف بشكل حاد التماثل العام. لكن هذه المخالفة في أنواع الفن التصويري الشرقي تعطي عادة مضموناً إضافياً لمظهر المسجد و يلتفت الاهتمام الأكثر.

HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ (ASTARA RAYONU, TƏNGƏRÜD KƏNDİ)
HAZRAT ALI MOSQUE (TENGERUD VILLAGE, PROVINCE OF ASTARA)
مسجد حضرت علي (منطقة أستارا، قرية تنجروود)

Həzrət Əli məscidi 1989-cu ildə qırmızı kərpicdən tikilmişdir. Qoşa minarəlidir və hər biri 15 metrdir. Damı dəmir təbəqə ilə üzəlmişdir, 2 metr hündürlüyündə gümbəzi var. Həzrət Əli məscidində Lənkəran-Astara bölgəsinə xas olan memarlıq üslubu dərhal gözə dəyir.

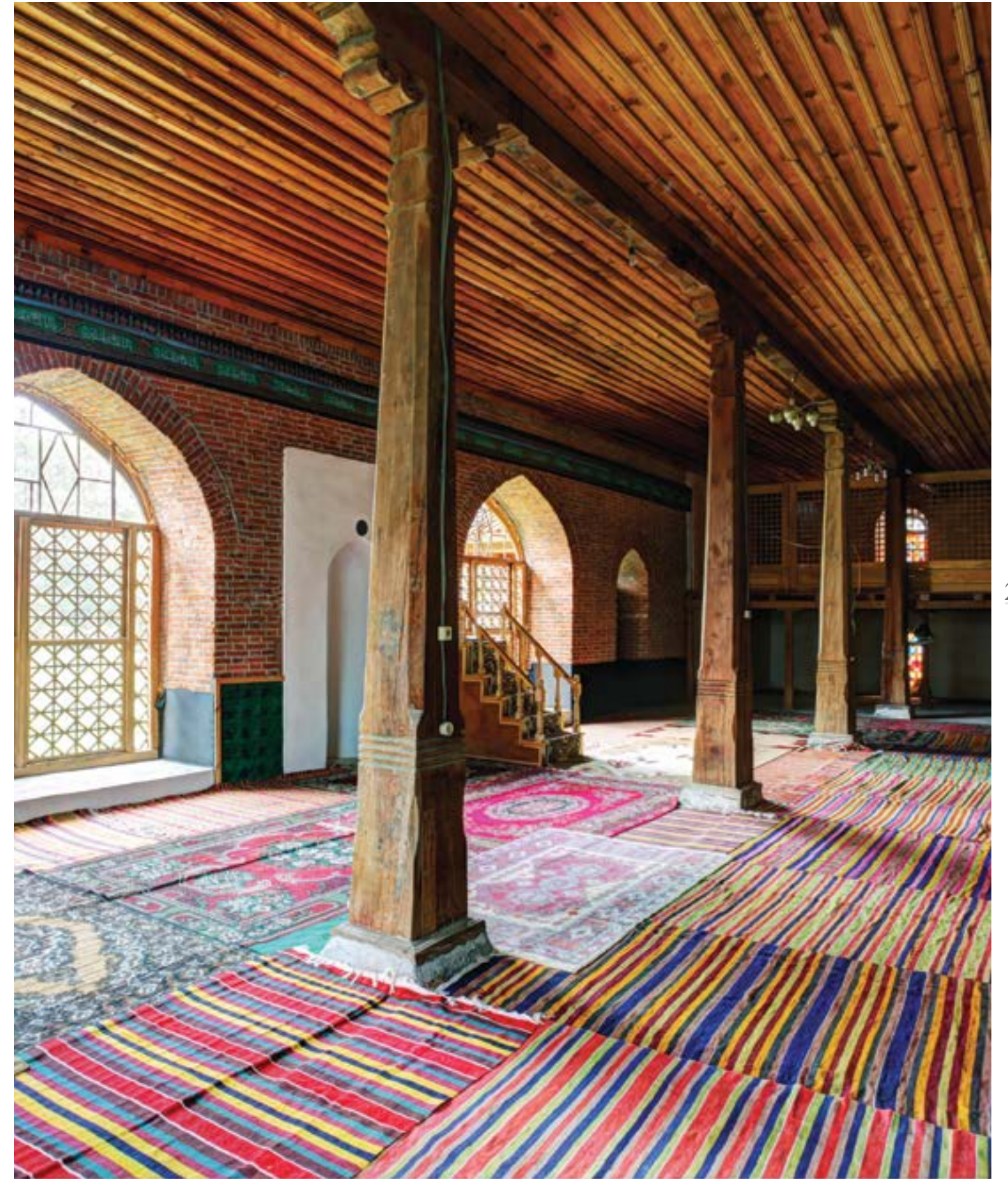
Qoşa minarə arasında qalan məsafədə birmətbəli, düzbucaqlı, gümbəzli və yerə yaxın məscid binası dayanır. Sonra işə sonsuz fəza gəlir və ilk baxışdan Qurani-Kərimin “ən-Nəhl” surəsinin 49-cu ayəsi yada düşür: “Göylərdə və yerdə olan canlılar, hətta mələklər belə heç bir təkəbbür göstərmədən Allaha səcdə edərler!” .

Hazrat Ali Mosque was built in 1989 using red brick. It has two minarets, each rising some 15 metres. The roof is laid with sheets of steel and has a two-metre high dome. The Hazrat Ali Mosque's immediate appeal is rooted in its architectural style, specific to Lenkoran and Astaran.

The rectangular, domed, low-rise mosque is set between the two minarets. Immediately beyond the mosque a vast expanse stretches away. At the very first look the 49th Ayat of the Sura An-Nahl of the Holy Koran comes to mind: “All things live up in the skies above and upon the earth, and even angels themselves worship Allah, and show no false pride!”

بني مسجد حضرت علي عام 1989 من الطوب الأحمر. وله منذنتان ويبلغ ارتفاع كل منهما 15 متراً. وتمت تكسية سطحه بألواح حديدية وعليه قبة بارتفاع مترين. ويتأكد المشاهد في الحال في مسجد حضرت علي من مراعاة الأسلوب المعماري المميز لمنطقة لنكران- أستارا.

يقف مبنى المسجد المتكون من طابق واحد ومستطيل في المكان بين المنذنتين. ثم يأت الفضاء الذي لا نهاية له. وهنا يخطر ببال الإنسان الآية 94 من سورة «النحل»: «وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يُشْكِرُونَ».

PENSƏR MƏSCİDİ (ASTARA RAYONU, PENSƏR KƏNDİ) PENSAR MOSQUE (PENSAR VILLAGE, PROVINCE OF ASTARA) مسجد بينسر (منطقة أستارا، قرية بينسار)

1901-ci ildə tikilmiş Pensər kənd məscidi düzbucaqlıdır. Qırmızı kirəmli damında güldəstə formalı kiçik minarəsi var.

Astaranın Pensər və ona yaxın bir neçə kiçik kəndi keçmişdə Butəsər adlanırmış. Lənkeran xanlığının ən böyük mahallarından olan Butəsərin adı bu bölgədə baş verən tarixi hadisələrlə əlaqədar tez-tez hallandırılır. Xüsusilə Mirzə Əhməd Mirzə Xudaverdi oğlu "Əxbənamə" əsərində doğulub yaşadığı Butəsər haqqında ötrə, amma tez-tez məlumatlar verir və belə məlum olur ki, burada savadlı, alim mollalar yaşamışdır.

Məşhur sufi Nəcməddin Kübranın şagirdlərindən olan və başqa bir görkəmli sufi Şeyx Zahidin müştəfisi olmuş Seyid Eynəzzaman Camaləddinin qəbri də Pensər kəndindədir. Şeyx Zahid isə öz növbəsində Şeyx Səfi Ərdəbilinin müştəfisi olmuşdur. Pro-

The Pensar village mosque was built in 1901. A small minaret stands on the rectangular building's red-tiled roof.

Pensar and some other small villages in Astara Province used to be collectively referred to as Butasar. One of the largest regions in the Lenkoran Khanate, Butasar is often recalled in connection with historic events that transpired here long ago. In particular, Mirza Ahmad Mirza Khudaverdi oglu makes frequent, brief mention of Butasar, the place where he was born and lived, in his "Akhbarnamə", and it would appear that this used to be a place where learned and wise scholars and mullahs lived.

The grave of Seyid Eynəzzaman Camaləddin, who was a pupil of the famous Sufi Najiməddin Kubra and an attendant of another famous Sufi, Sheikh Zahid, is also in the village of Pensar. Sheikh Zahid, in turn, was an

مسجد قرية بينسر الذي بني عام 1901 مستطيل وله مئذنة صغيرة على سطحه المغطى بالقراميد الحمراء.

كانت قرية بينسر وعدة قرى أخرى قريبة منها لمنطقة أستارا تسمى بـ «بوتسر» في الماضي. يذكر اسم «بوتسر» التي كانت من أكبر محافظات خانية لنكران بصدد الأحداث التاريخية التي شهدتها هذه المنطقة. خاصة أن ميرزا أحمد ميرزا خوداويردي اغلو يقدم في كتابه «أخبارنامه» معلومات عابرة عن مسقط رأسه بوتسر ويتبين أنه عاش هنا عدد كبير من العلماء.

يرقد في قرية بينسر أيضاً السيد عين الزمان جمال الدين، أحد تلامذة الصوفي المشهور نجم الدين كبرى ومرشد الصوفي البارز الآخر الشيخ زاهد. أما الشيخ زاهد فقد كان مرشداً للشيخ صفي الدين الأربيلي.

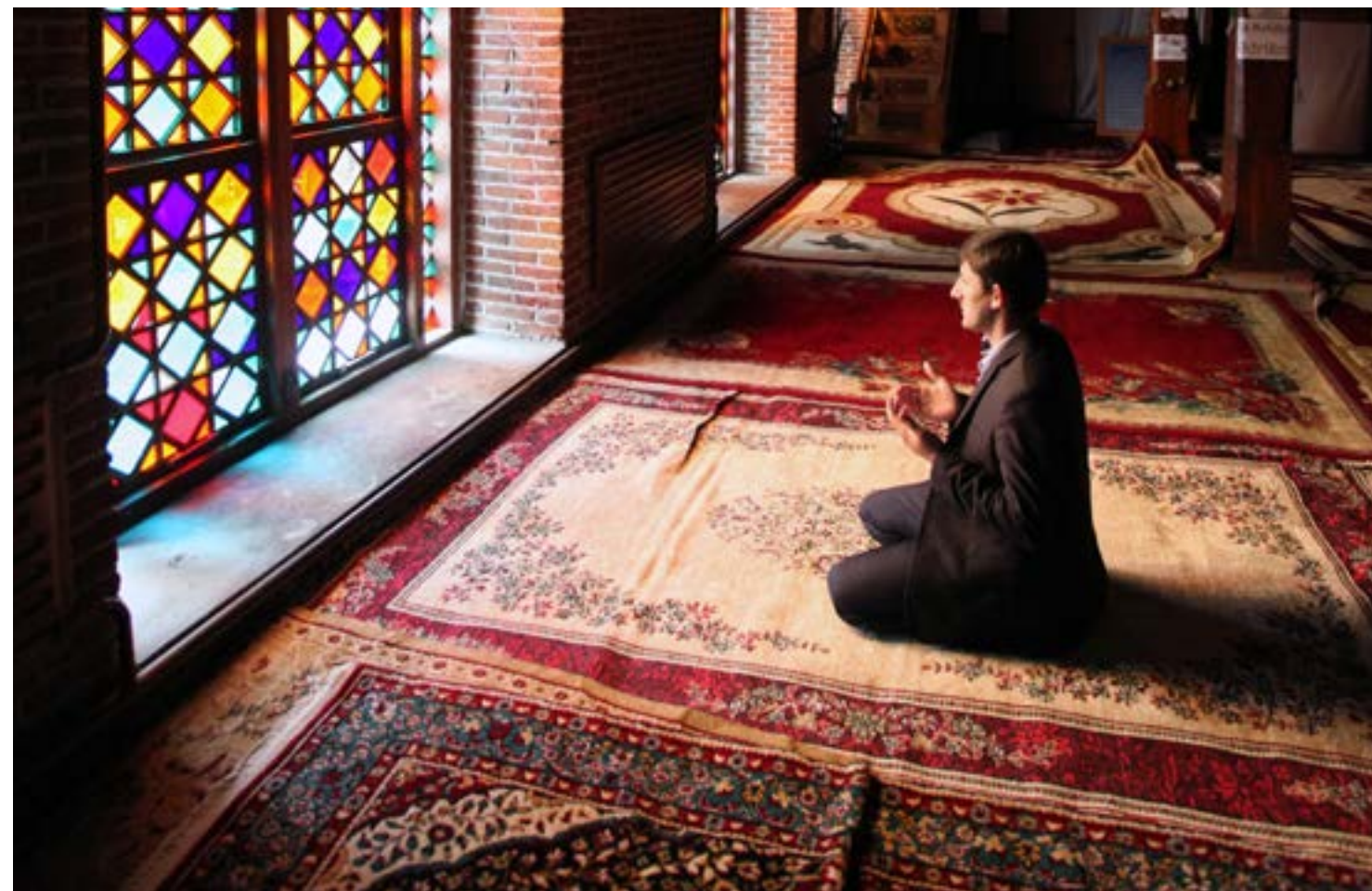
fessor Məşədixanım Nemətin yazdığına görə, Seyid Cəmaləddin öz təlimini Şirvanda yaymaq üçün oğlu Seyid Səədullanı Bakıya yollamışdır. Bakıda Qubernator (indiki Filarmoniya) bağında, keçmiş Sağlamlıq Mərkəzinin əsas həyətinin yerində tapılan daş kitabələrdən belə məlum olur ki, Seyid Səədulla Bakıda xeyriyyə idarəsi açmış və atasının təlimini burada yaymışdır. Göründüyü kimi, Pensar kəndi hələ XIII əsrdə təsəvvüf mərkəzlərindən biri olmuşdur. Qədim məscidlər kimi Seyid Camaləddin türbəsinin dövrümüzə yalnız xarabalıqları gəlib çatmışdır. Yeni türbə bu xarabalıqlar üzərində qaldırılmışdır. Müxtəlif dövrlər, müxtəlif siyasi rejimlər insanların həyat tərzinə təsir etdiyi kimi, ərazini də tanınmaz dərəcədə dəyişdirə bilər. Amma olub keçənlərin məskən saldığı daha bir bina var və onu heç bir rejim, heç bir qüvvə dəyişə bilməz. Bu, yaddaşdır.

attendant of Sheikh Safi Ardabili. Professor Mashadikhanum Nemat writes that Seyid Jamaladdin dispatched his son, Seyid Saadulla, to Baku to spread his teaching in Shirvan. Stone plaques uncovered at the site of the former Health Centre's main courtyard in the Governor's Garden (now the Philharmonic Hall Garden) in Baku say that Seyid Saadulla set up a charitable institution in Baku, where he started spreading his father's teaching. Apparently Pensar was a centre of mysticism even back in the 13th century.

Ruins are all that remains of old mosques and shrines such as Seyid Jamaladdin's tomb. A new tomb was built over these ruins. Just as different times and different political regimes can have varying effects on the way people live, they can have the same effect on the landscape and render it virtually unrecognisable. However, there is one stronghold of the past that cannot be swayed by any regime or other force: memories.

تشير البروفيسور مشهدي خانم نعمت الى أن السيد جمال الدين أوفد ابنه الشيخ سعد الله الى باكو لنشر تعاليمه في شيروان. يتبين من الكتابات المنقوشة على الأحجار التي تم العثور عليها في حديقة دار الفيلهارمونيك في باكو أن الشيخ سعدالله فتح هيئة خيرية في باكو ونشر هنا تعاليم والده. كما يبدو أن قرية بينسر كانت من إحدى مراكز التصوف حتى في القرن الثامن عشر.

بلغت إيماننا هذه أنقاض ضريح السيد جمال الدين وبني الضريح الجديد على هذه الانقاض. ان يمكن للقرون والانظمة السياسية المختلفة ان تغير الأرض الى درجة لا تعرف مثل تأثيرها على نمط حياة الإنسان. لكن يوجد مبنى آخر قد سكنه الناس والأحداث لا يمكن لاي نظام وأية قوة أن يغيره وهي الذاكرة.

BALACA ŞAHAĞACI MƏSCİDİ (ASTARA RAYONU, BALACA ŞAHAĞACI KƏNDİ)
BALAJA SHAHAGAJI MOSQUE (BALAJA SHAHAGAJI VILLAGE, PROVINCE OF ASTARA)
مسجد بالاجا شاهاغاجي (منطقة أستارا، قرية بالاجا شاه أغاجي)

1992-ci ildə inşa edilmiş düzbucaqlı formada olan bu məscidin tikintisində bişmiş qırmızı kərpicdən və mişar daşından istifadə olunmuşdur. Sağ və sol tərəflərində hər biri 13 metr hündürlüyündə olan qoşa minarə ucalır.

Balaca Sahağacı kəndindəki məscid bir çox memarlıq elementlərinə görə Təngərüd kəndindəki Həzrət Əli məscidinə bənzəyir. Hər iki məscidin memarlığında nümunə olaraq Lənkerandakı həm Böyük, həm də Kiçik Bazar məscidləri əsas götürülmüşdür. Bununla belə, Balaca Şahağacı məscidinin üslubunda fərqli cəhətlər də az deyil. Burada, xüsusilə fasad

The rectangular mosque was built in 1992, using red fired brick and cut stone. It has two minarets, on the left and right, each rising 13 metres.

Balaji Shahagaji Mosque resembles Hazrat Ali Mosque in Tengerud village in a number of architectural respects. The design of both mosques follows the examples of the Boyuk and Kichik Bazar mosques in Lenkoran. Yet, the mosque in Balaja Shahagaji has many different features, too. It follows

بني المسجد المستطيل الشكل عام 1992 من الطوب و الحجر الصناعي. له منئذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 13 متراً في الناحيتين اليمنى و اليسرى للمسجد.

يشبه مسجد بالاجا شاه أغاجي مسجد حضرة علي في قرية تنجروود من حيث عدد كبير من العناصر المعمارية. وقد تم الاعتماد في فن عمارة كلا المسجدين على مسجدي بويوك بازار و كيجيك بازار بلنوران. مع ان مسجد بالاجا شاه

hissəsində tam olaraq simmetriya prinsipinə əməl olunmuşdur. Qarşı tərəfdən baxarkən diqqəti mərkəzdə yerləşən iki tağvari pəncərə, yan tərəflərdə iki giriş qapısı və kompozisiyanı tamamlayıb-qapayan iki gövdəsi və şərəfəsi dairəvi şəkildə həll olunmuş minarələr cəlb edir.

Şahağacı Astarada yetişən ağac növlərindən birinin adıdır. Belə fikir var ki, keçmişdə uca çinara "Şah ağac" deyirdilər. Bu adın kəndə nə vaxt verildiyi məlum deyil. Amma bu kənddə XII əsrə aid türbənin olması onun tarixinin qədimliyindən xəbər verir.

the principle of complete symmetry, especially on the outside. The front is dominated by two, focally set arched windows, two entrance doors at either side and the two minarets with circular balconies, which complete the overall composition.

Shahagaji (King Tree) is a kind of tree that grows in Astar. Legend has it that tall plane trees were once commonly referred to as "King Trees". It's not known when the village got this name, but the presence of a 12th-century tomb shows how old the place is.

أغاجي يتضمن خصائص تميزها عن المسجدين المذكورين. وتمت هنا، خاصة في الواجهة مراعاة مبدأ التماثل التام. وعند النظر إليه من الامام تلفت الاهتمام نافذتان مقوستان في الوسط والبابان في الجانبين والمنئذنتان الاسطوانية الشكل.

شاه أغاجي اسم احد انواع الاشجار في أستارا، اي كان السكان يسمون الدلب بشجرة « شاه أغاجي » في الماضي. ولا يعرف احد متى تم إطلاق هذا الاسم على القرية. لكن وجود ضريح عائد الى القرن الثاني عشر يدل على تاريخها القديم.

**MƏHƏMMƏD HƏNƏFİYYƏ MƏSCİDİ (ASTARA RAYONU, ƏRÇİVAN QƏSƏBƏSİ)
MUHAMMAD HANAFIYYA MOSQUE (ARCHIVAN SETTLEMENT, PROVINCE OF ASTARA)
مسجد محمد حنفيّة (منطقة أستارا، بلدة أرجيوان)**

Məhəmməd Hənəfiyyə məscidinin XV əsrdə tikildiyi güman edilir. Divarları bişmiş kərpicdən hörülmüş məscidin döşəməsi qırmızı kərpicdən, tavanı isə taxtadandır. Məscidin həyatində "Hüseyniyə" adlanan 80 kv. metrlik ayrıca bina var.

Bəzi mənbələrdə bu məscidin dəqiq olaraq 1499-cu ildə tikildiyi və böyük Azərbaycan hökmdarı Şah İsmayıl Xətəinin buradan keçərkən məsciddə namaz qıldığı iddia edilir. Bunu sübut edəcək tarixi dəlillər olmasa da, məscidin qədimliyi belə düşünməyə əsas verir. Azərbaycan ərazisində həm təbii fəlakətlər, həm də tez-tez baş verən müharibələrlə

The Muhammad Hanafiyya Mosque is thought to have been built in the 15th century. The mosque of red fired brick has a red brick floor and a wooden ceiling. The mosque's courtyard has a separate Husseinyya building, some 80 square metres in area.

Some sources say the mosque was built exactly in 1499 and claim that Shah Ismayil Khatai, a great Azerbaijani ruler, offered prayers at this mosque as he travelled through the land. Although there is no historic evidence to back this up, the old history of the mosque makes this credible. Very few mosques in Azerbaijan have survived six centuries, both due to natural disasters and

من المحتمل ان يعود تاريخ بناء مسجد محمد حنفيّة الى القرن الخامس عشر. وبني المسجد من الطوب وأرضيته من الطوب الأحمر وسقفه من الخشب. ويوجد في فناء المسجد مبنى منفرد مسمى بـ «الحسينية» يبلغ مساحته 80 متراً مربعاً.

تزعّم بعض المصادر أن تاريخ بناء هذا المسجد يصادف عام 1499 حيث أدى رئيس الدولة الأذربيجانية الكبير الشاه اسماعيل خطائي الصلاة فيه اثناء مروره من هنا. بالرغم من انعدام الأدلة التاريخية الدقيقة على ذلك تعطي عراقة المسجد اساساً للتأكيد بذلك. يوجد في أذربيجان عدد قليل من المساجد التي نجت من الكوارث الطبيعية والحروب

əlqədar olaraq çox az məscid var ki, inşa edildikdən sonra altı əsrə adlaya bilmişdir. Bu məscidin uzunömürlü olması Ərçivan camaatının dindarlığı, müqəddəs ocaqlara bağlılığı ilə izah oluna bilər. Məhəmməd ibn əl-Hənəfiyyə xəlifə Əli ibn Əbu Talib (ə) üçüncü oğlu olub və Ərçivan məscidinə də onun adının verildiyini düşünmək olar.

Sovet illərində məscid və onun həyatindəki Hüseyniyə binasından anbar və kitabxana kimi istifadə olunmuşdur. Yalnız 1990-cı ildə məscid, eləcə də Hüseyniyə binası yenidən təmir olunaraq dindarların istifadəsinə verilmişdir.

frequent wars. The fact that this mosque still remains could be explained by the devoutness of the Archivan people and their tendency to stay close to, and look after, their shrines. Muhammad ibn al-Hanafiyya was the third son of Caliph Ali ibn Abu Talib (P.B.U.H.) and is thought to be the person after whom the Archivan mosque is named.

During the Soviet era, the mosque and Husseinyya building in its courtyard were used as a warehouse and a library. It was only in 1990 that the mosque and Husseinyya were renovated and reopened for worship.

المتكررة و بلغتنا سليمة بعد ستة قرون. يمكن ربط سبب العمر الطويل لهذا المسجد بتقوى سكان أرجيوان وارتباطهم الوثيق بالعتبات المقدسة. معلوم أن محمدا ابن الحنفيّة كان ابنا ثالثا للخليفة علي ابن ابي طالب (رضي الله عنه) ولا يستثنى ان اسمه اطلق على هذا المسجد.

كانت السلطات السوفيتية قد حولت المسجد ومبنى «الحسينية» الموجود في فناءه الى مستودع و مكتبة. وقد تم تجديد المسجد و مبنى «الحسينية» عام 1990 وتم تسليمهما الى المؤمنين من جديد.

YARDIMLI CÜMƏ MƏSCİDİ (YARDIMLI ŞƏHƏRİ)
YARDIMLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (YARDIMLI)
جامع يارديملي (مدينة يارديملي)

Yardımlı şəhərinin Əsədabad məhəlləsində yerləşən Cümə məscidi 2008-ci ildə inşa edilərək möminlərin ixtiyarına verilmişdir. Məscidin hər birinin hündürlüyü 25 metr olan qoşa minarəsi var.

Cümə məscidinin inşasına qədər əhalinin böyük qismi şəhərin mərkəzində yerləşən köhnə məscidə gedirdi. Əslində, köhnə deyilən məscid də o qədər uzaq olmayan tarixdə tikilmişdi. Amma onun yerində tarixi daha uzaqlara, XIX əsrdən də əvvələ

The Juma Mosque in the Asadabad neighbourhood of Yardimli was built in 2008. The mosque has two minarets, each 25 metres high.

Before the Juma Mosque was built, most of the local people had been going to the old mosque in the centre of town. In fact, the so-called old mosque is not really all that old, but it does stand on the site of a much older mosque from the early 19th century.

بني الجامع الواقع في الحي السكني أسد أباد بمدينة يارديملي عام 2008 ووضع تحت تصرف المؤمنين. وللمسجد منذنتان بارتفاع كل منهما 25 متراً.

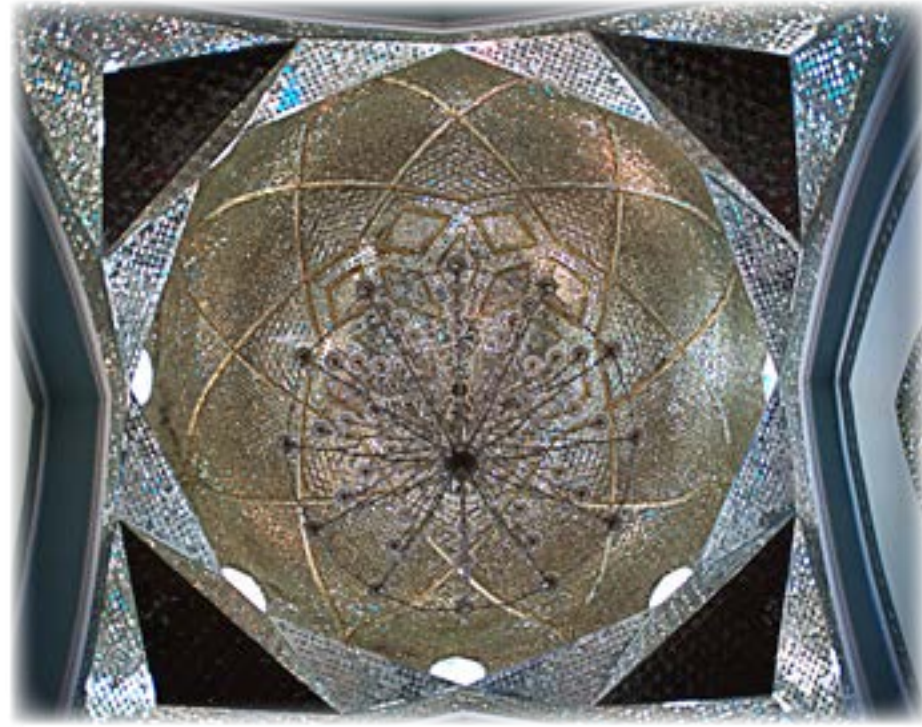
قبل بناء الجامع كان القسم الكبير للسكان يذهبون الى المسجد الواقع في وسط المدينة. و في الحقيقة كان هذا المسجد القديم قد بني على أنقاض مسجد آخر يعود تاريخه الى ما قبل القرن التاسع عشر. ونظراً لتحويله الى مستودع في العهد السوفييتي وإهماله

gedib çıxan başqa bir məscid olubmuş. Bu məscid Sovet dövründə anbar kimi istifadə edildiyindən və sonrakı illərdə tamamilə baxımsız qaldığından, demək olar ki, dağılmış vəziyyətdə idi. Bu səbəbdən Azərbaycanın müstəqilliyini bərpa etdiyi ilk ildən Yardımlı camaatı öz vəsaiti hesabına köhnə məscidin yerində yenisini tikmişdir. Uzun illər sonra Əsədabad məhəlləsində tikilən yeni, böyük məscid binası isə şəhərin həm görünüşünə, həm də gündəlik həyatına təsir edən mühüm hadisəyə çevrilmişdir.

The mosque had been used as a warehouse in Soviet times and subsequently became utterly unfit for use and was left in ruins. So as soon as Azerbaijan regained independence, the people of Yardimli all pitched in to finance construction of a new mosque in place of the old one. Years later the large new mosque in Asadabad has become a major landmark, affecting both the appearance of the town and the daily life of the people.

خلال السنوات اللاحقة أصبح المسجد على وشك الانهيار التام. ولهذا السبب بنى سكان يارديملي على نفقتهم مسجداً جديداً على أنقاض المسجد القديم في السنة الأولى من استعادة أذربيجان استقلالها. وأصبح مبنى المسجد الكبير الذي بني في حي أسد أباد بعد سنوات طويلة حدثاً هاماً يؤثر على مظهر المدينة وحياتها اليومية.

PERİMBEL MƏSCİDİ (YARDIMLI RAYONU, PERİMBEL KƏNDİ)
PERIMBEL MOSQUE (PERIMBEL VILLAGE, PROVINCE OF YARDIMLI)
مسجد بيريمبيل (منطقة يارديملي، قرية بيريمبيل)

Perimbel məscidi kəndin ən səfalı yerində - mənzerəli dağ yamacında inşa edilmişdir. 2000-ci ildə möminlərin istifadəsinə verilmiş məscidin 25 metrlik qoşa minarəsi var.

Binanın əsas hissəsi mişar daşından, minarələr və gümbəzin səkkiz pəncərədən ibarət aşağı hissəsi isə qırmızı kərpicdən hörülmüşdür. Fasad göy rəngin üstünlük təşkil etdiyi kaşı ilə bəzədilmişdir. Fasadın yuxarı hissələrində kaşı üzərində Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır. İbadət zalı daxili tağlı keçidlərlə sanki üç hissəyə bölünür. Tavanın gümbəz hissəsini büllur çilçiraq tutur.

The Perimbel Mosque is built in one of the village's beauty spots, on a mountainside with a fine view. The mosque, which opened in 2000, has two 25-metre tall minarets.

The main part of the building is built of cut stone, while the minarets and lower part of the eight-windowed dome are made of red brick. The facade is inlaid with mainly blue glazed brick. Ayats from the Holy Koran are inscribed on the glazed brick inlays on the upper facade. Arched passages seem to divide the prayer hall into three sections. A crystal chandelier hangs from the dome.

بني مسجد بيريمبيل في مكان خلاب المنظر للقرية على سفوح الجبل. تم تسليمه لعبادة المؤمنين عام 2000 وله منذنتان.

بني الجزء الرئيسي للمبنى من الحجر الصناعي و المنذنتان والجزء الأسفل للقبة المتكونة من 8 نوافذ من الطوب الأحمر. تمت زخرفة الواجهة ببلاطات زرقاوية اللون. كتب عليها الآيات القرآنية. أما المصلى فكأنه ينقسم الى ثلاثة أقسام بواسطة أروقة مقوسة. وعلق الثريا من البلور من السقف تحت القبة.

Deyilənlərə görə, "Perimbel" tayfa adıdır. Bütün kənd camaatının cəddi IX əsrdə burada yurd salmış iki nəfər imamzadə övladına bağlanır və ona görə də bu kəndin hər bir köklü sakini seyid sayılır. Rəvayətə görə, kəndin təməlini İmam Zeynalabidin (ə) iki nəvəsi qoymuşdur. Perimbeldə hər həyətdə bir bulaq var, amma kəndin "Göz narı" adlanan əfsanəvi bulağı bütün Azərbaycanda dillər əzbəridir. Kəndi məşhurlaşdıran məqamlar həddən artıq çoxdur və 2000-ci ildə bunların sırasına biri də əlavə olundu: kəndin Cümə məscidi.

"Perimbel" is said to be the name of a tribe. All the villagers are thought to trace their lineage to two descendants of an Imam, hence they are all considered Seyids (descendants of the Prophet). Legend has it that the village was founded by two grandchildren of Imam Zeynalabdin (P.B.U.H.). There's a spring in every neighbourhood of Perimbel, but the legendary spring named "Goz nari" is famous across Azerbaijan. The village is famed for a great many other things too, including since 2000 the new Juma Mosque.

يؤكد بعض الناس أن اسم «بيريمبيل» هو اسم طائفة. يزعم أن أجداد سكان القرية كلهم لهم علاقة مباشرة بسيدتين عاشتا هنا في القرن التاسع. ولهذا السبب يعتبرون كل ساكن اصلي لهذه القرية سيداً. يروى ان حفيدين من احفاد الإمام زين العابدين قد وضعوا حجر الأساس للقرية.

يوجد ينبوع في كل فناء في هذه القرية، لكن ينبوع «رمان العين» الاسطوري للقرية اشتهر في ازربيجان كلها.

BİLƏSUVAR CÜMƏ MƏSCİDİ (BİLƏSUVAR ŞƏHƏRİ)
BILESUVAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BILESUVAR)
جامع بيله سوار (مدينة بيله سوار)

1992-ci ildə tikilmiş Bilesuvar şəhəri Cümə məscidinin ibadət zalı iki yərə, kişilər və qadınlar üçün hissələrə bölünmüşdür. Gumbəzinin diametri 8 metrdir. Hər biri 15 metr hündürlüyündə olan qoşa minarəsi var. Məscidin heyətində iki gumbəzli mədrəsə binası da inşa edilmişdir.

Bilesuvar Cümə məscidi düzbucaqlı formada tikilmişdir. Lakin elə ilk baxışdan bu məscid kompleksinin memarlığında əsas həndəsi prinsipin dairə olduğunu aydın şəkildə görə bilərik. Həm məscidin, həm ondan arxada iki mədrəsə binasının dəmir təbəqəylə örtülmüş gumbəzləri, eləcə də

The Juma Mosque in Bilesuvar was built in 1992. Its prayer hall is split into men's and women's sections. The mosque has a dome with a diameter of eight metres and two 15-metre high minarets. The mosque's courtyard also has a two-dome Madrasa.

Although the Juma Mosque in Bilesuvar is rectangular, even a cursory glance reveals that the main geometric theme of the design is the circle. The steel-covered domes of both the mosque and the Madrasa behind it and the round tips of the minarets,

يُنقسم جامع مدينة بيله سوار الذي بني عام 1992 إلى الجزئين: للرجال وللنساء. قطر القبة 8 أمتار. له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 15 متراً. كما بنيت مدرسة ذات قبتين في فناء المسجد.

بني مسجد بيله سوار بشكل مستطيل. لكن يمكننا ان نشاهد عند النظرة الأولى أن المبدأ الهندسي الرئيسي لفن عمارة مجمع المسجد هو الدائرة. إن قبة المسجد وقبتي مدرستين مغطى سطحهما بألواح من الحديد في مؤخرة المسجد وكذلك قبتي المنذنتين

minarələrin yumru qübbələri, həmçinin giriş qapılarının yarımdairəviliyi sanki məscid binasının düzbucaqlı formasını görünməz edir. Məscidin mərkəz gumbəzinin aşağı hissəsində səkkiz pəncərə açılır və burada səkkizlik anlamının yaranmasına baxmayaraq, bu hissə də səkkizguşə şəklində deyil, dairə formasında həll olunmuşdur. İbadət zalı da dairə şəklindədir. Hər bir şey dairə daxilindədir. Əslində, səkkizguşə də iki dörbucaqlıdan ibarət olub ümumilikdə dairə yaradır. Dairə hər şeyi tamamlayır, hər zaman və hər yerdə bir mərkəz nöqtəni nəzərdə tutur.

followed by the semi-circular shape of the entrance doors, seem to make the rectangular form of the mosque quite invisible. Eight windows are cut into the lower part of the mosque's central dome and, albeit the concept of eight is clearly pursued here, this part is designed as a circle, not an octagon. The prayer hall is also round. Everything is inside a circle. In fact, an octagon is essentially a circle as it consists of two squares. The circle completes everything and there's a central point at any time and any place in the circle.

الاسطوانية، بالإضافة إلى الأبواب نصف الدائرة وكأنها تخفي الشكل المستطيل لمبنى المسجد. تفتتح ثماني نوافذ في أسفل القبة الرئيسية للمسجد وإنها أيضا على شكل دائري وليس على شكل ثماني الزوايا. والمصلى أيضا دائري الشكل. وكل شيء هنا داخل دائرة. إن الدائرة تكمل كل شيء وتستهدف نقطة مركزية واحدة في كل مكان و زمان.

274

BAĞBANLAR MƏSCİDİ (BİLƏSUVAR RAYONU, BAĞBANLAR KƏNDİ)
BAGBANLAR MOSQUE (BAGBANLAR VILLAGE, PROVINCE OF BILESUVAR)
مسجد باغبانلار (منطقة بيله سوار، قرية باغبانلار)

Bağbanlar məscidi 1993-cü ildə inşa olunmuşdur. Mişar daşı və qırmızı kərpicdən tikilmiş məscidin minarəsi onun damında yerləşir. Bağbanlar kənd məscidinin bir o qədər də zəngin olmayan memarlıq elementləri funksional və sırf praktik əhəmiyyət daşıyır. Bununla belə, sadəlik özü də məscidə xüsusi yaraşlıq gətirir. Məscidin quruluşunda hər detal real funksional mənə daşıyır. Buna misal olaraq ibadət zalının qadınlar və kişilər üçün şöbələrinin daşdan hörülmüş arakəsmə ilə bir-birindən ayrıldığını göstərmək olar.

The Bagbanlar Mosque was built in 1993. The mosque has a minaret of cut stone and red brick on its roof. The mosque's architectural elements are not excessive in number and have a solely functional and practical role. Yet the visible simplicity adds a special appeal to the mosque's appearance. Every single structural detail of the mosque is about function; for instance, the cut-stone partition that divides the prayer hall into two – the men's and women's sections.

بني مسجد باغبانلار عام 1993. تقع المئذنة المبنية من الحجر الضعاعي والطوب الأحمر على سطح المسجد. ان العناصر المعمارية غير الغنية للمسجد تحمل أهمية وظيفية وعملية بحتة. مع ان البساطة تزيد بحد ذاتها من جمال المسجد. ان كل جزء في الفن المعماري للمسجد يحمل معنى وظيفيا واقعيًا. والمثال على ذلك هو انفصال الجزئين الرجالي والنسائي عن بعضهما البعض بالحاجز المبنى من الحجر.

275

sirvan
SHIRVAN

شیر و ان

278 ŞAMAXI CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞAMAXI ŞƏHƏRİ) SHAMAKHI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHAMAKHI) جامع شماخي (مدينة شماخي)

Şamaxı Cümə məscidi 743-cü ildə inşa edildikdən sonra İslam dininin Azərbaycanda, ümumiyyətlə, regionda yayılması prosesi sürətlənmiş və xalqımızın tarixində yeni bir mərhələ başlamışdır. Bu baxımdan istər dini-mədəni, istər sosial-iqtisadi, istərsə də siyasi-ideoloji sahədə yeni mərhələnin başlanğıcı sayılan Şamaxı Cümə məscidinin həm Azərbaycan, həm də İslam tarixində xüsusi yeri və əhəmiyyəti var.

1859 və 1902-ci illərdə baş vermiş zəlzələlərdən ciddi ziyan çəkdiyi üçün memarlar Ziverbəy Əhmədbəyov və İosif Ploşkonun layihəsi əsasında bərpa olunmuş Cümə məscidi 1918-ci ilin mart soyqırımı zamanı erməni daşnaq-bolşevik hərbi birləşmələri tərəfindən yandırılaraq dağıdılmışdır. Əslində, Allah

After the Shamakhi Juma Mosque was built in 743, Islam began to spread more quickly in Azerbaijan and the region as a whole and Azerbaijan's nation moved into a new phase. In this respect, the Shamakhi Juma Mosque has a special role in the history of Azerbaijan and of Islam, as it is considered the starting point of a new age in either religious and cultural, or social and economic, or even political and ideological affairs.

The Juma Mosque was severely damaged in earthquakes in 1859 and 1902. It was restored based on designs by architects Ziverbey Ahmedbeyov and Jozef Plosko. The restored mosque, however, was set on fire and destroyed by Armenian Dashnak and Bolshevik troops during the March 1918

بعد بناء جامع شماخي عام 743 بدأ الاسلام ينتشر بسرعة فائقة في اذربيجان و المنطقة على وجه العموم وبدأت مرحلة جديدة في تاريخ شعبنا. ومن هذا المنطلق يكتسب جامع شماخي الذي يعتبر بداية مرحلة جديدة سواء في المجال الديني الحضاري او الاجتماعي الاقتصادي او السياسي الايديولوجي أهمية خاصة ومكانة مرموقة في تاريخ اذربيجان والاسلام على حد سواء.

إن مسجد شماخي الذي تكبد خسائر كبيرة من جراء الزلزال الذي ضرب المدينة عام 1859 و عام 1902 قد تم تجديده على أساس تخطيط المعمارين زيور بك أحمدبیکوف ويوسف بلوشكو لكن الجماعات المسلحة الطاشناقية الأرمنية والبلشفية أحرقت ودمرت المسجد في سير مجزرة شهر مارس- آذار

evinə pənah gətirmiş günahsız insanların - uşaqların, qadınların və yaşlıların - məscidlə birlikdə yandırılması təkəcə bütün insanlığa qarşı yönəlmiş qəddar cinayət deyildi, həm də milli və dini kimliyimizə, tarixi irsimizə və getdikcə formalaşmaqda olan milli özünüdərk prosesinə məqsədli şəkildə vurulmuş zərbə idi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2009 və 2013-cü illərdə imzaladığı müvafiq sərəncamlara əsasən, Cümə məscidi Dövlət tarix-memarlıq abidəsinin bərpası üçün Prezidentin Ehtiyat Fondundan vəsait ayrılmış, eyni zamanda, dövlət başçısı bir neçə dəfə Cümə məscidinə gedərək bərpa və yenidənqurma işləri ilə yaxından tanış olmuşdur. 17 may 2013-cü ildə Prezident cənab İlham Əliyev və Qafqazın bütün din xadimlərinin iştirakı ilə Şamaxı Cümə məscidinin möhtəşəm açılış mərasimi keçirilmişdir.

Minarələrinin hündürlüyü 36,4 metr olan məscidin giriş, orta böyük, həmçinin, sağ və sol günbəzləri nəfis şəkildə bərpa olunmuşdur. Böyük günbəz yenidənqurmada sonra xüsusi görkəm almışdır. Eyni vaxtda 1500 nəfər ibadət edə biləcəyi məscidin həyatında əsaslı abadlıq işi görülmüş, iki hovuz inşa edilmiş, 6 qalereya yaradılmışdır. Məsciddə konfrans salonu, yardımçı otaqlar və zəngin kitabxana dindarların istifadəsinə verilmişdir.

Bu məscidin bərpası Azərbaycan xalqı, o cümlədən dindarlarımız üçün təkəcə ibadət evinin yenidən qurulması deyil, həm tariximizin, həm milli irsimizin, həm də milli təfəkkürümüzün qorunması deməkdir. Azərbaycan Prezidentinin tarixi irsimizə, milli-mənəvi dəyərlərimizə münasibəti, eləcə də bu sahədə qətiyyətli mövqeyi və həyata keçirdiyi ardıcıl tədbirlər onu deməyə əsas verir ki, bu möhtəşəm məscid yenə də Azərbaycanın, ümumiyyətlə, bütün Qafqazın ən böyük dini mərkəzlərindən birinə çevriləcəkdir.

mass slaughter. Burning innocent people – children, women and old people – who had taken refuge in a house of Allah, together with the mosque, is not only a gruesome crime against humanity, but also a deliberate, ill-minded blow to our national and religious identity, our heritage and the national consciousness that was gradually forming.

The President of the Azerbaijan Republic, İlham Aliyev, issued decrees in 2009 and 2013 to allocate money from the President's Reserve Fund to the restoration of the Juma Mosque State Historic and Architectural Monument. The President personally visited the mosque several times to review and inspect the progress of work. On May 17, 2013, President İlham Aliyev, with all the chief clergymen of the Caucasus in attendance, led the grand opening ceremony of the Shamakhi Juma Mosque. The entrance, the large central dome, the domes to left and right and the 36.4-metre minarets were restored with care. The large dome is remarkable after the restoration. The mosque can admit up to 1,500 congregants at a time. Its courtyard has been significantly improved, with the addition of two pools and six galleries. The mosque also has a conference room, auxiliary rooms and a big library.

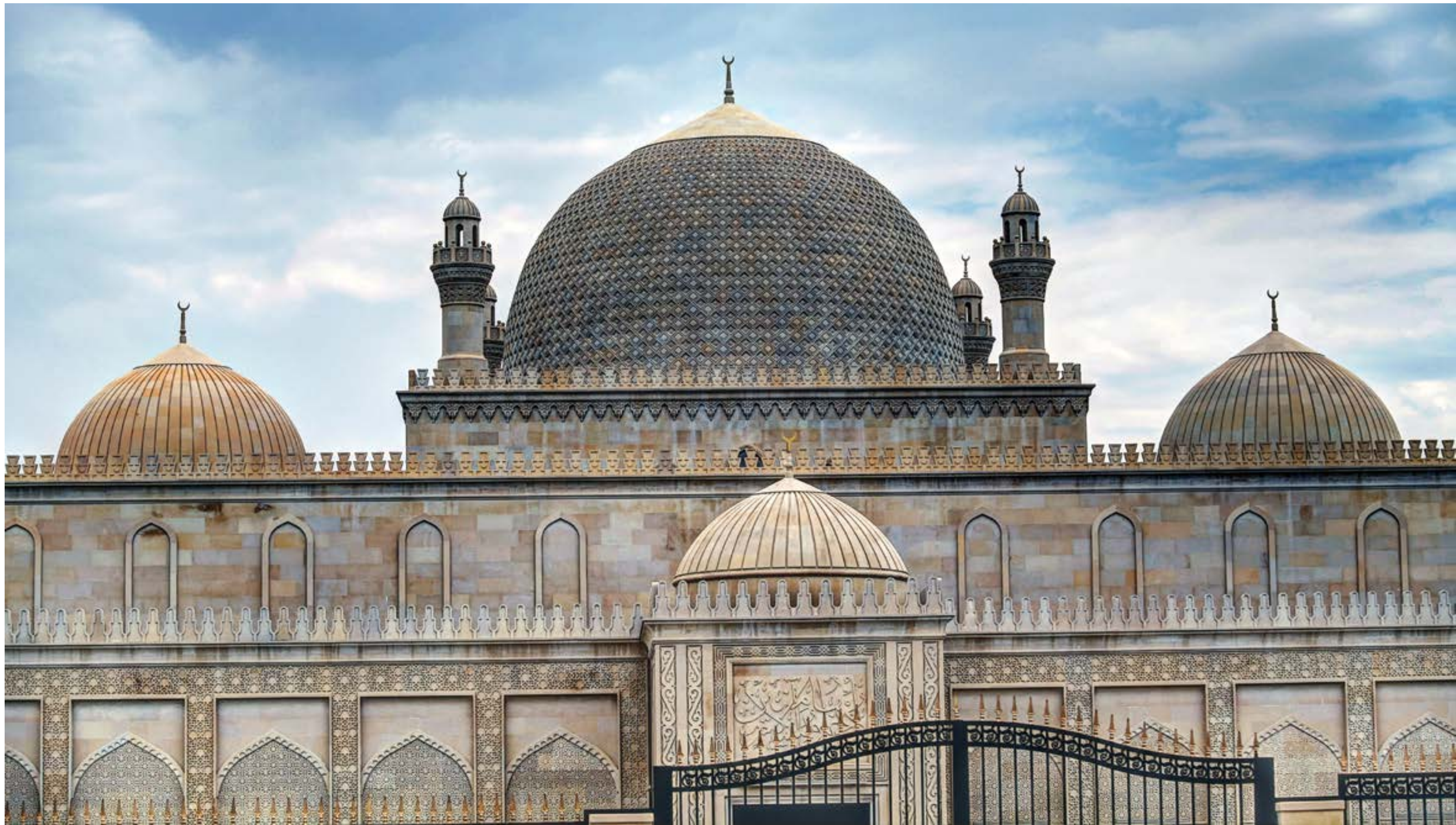
Reconstruction of this particular mosque is not only the restoration of a place of worship for the people of Azerbaijan, including mosque-goers, but also signifies the preservation of our history, national heritage and national identity. The President's tireless endeavours to protect our historic heritage and our nation's moral values, his unwavering, firm stance and consistent efforts to this end lead us to believe that this remarkable mosque will become one of the largest centres of religion in Azerbaijan and even in the whole Caucasus.

عام 1918. وفي الحقيقة إن إحراق الناس الايرياء المختفين في بيت الله من الأطفال والنساء والمسنيين مع المسجد ليس فقط جريمة همجية ضد الانسانية كلها بل وكانت ضربة ألحقت بشكل هادف بهويتنا القومية والدينية وتراثنا التاريخي ومسار الوعي القومي الذي بدأ يتشكل لتوه انداك.

بناء على المرسومين اللذين أصدرهما الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف عام 2009 و عام 2013 تم تخصيص أموال من صندوق احتياطي الرئيس لإعادة بناء الجامع - هذا الاثر التاريخي المعماري الحكومي وفي نفس الوقت زار الرئيس اكثر من مرة الجامع حيث تقعد أعمال إعادة البناء والتجديد. وفي 17 مايو- أيار أقيمت مراسم الافتتاح المهيب لجامع شماخي بحضور فخامة الرئيس إلهام علييف وزعماء الديانات في كل القوقاز.

تمت بشكل نفيس إعادة بناء المسجد الذي يبلغ ارتفاع مآذنها 36,4 متر وكذلك كل القباب. تغير مظهر القبة الكبير الى درجة كبيرة بعد إعادة البناء. وفي نفس الوقت جرت أعمال التعمير الشامل في فناء المسجد الذي يتسع لـ 1500 مصل حيث تم إنشاء حوضين للماء و6 صالات. كما دخلت حيز الاستفاده في المسجد قاعة المؤتمرات والحجرات المساعدة و المكتبة.

إن إعادة بناء هذا المسجد لا يعنى بالنسبة للشعب الأذربيجاني بمن فيهم المؤمنون مجرد تجديد مسجد بل ويعني حفظ وصيانة تاريخنا وتراثنا القومي وفكرنا القومي على حد سواء. إن موقف الرئيس الأذربيجاني من تراثنا التاريخي وقيمنا القومية والاخلاقية وكذلك التدابير والاجراءات التي يقوم بها يعطينا الأساس للتأكيد بأن هذا المسجد المهيب سيتحول من جديد الى أحد أكبر المعالم الدينية لأذربيجان خاصة وكل القوقاز عامة.

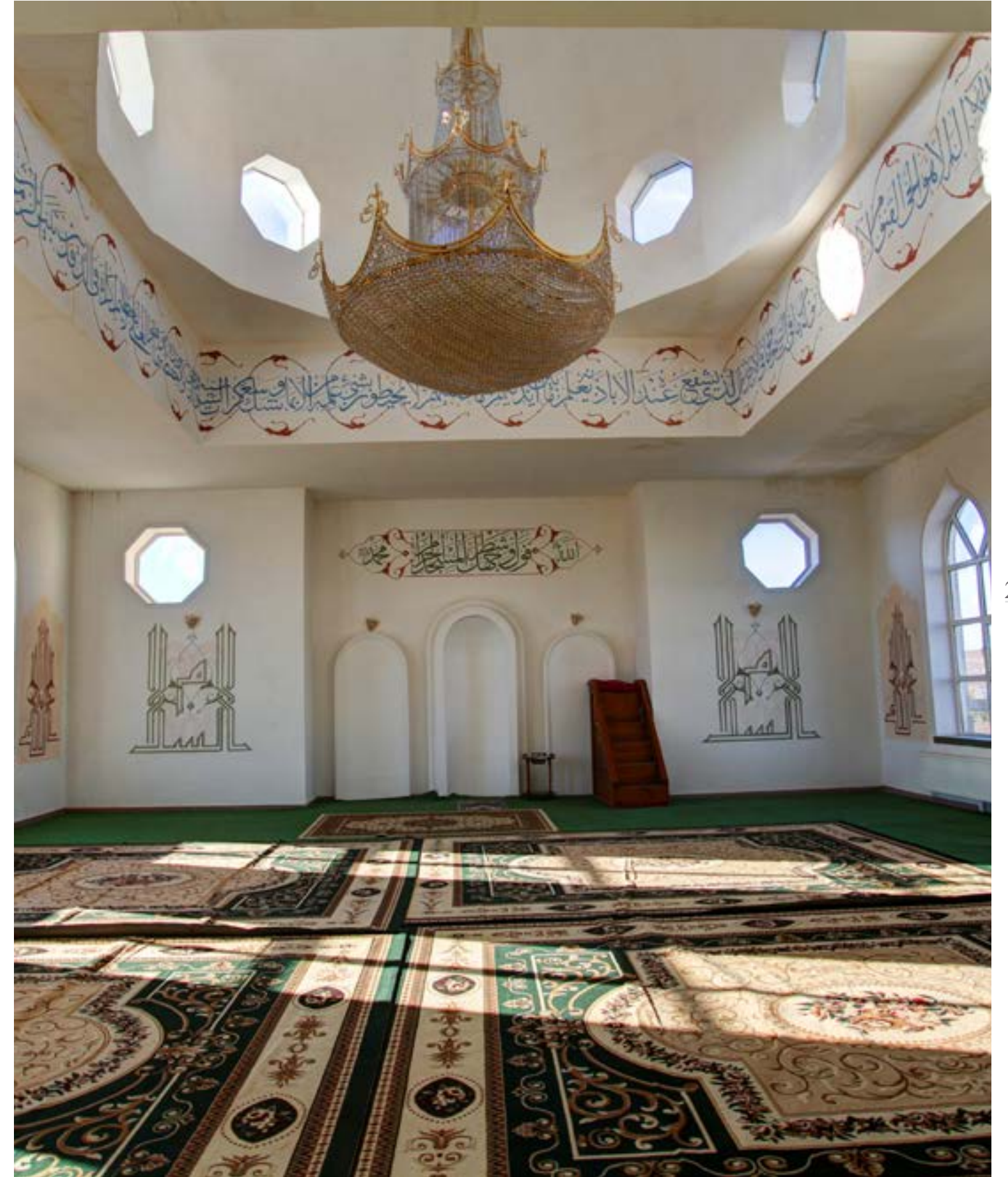
284

HEYDƏR MƏSCİDİ (QOBUSTAN ŞƏHƏRİ)
HEYDAR MOSQUE (GOBUSTAN)
مسجد حيدر (مدينة قوبوستان)

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin adını daşıyan Qobustan şəhəri, Heydər məscidi 1990-cı illərin əvvəllərində inşa olunmuşdur. Qəzalı vəziyyətə düşən məscid 2006-cı ildə sökülmüş, yerində daha yaraşığı ibadət ocağı ucaldılmışdır. Müasir və sadə memarlıq üslubunda inşa edilmiş məscidin 1 şərəfəli minarəsi, yardımçı otağı, qadın və kişilər üçün ayrılmış ibadət zalı və dəstəməzhanası var. Məscidin həyəti 2,2 hektardır. İbadət ocağında eyni vaxtda 350-400 nəfər namaz qıla bilər.

The Heydar Mosque in Gobustan, dedicated to the National Leader of Azerbaijan Heydar Aliyev, was built in 1990. The mosque deteriorated to a near-ruinous state and was demolished in 2006. A new, grander mosque was built in its place. Architecturally contemporary yet elegantly simple in style, the mosque has one minaret with a balcony, an auxiliary room, men's and women's sections and an ablutions room. The mosque's courtyard is 2.2 hectares. The mosque can admit up to 350-400 people at a time.

بني مسجد حيدر في قوبوستان يحمل اسم الزعيم القومي للشعب الأذربيجاني حيدر علييف في أوائل التسعينات من القرن الماضي. لقد هدم المسجد الذي كان على وشك الانهيار عام 2006 وبني على أنقاضه مسجد أكثر جمالاً وروعة من سابقه. وللمسجد الذي بني بأسلوب معماري معاصر وبسيط منئذ ذات شرفة وحجرة مساعدة واحدة ومصلى للرجال ومكان للوضوء. مساحة فناء المسجد 2.2 هكتار. يتسع المصلى لـ 350-400 شخص.

285

İMAMZADƏ MƏSCİDİ (ŞAMAXI ŞƏHƏRİ)

IMAM-ZADEH MOSQUE (SHAMAKHI)

مسجد إمامزاده (مدينة شماخي)

1370-ci ildə tikildiyi güman edilən İmamzadə məscidinə 1910-1917-ci illərdə tanınmış memarımız Zivərbəy Əhmədbəyov tərəfindən sayca dördüncü dəfə quruluş verilmişdir. Lakin cəmi bir il sonra, 1918-ci ilin martında erməni-bolşevik hərbi dəstələri məscidi ora pənah gətirmiş insanlarla birlikdə yandırmışlar.

1991-ci ildə yenidən bəpə olunmuş ibadət evində eyni vaxtda 300 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Məscidin İmamzadə adlandırılmasının səbəbi dördüncü

The original Imam-zadeh Mosque is thought to have been built in 1370. The mosque was reconstructed for the fourth time by the renowned architect Ziverbey Ahmedbeyov in 1910-17. But just a year later, in March 1918, Armenian Bolshevik troops burned the mosque down with the congregants locked in.

The mosque was restored in 1991 and can admit up to 300 people at a time. It is named the Imam-zadeh after Allama Seyid Muhammad Saleh al-Mudarris, one of the

كان المعمار الأذربيجاني زيور بك أحمدبكيكوف قد قام خلال سنوات 1910-1917 بأعمال التجديد للمرة الرابعة في مسجد إمامزاده الذي ينسبون تاريخ بنائه الى عام 1370 تقريباً. لكن بعد سنة واحدة وبالتحديد في شهر مارس- آذار عام 1918 أحرقت الجماعات المسلحة الأرمنية والبلشفية هذا المسجد مع الناس الذين وجدوا فيه المأوى لهم.

تتوفر في المسجد الذي أعيد بناؤه عام 1991 كل الظروف اللازمة لأداء 300 شخص صلاتهم في آن واحد. أما سبب تسمية المسجد باسم إمامزاده فيعود

İmam Zeynalabdinin (ə) övladlarından biri - Əllamə Seyid Məhəmməd Saleh əl-Müdərrisin burada dəfn edilməsidir.

Əfzələddin Xaqani, İmaməddin Nəsimi, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Ələkbər Sabir kimi böyük şairlər yetişdirmiş Şamaxı həm də tarixi abidələri və dini məbədləri ilə məşhurdur. Şamaxıda və ətraf kəndlərində yaşı yüz illiklərlə ölçülən çoxsaylı məscidlər bu gün də qalmaqdadır. Onlardan biri də məhz Şamaxı şəhəri İmamzadə məscididir.

descendants of the fourth Imam Zeynalabdin (P.B.U.H.).

Shamakhi is known both as the place of birth and education of a great many poets, including Afzaladdin Khagani, Imamaddin Nasimi, Seyid Azim Shirvani and Mirza Alakbar Sabir, and for its historic monuments and temples. Centuries-old mosques still remain quite well-preserved in Shamakhi and the surrounding villages, one of which is the Imam-zadeh Mosque.

الى دفن العلامة سيد محمد صالح المدرس أحد أولاد الإمام الرابع زين العابدين عليه السلام هنا.

إن أرض شماخي التي انجبت شعراء كبار أمثال أفضل الدين خاقاني وعماد الدين نسيمي وسيد عظيم شيرواني وميرزا علي أكبر صابر تشتهر أيضاً بمعالمها التاريخية والدينية. ولا يزال يبقى في شماخي والقرى الواقعة في ضواحيها عدد كبير من المساجد التي يقدر عمرها بمئات السنين.

MEYSƏRİ MƏSCDİ (ŞAMAXI RAYONU, MEYSƏRİ KƏNDİ)
MEYSAR MOSQUE (MEYSAR VILLAGE, PROVINCE OF SHAMAKHI)
مسجد ميسري (منطقة شماخي، قرية ميسري)

Meysəri dağının ətəyində yerləşən eyni adlı kənddə 1993-cü ildə mişar daşından tikilmiş məscidin ibadət zalı 100 kv. metrdir. On dörd metr hündürlüyündə tək minarəsi var. Dairəvi gümbəzin səkkizguşəli alt hissəsində səkkiz gözlük pəncərə açılır.

Bu kiçik ölçülü, səliqəli məscid həm kəndlə, həm də kəndin yerləşdiyi ətraf təbiətlə o qədər uyğunlaşır ki, sanki onu insan əli yox, təbiətin özü yaratmışdır. Giriş qapısı tağvari formadadır. Amma qapının ölçüsü o qədər də vacib deyil, əsas bu qapıdan hara daxil olmaqdır. Məscidin böyüklüyü hər şeydən əvvəl orada ibadət edən insanların niyyətinin düzgünlüyü və imanının kamilliyi ilə ölçülür.

The mosque was built in 1993 in the village of Meysar, which lies at the foot of a mountain of the same name. Made of cut stone, the mosque has a 100-square metre prayer hall and a four-metre high minaret. Eight windows are cut into the octagonal lower part of the circular dome.

This small, neat mosque fits perfectly in both the village and the environment, as if it were a natural continuation of the landscape, not a man-made feature. The entrance door is arched. It's not the size of the door that matters, it's where it leads. The stature of any mosque is measured, above all, by how pure the intentions and how strong the faith of the congregants are.

إن مساحة المسجد المبني من الحجر الصناعي عام 1993 في القرية الحاملة لنفس الاسم والوقعة في سفوح جبل ميسري تبلغ 100 متر مربع. له منذنة واحدة بارتفاع 14 متراً. تفتح نافذة من ثمانية عيون في الجزء الأسفل ذي ثمانية الزوايا للقبة الدائرية الشكل.

لقد تم انسجام بناء هذا المسجد الصغير الحجم والجميل مع القرية و الطبيعة الى درجة وكأنها خلقت من قبل الطبيعة و ليس بيد الانسان. بابه مقوس. نعتقد انه لا اهمية لكبر او صغر المسجد. المهم هو كمال الإيمان و النية الصافية.

290

MƏDRƏSƏ MƏSCİDİ (ŞAMAXI RAYONU, MƏDRƏSƏ QƏSƏBƏSİ)
MADRASA MOSQUE (MADRASA SETTLEMENT, PROVINCE OF SHAMAKHI)
مسجد مدرسه (منطقة شماخي، قسبة مدرسه)

Mədrəsə qəsəbə məscidi 1995-ci ildə daş və bişmiş kərpicdən inşa edilmişdir. Həyətyanı sahəsi 1200, daxili sahəsi 270 kv. metrdir. Üç mərtəbəlidir. Qadınlar üçün üçüncü mərtəbədə 45 kv. metrlik ibadət otağı ayrılmışdır. 27 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

Mədrəsə Şamaxının qədim kəndlərindən biridir.

The Madrasa village mosque was built in 1995, using cut stone and fired brick. The courtyard covers 1,200 square meters, while the interior is 270 square metres. The mosque has three floors with a 45-square metre women's prayer room on the third floor. The mosque has a 27-metre high minaret.

Madrasa is one of Shamakhi's oldest villages.

بني مسجد مدرسه عام 1995 من الحجر والطوب. المساحة العامة 1200 متر مربع، مساحة المصلى 270 متر مربع. يتكون من ثلاثة طوابق. خصصت للنساء حجرة العبادة في الطابق الثالث تبلغ مساحتها 45 متر مربع. له منذنة بارتفاع 27 متراً.

مدرسه من احدى القرى القديمة فى شماخي. توجد

291

Burada tarixi məscidlər və zəngin Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan Alban kilsəsi var. Ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarında tikilmiş bu məscidin yerində əvvəllər də köhnə məscid olmuşdur. Məscidə gələn dindarlardan sayının çoxluğuna görə onun yerində yenisini tikmək zərurəti yaranmışdır. Hazırda məscidin ibadət zalında 300 nəfərə qədər dindarlardan namaz qılması üçün bütün şərait yaradılmışdır.

It has historic mosques and an Albanian church, a proud and integral element of Azerbaijan's rich culture. The mid-1990s mosque stands on the site of an older mosque, which was replaced by the new one as the congregation grew and expanded. The mosque can now admit up to 300 people at a time.

فيها المساجد التاريخية والكنيسة الألبانية التي هي جزء من الحضارة الأذربيجانية الغنية. وبني هذا المسجد على أنقاض مسجد قديم في منتصف التسعينات من القرن الماضي نظراً لكثرة عدد المصلين. ويتسع المسجد الجديد لـ 300 مصلى.

ƏBÜLFƏZL-ABBAS MƏSCİDİ (GÖYÇAY ŞƏHƏRİ)
ABULFAZL-ABBAS MOSQUE (GOYCHAY)
مسجد ابو الفضل عباس (مدينة كوكجاي)

Yuxarı məscid kimi tanınan Əbülfəzl-Abbas məscidi 1902-ci ildə tikilmişdir. Həyəti 500, daxili sahəsi 360 kv. metrdir. İbadət zalının hündürlüyü 7 metrdir. 2 metr hündürlüyündə olan mehrabı taxça formasında divarın içində yerləşdirilmişdir. Məscid divarının ön hissəsində "Allah, Məhəmməd, Əli, Fatimə, Həsən, Hüseyin" sözləri yazılmışdır. Qövsü formalı pəncərələri var. Əsas tikinti materialı kimi qırmızı kərpicdən istifadə olunmuşdur.

Göyçay şəhərində, uca çınarların arasında yerləşən bu məscidin layihəsini Azərbaycanın

The Abulfazl-Abbas Mosque, known as the Upper Mosque, was built in 1902. The courtyard covers 500 square metres and the interior is 360 square metres. The prayer hall is seven metres high. The arched, two-metre high Mihrab is set in an alcove in the wall. The words "Allah, Muhammad, Ali, Fatima, Hassan, Hussein" are inscribed on the front wall of the mosque. The windows are arched. Red brick was used as the main construction material.

This mosque in the city of Goychay, set amid soaring plane trees, was designed by Azer-

بني مسجد ابو الفضل عباس المعروف باسم «يوخاري مسجد» عام 1902. مساحة فناءه 500 متر مربع ومساحة المصلى 360 متر مربع وارتفاع المصلى 7 أمتار. تم تركيب المحراب بارتفاع مترين داخل الحائط. كتب على الجانب الأمامي لجدار المسجد «الله، محمد، علي، فاطمة، حسن، حسين». له نوافذ مقوسة. استخدم الطوب الأحمر كمادة أساسية للبناء.

وضع تصميم هذا المسجد الواقع بمدينة كوكجاي بين أشجار الدلب المرتفعة من قبل زيور بك أحمدبكيوف

ilk ali təhsilli mühəndis-məmarı Zivərbəy Əhmədbəyov vermişdir. Binanın fasadının həddən artıq zəngin kompozisiyaya malik üzlüyünü təsviri sənət nümunəsi adlandırmaq olar. Burada bütün hündəsi fiqurlar iştirak edir. Kərpiclərin əsas divar səthindən çıxıntıları vasitəsilə daire, kvadrat, düzbucaq, üçbucaq, konus təsvirləri alınır. Qırmızı, yaşıl, göy rənglərlə boyanmış bu fiqurlar dörd düzbucaq və dörd dairəvi pəncərələrin ətrafını simmetrik tərzdə tərtibləyir.

Yuxarı məscid Azərbaycanda 17 məsciddən birdir ki, Sovet illərində də fəaliyyət göstərmişdir.

baijan's first university qualified engineer and architect, Ziverbey Ahmedbeyov. The building's facade is decorated with a fine, intricate composition and could easily be termed a great example of fine art. It features all geometric forms. Protruding bricks form circles, squares, rectangles, triangles and cones on the wall's surface. These shapes, painted red, green and blue, build up symmetrical patterns around four rectangular and four circular windows.

The Upper Mosque is one of the 17 mosques of Azerbaijan that remained open for worship during the Soviet years.

أول مهندس معماري أذربيجاني حامل شهادة التعليم العالي. يمكن تسمية لوح واجهة المبنى المتميز بالتأليف الغني نموذجاً للفن التصويري. وتتشترك هنا كل الصور الهندسية. تخرج أطراف الطوباط الى الأمام من سطح الجدار الرئيسي لتشكل صوراً للدائرة والمربع والمستطيل والمخروط. وتقوم هذه الصور المطلية بالألوان الأحمر والأخضر والأزرق بترتيب متماثل لأطراف أربع نوافذ مستطيلة وأربع نوافذ دائرية.

ان يوخاري مسجد هو واحد من اصل 17 مسجداً في أذربيجان قد عمل خلال سنوات الحكم السوفيتي أيضاً.

294 **MƏRKƏZİ MƏSCİD (GÖYÇAY ŞƏHƏRİ)**
CENTRAL MOSQUE (GOYCHAY)
مسجد مركزي (مدينة كوجاي)

Mərkəzi məscidin tikintisinə 1898-ci ildə başlanılmış, 1906-cı ildə istifadəyə verilmişdir. Məscidin təxminən 500 nəfərlik ibadət zalı var. Dördmərtəbəli binadan bir qədər aralıda təxminən 37-38 metr hündürlüyündə minarə ucalır.

El arasında "Heyvalı məscidi" deyilən Mərkəzi məscidin görünüşü nə qədər müasir olsa da, tarixi bir o qədər də qədimdir. 1764-cü ilə qədər bu məkanın ətrafında heyva ağacları var imiş. Bu səbəbdən yerli əhali tərəfindən bura "heyvalıq" deyiləmiş. Həmin il bu ərazidə bir tacir 10-12 nəfərin namaz qılması üçün hücrə tikdirmiş və hücrə girişində qapı qoydurmuşdur. Karvan gəlib keçərkən insanlar ayaq saxlayıb namaz qılar, bəzən gecələr də

Construction of the Central Mosque commenced in 1898 and was completed in 1906. The mosque's prayer hall can admit up to 500 people at a time. The 37-38-metre high minaret stands a little distance from the four-storey building.

The Central Mosque, also commonly referred to as the Heyvali (Quince) Mosque, may look contemporary but has a long history. Quince trees were growing here by 1764, so it was popularly dubbed "the quince grove". That year, a merchant built a lodge here to fit 10-12 people in prayer, and put a door at the entrance. As caravans passed, people would dismount and offer prayers at the lodge,

بدأ بناء مسجد مركزي عام 1898 ووضع تحت تصرف المؤمنين عام 1906. يتسع المسجد لـ 500 مصلى تقريباً. يتكون من أربعة طوابق. له منذنة بارتفاع 37-38 متراً.

على الرغم من مظهره المعاصر يعود تاريخ مسجد مركزي المعروف بين الشعب باسم مسجد «هيوالي» إلى عصور قديمة. حتى عام 1764 كانت أطراف هذا المكان تحفل بأشجار سفرجل ولهذا سماه السكان المحليون بالمكان الذي ينبت فيه السفرجل. وكان تاجر قد بنى في السنة المذكورة حجرة هنا لأداء 10-12 شخصاً صلاتهم فيها وركب باباً في المدخل.

burada qalarmış. Nəhayət, XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində burada böyük məscid və məscidin girişində uzaq yol gedənlər üçün karvansara tikilmişdir.

XX əsrdə Mərkəzi məscid qəribə və keşməkeşli tale yaşamışdır. Məscid binası naməlum şəxslər tərəfindən 1924-cü ildə yandırılmış, elə həmin ildə yenidən bərpa edilmişdir. 1924-1930-cu illərdə Pedaqoji məktəb kimi fəaliyyət göstərmiş məscid 1955-ci ildən orta məktəbə çevrilmişdir. Maraqlıdır ki, məscidin yerində tikilmiş 4 sayılı məktəb bir neçə dəfə yanıbmışdır. Nəhayət, 2000-ci ildə ibadət evinin bərpasına başlanılmış və 2002-ci ildə qapıları dindarların üzünə açılmışdır.

sometimes staying overnight. Eventually, sometime in the late 19th-early 20th century, a large mosque was built here with a caravanserai for travellers..

The Central Mosque has survived tumultuous times in the 20th century. It was set on fire by unidentified persons in 1924 and was restored later the same year. It functioned as a teacher training school in 1924-30 and in 1955 became an elementary school. Oddly enough, School No.4, built in place of the mosque, burned down several times. Finally the mosque was reconstructed in 2000 and reopened for worship in 2002.

عند مرور القوافل من هنا كان الناس يصلون ويببئون فيها في بعض الاحيان. أخيراً بني هنا مسجد كبير ومحطة لاستراحة القوافل في اواخر القرن التاسع عشر واوائل القرن العشرين.

في القرن العشرين عاش مسجد مركزي مصيراً عجيباً و معقداً. وقد أحرقه مجهولون عام 1924 وأعيد بناؤه في نفس العام. وحولته السلطات السوفييتية إلى مدرسة المعلمين خلال سنوات 1924-1930 وإلى مدرسة متوسطة اعتباراً من عام 1955. مما يلفت الاهتمام هو ان المدرسة رقم 4 المبنية على أنقاض المسجد تعرضت للحريق عدة مرات. وأخيراً، بدأت إعادة بناء المسجد عام 2000 وفتحت أبوابه أمام المؤمنين عام 2002.

296

ÇAXIRLI MƏSCİDİ (GÖYÇAY RAYONU, ÇAXIRLI KƏNDİ)
CHAKHIRLI MOSQUE (CHAKHIRLI VILLAGE, PROVINCE OF GOYCHAY)
مسجد جاخیرلی (منطقة كوكجاي، قرية جاخیرلی)

Çaxırlı məscidi 1997-ci ildə mişar daşından tikilmişdir. Həyəti dörd min, daxili sahəsi 112 kv.metrdir. 10 metr hündürlüyündə səkkizüzlü minarəsi var. İbadət zalından çölə 12 pəncərə açılır. Damı və minarənin qülləsi dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. Məscidin inşası zamanı bölgəyə xas olan sadə memarlıq ənənələri gözlənilmişdir.

Chakhirli Mosque was built in 1997. The courtyard covers 4,000 square metres, while the interior is 112 square metres. It has a 10-metre tall octagonal minaret. The prayer hall has 12 windows opening outwards. The mosque is built of cut stone and its roof and top of the minaret are laid with sheet steel. The mosque was built in the regional style.

بني مسجد جاخیرلی عام 1997 من الحجر المنشور. تبلغ مساحته العامة 4000 متر مربع ومساحته الداخلية 112 متر مربع. له منڈنة ثمانية الوجوه بارتفاع 10 امتار. و تفتح 12 نافذة على المصلی. تمت تغطية سطح المسجد وبرج المنڈنة بالواح من الحديد. عند بناء المسجد تم تطبيق التقاليد المعمارية البسيطة الخاصة بالمنطقة.

297

298 **QARAMAN MƏSCİDİ (GÖYÇAY RAYONU, QARAMAN KƏNDİ)**
GARAMAN MOSQUE (GARAMAN VILLAGE, PROVINCE OF GOYCHAY)
مسجد قارامان (منطقة كوكجاي، قرية قارامان)

Qaraman məscidinin inşa tarixi 1900-cu ilə aid edilir. Həyəti iki min, daxili sahəsi 168 kv. metrdir. On iki metr hündürlüyündə tək minarəsi var. İbadət zalından çölə 12 pəncərə açılır. Məscid ətrafında dəstəmaz yeri, imam-xətib hücrəsi və təsərrüfat yönümlü otaqlar var.

Qaraman məscidinə yerli əhali Hacı Rəhim Əfəndi məscidi deyir. Bu məscidin tikilməsinin öz tarixçəsi var. Bir gün xalq arasında nüfuzu ilə seçilən Hacı Rəhim Əfəndi indiki Türkiyəyə səfər edir. Orada gördüyü məscidlərdən, nəfis, bitkin memarlıq nümunələrindən təsirlənən Hacı Rəhim Əfəndi vətənə döndən kimi Qaraman camaatını yığıb birlikdə məscid tikmək təklifini verir. Hamı onun təklifini bəyənir və hər

The Garaman Mosque dates back to 1900. The courtyard covers 2,000 square metres and the interior 168 square metres. It has a 12-metre tall minaret. The prayer hall has 12 windows opening outwards. The mosque has a place for ablutions, a room for the Imam-Khatib and auxiliary rooms.

The local community called this mosque the Haji Rahim Efendi Mosque. It has an interesting construction history. Haji Rahim Efendi, a man of repute and esteem, went on a journey to Turkey where he was impressed by the beautiful mosques. When he returned home, Haji Rahim Efendi immediately brought together his fellow villagers and suggested that they build a mosque together. They all liked the idea and

ينسب تاريخ بناء مسجد قارامان الى عام 1900. تبلغ مساحة فناءه 2000 متر مربع ومساحته الداخلية 168 متر مربع. له منذنة بارتفاع 12 متراً. تفتح 12 نافذة على المصلى. يحاط المسجد بالمتوضاً وحجرة الإمام الخطيب وحجرات ادارية مساعدة.

يسمي السكان المحليون هذا المسجد بمسجد الحاج رحيم أفندي. يروى ان الحاج رحيم افندي المحترم بين الشعب يسافر ذات يوم الى تركيا الحالية ويستأثر بما شاهده هناك من المساجد والمعالم المعمارية الكاملة. وعند عودته الى الوطن يجمع سكان قرية قارامان ويقترح لهم بناء مسجد بجهود مشتركة. يستحسن الجميع اقتراحه ويتبرع كل انسان بقدر

kəs bacardığı qədər bu işə kömək göstərir.

Hacı Rəhim Əfəndinin məqsədi ibadət yeri tikməklə bərabər, burada uşaqlar üçün mədrəsə inşa etmək və onlara savad vermək idi. Hacı Rəhimin maarifçilik təşəbbüsləri uğurla nəticələnir və tez bir zamanda Qaraman və ətraf kəndlərdən savadlı gənclər meydana çıxır. Lakin təəssüf ki, Sovet illərində məsciddən anbar, sonra kənd klubu kimi istifadə olunmuş, daha sonra isə baxımsızlıq ucbatından bərhad vəziyyətə düşmüşdür. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən bir müddət sonra Hacı Rəhim Əfəndinin nəslindən olan insanlar məscidi mükəmməl şəkildə təmir etmiş, buranı çox rahat və səliqəli ibadətgaha çevirmişlər.

everybody pitched in as much as they could.

Haji Rahim Efendi pursued the goal of building a madrasa in addition to the mosque to be used as an education centre for children. The Hajj's efforts at educating the children succeeded and before long a new, educated generation of young men emerged from Garaman and nearby villages. But unfortunately the mosque was used as a warehouse and then as a community club during the Soviet years and deteriorated to the point of collapse. A short while after Azerbaijan regained independence, descendants of Haji Rahim Efendi restored the mosque to its original splendour, making it a very neat and comfortable place of worship.

امكانه.

كان هدف الحاج رحيم افندي الى جانب بناء المسجد فتح مدرسة للأطفال بجانبه. تتوج بالنجاح المبادرات التنقيفية للحاج وسرعان ما يتخرج من هذه المدرسة عدد من الشباب من قرية قارامان والقرى المجاورة. لكن ومع الاسف ان المسجد قد تحول خلال سنوات الحكم السوفيتي الى مستودع ثم الى نادى القرية وبدأ ينهار بسبب الإهمال فيما بعد. بعد فترة معينة من استعادة أذربيجان استقلالها قام الأشخاص المنتمين الى شجرة عائلة الحاج رحيم أفندي بترميم المسجد بشكل كامل وحولوه الى معبد مريح.

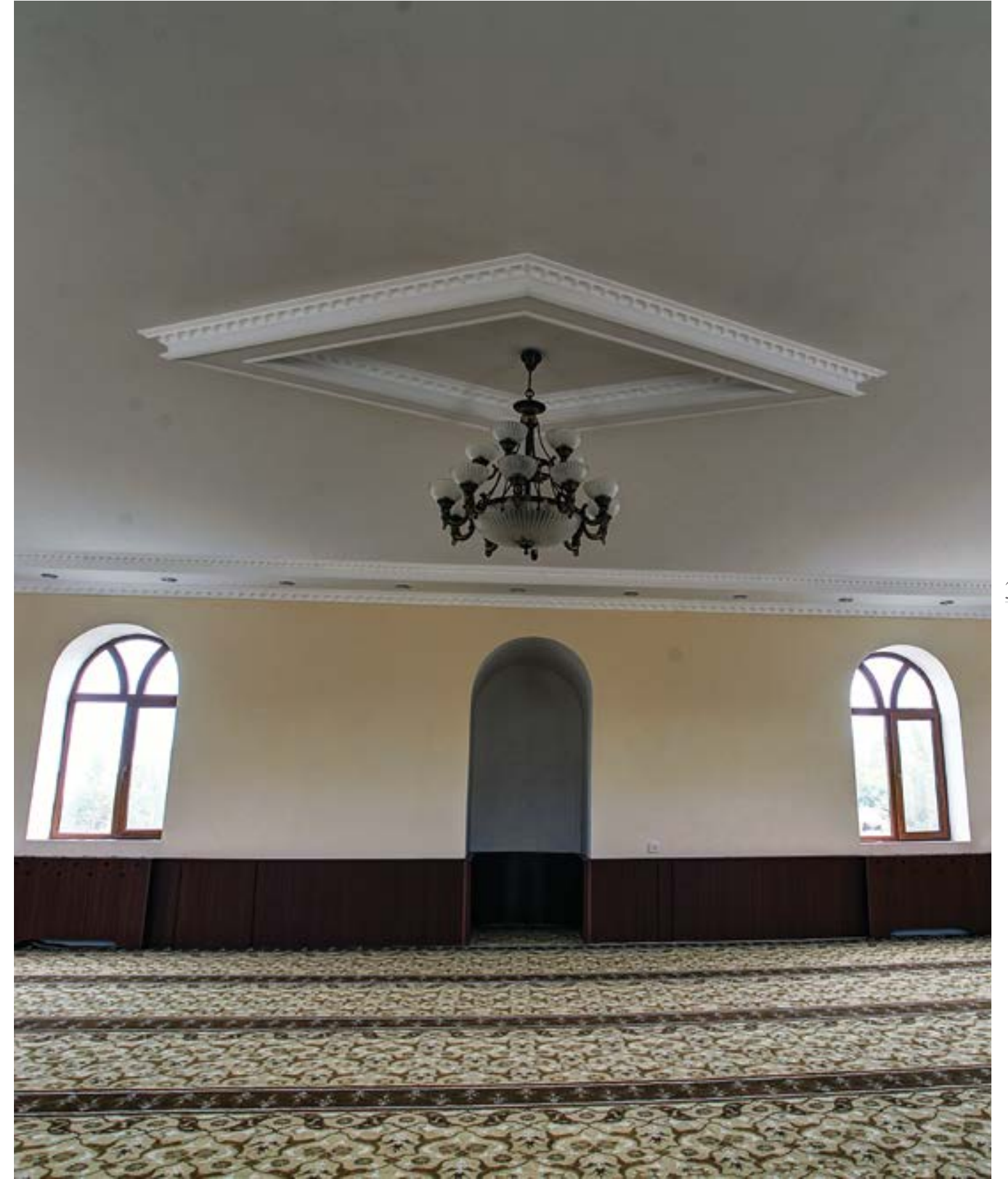
300

ŞƏHADƏT MƏSCİDİ (GÖYÇAY RAYONU, ŞƏHADƏT KƏNDİ)
SHAHADAT MOSQUE (SHAHADAT VILLAGE, PROVINCE OF GOYCHAY)
مسجد سعادت (منطقة كوكجاي، قرية سعادت)

Şəhadət məscidi 2001-ci ildə kənd sakinlərinin təşəbbüsü ilə tikilmiş, sonrakı illərdə əsaslı təmir olunmuşdur. Eyni vaxtda 120 nəfərin ibadət etməsi üçün nəzərdə tutulmuş məscidin daxili sahəsi 126 kv. metrdir. On beş metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

The Shahadat Mosque was built in 2001 at the local community's initiative, and was renovated in subsequent years. The interior of the mosque covers 126 square metres and can accommodate up to 120 people at a time. It has a single minaret, rising some 15 metres high.

بني مسجد سعادت عام 2001 بمبادرة من سكان القرية وتم ترميمه الشامل في السنوات اللاحقة. يتسع المسجد لـ 120 مصليا ومساحته الداخلية 126 متر مربع. له منذنة واحدة بارترفاع 15 متراً.

301

302

HACI İSMAYIL MƏSCİDİ (AĞDAŞ ŞƏHƏRİ)

HACI ISMAYIL MOSQUE (AGDASH)

مسجد الحاج اسماعيل (مدينة أгдаش)

Hacı İsmayıl məscidi 1883-cü ildə bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Məscidin həyətyanı sahəsi 3 min, daxili sahəsi 520 kv. metrdir. Giriş qapısının yanlarından ucalan qoşa minarələrin hər birinin hündürlüyü 12 metrdir. Burada Şamaxı Cümə məscidində olduğu kimi üç mehrab var.

Mənbələrdə yazıldığına görə, məscidin

The Haji Ismayil Mosque was built of fired brick in 1883. The mosque's courtyard is 3,000 square metres in area, while the inner space is 520 square metres. There are two 12-metre high minarets on either side of the entrance door. Like the Friday Mosque in Shamakhi, this mosque has three Mihrabs.

According to sources, there used to be a ma-

بني مسجد الحاج اسماعيل من الطوب عام 1883 . تبلغ مساحته العامة 3000 متر مربع ومساحته الداخلية 520 متر مربع. ترتفع منضنتان من جانبي المدخل، يبلغ ارتفاع كل منهما 12 متراً. له ثلاثة محاريب مثلما هو في جامع شماخي.

تشير المراجع الى وجود مبنى للمدرسة في فناء

303

həyətində əvvəllər mədrəsə binası da var imiş. Məscidi tikdirən və Ağdaşın nüfuzlu şəxslərindən biri olan Hacı İsmayıl bəy 1893-cü ildə Osmanlı dövlətinə müraciət edərək burada dərs demək üçün müəllimlər göndərilməsini xahiş etmişdir. Mədrəsədə uzun müddət dini elmlər tədris olunmuş, lakin Sovet illərində dağıdılmış, məscid binası isə ilkin görünüşünü bu günə qədər saxlamışdır.

drasa in the courtyard of the mosque. Haji Ismayil-bey, who built the mosque and was one of Agdash's most respected men, asked the Ottoman government to send a group of teachers to teach at the madrasa. And so it was that the madrasa taught religious studies for a long time, but was closed down in the Soviet years. The mosque, however, has managed to preserve its original appearance to this day.

المسجد في الماضي. انشأ المسجد الحاج اسماعيل بك الذي كان ستمتع بالسمعة و النفوذ بين سكان أгдаش وتوجه عام 1893 الى الدولة العثمانية بطلب إيفاد المدرسين. وقد تم تدريس العلوم الدينية في المدرسة لفترة طويلة، لكن تم تدميره في سنوات الحكم السوفييتي اما مبنى المسجد فقد أمكن إبقائه على شكله الاصيلي.

304

HACI MƏHƏMMƏD AĞA MƏSCİDİ (AĞDAŞ ŞƏHƏRİ)
HAJI MUHAMMAD AGA MOSQUE (AGDASH)
مسجد الحاج محمد أغا (مدينة أгдаش)

Ağdaşın nüfuzlu şəxslərindən sayılan Hacı Məhəmməd Ağa tərəfindən tikilmiş bu məscid 1893-cü ildə istifadəyə verilmişdir. Bişmiş qırmızı kərpicdən tikilən məscidin ümumi daxili sahəsi 172 kv. metrdir. İkinci mərtəbədə qadınlar üçün ayrılan 22 kv. metrlik sahə var. Qoşa minarə portalın yuxarisından, damdan 7 metr hündürlükdədir.

Məscidin fasad hissəsi yalnız Azərbaycana xas olan unikal memarlıq nümunəsi hesab edilə bilər. Giriş qapısı əsas divar səthindən iki haşiyə formalı çıxıntılarla portal təsiri

The mosque, built by one of Agdash's finest, Haji Muhammad Aga, opened for worship in 1893. The red fired brick mosque has an inner space of 172 square metres and a 22-square metre prayer room for women on the second floor. The twin minarets are set on the roof above the portal and rise seven metres.

The mosque's facade can be viewed as a good example of the architecture unique to Azerbaijan. The entrance door is framed in brick, which creates a portal-like pattern.

إن هذا المسجد الذي بني على نفقة الحاج محمد أغا أحد الشخصيات المعروفة في أгдаش دخل حيز الاستفادة عام 1893. تبلغ المساحة الداخلية العامة للمسجد المبني من الطوب الأحمر 172 متر مربع. يوجد في الطابق الثاني مكان مخصص للنساء تبلغ مساحته 22 متر مربع. يبلغ ارتفاع كل من منئذنتي المسجد 7 امتار من البوابة و سطح المسجد.

يمكن اعتبار واجهة المسجد نموذجاً معمارياً فريداً مميزاً لفن عمارة المساجد في أذربيجان. يترك الباب الرئيسي لدى المشاهد انطباع البوابة بفضل النتوءات من سطح الجدار الأساسي على شكل

305

bağışlayır. Portalın sağ və sol tərəflərinin hər birində beş çıxıntı formalı sütunların arasında ortada bir qapı, kənarlarında iki pəncərə yerləşdirilmişdir. Bunlar həm mərkəz giriş qapısına nisbətə simmetriya yaradır, həm onu təkrarlayır, həm də ondan fərqlənir. Şərq memarları klassik Avropa memarlarından fərqli olaraq daşın ağırlığından qorxmamışlar. Nəticədə, Şərq memarlığında həndəsi formaların bir-birilə məharətlə uzlaşması nəticəsində daş, yaxud burada olduğu kimi, kərpic özü bütöv bədii kompozisiyanın detallarına çevrilmişdir.

The door is enclosed by pillars with windows on either side. This makes the entrance relatively symmetrical, and both repeats it and differs from it. Unlike classical European architects, Eastern architects were not deterred by the heavy weight of stone. Consequently stone, or in this case brick, is a meaningful detail in the overall artistic composition, owing to the masterful interaction of geometric forms in Eastern architecture.

الحاشيتين. وفي كل من الجهتين اليمنى واليسرى للبوابة يوجد باب ونافتان بين خمسة أعمدة على شكل نتوءات. انها تخلق تماثلاً مع الباب الرئيسي وتكرره و تختلف عنه في نفس الوقت. ان المعماريين الشرقيين لم يخافوا من ضغط الحجر خلافاً للمعماريين الأوروبيين الكلاسيكيين. وبفضل تنسيق الصور الهندسية في الفن المعماري الشرقي بعضها ببعض بمهارة تحول الحجر او الطوب في هذا المسجد هو نفسه الى أجزاء للتركيب الفني الكامل.

306 İKİNCİ HACI MƏHƏMMƏD AĞA MƏSCİDİ (AĞDAŞ ŞƏHƏRİ)
THE SECOND HAJI MUHAMMAD AGA MOSQUE (AGDASH)
مسجد ايکینجی محمد آغا (مدینة اغداش)

Tarixi abidə olan bu məscid də 1891-ci ildə Hacı Məhəmməd Ağa tərəfindən inşa edilmişdir. İbadət zalı təxminən 160 kv. metrdir. Tikili forması 3 bucaq və 1 ovaldan ibarətdir. 13 metr hündürlüyündə 6 guşəli tək minarəsi ucalır.

Üç şəbəkəli qapısı və bu qapılardan ikisinin üzərində ərəb dilində yazılmış daş kitabələri var. Məscidin işıqlanması üçün müxtəlif istiqamətlərdən 14 pəncərədən istifadə olunmuşdur. Tavanı düzdür və ortadan qoyulmuş 2 ağac sütun üzərində dam örtüyü yerləşdirilmişdir. Qalınlığı 2 metrden artıq olan ön divarın 2 istiqamətindən yiv şəkilli 2 pilləkən qalxır. Biri minarəyə, digəri isə qadınlar üçün

This mosque, a historic monument in its own right, was also built by Haji Muhammad Aga in 1891. The prayer hall is approximately 160 square metres in area. The building is a mix of triangles and an oval. It has a single hexagonal minaret, 13 metres tall.

The mosque has three doors with mosaics, two of which have stone plaques with Arabic inscriptions. Fourteen windows are used to light the mosque from different directions. The ceiling is flat, supported by two wooden columns in the middle, while the walls are at least two metres thick. Two winding staircases at the front lead up to the minaret and the women's foyer respec-

بني هذا المسجد التاريخي ايضا على نفقة الحاج محمد آغا عام 1891. تبلغ مساحة المصلى 160 متر مربع تقريبا. شكل بنيانه عبارة عن 3 زوايا ودائرة واحدة. له منذنة ذات الزوايا الست على ارتفاع 13 متراً.

له باب ذو ثلاثة شبكات كتبت على اثنتين منها كتابات منقوشة على الحجر باللغة العربية. تمكن 14 نافذة من إضاءة المسجد من مختلف الاتجاهات. سقفه مستطيل وتم تركيب غطاء السطح على عمودين من الخشب في الوسط. يصعد مدرجان ملتويان من جهتي الجدار الأمامي الذي يزيد سمكه عن مترين. يؤدي احدهما الى المنذنة والثانية الى

nəzərdə tutulmuş foyeyə çıxır. Tavanı düz olduğundan ön divarda səsi əks-səda etdirən ayrıca tikili qurulmuşdur. 2005-ci ildə məsciddə əsaslı təmir işləri aparılmışdır.

İkinci Hacı Məhəmməd Ağa məscidinin memarı Mirməhəmməd Mirnadi oğlu kərpiclə bitkin formalar yaratmağın mümkünlüyünü burada məharətlə nümayiş etdirmişdir. Onun layihələri əsasında bundan əvvəl, 1884-cü ildə Dəhnəxəlil kəndində məscid və Şeyx Xəlil Əfəndi türbəsi tikilmişdir. Bu baxımdan Hacı Məhəmməd Ağa məscidinin memarlıq üslubu ilə Mirməhəmməd Mirnadi oğlunun əvvəllər tikdiyi məscid və türbənin memarlıq üslubu üst-üstə düşür. Hər üç abidə günümüzə qədər qorunmuşdur.

tively. Since the ceiling is flat, a separate device has been installed in the front wall to amplify sound. The mosque was renovated in 2005.

The second Haji Muhammad Aga Mosque was designed by architect Mirmuhammad Mirnadi oğlu, who demonstrated great craftsmanship as he skilfully used brick to create consummate forms. He designed the mosque and tomb of Sheikh Khalil Efendi in the village of Dahnakhail in 1884. In this respect, the Haji Muhammad Aga Mosque architecturally resembles Mirmuhammad Mirnadi oğlu's previous mosque and tomb construction. All three monuments remain to this day.

مكان مخصص للنساء. و جرت أعمال الترميم العام في المسجد عام 2005.

بني مسجد ايکینجی الحاج محمد آغا من قبل المعمار ميرمحمد ميرنادي الذي استعرض مهارته في إنشاء صور كاملة من الطوب. وعلى اساس تصميمه بني مسجد في قرية دهنه خليل عام 1884 وضريح الشيخ خليل أفندي. ومن هذا المنطلق يتطابق الأسلوب المعماري لمسجد الحاج محمد آغا مع الأسلوب المعماري للمسجد والضريح اللذين بناهما ميرمحمد ميرنادي من ذي قبل. أدركت هذه المعالم الثلاثة يومنا هذا.

AĞ MƏSCİD (AĞDAŞ RAYONU, ORTA LƏKİ KƏNDİ)
THE WHITE MOSQUE (ORTA LEKI VILLAGE, PROVINCE OF AGDASH)
مسجد «أغ» (منطقة اغداش، قرية أورتا لكي)

Ağ məscidin yerində 1890-cı illərdə tikilmiş köhnə məscid olmuş, düz 100 ildən sonra onun yerində yeni məscid inşa edilmişdir. Məscid binasının daxili sahəsi 273 kv. metr, minarəsinin hündürlüyü təxminən 25 metrdir. İbadət zalında eyni vaxtda 300 nəfərin namaz qılması üçün şərait var. El arasında bura həm Ağ məscid, həm də Cəlal Əfəndi məscidi deyilir.

Orta Ləki kəndində XIX əsrin sonlarında nüfuzlu və əməlisaleh şəxs kimi tanınmış Hacı Cəlal Əfəndi bu ərazi üçün heç də kiçik olmayan bir məscid və onun yanında dini, eləcə də dünyəvi elmləri tədris edən mədrəsə və məktəb binaları tikdirmişdir. Yerli sakinlərin dediyinə görə, 1918-

The White Mosque was built in the 1990s on the site of an old mosque, built 100 years earlier. The mosque's interior is 273 square metres, while the minaret is approximately 25 metres tall. The prayer hall can admit up to 300 people at a time. The mosque is commonly referred to as the White Mosque, as well as the Jalal Efendi Mosque.

Haji Jalal Efendi was a respected and righteous man who lived here in the late 19th century. He built what was a large mosque for Orta Lekı, accompanied by a madrasa and a school teaching both religious and secular studies. According to the locals, the Commander-in-Chief of the Caucasus

بني مسجد «أغ» عام 1990 على أنقاض مسجد قديم بني 1890. تبلغ مساحته الداخلية 273 متر مربع وارتفاع منذته 25 متراً تقريباً. يتسع المسجد لـ 300 مصل. يسميه الشعب بمسجد «أغ» أو مسجد «جلال افندي».

بنى رجل صالح محسن باسم الحاج جلال افندي مسجداً و بجنبه مدرسة لتدريس العلوم الدينية والعلمانية ومدرسة أخرى لتدريس العلوم العلمانية فى قرية اورتا لكي فى أواخر القرن التاسع عشر. حسب أقوال السكان المحليين قام نوري باشا قائد جيش القوقاز الإسلامى الذى وصل الى أنريجان

ci ildə Azərbaycana kömək məqsədilə gəlmiş Qafqaz İslam Ordusunun komandanı Nuru Paşa bu məscidə baş çəkmiş və əsgərləri ilə birlikdə Hacı Cəlal Əfəndinin arxasında namaz qılmışdır.

Ötən əsrin 20-ci illərindən etibarən məscid və mədrəsə binalarından anbar və digər təsərrüfat yönümlü məqsədlər üçün istifadə olunmuşdur. Sonradan baxımsızlıq ucbatından məscid və mədrəsə binaları yarasız vəziyyətə düşmüş, elə sovet illərində yalnız xarabalıqları qalmışdır. Nəhayət, 1990-cı illərin ortalarında kənd camaatının təşəbbüsü və Türkiyə Diyanət İşləri Başqanlığının maddi yardımı ilə burada yeni məscid inşa edilmişdir.

Army of Islam, Nuru Pasha, who came to Azerbaijan in 1918 on a mercy mission, prayed at the back of the Haji Jalal Efendi Mosque together with his soldiers.

From the 1920s the mosque and madrasa were used as warehouses and other facilities. Both mosque and madrasa subsequently became completely unfit for use and were left in ruins in the Soviet years. Eventually, in the mid-1990s, the new mosque was built here at the local community's initiative and with financial aid from Turkey's Ministry of Religious Affairs.

يهدف تقديم المساعدة لها عام 1918 إبيزارة هذا المسجد وأدى الصلاة مع من رافقه خلف الحاج جلال افندي.

اعتباراً من عشرينات القرن الماضي استخدمت مباني المساجد والمدارس كمستودع ولغيره من أغراض إدارية. وأصبحت هذه المباني فيما بعد غير صالحة للاستفادة منها بسبب الإهمال. وأخيراً بني هنا فى أواسط تسعينات القرن الماضي مسجد جديد بمبادرة سكان القرية وعلى نفقة وقف الديانة التركي.

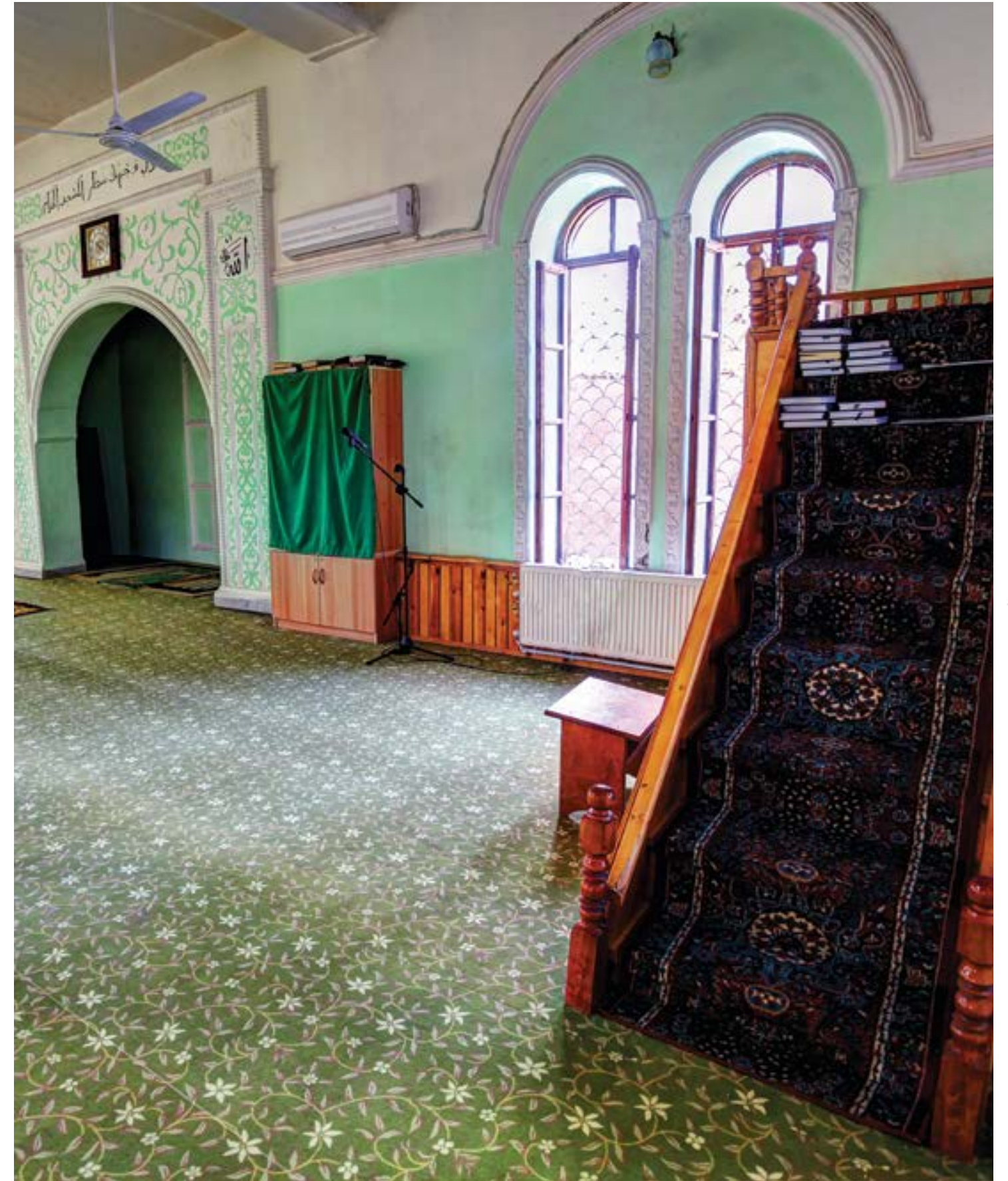
310

MAŞAD MƏSCİDİ (AĞDAŞ RAYONU, MAŞAD KƏNDİ)
MASHAD MOSQUE (MASHAD VILLAGE, PROVINCE OF AGDASH)
مسجد ماشاد (منطقة أгдаش، قرية ماشاد)

Maşad məscidi 1994-cü ildə kənd sakinlərinin vəsaiti ilə daş və bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Məscidin daxili sahəsi 225 kv. metrdir. Səkkiz ədəd gözlük-pəncərəsi olan gümbəz ibadət zalında dörd sütun üzərində dayanır. 20 metr hündürlüyündə səkkizguşə formalı tək minarəsi ucalır. Minarənin, əsas və yardımçı binaların üzərində gümbəz var. Uzaqdan üçgümbəzli ansambl təsiri bağışlayır. Daxili sahəsi 300 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 280 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

The Mashad Mosque was built in 1994 at the local community's expense. It is made of cut stone and burnt brick and its interior covers 225 square metres. A dome with eight windows rests on four columns in the prayer hall. The mosque has a 20-metre tall octagonal minaret. The minaret, main and auxiliary buildings all have domes. At a distance, it looks like a three-dome ensemble. The 300-square metre mosque can admit up to 280 people at a time.

بني مسجد ماشاد من الحجر والطوب عام 1994 على نفقة سكان القرية. مساحته الداخلية 225 متر مربع. تستند قبته ذات ثمانية نوافذ على أربعة أعمدة في المصلى. له منذنة ثمانية الزوايا بارتفاع 20 متراً. كما توجد القباب على المنذنة والمبنى الرئيسي ومرافقه. يتسع المسجد لـ 280 مصلياً.

311

XOSROV MƏSCİDİ (AĞDAŞ RAYONU, XOSROV KƏNDİ)
KHOSROV MOSQUE (KHOSROV VILLAGE, PROVINCE OF AGDASH)
مسجد خسروف (منطقة أгдаش، قرية خسروف)

Xosrov məscidi 1992-ci ildə bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Məscidin həyəti 5 min, daxili sahəsi isə 225 kv. metrdir. 24 metr hündürlüyündə minarəsi və minarəsinin azan vermək üçün iki şərəfəsi var. 5 metr diametrində olan dəmir təbəqəli gümbəz ibadət zalında dörd daş sütun üzərində dayanır. Məsciddə eyni vaxtda 250 nəfərin namaz qılması üçün bütün şərait mövcuddur.

Xosrov məscidinin memarlığında müəyyən

The Khosrov Mosque was built in 1992 using fired brick. The mosque's courtyard covers an area of 5,000 square metres, while the interior is 225 square metres. It has a 24-metre tall minaret, with two balconies for the Azan. A dome, five metres in diameter, is covered with sheet steel and rests on four stone columns in the prayer hall. The mosque can admit up to 250 congregants at a time.

The Khosrov Mosque's architectural con-

بني مسجد خسروف من الطوب عام 1992. تبلغ مساحة المسجد العامة 5000 متر مربع ومساحته الداخلية 225 متر مربع. له منئذنة بارتفاع 24 متراً وشرفتان للمؤذن. تستند القبة قطرها 5 امتار والمغطاة بطبقة من الحديد على أربعة أعمدة في المصلى. يتسع المسجد لـ 250 مصلياً.

يمكن مشاهدة بعض العناصر الاسلوبية المعمارية

eklektikanı müşahidə etmək olar. Burada həm bölgənin qədim memarlıq ünsürlərini, həm də Osmanlı memarlığının nişanələrini müşahidə etmək mümkündür. Gümbəzin aşağı hissəsində 12 gözlük-pəncərə açılır və bu da, divar pəncərələri ilə bərabər ibadət zalına təbii işıq ötürülməsi imkanını daha da artırır. Məscid memarlığında tarix boyu təsdiq olunmuş müxtəlif cərəyanlar var. Amma bu cərəyanların belə sintezi memarlıqda az-az müşahidə olunur.

cept is rather eclectic. It displays both old architectural elements from the region and Ottoman architectural features. The lower part of the dome has 12 windows, which together with the wall windows enhance the prayer hall's natural lighting. Mosque architecture has invariably shown the different influences of history. However, these influences are seldom seen in a harmonious architectural blend.

في مسجد خسروف. نشاهد هنا العناصر المعمارية القديمة للمنطقة وعناصر الفن المعماري العثماني على حد السواء. تفتتح 12 نافذة في أسفل القبة مما يزيد من امكانية نفوذ الضوء الطبيعي الى المصلى الى جانب نوافذ الجدار. وقليلاً ما يشاهد الإنسان تركيب مختلف الأساليب المعمارية بهذا الشكل في فن عمارة المساجد.

**MƏHƏMMƏDƏLİ MƏSCİDİ (AĞDAŞ RAYONU, YUXARI LƏKİ KƏNDİ)
MUHAMMADALI MOSQUE (YUKHARI LEKI VILLAGE, PROVINCE OF AGDASH)
مسجد محمد علي (منطقة أгдаش، قرية يوخاري لكي)**

Yuxarı Ləkide indiki Məhəmmədəli məscidinin yerində XIX əsrin sonlarında tikilmiş tarixi məscid olmuşdur. Həmin məsciddə cümə namazları qılınmış, mədrəsə və kiçik hücrələr fəaliyyət göstərmişdir. 1992-1993-cü illərdə həmin məscidin yerində indiki Məhəmmədəli məscidi inşa edilmişdir. Sonradan məscidin ətrafında yardımçı otaqlar da tikilmişdir. İbadət evində eyni vaxtda 400 nəfərin namaz qılması üçün zəruri şərait var.

Məscidə adı verilmiş Hacı Məhəmmədəli bölgədə dindarlığı və nüfuzu ilə seçilmiş və

The present Muhammadali Mosque in Yukhari Leki stands on the site of a late 19th century mosque. That mosque had been a place for Friday prayers and housed a Madrasa and small cells. In 1992-93, the old mosque was replaced by the current Muhammadali Mosque and auxiliary rooms were subsequently added to the mosque's territory. The prayer hall can admit up to 400 people at a time.

Haji Muhammadali, after whom the mosque is named, was a man of great reputation and

بني مسجد محمدعلي الحالي في يوخاري لكي على أنقاض مسجد تاريخي بني في أواخر القرن التاسع عشر. وكان الناس يؤدون فيه صلاة الجمعة وتعمل لديها مدرسة وأروقة صغيرة. أما المسجد الحالي فقد بني خلال سنتي 1992-1993. كما بنيت مبان مساعدة حوله فيما بعد. يتسع المسجد لـ 400 مصلي.

كان الحاج محمدعلي الذي أطلق اسمه على المسجد رجلاً متميزاً بالتقوى والنفوذ وعُرف كجد محمد

Məhəmmədəli baba kimi tanınmışdır. Deyilənlərə görə, 1953-cü ildə Məhəmmədəli baba böyük şairimiz Səməd Vurğunla tanış olmuş, onunla dostluq etmişdir. Şair, Məhəmmədəli babaya öz tüfəngini və güllə qatarını hədiyyə etmişdir. Bu qiymətli hədiyyələr hazırda Ağdaş rayonunun diyarşünaslıq muzeyində saxlanılır. Məhəmmədəli baba xalq şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə ilə də yaxından dostluq etmişdir. Şair bir neçə dəfə Yuxarı Ləki kəndində olmuş, Məhəmmədəli babanın evində qonaq qalmışdır.

esteem owing to his devoutness. He was known as Muhammadali-baba (Father or Elder Muhammadali). According to a popular story, Muhammadali-baba met and befriended the great poet Samed Vurgun in 1953. The poet gave Muhammadali-baba his shotgun and cartridge-belt. These precious gifts are presently on display in Agdash history museum. Muhammadali-baba is also said to have been good friends with another great poet, Bakhtiyar Vahab-zadeh. The poet visited Yukhari Leki on several occasions and was hosted by Muhammadali-baba in his home.

علي. يروى أنه تعارف عام 1953 مع شاعرنا الكبير صمد وورغون وأصبح صديقاً قريباً له. وأهدى الشاعر إليه بندقيته وشريط الرصاصات التي تحفظ حالياً في متحف تاريخ منطقة أгдаش. كما أنه كان يقيم علاقات الصداقة مع شاعر الشعب بختيار وهابزاده الذي زار أكثر من مرة قرية يوخاري لكي وحل ضيفاً عليه.

316

İMAM RZA MƏSCİDİ (KÜRDƏMİR ŞƏHƏRİ)

IMAM RZA MOSQUE (KURDEMIR)

مسجد الإمام الرضا (مدينة كوردمير)

İmam Rza məscidinin təməli 1999-cu ildə qoyulmuş, 2002-ci ildə istifadəyə verilmişdir. 2009-cı ildə təmir olunmuş məscidin həyəti səkkiz min, daxili sahəsi 400 kv. metrdir. Eyni vaxtda 350 nəfərin namaz qılması üçün tam şərait mövcuddur. Hər biri 20 metr hündürlüyündə qoşa minarəsi var.

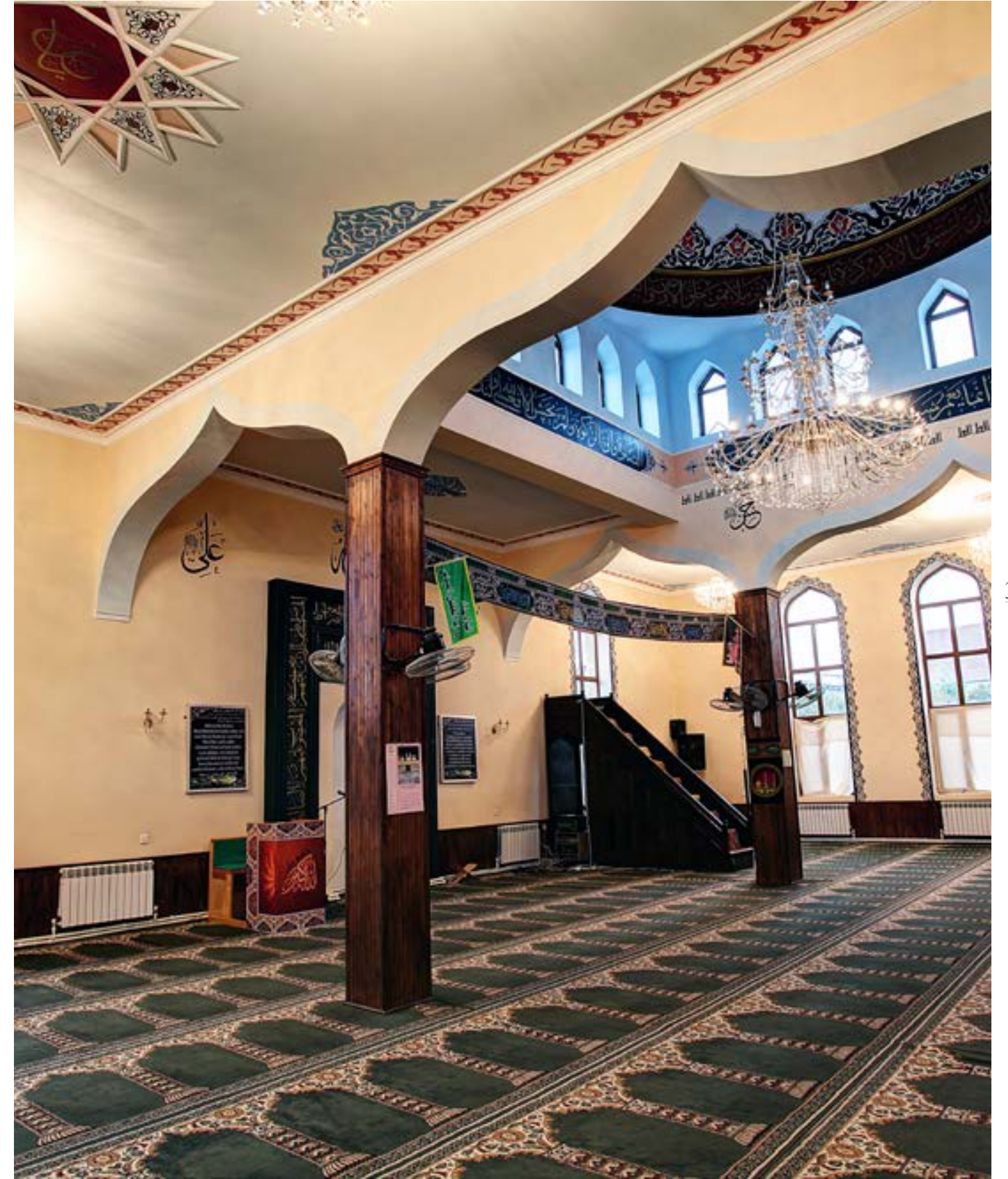
Gümbəz ibadət zalında dörd sütun üzərində dayanır. Sütunları bir-biri və daşıyıcı divarla əlaqələndirən hündür tağlar var. Qadınlar üçün ibadət yeri ikinci mərtəbədədir. Gümbəzin daxildən aşağı hissəsində və mehrabın üzərində Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır.

The Imam Rza Mosque was founded in 1999 and opened for worship in 2002. The mosque was renovated in 2009. With a courtyard of 8,000 square metres and an interior of 400 square metres, the mosque can admit up to 350 worshippers at a time. There are two minarets, each 20 metres tall.

The dome rests on four columns in the prayer hall. Tall arches connect the columns and supporting walls. The women's section is on the second floor. Ayats from the Holy Koran are inscribed on the lower inner side of the dome and the Mihrab.

وضع حجر الزاوية لمسجد الإمام الرضا عام 1999 ودخل حيز الاستفادة عام 2002. وتم ترميمه عام 2009. تبلغ مساحته العامة 0008 متر مربع ومساحته الداخلية 400 متر مربع. يتسع لـ 350 مصلي. له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 20 متراً.

ترتكز القبة على أربعة أعمدة في المصلى. توجد قناطر تربط الأعمدة والجدار الحامل بعضها مع البعض. يقع مصلى النساء في الطابق الثاني. كتبت الآيات القرآنية في أسفل القبة من الداخل وعلى المحراب.

317

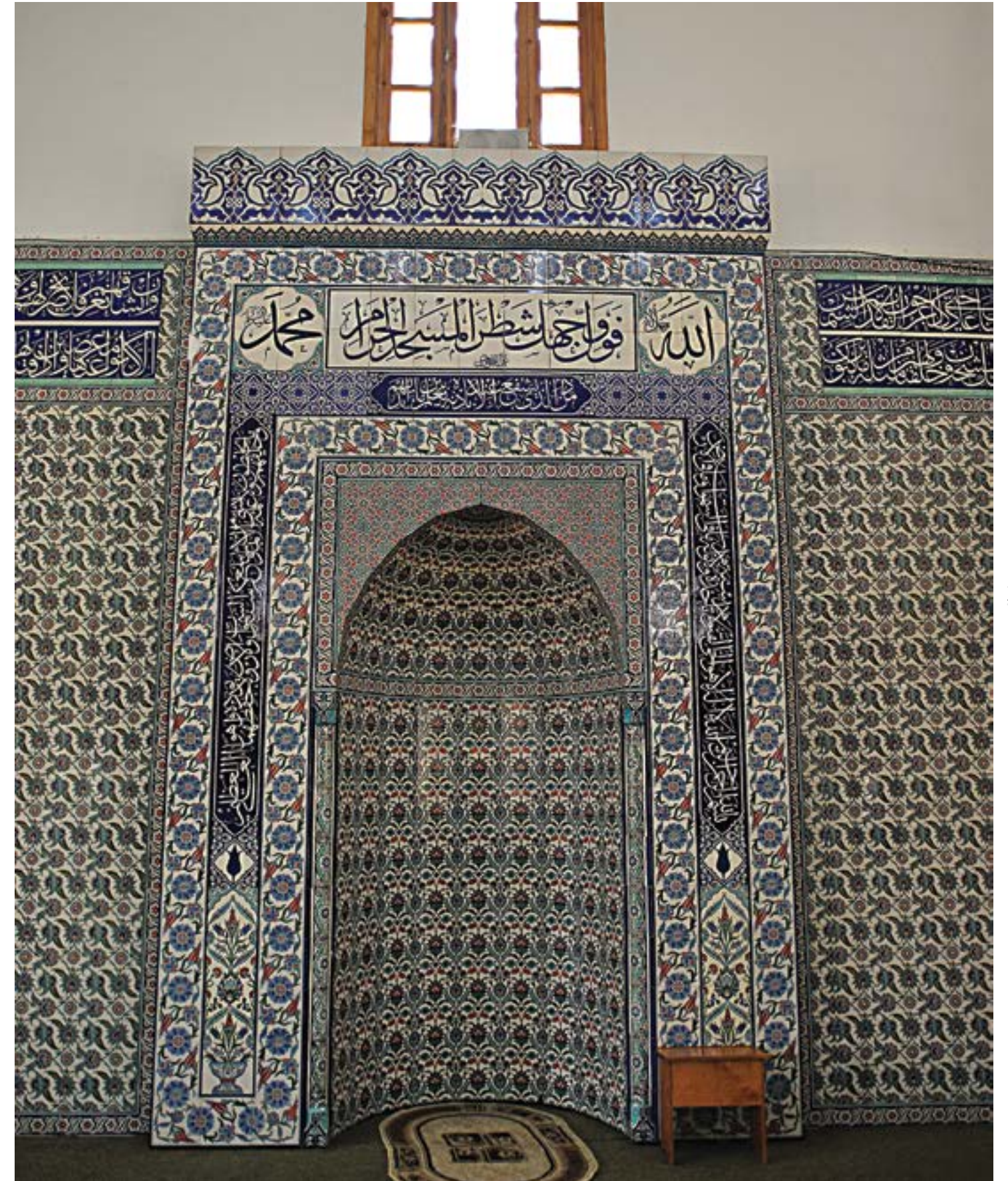
318

KÜRDƏMİR CÜMƏ MƏSCİDİ (KÜRDƏMİR ŞƏHƏRİ)
KURDEMIR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (KURDEMIR)
جامع كوردمير (مدينة كوردمير)

Kürdəmir Cümə məscidi 2001-ci ildə yerli əhalinin təşəbbüsü və türk xeyriyyə fondlarından birinin maddi köməyi ilə inşa edilmişdir. Osmanlı memarlığı üslubunda tikilmiş məscidin ibadət zalı 649 kv. metrdir. 30 metr hündürlüyündə tək minarəsi var. Məsciddə eyni vaxtda 500 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

The Juma Mosque of Kurdemir was built in 2001 at the local community's initiative and with financial assistance from a Turkish charity. The Ottoman-style mosque has a prayer hall of 649 square metres and a single, 30-metre tall minaret; it can admit up to 500 congregants at a time.

بني جامع كوردمير عام 2001 بمبادرة السكان المحليين وعلى نفقة إحدى الهيئات الخيرية التركية. تبلغ مساحة مصلى المسجد الذي بني بأسلوب معماري عثماني 649 متر مربع. وله منئذة واحدة بارتفاع 30 متراً. يتسع المسجد لـ 500 مصل.

319

320

MURADKANLI MƏSCİDİ (KÜRDƏMİR RAYONU, MURADKANLI KƏNDİ)
MURADKHANLI MOSQUE (MURADKHANLI VILLAGE, PROVINCE OF KURDEMIR)
مسجد مرادخانلي (منطقة كوردمير، قرية مرادخانلي)

Muradxanlı məscidi 1999-cu ildə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə inşa edilmişdir. Müasir memarlıq üslubunda tikilmiş məscidin geniş həyəti, 146 kv. metrlik ibadət zalı var. Məsciddə eyni vaxtda 150 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Tək minarəsinin hündürlüyü 12 metrdir.

The Muradxanlı Mosque was built in 1999 at the local community's initiative. The contemporary-style mosque has a spacious courtyard and a 146-square metre prayer hall. The mosque can admit up to 150 congregants at a time. The single minaret is 12 metres tall.

بني مسجد مرادخانلي عام 1999 بمبادرة السكان المحليين. وللمسجد المبني بأسلوب معماري حديث فناء واسع ومصلى يحتوى على 146 متر مربع. يتسع المسجد لـ 150 مصلي. يبلغ ارتفاع منذنته الوحيدة 12 متراً.

321

322

SIĞIRLI MƏSCİDİ (KÜRDƏMİR RAYONU, SIĞIRLI KƏND)
SIGHIRLI MOSQUE (SIGHIRLI VILLAGE, PROVINCE OF KURDEMIR)
مسجد صيغيرلي (منطقة كوردمير، قرية صيغيرلي)

Sığırılı məscidi 2008-ci ildə kənd sakinləri tərəfindən inşa edilmişdir. Bakı-Qazax şossesinin kənarında tikilmiş məsciddə eyni vaxtda 300 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Milli və müasir memarlıq ənənələri nəzərə alınmaqla inşa edilmiş məscidin tək minarəsi var.

The Sighirli Mosque was built by villagers in 2008. The mosque, which stands just off the Baku-Gazakh highway, can admit up to 300 people at a time. A blend of national and contemporary architectural features, the mosque has a single minaret.

بني مسجد صيغيرلي عام 2008 على نفقة سكان القرية. يتسع هذا المسجد المبني على حافة طريق السيارات باكو- قازاخ لـ 300 مصلى. للمسجد الذي بني وفقاً لتقاليد الفن المعماري القومي و المعاصر منذنة واحدة.

323

324

CARLI MƏSCİDİ (KÜRDƏMİR RAYONU, CARLI KƏNDİ)
JARLI MOSQUE (JARLI VILLAGE, PROVINCE OF KURDEMİR)
مسجد جارلي (منطقة كوردمير، قرية جارلي)

Əhali arasında "İmam Hüseyin məscidi" kimi tanınan Carlı kənd məscidi son on ildə rayonda tikilmiş ən yaraşlıq ibadət evlərindən biridir. Məscid 2007-ci ildə yerli əhali tərəfindən inşa edilmişdir. Müasir memarlıq üslubunda tikilmiş məscidin geniş həyəti və 108 kv. metrlik ibadət zalı var. Tək minarəsinin hündürlüyü 20 metrdir. Məsciddə 100 nəfərin eyni vaxtda namaz qılması üçün bütün zəruri şərait mövcuddur.

Commonly referred to as the Imam Hussein Mosque, the Jarli village mosque is one of the finest places of worship built in the past 10 years in this province. The mosque was built in 2007 by the local community. Constructed to contemporary architectural standards, the mosque has a spacious courtyard and a 108-square metre prayer hall. The single minaret is 20 metres tall. The mosque can admit up to 100 congregants at a time.

يعتبر مسجد قرية جارلي المعروف بين السكان بمسجد الإمام حسين من أجمل المساجد التي بنيت في المنطقة خلال السنوات العشر الاخيرة. بني المسجد عام 2007 على نفقة السكان. وللمسجد المبني بأسلوب معماري معاصر فناء واسع ومصلى تبلغ مساحته 108 متر مربع. ارتفاع منذنته الوحيدة 20 متراً. يتسع المسجد لـ 100 مصلي.

325

NURAN XATUN MƏSCİDİ (AĞSU ŞƏHƏRİ)
NURAN KHATUN MOSQUE (AGSU)
مسجد نوران خاتون (مدينة أغسو)

Nuran Xatun məscidi 1997-ci ildə inşa edilmişdir. Məsciddə eyni vaxtda 250 nəfərin namaz qılmasına şərait var. 2,5 metr hündürlüyündə, sadə quruluşa malik mehrabı divarın səthindən irəli gətirilmiş çıxıntının içində yerləşir. Minarəsinin hündürlüyü 14 metr olan məscid üç gümbəzlidir.

Bəzi ədəbiyyatlarda Ağsunu "Yeni Şamaxı" da adlandırırlar. 1734-cü ildə Nadir Şah Şamaxı şəhərinin ona qarşı inadlı müqavimətini qırandan sonra buranı yandırmış, əhalisinin xeyli hissəsini şəhərdən 37 kilometr aralıda yerləşən məntəqəyə, Ağsuya köçürmüşdür. Lakin Ağsuda aparılmış qazıntılar nəticəsində daha qədim dövrlərə aid olan tapıntılar da üzə çıxarılmışdır.

Nuran Khatun Mosque was built in 1997. The mosque can admit up to 250 people at a time. The 2.5-metre high, simple Mihrab is set within a niche standing out slightly from the wall. The mosque has a 14-metre minaret and three domes.

Some written sources term Agsu the New Shamakhi. In 1734, Nadir Shah, having put down the tenacious resistance of Shamakhi, burnt this whole city down and relocated the majority of the people to a place some 37 kilometres away called Agsu. Yet archaeogological digs have revealed Agsu to be much older.

بني مسجد نوران خاتون عام 1997 ويتسع لـ 250 مصليا. يقع المحراب البسيط الشكل وارتفاعه 5.2 متر داخل نتوء متقدم من سطح الجدار. له ثلاثة قباب ومئذنة واحدة بارتفاع 14 متر.

يسمون أغسو في بعض المصادر بشماخي الجديدة. بعد أن كسر الشاه الايراني نادر شاه المقاومة العنيدة لسكان مدينة شماخي له عام 1734 أحرق المدينة ونقل الجزء الكبير من سكانها الى أغسو التي تقع على بعد 37 كلم من المدينة.

328

HACI ALCAN VƏ HACI ALMAXANIM MƏSCİDİ (AĞSU ŞƏHƏRİ)
HAJI ALJAN AND HACI ALMAKHANUM MOSQUE (AGSU)
 (وسغأ قن يدم) من اخ امل آ ج ا حل او ن ا حل أ ج ا حل ا د ج س م

Hacı Alcan və Hacı Almaxanım məscidi 2007-ci ildə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə inşa edilmişdir. İbadət zalı 196 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 200 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Məscidin on metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

The Haji Aljan and Haji Almakhanum Mosque was built in 2007 at the local community's initiative. With a 196-square metre prayer hall, the mosque can admit up to 200 people at a time. It has a single minaret, 10 metres tall .

بني مسجد الحاج ألمان والحاج ألما خانم عام 2007 بمبادرة السكان المحليين. تبلغ مساحة مصلى المسجد 196 متر مربع ويتسع لـ 200 مصلى له منذنة وحيدة بارتفاع 10 أمتار.

329

**ƏRƏBMEHDİBƏY MƏSCİDİ (AĞSU RAYONU, ƏRƏBMEHDİBƏY KƏNDİ)
ARABMEHDIBEY MOSQUE (ARABMEHDIBEY VILLAGE, PROVINCE OF AGSU)
مسجد عرب مهدي بك (منطقة أغسو، قرية عرب مهدي بك)**

Ərəbmehdibey məscidi 2007-ci ildə yerli əhalinin təşəbbüsü və maddi vəsaiti hesabına inşa edilmişdir. Tikintidə əsasən mişar daşından və müasir inşaat materiallarından istifadə olunmuşdur. Məscidə bitişik minarənin hündürlüyü 25 metrə yaxındır. Təxminən 5 metr diametrində olan gümbəz daxildən sütunlar üzərində dayanır. Gümbəzin iç üzündə əlvan boyalarla, həmçinin, dairəvi düzülən kaşı üzərində Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır.

VIII əsrdən etibarən Azərbaycan ərazisinə ərəb xilafətinin qoşunları ilə bərabər ərəb ailələri də

The Arabmehdibey Mosque was built in 2007 at the local community's initiative and expense. Cut stone and contemporary building materials were used in the construction. The immediately adjacent minaret is almost 25 metres tall. The dome, approximately five metres in diameter, rests on columns on the inside. The inner surface of the dome has circular inscriptions of Ayats from the Holy Koran in a colourful glaze.

The Arab Caliphate's armies brought Arab families to Azerbaijan from the 8th century.

بني مسجد عرب مهدي بك عام 2007 بمبادرة السكان المحليين وعلى نفقتهم. استخدم في بنائه الحجر المنشور ومواد البناء الحديثة. يبلغ ارتفاع المئذنة المحاذة بالمسجد 25 متراً. ترتكز القبة قطرها 5 امتار على الأعمدة من الداخل. كتبت الآيات القرآنية بألوان مختلفة على القبة من الداخل وعلى الألواح المزججة المدورة.

اعتباراً من القرن الثامن كانت العوائل العربية ايضاً تصل الى أذربيجان مع جيوش الخلافة العربية.

gəlirdilər. Bu gün də əksər bölgələrimizdə, xüsusilə də Şirvanda etnonimini "ərəb" sözündən götürən kəndlər var: Ərəbbəsərə, Ərəbqubalı, Ərəbşahverdi, Ərəbsarvan, Ərəbcəbirli, Ərəbuşağı, Ərəblər... Azərbaycanda VII –VIII əsrlərdən başlayaraq ilk məscidlər, əsasən, bu kəndlərdə inşa edilmiş və onların qalıqlarına, eləcə də Şamaxıda olduğu kimi, bu gün də ibadətqah olan məscid binalarına rast gəlmək mümkündür. Belə qədim kəndlərdən biri də Ağsunun Ərəbmehdibey kəndidir. Əsrlər boyu bu kənddə məscidlər olmuşdur.

There are still many villages in most parts of the country, especially Shirvan, with the ethnonym "Arab" in their names, such as Arabbarsa, Arabgulabi, Arabshahverdi, Arabsarvan, Arabjabirli, Arabushagi and Arablarlar. These were effectively the first Azerbaijani villages to have mosques starting from the 7th-8th centuries. The remains of the mosques, or even fully functioning mosques such as in Shamakhi, can still be found in many places. Arabmehdibey in Agsu province is one of these old villages and has had a mosque for centuries.

وفى الوقت الحاضر توجد فى الكثير من مناطقنا، خاصة فى شيروان قرى تأخذ اسمها من كلمة «عرب»، مثل عرب بصره وعرب قوبالي وعرب شاهويردي وعرب سروان وعرب جببرلي وعرب أوشاغي وعربلروغيرها. واعتباراً من القرنين السابع والثامن بنيت فى أذربيجان المساجد الأولى فى القرى على الأغلب ويمكن مشاهدة بقاياها او مباني المساجد الموجودة حالياً، كما هو فى شماخي. واحدى أقدم هذه القرى هي قرية عرب مهدي بك بمنطقة أغسو والتي كانت لها مساجدها طيلة القرون.

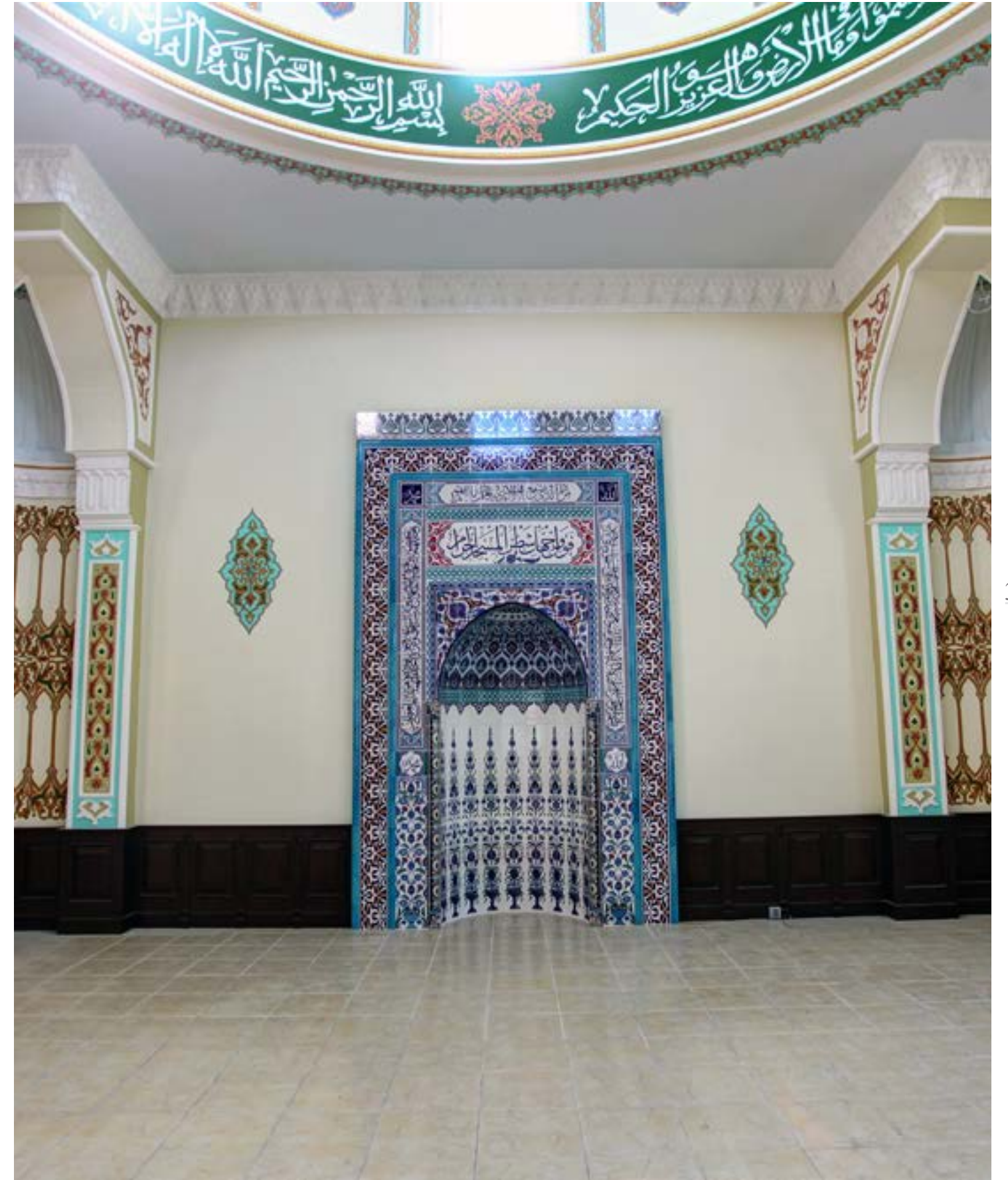
332

ÇIYNI MƏSCİDİ (AĞSU RAYONU, ÇIYNI KƏNDİ)
CHIYNI MOSQUE (CHIYNI VILLAGE, PROVINCE OF AGSU)
مسجد جييني (منطقة أغسو، قرية جييني)

Çiyni məscidi 2007-ci ildə kənd sakinlərinin təşəbbüsü ilə inşa edilmişdir. Məscidin daxili sahəsi 100 kv. metrdir və eyni vaxtda 100 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur. Məscidin 15 metr hündürlüyündə tək minaresi var.

The Chiyni Mosque was built in 2007 at the local community's initiative. The mosque's interior is 100 square metres and can admit up to 100 people at a time. The mosque has a 15-metre tall single minaret.

بني مسجد جييني عام 2007 بمبادرة سكان القرية. تبلغ مساحته الداخلية 100 متر مربع ، يتسع لـ 100 مصل. له منذنة وحيدة بارتفاع 15 متراً.

333

334

UCAR CÜMƏ MƏSCİDİ (UCAR ŞƏHƏRİ)
UJAR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (UJAR)
مسجد جيبيني (منطقة أوجار، قرية جيبيني)

Cümə məscidi Ucar şəhərinin mərkəzində 1900-cü ildə inşa edilmişdir. Bişmiş kərpicdən tikilən hazırkı məscid binasının daxili sahəsi 390 kv. metrdir. Diametri 7 metr olan gümbəzi var. Gümbəz və taxta tavan ibadət zalında dairəvi formada daş sütunlar üzərində dayanmışdır. Sütunlar bir-birilə qövsü tağlar vasitəsilə əlaqələnilir. Hündürlüyü 8,5 metr olan ibadət zalında antresol formalı xüsusi taxtadan qurulan yarımmərtəbədə qadınlar üçün ibadət

The Juma Mosque was built in the centre of the town of Ujar in 1900. The interior of the fired brick mosque is 390 square metres. It has a dome, seven metres in diameter. The dome and wooden ceiling rest on circular stone columns inside the prayer hall. The columns are interconnected by a series of vaulted arches. A special wooden mezzanine floor in the prayer hall, some 8.5 metres high,

بني مسجد جيبيني المعروف بين الشعب بمسجد الحاج أغا ميرزا عام 2007 من مواد البناء المعاصرة. له منذنة متصلة بالمبنى الرئيسي على ارتفاع 20 متراً. يتسع المسجد لـ 250 مصلي. خصص مكان خاص للنساء في الطابق الثاني. تم تزيين القبّة المكتوب

335

yeri ayrılmışdır. Məscid binasının üç tərəfindən oxvari pəncərələr açılır.

Cümə məscidinin binası 1953-cü ildə baxımsızlıq ucbatından dağılmış, onun yerində əhalinin təşəbbüsü və vəsaiti ilə yeni ibadət evi tikilmişdir. Lakin bu məscid də 1977-ci ildə dindarlardan alınmış və anbar kimi istifadə olunmuşdur. Nəhayət, həmin yerdə 1990-cı ildə yeni, indiki məscid tikilmişdir.

is designated as the women's section. The mosque has pointed windows on three sides.

The Juma Mosque was virtually ruined in 1953 through neglect, and was thereafter replaced at the local community's initiative and expense. But the new mosque was taken away from the congregation in 1977 and used as a warehouse. Eventually the current mosque was built in its place in 1990.

عليها الآيات القرآنية من الداخل بصور نباتية وهندسية. تقع 12 نافذة في أسفل القبّة.

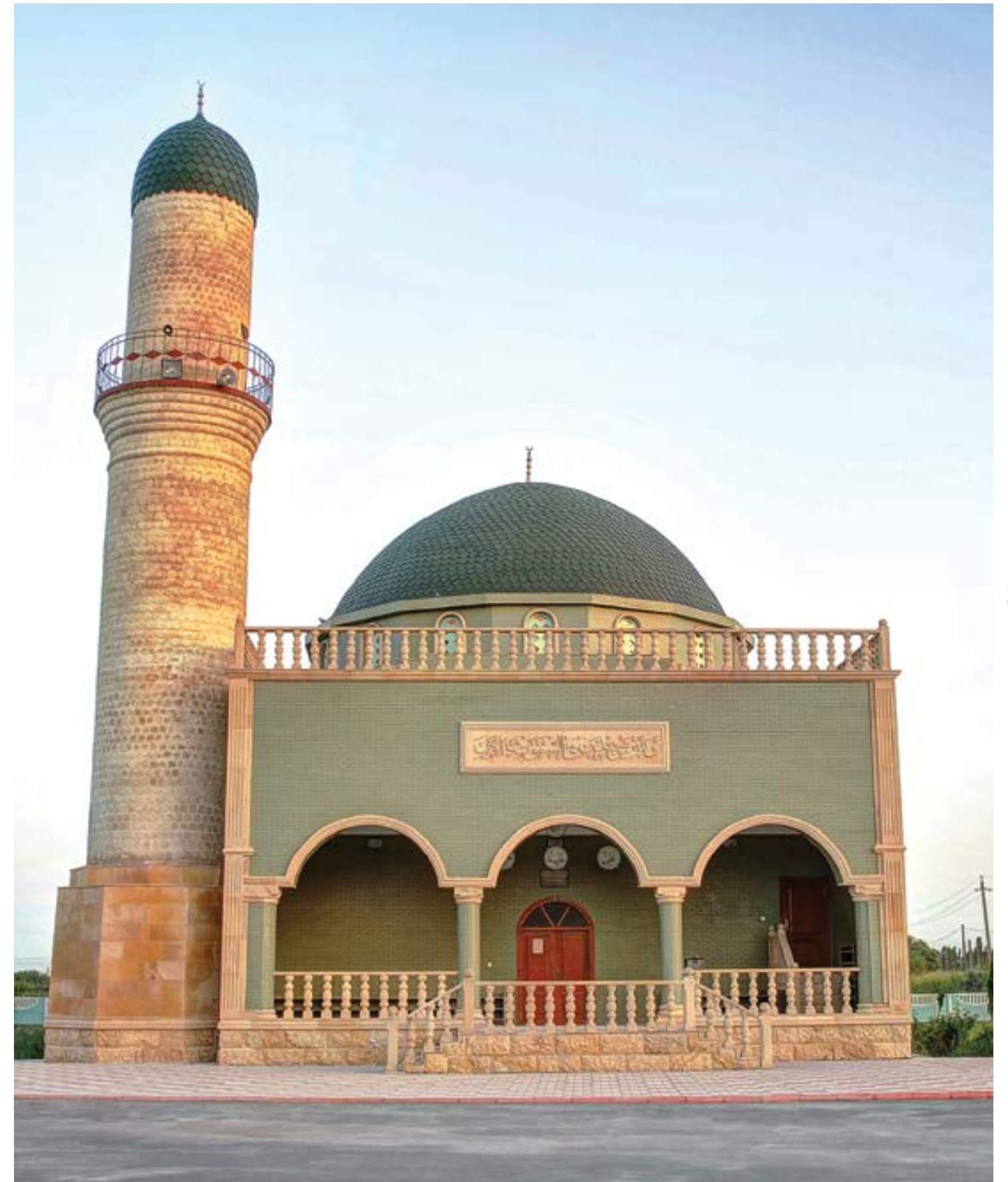

ÇIYNI MƏSCİDİ (UCAR RAYONU, ÇIYNI KƏNDİ)
CHIYNI MOSQUE (CHIYNI VILLAGE, PROVINCE OF UJAR)
مسجد جييني (منطقة أوجار، قرية جييني)

El arasında "Hacı Ağamirzə" məscidi kimi tanınan Çiyni məscidi 2007-ci ildə müasir inşaat materiallarından tikilmişdir. İyirmi metr hündürlüyündə, əsas binaya bitişik şərəfli minarəsi var. İbadət zalında 250 nəfərin eyni vaxtda namaz qılması üçün şərait mövcuddur. Qadınlar üçün antresol tipli ikinci mərtəbədə ibadət yeri ayrılmışdır. Daxildən Qurani-Kərimdən ayələr yazılmış gümbəz nəbati və həndəsi təsvirlərlə tərtib olunmuşdur. Gümbəzin alt hissəsində 12 pəncərə yerləşir.

Commonly referred to as the Haji Agamirza Mosque, the Chiyni Mosque was built in 2007 using modern construction materials. It has a 20-metre tall minaret, with balcony, adjacent to the main building. The prayer hall can admit up to 250 people at a time. An area on the mezzanine floor is designated as the women's section. The dome, inscribed on the inside with Ayats from the Holy Koran, is decorated with floral and geometric patterns. Twelve windows are cut into the lower part of the dome.

بني مسجد جييني المعروف بين الشعب بمسجد الحاج أغا ميرزا عام 2007 من مواد البناء المعاصرة. له منذنة متصلة بالمبنى الرئيسي على ارتفاع 20 متراً. يتسع المسجد لـ 250 مصلي. خصص مكان خاص للنساء في الطابق الثاني. تم تزيين القبة المكتوب عليها الآيات القرآنية من الداخل بصور نباتية وهندسية. تقع 12 نافذة في أسفل القبة.

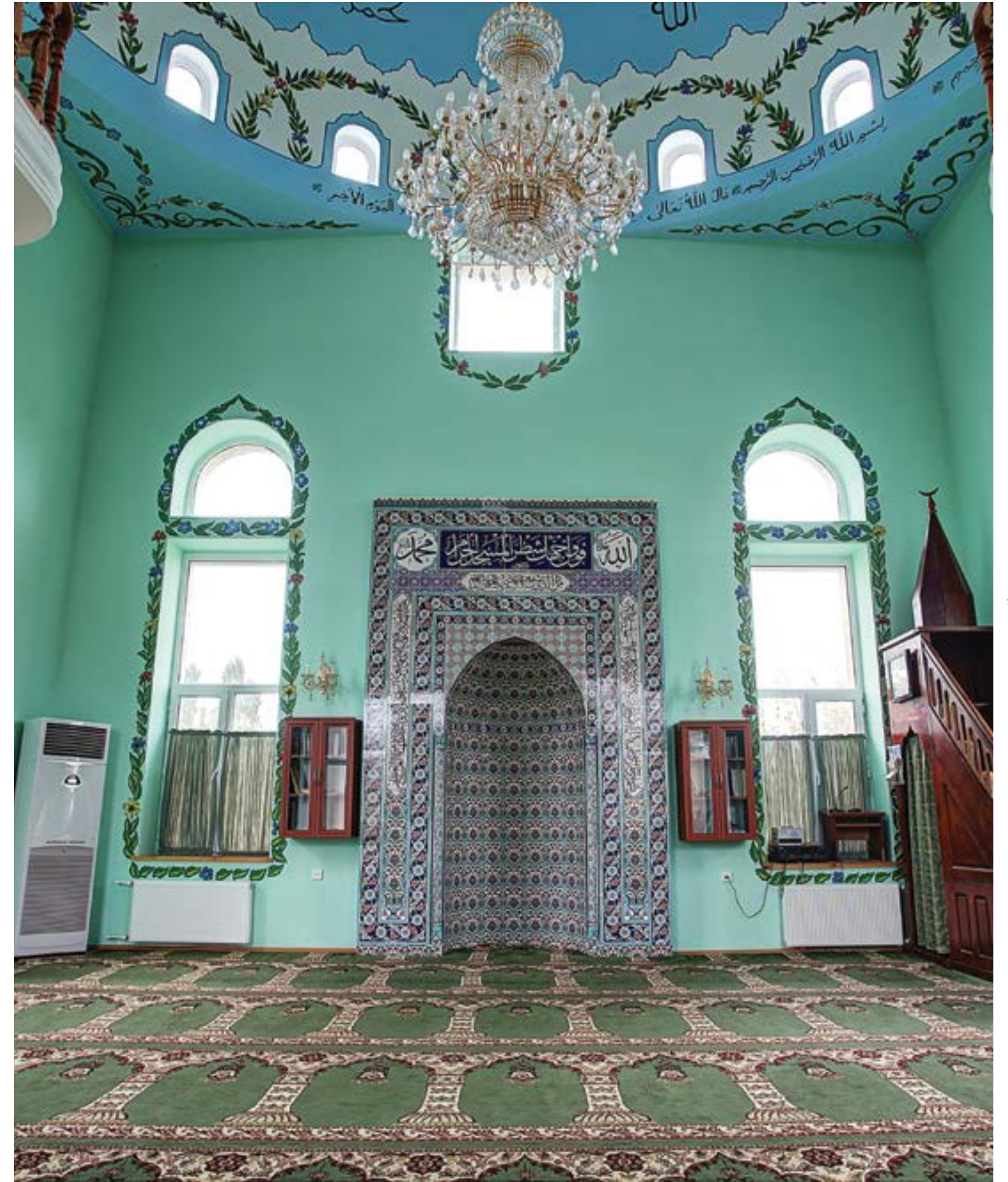
338

QAZIQUMLAX MƏSCİDİ (UCAR RAYONU, QAZIQUMLAX KƏNDİ)
GAZIMGULAKH MOSQUE (GAZIMGULAKH VILLAGE, PROVINCE OF UJAR)
مسجد قازي قوملاخ (منطقة أوجار، قرية قازي قوملاخ)

Qazıqumlax məscidi 2001-ci ildə kənd sakinləri tərəfindən inşa edilmişdir. İbadət zalı 100 kv. metr olan məscid 80 nəfər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Tək minarəsi 25 metr hündürlüyündədir.

The Gazimgulakh Mosque was built in 2001 by the local community. With a prayer hall of 100 square metres, the mosque can admit up to 80 people at a time. The single minaret is 25 metres tall.

بني مسجد قازي قوملاخ من قبل سكان القرية عام 2001. تبلغ مساحة مصلى المسجد 100 متر مربع. يتسع المسجد لـ 80 مصليا. وارتفاع منذنته الوحيدة 25 متراً.

339

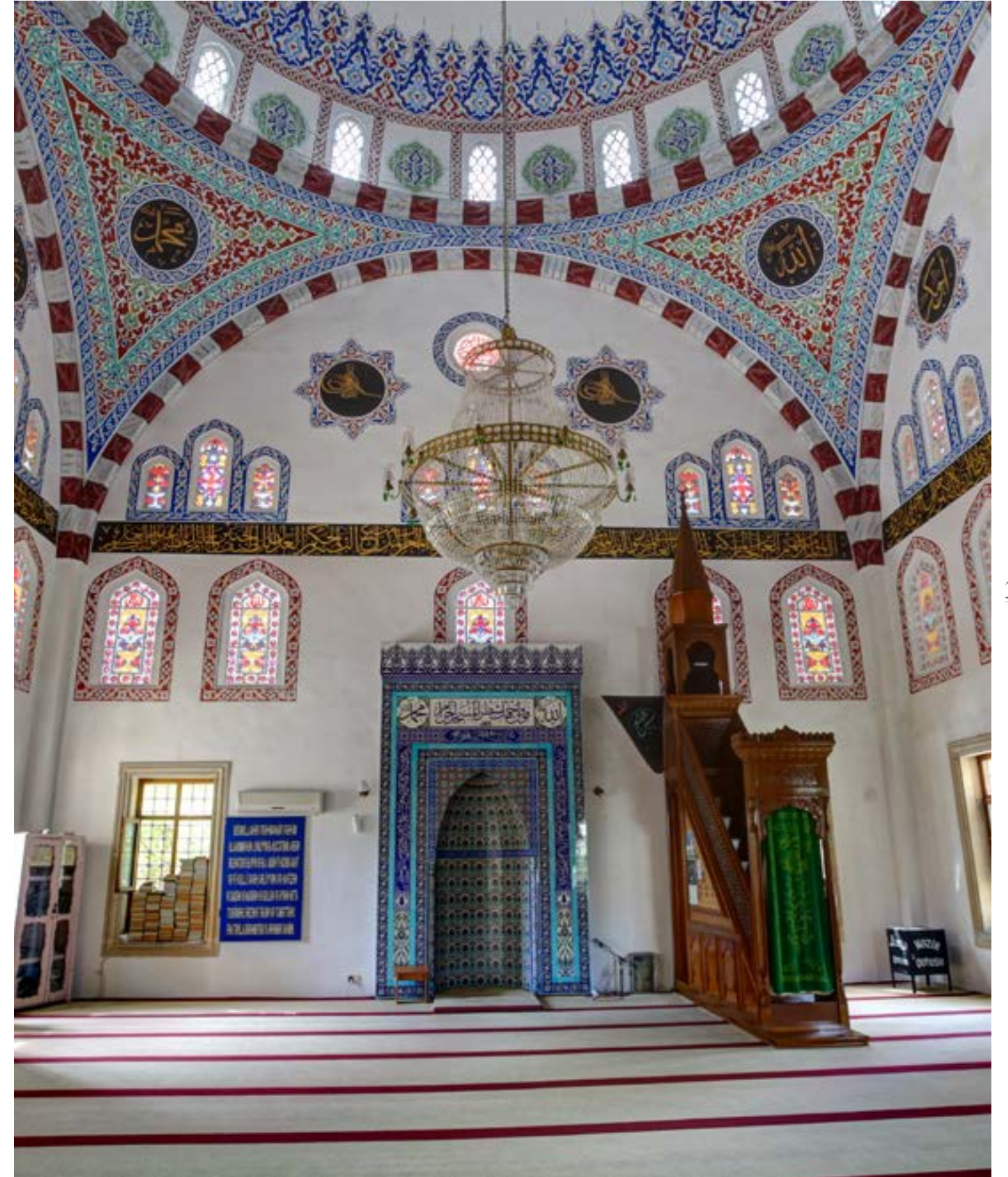
340

YEVLAX CÜMƏ MƏSCİDİ (YEVLAX ŞƏHƏRİ)
YEVLAQH JUMA (FRIDAY) MOSQUE (YEVLAQH)
جامع ييفلاخ (مدينة ييفلاخ)

Yevlax Cümə məscidi 1998-ci ildə yerli əhalinin təşəbbüsü və Türkiyə Dəyanət Vəqfinin maddi köməyi ilə inşa edilmişdir. Həyəti 1500, daxili sahəsi 285 kv. metrdir. 25 metr hündürlüyündə minarəsi var. İbadət zalının döşəmədən gümbəzə qədər hündürlüyü 14 metrdir. Gümbəz nəbatı naxışlar və üzərində Qurani-Kərimdən ayələr həkk olunan kaşı ilə tərtib olunmuşdur. 4,5 metr hündürlüyündə olan mehrab kaşı ilə bəzədilmiş və üzərində müqəddəs kitabdən ayələr yazılmışdır. Fasad hissəsindəki gümbəzli portal yeddi tağdan ibarətdir.

The Juma Mosque in Yevlakh was built at the local community's initiative and with the financial help of Turkey's Department of Religious Affairs in 1998. The courtyard covers 1,500 square metres, while the interior covers 285 square metres. The minaret is 25 metres tall. The prayer hall is 14 metres high, floor to dome. The dome is decorated with floral patterns and glazed bricks engraved with Ayats from the Holy Koran. The 4.5-metre high Mihrab is glazed and inscribed with Ayats from the Holy Scripture. The exterior domed portal is composed of seven arches.

بني جامع ييفلاخ عام 1998 بمبادرة السكان المحليين وبدعم مادي لوقف الديانة التركي. تبلغ مساحة فناءه 1500 متر مربع ومساحته الداخلية ٥٨٢ متراً مربعاً. له منذنة بارتفاع ٥٢ متراً. يبلغ ارتفاع المصلى من الأرضية حتى القبة 14 متراً. تم ترتيب القبة بالنقوش النباتية والأحجار المرصعة بالالواح المزججة التي كتبت عليها آيات من القرآن الكريم. تم تزيين المحراب البالغ ارتفاعه 4.5 متر بالأحجار المزججة وكتبت عليها آيات القرآنية. تتكون البوابة ذات القبة في الواجهة من سبع قناطر.

341

**XALDAN CÜMƏ MƏSCİDİ (YEVLAX RAYONU, XALDAN QƏSƏBƏSİ)
JUMA (FRIDAY) MOSQUE (KHALDAN SETTLEMENT, PROVINCE OF YEVLAKH)
جامع خالدان (منطقة ييفلاخ، قسبة خالدان)**

Bişmiş kərpicdən tikilmiş Xaldan Cümə məscidi hazırkı vəziyyətə 1990-1993-cü illərdə gətirilmişdir. İki giriş və çıxış qapısı, cənub və şərq tərəfdən on, şimaldan iki pəncərəsi var. İbadət zalının mərkəzindəki 2 sütun dam örtüyünü saxlayır.

Xaldan Cümə məscidi XIX əsrin 60-cı illərində Hacı Qədim və oğlu Hacı Səlim Əfəndi tərəfindən tikilmişdir. İpək yolunun üzərində yerləşən Xaldan kəndində 5 karvansaray, üç un dəyirmanı və iki mərtəbəli xəstəxana binası var imiş. Xəstəxana binası günümüze qədər gəlib çatmış və hazırda istifadədədir. Sovetlər

The fired brick Khaldan Juma Mosque was restored to its current state in 1990-93. It has two entrance and exit doors, 10 windows on the south and east sides, and two more on the north side. Two columns set in the middle of the prayer hall support the roof.

The Khaldan Juma Mosque was built in the 1860s by Haji Gadim and his son Haji Salim Efendi. Khaldan, a settlement on the Silk Road, had five caravanserais, three flour mills and a two-storey hospital. The hospital still functions. The mosque operated a madrasa

تمت إعادة بناء جامع خالدان المبني من الطوب خلال سنوات 1993-1993. له بابان للدخول والخروج وعشر نوافذ من الجهتين الجنوبية والشرقية ونافذتان من الشمال. يرتكز سطح المسجد على عمودين في وسط المصلى.

بني جامع خالدان خلال ستينات القرن التاسع عشر من قبل الحاج قديم و نجله الحاج سليم أفندي. كانت توجد في قرية خالدان الواقعة على طريق الحرير محطات للقوافل و 3 مطاحن ومستشفى متكون من طابقين. لقد بلغنا المستشفى ولا يزال يعمل. كما كانت

dövrünə qədər məsciddə mədrəsə də fəaliyyət göstərmişdir. Sovetlər zamanı isə Cümə məscidindən barama yetişdirilməsi və anbar binası kimi istifadə edilmişdir. Məscidin dam örtüyü 1937-ci ildə sökülmüş və ondan məktəb binası üçün istifadə olunmuşdur. Zaman keçdikcə baxımsızlıq ucbatından bina yararsız hala düşmüş, divarları və minarələri dağılmışdır. Müstəqilliyimizi bərpa edənə qədər məscidin yalnız iki yan və arxa divarları qalmışdı. 1990-1993-cü illərdə yerli əhəlinin dəstəyi nəticəsində Xaldan Cümə məscidinin memarlıq üslubu qorunmaq şərtlə əsaslı şəkildə tam bərpası həyata keçirilmişdir.

up until Soviet times. During the Soviet years the Juma Mosque was used as a silkworm hatchery and a warehouse. The mosque's roof was dismantled in 1937, and its tiles were used for a school building. Over time the building became unfit for use, with the walls and minaret crumbling. When Azerbaijan regained its independence, only two side and one back wall of the mosque remained. In 1990-93, with the support of the local community, the Khaldan Juma Mosque was reconstructed and restored, with the primary aim of preserving its original architecture and appearance.

لدى المسجد مدرسة قبل العهد السوفيتي. استخدم الجامع في العهد السوفيتي كمكان لتربية دودة القز ومستودع. وفي عام 1938 هدم سطح المسجد بهدف تحويله الى مدرسة متوسطة. وعلى مر الزمن أصبح المبنى غير صالح للاستفادة بسبب الإهمال وانهارت جدرانه ومآذنه. ولم يبق منه سوى الجدارين الجانبين والجدار الخلفي حتى استعادة أذربيجان استقلالها. خلال سنوات 1990-1993 أعيد بناء جامع خالدان بشكل أساسي و تام مع الاحتفاظ بالطراز المعماري للمسجد.

344

HEYDƏR MƏSCİDİ (MİNGƏÇEVİR ŞƏHƏRİ) HEYDAR MOSQUE (MINGECHEVIR) مسجد حيدر (مدينة مينغاجيفير)

Azərbaycan xalqının Ümümmilli Lideri Heydər Əliyevin adını daşıyan məscidin tikintisi 1998-ci ildə tamamlanmışdır. Həyətəni sahəsi bir hektar olan məscidin ibadət zalında eyni vaxtda 1500 nəfərin namaz qılması mümkündür. Məscidin təxminən 30 metr hündürlüyündə qoşa minarəsi və üç yardımçı otağı var. Heydər məscidi bölgənin ən böyük məscididir.

Bu möhtəşəm məscidin qoşa minarəsi ciddi və əzəmətli simmetriya yaradır. İki böyük

Construction of the mosque dedicated to Azerbaijan's National Leader Heydar Aliyev commenced in 1998. With a courtyard of one hectare, the mosque has a prayer hall capable of admitting up to 1,500 people at a time. The mosque has twin minarets, approximately 30 metres tall, and three auxiliary rooms. The Heydar Mosque is the largest in the region.

The twin minarets of this remarkable mosque create a meaningful and pleasing symmetry.

تم انجاز بناء المسجد الحامل لاسم الزعيم القومي للشعب الأذربيجاني حيدر علييف عام 1988. يتسع المسجد البالغة مساحة ارضه هكتاراً واحداً لـ 1500 مصل. وللمسجد منئذنان بارتفاع 30 متراً وثلاث غرف مساعدة. ومسجد حيدر أكبر مسجد في المنطقة.

تكوّن منئذنة هذا المسجد المهيب تماثلاً جدياً وعظيماً. تفتتح ثلاثة قناطر متساوية تشبه البوابة وسط كرسيين

345

yan kürsülərin arasında portalı xatırladan üç bərabər tağ açılır. Giriş qapıları da bu mərkəz tağların dərinliyində yerləşir. Nəhəng gümbəz ibadət zalında dörd sütun üzərində dayanır. Sütunlar arasında yaranan kvadrlar ümumi kompozisiya həllinə cavab verir. Məhrab divarın böyük bir hissəsinin ümumi səthdən dərinlikdə yerləşməsi ilə həll olunmuş və bu dərinliyə kənarlardan hücrəni xatırladan iki şərti qapı qoyulmuşdur. İnteryerin əsas çaları ağ rəngdir. Çöl tərəfdən isə məscid binası mərmərlə üzlənmişdir.

Two large pulpits are set amid three identically sized arches, similar to portals. The entrance doors are also set deep within these central arches. The huge dome rests on four columns inside the prayer hall. The square sections formed by the columns are consistent with the overall composition. The Mihrab is set deep inside a wall, and two conventional doors are cut into this arch, which look like niches from a distance. The interior's main theme is white. The mosque's exterior is marble.

كبيرين. تقع أبواب الدخول أيضاً في أعماق هذه القناطر المركزية. ترتكز القبة العملاقة على أربعة أعمدة في المصلى. تستجيب المربعات المتكونة وسط الأعمدة حل التركيب العام. يقع المحراب في تجويف الجدار وركب في هذا التجويف بابان شرطيان يشبهان الحجرة. تم صبغ المدخل بلون أبيض أساساً. و تمت تغطية مبنى المسجد من الخارج بالرخام.

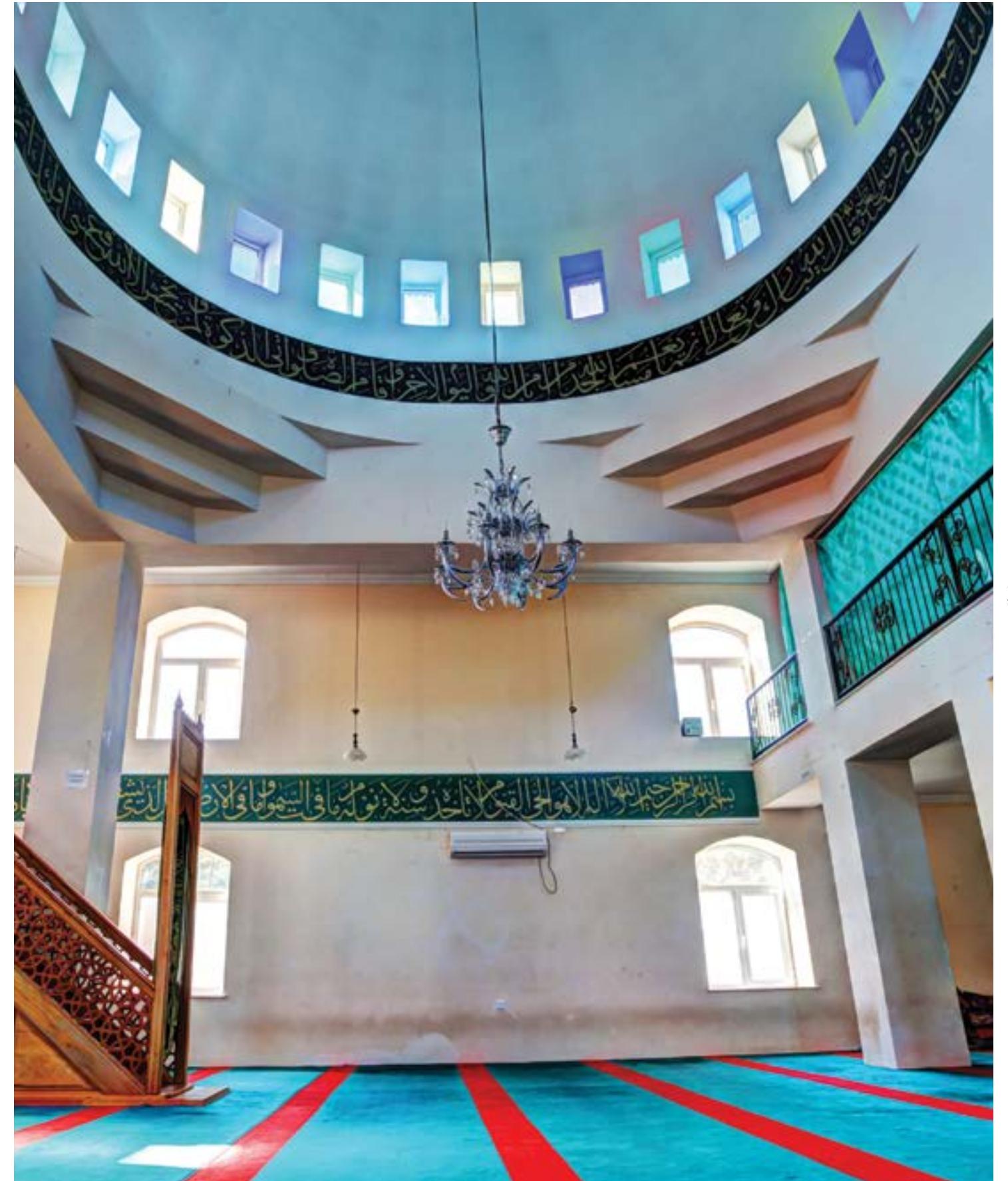
346

SAĞ SAHİL MƏSCİDİ (MİNGƏÇEVİR ŞƏHƏRİ)
SAG SAHIL MOSQUE (THE RIGHT BANK MOSQUE) (MINGECHEVIR)
مسجد ساغ ساحل (مدينة مينغاجيفير)

“Fatimeyi-Zəhra” məscidi kimi tanınan Sağ Sahil məscidi 2006-cı ildə şəhər sakinlərinin təşəbbüsü ilə inşa edilmişdir. İbadət zalı 208 kv. metr olan məsciddə 200-dən artıq dindarın eyni vaxtda ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Məscidin 30 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

Commonly referred to as the Fatmey-Zehra Mosque, the Sag Sahil Mosque was built in 2006 at the local community's initiative. With a prayer hall of 208 square metres, the mosque can admit over 200 congregants at a time. The mosque has a single, 30-metre high minaret.

بني مسجد ساغ ساحل المعروف بمسجد «فاطمة الزهراء» عام 2006 بمبادرة من سكان المدينة. تبلغ مساحة المصلى 208 متر مربع ويتسع لأكثر من 200 مصلي. له منذنة وحيدة بارتفاع 30 متراً.

347

MİNGƏÇEVİR KƏND MƏSCİDİ (MİNGƏÇEVİR ŞƏHƏRİ)
MINGECHEVIR VILLAGE MOSQUE (MINGECHEVIR)
مسجد قرية مينغاجيفير (مدينة مينغاجيوير)

Mingəçevir şəhərinin yaxınlığında yerləşən eyni adlı kəndin məscidi 1990-cı ildə inşa edilmişdir. Görünüşünə görə ətrafdakı evlərdən bir o qədər də seçilmir. Lakin məscidin qarşısında 10 metr hündürlüyündə şərəfli minarə ucalır.

Tarixçilərin dediyinə görə, Mingəçevir şəhərinin yerində eramızdan əvvəlki minilliklərdə yaşayış məskəni olmuşdur. Bunu ötən əsrin 40-50-ci illərdə Mingəçevirdə aparılmış arxeoloji qazıntıların nəticələri də təsdiqləyir. Bununla belə, orta əsrlərdə də

The mosque in the village of Mingechevir, close to the the city of the same name, was built in 1990. The mosque does not differ much from the other buildings around it, except for its 10-metre high minaret, with balcony, which stands immediately in front.

According to historians, the Mingechevir city area was inhabited millennia before the common era. This is evidenced by archaeological finds made in Mingechevir in the 1940s and 1950s. Furthermore, manuscripts indicate that there was a settlement

بني مسجد قرية مينغاجيفير الواقعة على مقربة مباشرة من مدينة مينغاجيفير عام 1990. ولا يختلف عن سائر البيوت المحيطة به من حيث المظهر. لكنه تعلو أمام المسجد منڈنة يبلغ ارتفاعها 10 امتار.

يذكر المؤرخون ان مكان تواجد مدينة مينغاجيفير الحالية كان مسكناً للإنسان في الالفيات ما قبل الميلاد، الأمر الذي تؤكد عليه نتائج الحفريات التي أجريت في مينغاجيفير خلال أربعينيات وخمسينات القرن الماضي. والى جانب ذلك توجد وثائق تثبت

Mingəçevirdə yaşayış məntəqəsinin olması barədə sənədlər var. XVII əsrin məşhur türk səyyahı Övliya Çələbi Boz dağın ətəyində qaynar həyat yaşayan bir şəhərin olması haqqında məlumat vermişdir.

Müasir Mingəçevir şəhərinin tarixi II Dünya müharibəsindən sonra burada Su Elektrik Stansiyasının tikintisindən başlamışdır. Bu nəhəng tikinti ilə əlaqədar Azərbaycanın və keçmiş SSRİ-nin hər yerindən bura minlərlə insan gələrək işləmiş və onların çoxu 1954-cü ildə tikinti başa çatandan sonra da burada salınmış yeni, gözəl və rahat şəhərdə qalıb yaşamışdır.

in what is now Mingechevir back in medieval times. The famous 17th-century Turkish traveller Evliya Chelebi reported a vibrant city at the foot of the Boz Mountain.

Contemporary Mingechevir dates back to the construction of the hydro-electric power station right after World War II. Thousands of people moved here from all over Azerbaijan and the former USSR to take part in this huge construction project, most of whom stayed on in the fine, new, comfortable city after construction was completed in 1954.

وجود مناطق سكنية في مينغاجيفير في القرون الوسطى أيضاً. مثلاً يقدم الرحالة التركي المعروف للقرن السابع عشر أولياء شلبي معلومات عن وجود

مدينة عامرة في سفوح جبل بوز داغ. بدأ تاريخ مدينة مينغاجيفير المعاصرة بعد بناء المحطة الكهرومائية هنا. وبمناسبة بناء هذه المحطة العملاقة توافد عليها آلاف الناس من مختلف أرجاء أذربيجان و الاتحاد السوفييتي للعمل ولم يغادروا هذا المكان بعد انتهاء البناء وبدأوا يعيشون في مدينة جديدة وجميلة بنيت هنا.

ŞİMAL - QƏRB BÖLGƏSİ NORTH-WESTERN REGION

پنجاب
پشاور
الاقطیقا

352

ŞƏKİ CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞƏKİ ŞƏHƏRİ)
SHEKI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHEKI)
جامع شكي (مدينة شكي)

Çaylaq daşı və bişmiş kərpicdən tikilmiş Şəki Cümə məscidinin tarixi XVIII – XIX əsrlərə aid edilir. İkimərtəbəli məscidin ibadət zalı 420, həyətyanı sahəsi 700 kv. metrdir. Dağılmış minarənin yerində 28,5 metr hündürlüyündə yeni minarə tikilmişdir. İbadət zalında taxta tavanı saxlayan taxta sütunlar cərgələnir. Zaldan çölə 44 pəncərə açılır. Antresol formaya malik olan ikinci mərtəbədə qadınlar üçün 90 kv. metr sahəsi olan ibadət otağı yerləşir.

Şəki Cümə məscidinin nəzdində fəaliyyət göstərən mədrəsədə hələ XIX əsrdə Azərbaycanın bir sıra görkəmli maarifçiləri təhsil almışdır. Bu gün də mədrəsə fəaliyyətini davam etdirir.

The Sheki Juma Mosque dates back to the 18th-19th centuries. The two-storey mosque is built of river-stone and burnt brick. Its prayer hall is 420 square metres in area, while the courtyard is 700 square metres. A new, 28.5-metre tall minaret stands in the place of the old minaret which was destroyed. Rows of wooden columns in the prayer hall support the wooden ceiling. The prayer hall has 44 windows opening outwards. A 90- square metre area on the mezzanine floor is designated as the women's prayer room.

A great many prominent educators of Azerbaijan went to the madrasa at the Sheki Juma Mosque in the 19th century. This madrasa is still functioning.

يعود تاريخ جامع شكي المبني من الحجر والطوب الى القرنين الثامن عشر والتاسع عشر. تبلغ مساحة مصلى المسجد من طابقين 420 متر مربع ومساحة فناءه 700 متر مربع. بنيت منئذ جديدة بارتفاع 28.5 متر بدلاً من المنئذ المنهارة. يستند سقف المصلى الخشبي على أعمدة خشبية. تفتح 44 نافذة من المصلى الى الخارج. تبلغ مساحة المصلى المخصص للنساء في الطابق الثاني 90 متراً مربعاً.

لقد تعلم عدد كبير من المفكرين البارزين الأذربيجانيين في المدرسة العاملة لدى جامع شكي في القرن التاسع عشر.

353

XAN MƏSCİDİ (ŞƏKİ ŞƏHƏRİ)
KHAN MOSQUE (SHEKI)
مسجد «خان» (مدينة شكي)

Məscidin inşa tarixi 1745 – 1750-ci illərə aid edildiyinə və bilavasitə Şəki hakimi Hacı Çələbi xan tərəfindən tikdirildiyi güman olunduğuna görə bura “Xan məscidi” adlanır. Məscid binasının arxa tərəfində Şəki xanlarının dəfn edildiyi Xan qəbiristanı da bu ehtimalın doğru olduğuna əsas verir. Məscidin ön hissəsində yeddi tağlı eyvan yerləşir. 1600 kv. metr sahəsi olan həyəti və 20 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

XVIII əsrdə yaşamış şəkili şair Nəbinin Hacı Çələbi xanın tərcümeyi-halını əks etdirən

The mosque is thought to have been built in 1745-50 by the ruler of Sheki, Haji Chelebi Khan, and is commonly referred to as the Khan Mosque. The cemetery where the Sheki Khans were buried is immediately behind the mosque, adding weight to the theory. A veranda with seven arches is set on the front of the mosque. There is a 1,600-square metre courtyard and a single minaret, 20-metres high.

A traditional five-line poem by 18th-century Sheki poet Nabi, telling the life story of Haji

يسمى المسجد بهذه التسمية بسبب نسب تاريخ بنائه الى سنوات 1745-1750 وإنشائه من قبل حاكم شكي الحاج شليبي خان. إن وجود مقبرة خان الواقعة في مؤخرة مبنى المسجد حيث دفن خانات شكي يثبت صحة هذا الاحتمال. تقع في مقدمة المسجد شرفة ذات سبع قناطر. تبلغ مساحة فناءه 1600 متر مربع. وله منذنة واحدة ارتفاعها 20 متراً.

يوجد بيت في قصيدة الشاعر باسم نبي الذي عاش في شكي في القرن الثامن عشر يعكس السيرة الذاتية

müxəmməsində belə bir misra var: “Çün tamam oldu özəl həmmami-məscidi-mədrəsə”. Məlum olur ki, Hacı Çələbi xan ömrünün axırına yaxın illərdə eyni vaxtda Şəkiddə bir hamam, bir məscid və bir mədrəsə tikdirib tamama yetirmişdir. Bu zaman xanın nüfuzu nəinki Şəki və Şirvanda, hətta Qarabağ, Gəncə, Təbriz və Azərbaycanın başqa xanlıqları arasında ən yüksək həddə gəlib çatmışdı. Xan məscidi inşa edilən tarixdə Şəki özünün qüdrətli dövrünü yaşayırdı.

Chelebi Khan, contains this hemistich: “For it hath become complete with the bathhouse, the mosque and the madrasa.” This implies that Haji Chelebi Khan, some time in the later years of his life, built a bathhouse, a mosque and a madrasa in Sheki. By that time the Khan’s repute and authority had risen so high not only in Sheki and Shirvan, but in Garabagh, Ganja, Tabriz and other khanates of Azerbaijan. Sheki was at the height of its power around the time the Khan Mosque was built.

للحاج شليبي خان: «وقد تم بناء الحمام والمسجد والمدرسه». يتبين من البيت أن الحاج شليبي خان قام ببناء حمام ومسجد ومدرسه في الفترة عينها خلال السنوات الأخيرة من عمره. وكان نفوذ الخان في ذلك الوقت قد بلغ أوجه ليس فقط في خانبة شكي وشيروان بل وفي خانبات قراباغ وغنجه وتبريز وغيرها من خانبات أذربيجان. وكانت شكي تعيش عصرها المزدهر في عهد بناء مسجد خان.

356 **ÖMƏR ƏFƏNDİ MƏSCİDİ (ŞƏKİ ŞƏHƏRİ)**
OMAR EFENDI MOSQUE (SHEKI)
 مسجد عمر أفندي (مدينة شكي)

Məscidin XVIII – XIX əsrlərdə şəhərin nüfuzlu şəxslərindən olan Ömər Əfəndi tərəfindən tikildiyi bildirilir. Həyətyanı sahəsi 525, ibadət otağı 105 kv. metrdir. İbadət otağının qarşısında daha bir zal açılır. Zalı 45 kv. metri qadınların ibadət yeri, qalan hissəsi isə dəhliz kimi istifadə olunur. Tək minarəsinin hündürlüyü 14 metrdir.

Əsasən bişmiş qırmızı kərpic və çay daşından tikilmiş Ömər Əfəndi məscidi Şəkinin ən qədim küçələrindən olan indiki M.F.Axundov prospektindəki digər binalarla o qədər səsleşir ki, sanki küçə boyu getdikcə memarlıq silsiləsini müşahidə edirsiniz. Şəhərin bu qədim hissəsindəki bütün digər memarlıq nümunələrində olduğu kimi, Ömər Əfəndi

The mosque is said to have been built by one of the city's most respected citizens, Omar Efendi, in the 18th-19th century. The courtyard is 525 square metres in area and the prayer hall 105 square metres. Some 45 square metres of another hall opposite the prayer hall are used as the women's prayer room, while the remaining space is a hallway. The single minaret rises 14 metres.

Built mostly of red fired brick and river stone, the Omar Efendi Mosque blends in so well with the other buildings on one of Sheki's oldest streets, now named Mirza Fatali Akhundov Avenue, that the street appears lined with a single row of architecture. As is the case with other buildings in this age-old part of town, the dominant feature of the Omar Efendi Mosque

يذكر أن المسجد قد بناه عمر أفندي أحد الشخصيات المعروفة للمدينة في القرنين الثامن عشر والتاسع عشر. تبلغ مساحة فناءه 525 متراً والمصلى 105 أمتار. تقع أمام المصلى قاعة اخرى يستفاد من 45 متر مربع منها كمكان للعبادة والباقي كمر. يبلغ ارتفاع منبرته الوحيدة 14 متراً.

ينسجم مسجد عمر أفندي المبني من الطوب و الحجر العادي من حيث الاساس مع الابنية الاخرى الواقعة في جادة ميرزا فتحعلي أخوندوف الحالية التي هي من أقدم شوارع شكي الى درجة و كأنك تشاهد المسلسل المعماري على طول امتداد الشارع. بني مسجد عمر أفندي ايضاً من الطوب الأحمر شأنه شأن المعالم المعمارية الأخرى الواقعة في هذه

məscidinin də əsas fakturası qırmızı kərpicdir.

Məscid binasının inşa edildiyi tarixi müəyyən qədər 1780-ci ildə Şəki hakimi Məhəmmədhusəyn xanın sarayda öz əmisi Hacı Əbdülqadir tərəfindən qətlə yetirilməsi hadisəsi ilə bağlamaq olar. Qətdən təşvişə düşən xalq sabahı gün yığışib sarayın darvazası qarşısına gəlir. Bu vaxt insanların etibar etdiyi bir şəxs qala divarının üzərinə çıxıb xalqa elan edir: "Camaat, Məhəmmədhusəyn xan artıq yoxdur. Arxayın olun, onun yerinə özgəsi yox, Hacı Çələbi övladlarından biri gəlmişdir". Bu o deməkdir ki, nəsilxəli çəkişmələr onların öz işidir, amma ictimai həyatda əmin-amanlıqdır. Belə bir vaxtda məscid tikilirsə, deməli, həqiqətən də, əmin- arxayın yaşamaq olar.

is red brick.

The mosque's construction date is connected to the murder at the palace of Sheki's ruler, Muhammadhussein Khan in 1780 by his uncle, Haji Abdulgadir. The citizens, outraged at the murder, rallied at the palace the next day. A man everyone trusted climbed up the castle wall and exclaimed: "People, Muhammadhussein Khan is no longer. Rest assured, he is replaced by no other than a descendant of Haji Chelebi." This meant that the family feud was nobody else's concern but the family's, as long as society's well-being was secure. Apparently building a mosque at a time like that reassured the people.

المنطقة القديمة لشكي.

يمكن ربط تاريخ بناء مبنى المسجد باغتيال حاكم شكي محمد حسين خان على يد عمه الحاج عبدالقادر عام 1780. ففي اليوم التالي يجتمع الجمهور المذعور من الاغتيال أمام بوابة القصر. وفي هذه الاثناء يصعد أحد الحاضرين المعروفين بين الناس الى سور القصر وينادي الجمهور قائلاً: «يا جماعة، لا وجود لمحمد حسين خان من الآن. طمنوا بالكم، حل محله احد اولاد الحاج شلبي وليس شخص آخر». يعني ذلك أن الصراعات داخل القصر قضية داخلية للقصر والمهم هو الأمن والاستقرار في الحياة الاجتماعية. اذا بني المسجد في مثل هذا الوقت فيمكن العيش بسلامة وفي أمان.

358 **HƏZRƏT ƏLİ MƏSCİDİ (ŞƏKİ ŞƏHƏRİ)**
HAZRAT ALI MOSQUE (SHEKI)
مسجد حضرة علي (مدينة شكي)

Daş və bişmiş kərpicdən tikilmiş Həzrə Əli məscidinin ibadət zalının sahəsi 338 kv. metrdir. İkimərtəbəlidir, birinci mərtəbədə yardımçı otaqlar, ikinci mərtəbədə isə ibadət zalı yerləşir. Ötən əsrin 90-cı illərində tikilən yeni minarəsinin hündürlüyü 22 metrdir.

Məscid Şəki şəhərinin Gəncəli məhəlləsində yerləşir. Sovet illərində məscid binasından məktəb və idman zalı kimi istifadə olunmuşdur. 1994-cü ildən bina təmir olunaraq yenidən özünün məscid həyatına başlamışdır.

1803-cü ilin sonlarında Gəncə qalasını mühasirəyə alan çar generalı Sisianov Azərbaycanın qəhrəman oğlu, Gəncə hakimi Cavad xana təslim olmaq tələbilə xəbər göndərir. Buna cavab olaraq Cavad xan çar

The Hazrat Ali Mosque is built of cut stone and fired brick. It has two floors, with auxiliary rooms on the first floor and a 338-square metre prayer hall on the second. The new minaret, built in the 1990s, is 22 metres high.

The mosque is located in the Ganjali neighbourhood of Sheki. During the Soviet years, the mosque was used as a school and a gym. Restored in 1994, the mosque reopened for worship.

Besieging Ganja fortress in late 1803, Russian General Tsitsianov sent a message to Azerbaijan's heroic son, Ganja ruler Javad Khan, demanding his immediate surrender. In reply, Javad Khan wrote to the General, say-

تبلغ مساحة مصلى مسجد حضرة علي المنبى من الحجر العادي والطوب 338 متراً مربعاً. يتكون من طابقين، تقع الغرف المساعدة في الطابق الأول والمصلى في الطابق الثاني. ارتفاع منذنته الجديدة التي بنيت في تسعينات القرن الماضي متران.

يقع المسجد في حي «غنجه لي» بمدينة شكي. حولته السلطة السوفييتية الى مدرسة وقاعة الرياضة. جرى تجديده عام 1994 وعاد المبنى من جديد الى حياة المسجد.

ان جنرال القيصر الروسي سيسيانوف الذي فرض حصاراً على قلعة غنجه في أواخر عام 1803 يوفد مبعوثاً الى الابن البطل للشعب الأذربيجاني، حاكم غنجه جواد خان بطلب استسلامه. رداً على ذلك يعبر

generalına yazdığı məktubda öz mövqeyini belə bildirir: “Siz yalnız mənim cənazəmin üstündən keçərək Gəncəni tuta bilərsiniz”. Gəncə qalası bir ay mühasirədən sonra, 1804-cü ilin əvvəlində sayısız çar qoşunları tərəfindən alınır. Bu qeyri-bərabər döyüşdə 3700 gəncəli, eləcə də Cavad xan və onun bütün ailəsi mərdliklə şəhid olur. Bu hadisədən sonra şəhərin müsəlman əhalisi baş götürüb müxtəlif şəhərlərə qaçmış, bir qismi isə Səki şəhərinə gəlib burada məskunlaşmışdır. Sonradan gəncəlilərin sıx yaşadığı məhəllənin adı “Gəncəli” olmuşdur. Bu məhəllədə yerləşən Həzrət Əli məscidi Şəkiddə yaşayan gəncəlilər tərəfindən tikilmişdir. Lakin məscidin tarixini bir çoxları hətta Nadir şahın yürüşündən də əvvəlki dövrlərə aid edir.

ing: “You can take Ganja over my dead body!” The Ganja fortress was taken after a month of fighting in early 1804 by the Czar’s innumerable troops. Some 3,700 citizens of Ganja, including Javad Khan himself and all his family, fell bravely in this unequal fight. Following this gruesome chain of events, the Muslims of the city fled to different towns, with some settling in Sheki. And so it was that the neighbourhood where the refugees from Ganja found shelter and lived was eventually named Ganjali. The Hazrat Ali Mosque in this neighbourhood was built by the Ganja people living in Sheki. But many sources pre-date the mosque to even before Nadir Shah’s conquest.

جواد خان عن موقفه في رسالة كتبها الى جنرال القيصر كما يلي: «انكم لن تستطيعوا الاستيلاء على غنجه إلا مروراً على جسدي». تستولى قوات القيصر على قلعة غنجه بعد حصار طال شهراً كاملاً في أوائل عام 1804. في تلك المعارك غير المتساوية يستشهد ببطولة 3700 شخص من سكان غنجه كذلك جواد خان وجميع اعضاء عائلته. بعد هذا الحادث فر السكان المسلمون للمدينة الى مختلف المدن و قسم منهم الى مدينة شكي حيث وجدوا المأوى لهم. واطلق اسم «غنجلي» فيما بعد على الحي الذي كان المنحدرون من غنجه يعيشون فيه بكثافة. وقد بني الغنجهيون المقيمون في شكي مسجد حضرة علي الواقع في هذا الحي. لكن البعض الآخر ينسبون تاريخ المسجد حتى الى عهود قبل غزوة نادر شاه بوقت طويل.

HACI MİRƏLƏKBƏR AĞA MƏSCİDİ (ŞƏKİ ŞƏHƏRİ, AYDINQIŞLAQ KƏNDİ)
HAJI MIRALAKBAR AGA MOSQUE (AYDINGISHLAG VILLAGE, SHEKI)
مسجد الحاج مبرعلي أكبر أغا (مدينة شكي، قرية أيدين قيشلاق)

Hacı Mirələkbər Ağa məscidi son dövrlərdə, 2010-cu ildə müasir üslubda tikilmişdir. Məscidin ibadət zalında eyni vaxtda 200 nəfər namaz qıla bilər. İbadət evinin hündür və geniş gümbəzi, 20 metrə yaxın hündür-lüyü olan şərəfli minarəsi var.

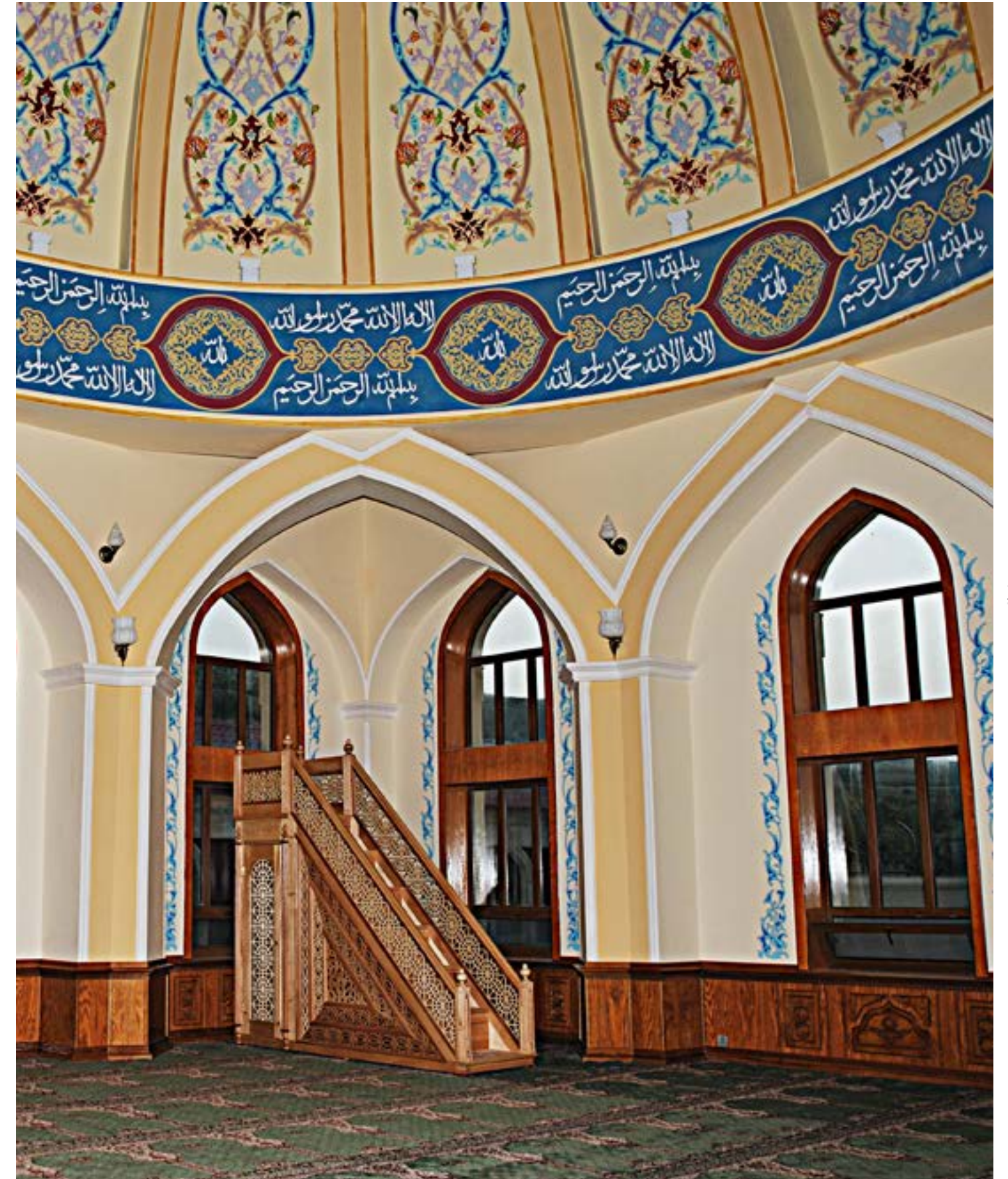
Şəkinin bu ərazisi IX – XIII əsrlərə aid olan Aydınbulaq qülləsi ilə məşhurdur. Belə bir qülləyə biz Bakının Ramana qalasında rast gəlirik. Burada qüllənin və digər arxeoloji – tarixi tapıntıların olması kəndin qədim tarixindən və burada qədim məscidlərin olmasından xəbər verir.

The Haji Miraləkbər Ağa Mosque was built quite recently, in 2010, in a contemporary style. The mosque's prayer hall can admit up to 200 people at a time. The mosque has a high, wide dome and almost 20-metre tall minaret with balcony.

This region of Sheki is famous for the 9th-13th century Aydınbulag tower. A similar tower stands in Ramana castle just outside Baku. The tower and other archaeological and historical finds are evidence of the village's age-old history and the former presence of other mosques.

بني مسجد الحاج مير علي أكبر أغا عام 2010 بأسلوب معاصر. يتسع لـ 200 مصلى. له قبة مرتفعة وواسعة ومنذنة ارتفاعها حوالي 20 متراً.

تشتهر هذه البقعة من شكي ببرج أيدين بولاق العائد الى الفترة ما بين القرنين التاسع والثالث عشر. نشاهد مثيله في قلعة رامانا بباكو. إن وجود هذا البرج والبقايا الأثرية التاريخية التي تم العثور عليها هنا يتحدث لنا عن التاريخ القديم للقرية ووجود مساجد قديمة في الماضي.

362 **QƏBƏLƏ CÜMƏ MƏSCİDİ (QƏBƏLƏ ŞƏHƏRİ)**
GABALA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (GABALA)
جامع قبله (مدينة قبله)

Qəbələ Cümə məscidinin inşasına 1896-cı ildə başlanmış və 1906-cı ildə tamamlanmışdır. Çaylaq daşı, bişmiş kərpic və meşə ağaclarından tikilmiş məscidin ibadət zalı 820 kv. metrdir. Üfüqi istiqamətdə tikilən birmərtəbəli məscid binasına bitişik olan dairəvi formalı minarənin hündürlüyü təxminən 26 metrdir. Məscidin fasad hissəsində bütün bina boyunca uzanıb gedən çoxtağlı eyvan yerləşir. Eyvanın içindən ibadət zalına və köməkçi otaqlara beş giriş qapısı açılır.

Qəbələ Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən biridir. Bura 600 ilə yaxın qədim Azərbaycan dövləti olan Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuşdur. Arxeoloqlar qazıntılar aparmış və buradakı Çuxur Qəbələ kəndinin yaxınlığında qədim paytaxtın qalıqlarını üzə çıxarmışlar. Orta əsrlərdə də Qəbələ regionda mühüm əhəmiyyət daşıyan bölgələrdən biri olmuşdur. XIX əsrin ortalarından bu şəhərdə yeni

Construction of the Gabala Juma Mosque commenced in 1896 and was completed in 1906. The mosque is built of river stone, burnt brick and timber and has a prayer hall 820 square metres in area. The circular minaret immediately adjacent to the single-storey mosque rises 26 metres. A multi-arched veranda runs all around the facade. Five doors lead from the veranda to the prayer hall and auxiliary rooms.

Gabala is one of Azerbaijan's oldest towns. It used to be the capital of Caucasian Albania, an Azerbaijani state that existed for almost 600 years. Archaeologists discovered the remains of the ancient capital in the vicinity of Chukhur Gabala village in this region. Even in medieval times, Gabala was one of the most significant and important parts of the region. The mid-19th century saw the town move

بدأ بناء جامع قبله عام 1896 و انتهى عام 1906 . تبلغ مساحة مصلى المسجد المبني من الحجر العادي والطوب وأشجار الغابات 820 متراً مربعاً. يبلغ ارتفاع المئذنة الدائرية المحاذة بمبنى المسجد المتكون من طابق واحد 26 متراً. تقع في جهة الواجهة شرفة ذات قناطر يمتد على طول المبنى. تفتح خمسة أبواب من داخل الشرفة على المصلى و الغرف المساعدة.

قبله من أقدم مدن أذربيجان التي أصبحت عاصمة لألبانيا القوقازية – هذه الدولة الأذربيجانية القديمة التي يقدر تاريخها بـ 600 سنة. أثناء الحفريات التي أجريت هنا تم العثور على بقايا العاصمة القديمة قرب قرية جوخور قبله. كما أصبحت قبله من إحدى المناطق المهمة للإقليم في القرون الوسطى. اعتباراً من أواسط القرن التاسع عشر بدأت في هذه

inkışaf dövrü başlamış, mədrəsələr, yeni üsullu məktəblər açılmışdır. Məhz həmin dövrdə şəkili usta Salmanın rəhbərliyi altında məscid binasının tikintisinə başlanmışdır. Məscidin ağac materialları və üst örtüyü böyük xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyev tərəfindən qəbəlilərə hədiyyə edilmişdir. Qəbələ sakini, xeyriyyəçi Hacı Məhəmməd, eləcə də Zaqafqaziya Ruhani İdarəsi məscidin tikintisinə maddi yardım göstərmişdir.

Sovet dövründə məscid binasından əvvəl anbar, kinoteatr, klub, iclas və məhkəmə zalı kimi istifadə olunmuş, 1985-ci ildə işə bərpa işləri apararaq buranı tarixdiyarşünaslıq muzeyinə çevirmişlər. Nəhayət, 2005-ci ildə məscid binası əsaslı təmir-bərpa işlərindən sonra yenidən şəhər Cümə məscidi kimi fəaliyyətə başlamışdır.

into a new phase of development with the building of new madrasas and schools in the new style. It was during this time that Master Craftsman Salim led the construction of the mosque. The timber and roofing materials for the mosque were given to the people of Gabala by the acclaimed philanthropist, Haji Zeynalabdin Taghiyev. A citizen of Gabala, philanthropist Haji Muhammad, and the Spiritual Department of the South Caucasus contributed to the construction as well.

During the Soviet era the mosque was used first as a warehouse, then a cinema, community club, conference room and courtroom. In 1985 it was restored and made into a history museum. Finally the mosque was renovated in 2005 and reopened for worship as the town's Juma Mosque.

المدينة مرحلة تطور جديدة حيث افتتحت المدارس الدينية والمدارس. وفي تلك الفترة بالذات بدأ بناء المسجد تحت اشراف البناء سلمان من شكي. لقد أهدى المحسن الكبير الحاج زين العابدين تقييف المواد الخشبية للمسجد وغطاء سطحه الى سكان قبله. كما قدم المحسن الحاج محمد من قبله وكذلك الإدارة الروحانية لما وراء القوقاز مساعدة مادية لبناء المسجد.

حولت السلطات السوفييتية مبنى المسجد في البداية الى مستودع ودارالسينما ونادٍ وقاعة للجلسات والمحاكم والى متحف تاريخ المنطقة بعد تجديده عام 1985. في نهاية الطاف بدأ المسجد مهمته الأصلية بعد أعمال التجديد وإعادة البناء عام 2005.

364 **YENİ MƏSCİD (QƏBƏLƏ ŞƏHƏRİ)**
THE NEW MOSQUE (YENİ MOSQUE) (GABALA)
مسجد «ييني» (مدينة قبله)

Azərbaycanda tikilmiş sonuncu ibadət evlərindən biri olan Qəbələ şəhəri, Yeni Məscid Heydər Əliyev Fondunun sifarişi ilə inşa edilmişdir. Məscidin bünövrəsi 2010-cu ilin may ayında qoyulmuş, 2013-cü il fevral ayının 23-də isə Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin iştirakı ilə açılışı olmuşdur.

İbadət zalında eyni vaxtda 450 kişi, antresol formalı ikinci mərtəbədə 150 qadın olmaqla 600 nəfərin namaz qılması üçün tam şərait var. Məscid binasından bir qədər aralıda 25 metrlik minarə ucalır. İbadət zalının qapısı və qadınların ibadət yeri olan ikinci mərtəbə yerli ustalar tərəfindən şəbəkə şəklində işlənmişdir.

One of the latest mosques built in Azerbaijan, the New Mosque in Gabala was funded by the Heydar Aliyev Foundation. The mosque's foundations were laid in May 2010, and on February 23, 2013 Azerbaijani President İlham Aliyev led the opening ceremony.

The prayer hall can accommodate up to 600 congregants at a time – 450 men and up to 150 women on the mezzanine floor. A little distance from the mosque a minaret rises 25 metres. The door of the prayer hall and the women's prayer room are intricately ornamented in mosaic patterns by

بني مسجد «ييني» بمدينة قبله الذي هو آخر مساجد انشئ في أذربيجان على نفقة صندوق حيدر علييف. وضع حجر الأساس لبناء المسجد عام 2010 وأقيمت مراسم افتتاحه بحضور فخامة الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف في 23 من فبراير - شباط عام 2013.

تتوفر كل الظروف اللازمة في المسجد لأداء 054 رجلاً و051 امرأة في المصلي الواقع في الطابق الثاني الصلاة في آن واحد. وعلى مقربة مباشرة من المسجد ترتفع منڈنة ارتفاعها متران. و زين النجارون المحليون باب المصلي والطابق الثاني المخصص لعبادة النساء بشبكة خشبية مجزجة.

Pəncərələr oxvari formadadır. Gümbəz dörd sütun üzərində dayanır və bu sütunlar bir-birilə dörd hündür tağ vasitəsilə əlaqələnir. Gümbəzin aşağı hissəsi və mehrabın üzərində müqəddəs Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır.

Qəbələ şəhəri son on ildə yeni inkişaf dövrünü yaşayır. Burada beynəlxalq miqyaslı istirahət zonaları, otellər, mədəniyyət mərkəzləri, stadion, hər il Beynəlxalq musiqi festivalı keçirilən konsert zalları, parklar və digər tikililər inşa olunmuşdur. Yeni inşa edilən məscid də bu mötəşəm şəhərə əlavə məzmun gətirməklə onu tamamlayır.

local craftsmen. The windows are arched. The dome rests on four columns interconnected through four high arches. Ayats from the Holy Koran are inscribed on the bottom of the dome and the Mihrab.

Gabala has been going through a new phase of development. International standard recreation centres and resorts, hotels, cultural centres, a stadium and concert halls for the annual International Music Festival, parks and other facilities have been constructed here. The new mosque adds a deeper meaning to the magnificent city.

نوافذ المسجد سهمية الشكل. تركز القبة على أربعة أعمدة، تتصل ببعضها البعض بواسطة أربعة قناطر عالية. كتبت الآيات القرآنية في أسفل القبة وعلى المحراب.

تعيش مدينة قبله مرحلة التطور الجديد خلال عشر سنوات الأخيرة حيث بنيت دور الاستجمام والفنادق والمراكز الثقافية والملعب وقاعات الحفلات الموسيقية التي تقام فيها المهرجانات الموسيقية الدولية كل سنة والحدائق وغيرها. إن المسجد الجديد يعطي مضموناً أضافياً لهذه المدينة الجميلة ويكمله.

366

ZARAĞAN MƏSCİDİ (QƏBƏLƏ RAYONU, ZARAĞAN KƏNDİ)
ZARAGAN MOSQUE (ZARAGAN VILLAGE, PROVINCE OF GABALA)
مسجد زاراغان (منطقة قبله، قرية زاراغان)

Zarağan məscidi 1996-cı ildə inşa edilmişdir. Yeni, lakin öz xüsusiyyətlərinə görə fərqli olan Zarağan kənd məscidi Qəbələ rayonunun ən yaraşığı ibadət evlərindən biri hesab olunur. Son illər Zarağan məscidində əsaslı təmir işləri aparılmış, eyni vaxtda 100 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. İki minarəli məscidin ibadət zalı 100 kv metrdir.

The Zaragan Mosque was built in 1996. The distinctive new mosque of village distinguished only owing to its unique features is regarded as one of the most attractive places of worship remarkable and appealing sanctuaries in of Gabala. The mosque in Zaragan was recently renovated/overhauled, and can now admit up to 100 people at a time. The mosque has with two minarets and a 100-square metre has a prayer hall of 100 sq.meters.

بني مسجد زاراغان عام 1996. إن مسجد قرية زاراغان الجديد، لكنه المتميز بخصائصه يعتبر من أجمل المعالم الدينية لمنطقة قبله. وخلال السنوات الأخيرة جرت في المسجد أعمال الترميم الكامل. يتسع المسجد لـ 100 مصلي. تبلغ مساحة مصلى المسجد ذي مئذنتين 100 متر مربع.

367

BUM MƏSCİDİ (QƏBƏLƏ RAYONU, BUM KƏNDİ)
BUM MOSQUE (BUM VILLAGE, PROVINCE OF GABALA)
مسجد بوم (منطقة قبله، قرية بوم)

Bum məscidi 1885-ci ildə bişmiş kərpic və çay-laq daşından tikilmişdir. Məscidin ibadət zalının tavanı bir-birilə yeddi tağ vasitəsilə əlaqələnen səkkiz sütun üzərində dayanmışdır. Fasad hissədə Şeki Xan məscidində olduğu kimi çoxtağlı eyvan yerləşir.

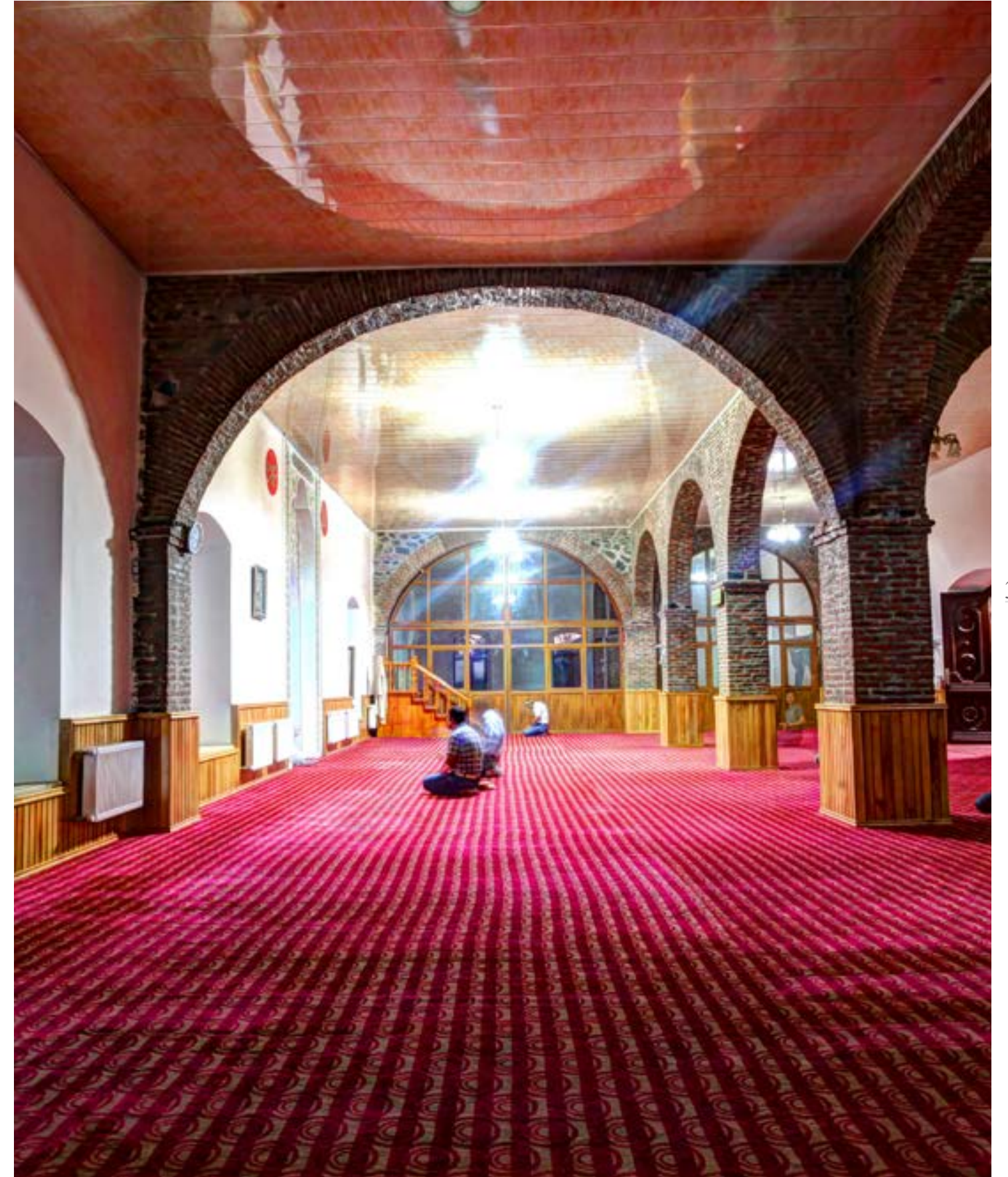
Qəbələdə XIX əsrdən indiyə qədər ən yaxşı qorunub saxlanmış məscidlərdən biri də Bum məscididir. Məsciddən 1936-cı ildən 1986-cı ilə qədər kolxoz anbarı kimi istifadə olunmuşdur. 1986-cı ildə tarixi abidə kimi bərpa edilmiş, müstəqillik illərində isə yenidən məscid kimi dindarların istifadəsinə verilmişdir.

Bum Mosque was built in 1885 using fired brick and river stone. The prayer hall's ceiling rests on eight columns, interconnected by a series of seven arches. A veranda with many arches is set on the facade, just like in the Khan Mosque in Sheki.

Bum Mosque is one of the best-preserved, 19th century mosques in Gabala. The mosque was used as a warehouse for a collective farm from 1936 to 1986. It was restored as a historic monument in 1986 and reopened for worship in the early years of independence.

بني هذا المسجد من الطوب والحجر العادي عام 1885. يستند سقف مصلى المسجد على ثمانية أعمدة تتصل ببعضها البعض بواسطة سبع قناطر. تقع في الواجهة شرفة ذات قناطر متعددة، كما هو الحال في مسجد خان مدينة شكي.

مسجد بوم من أكثر المساجد حفظاً وصيانة في قبله ابتداء من القرن التاسع عشر حتى يومنا هذا. استخدم المسجد كمستودع للكلخوز خلال الفترة من عام 1936 إلى عام 1986. أعيد بناؤه عام 1986 كمعلم تاريخي وتم تسليمه لعبادة المؤمنين من جديد خلال سنوات الاستقلال.

370

VƏNDAM MƏSCİDİ (QƏBƏLƏ RAYONU, VƏNDAM QƏSƏBƏSİ)
VENDAM MOSQUE (VENDAM SETTLEMENT, PROVINCE OF GABALA)
مسجد وندام (منطقة قبله، بلدة وندام)

Vəndam məscidi 1997-ci ildə köhnə məscidin yerində inşa olunmuşdur. Bişmiş kərpiclə hörülmüş məscidin ağ demirle örtülən damının üzərində güldəstə formalı 4 metr hündürlüyündə şərəfəli minarəsi var. Birmərtəbəli məscidin fasadında 34 kv. metrlik eyvan yerləşir. İbadət otağında 8 pəncərə var və eyni ölçüdə olan bu pəncərələrin üstü qövsü formadadır.

Eyni adlı çayın sahilində yerləşən Vəndam

The Vendam Mosque was built in place of an old mosque in 1997. The mosque is built of fired brick and its roof covered in sheet steel. A four-metre tall minaret with balcony rises from the roof. A 34-square metre veranda runs round the outside of the single-storey mosque. The prayer hall has eight arched windows of equal size.

Vendām sits on the bank of the river of the

بني مسجد وندام عام 1997 على أنقاض المسجد القديم من الطوب. توجد منذنة ذات شرفة على سطح المسجد المغطى بالواح الحديد البيضاء. تقع الشرفة في واجهة المسجد المتكون من طابق واحد. وتفتح 8 نوافذ على المصلى وخمسة منها مقوسة الرأس.

تعتبر وندام الواقعة على ساحل النهر الذي يحمل نفس

371

Qəbələnin ən böyük qəsəbəsidir. Məscidin giriş qapısının sol tərəfində "hicri 1334-cü il" (miladi ilə 1913-cü il) tarixi yazılmışdır. Lakin yerli sakinlərin dediyinə görə, bu yerdə əvvəllər daha qədim məscid olmuşdur. Qəsəbədə 1883-cü ildə tikilmiş məktəb binası da var. Vəndamlıların dediyinə görə, qəsəbədə hər zaman həm məscid, həm də məktəb olmuşdur. Çünki onlar təhsili və mənəviyyatı bərabər tutmuş, bir-birindən ayırmamışlar.

same name and is the largest village in Gabala. The date "Hijri year 1334" (1913 A.D.) is inscribed on the left side of the mosque's entrance door. But according to the people of the village, there was an older mosque here before. A village school was built in 1883. The people of Vendam claim that the village has always had both a mosque and a school, because they have never distinguished education from morality and always treated them equally.

الاسم من أكبر بلدات قبله. كتب على باب الدخول من اليسار «1334 هجري (1913مبلادي)». لكن السكان المحليين يزعمون أنه كان يوجد هنا مسجد أقدم في الماضي. كما توجد في البلدة مدرسة بنيت عام 1883. يؤكد سكان وندام أن المسجد والمدرسة كانتا موجودتان هنا في كل الأزمان. لأنهم لم يفرقوا أبداً بين العلم والاخلاقيات.

372

**ZAQATALA MƏRKƏZİ CÜMƏ MƏSCİDİ (ZAQATALA ŞƏHƏRİ)
ZAGATALA CENTRAL JUMA (FRIDAY) MOSQUE (ZAGATALA)
جامع زاقاتالا المركزي (مدينة زاقاتالا)**

1998 – 2001-ci illərdə tikilib istifadəyə verilmiş Zaqatala mərkəzi Cümə məscidinin daxili sahəsi 425 kv. metrdir. Qoşa minarənin hər birinin hündürlüyü 30 metrdən artıqdır. Diametri 15 metr olan mərkəzi gümbəzin və digər 12 kiçik gümbəzin örtüyü üçün 24 tondan artıq qurğuşundan istifadə olunmuşdur. Məscidin minarələri, moizə kürsüsü və məhəccərləri İstanbul emalxanalarında Afrikadan gətirilmiş

The Central Juma Mosque in Zagatala was built in 1998-2001. Its interior covers 425 square metres and its twin minarets rise over 30 metres. More than 24 tonnes of lead were used to cover the central dome, 15 metres in diameter, and the other 12 smaller domes. The mosque's minarets, pulpit and hand-rails were made in Istanbul workshops of special timber imported from

إن المساحة الداخلية للجامع المركزي في زاقاتالا الذي بني خلال سنوات 1998-2001 تبلغ 425 متراً مربعاً. يتجاوز ارتفاع كل من المنذنتين 30 متراً. لقد استخدم أكثر من 24 طناً من الرصاص لتكسية القبة المركزية قطرها 15 متراً و12 قبة صغيرة أخرى. صنعت منذنتا المسجد والمنبر والحديد المستخدم في الشرفة في اسطنبول من الأخشاب الخاصة

373

xüsusi ağac materialından hazırlanmışdır.

Zaqatala mərkəzi Cümə məscidi Osmanlı memarlığı üslubunda tikilmişdir. Binaanın əsasını təşkil edən ana gümbəz həm məscidin ümumi memarlıq həllini təyin edir, həm də daxili məkanın tərtibində aparıcı rol oynayır. Pillə-pillə aşağı gələn yardımçı günbəzlər də, binanın iyerarxik tamlığının yaranmasında iştirak edirlər.

Africa.

The Central Juma Mosque in Zagatala is built in the Ottoman style. The focal dome that makes up the core of the building both defines the overall architectural concept and the interior of the mosque. The cascading supplementary domes also establish the building's hierarchic integrity.

المستوردة من أفريقيا.

بني الجامع المركزي في زاقاتالا على طراز معماري عثماني. إن القبة الرئيسية التي تشكل أساساً للمبنى تحدد الحل المعماري العام للمسجد وتلعب في عين الوقت دوراً رئيسياً في ترتيب المكان الداخلي. كما تشارك القباب المساعدة الهابطة الواحدة تلو الأخرى إلى الأسفل في استكمال الوحدة التامة للمبنى.

**YUXARI TALA CÜMƏ MƏSCİDİ (ZAQATALA RAYONU, YUXARI TALA KƏNDİ)
YUKHARI TALA JUMA (FRIDAY) MOSQUE (YUKHARI TALA VILLAGE, PROVINCE OF ZAGATALA)
جامع يوخاري تالا (منطقة زاقاتالا، قرية يوخاري تالا)**

1901 – 1911-ci illərdə inşa edilmiş Yuxarı Tala Cümə məscidi 1200 kv. metrlik ibadət zalına görə vaxtı ilə Cənubi Qafqazda ən böyük məscid hesab olunurdu. Məscidin taxta tavanı bişmiş kərpicdən tikilmiş və səkkizguşəli formaya malik 24 sütun üzərində dayanmışdır. Binanın taxtadan işlənmiş üç böyük giriş qapısının oyma naxışları bu günə qədər ilkin görünüşünü saxlamışdır.

Məscidin damı böyük xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin hədiyyə verdiyi 2000 ədəd dəmirle örtülmüşdür. Uzunluğu 52, eni 37 metr olan, çaylaq daşı ilə tikilmiş bu geniş məscidin baş ustası yerli sakin Məhəmməd adlı sənətkar olmuşdur.

The Yukhari Tala Juma Mosque was built in 1901-11. Its prayer hall of 1,200 square metres made it the largest mosque in the South Caucasus in its day. The mosque's ceiling is made of fired brick and rests on 24 octagonal columns. The carved ornaments of the building's three large wooden doors still retain their original appearance.

The mosque's roof was covered with 2,000 sheets of steel donated by the great philanthropist Haji Zeynalabdin Taghiyev. A local man by the name of Muhammad was the master craftsman of this spacious river stone mosque, 52 metres long and 37 metres wide.

كان جامع يوخاري تالا الذي بني خلال سنوات 1901-1911 يعتبر من أكبر المساجد في جنوب القوقاز من حيث سعة مصلاه الذي كان يتسع لـ 1200 مصلي. تم إنشاء السقف الخشبي للمسجد من الطوب والذي يرتكز على 24 عموداً على شكل ثمانية الزوايا. وما زالت تحتفظ بمنظرها الأصلي حتى يومنا هذا النقوش المحفورة على ثلاثة أبواب خشبية للمسجد.

تمت تكسية سطح المسجد بـ 200 عدد من ألواح الحديد الذي أهده المحسن الكبير الحاج زين العابدين تقييف. وأنشئ المسجد المبني من الطوب الذي يبلغ طوله 52 متراً وعرضه 37 متراً من قبل الاسطى المحلي محمد.

Tala məscidi el arasında onun tikilməsinin təşəbbüsçüsü olan şəxsin adı ilə - Hacı Əhməd Əfəndi məscidi kimi də tanınır. Bu gün dindarların ixtiyarında olan Tala məscidindən 1929-cu ildən 1990-cı ilin əvvəllərinə qədər kolxoz anbarı kimi istifadə edilmişdir.

Azərbaycanda Çar Rusiyası dövrünün ilk mərhələsində Çar-Balakən camaatlığı üç əsas mahala bölünürdü: Çar, İlisu və Tala. Bu günkü Yuxarı və Aşağı Tala kəndləri vaxtilə böyük bir mahalı təşkil edirdi. Burada XIX əsrin yadigarı olan başqa bir məscid də fəaliyyət göstərir.

The Tala Mosque is popularly referred to by the name of the person who initiated its construction, Haji Ahmad Efendi. The Tala Mosque, which is now open for worship, was used as a grain store for a collective farm between 1929 and the early 1990s.

In the early years of the Russian Empire's reign over Azerbaijan, the province of Jar-Balakan was divided into three major counties: Jar, İlisu and Tala. The current villages of Yukhari and Ashagi Tala used to be part of a big county. Another 19th-century mosque is also open for worship here.

كما يعرف مسجد يوخاري تالا بين الشعب كمسجد "الحاج أحمد أفندي" الذي بادر إلى بنائه. استخدم منه كمستودع للكلخوز اعتباراً من عام 1929 حتى أوائل 1990.

كان إقليم جار-بالاكن ينقسم إلى ثلاث محافظات رئيسية في المرحلة الأولى لعهد روسيا القيصرية في أذربيجان وهي: جار وإليسو وتالا. إن قريتي يوخاري تالا وأشاغي تالا كانتا تشكلان محافظة كبيرة في حينه. كما يوجد هنا مسجد آخر يعود تاريخه إلى القرن التاسع عشر.

MAMRUX MƏSCİDİ (ZAQATALA RAYONU, MAMRUX KƏNDİ)
MAMRUKH MOSQUE (MAMRUKH VILLAGE, PROVINCE OF ZAGATALA)
مسجد مامروخ (منطقة زاقاتالا، قرية مامروخ)

Mamruk məscidi 1994-cü ildə kəndin kənarında Zaqatala memarlığı üçün tipik olan çoxtağlı eyvan üslubunda daş və bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Həyəyanı sahəsi 400, ibadət zalı isə 130 kv. metrdir. On beş metr hündürlüyündə şərəfəli minarəsi var. Fasad hissədəki eyvanın sahəsi 48 kv. metrdir.

Azərbaycanın ikinci dəfə müstəqillik

Mamrukh Mosque was built in 1994 a little outside the village. The mosque has a multi-arched veranda, characteristic of Zagatala architecture, and is built of cut stone and fired brick. The courtyard is 400 square metres in area, while the prayer hall is 130 square metres. The mosque has a 15-metre tall minaret with a balcony. The veranda on the facade side is 48 square metres.

The mosque was built in one of the most

بني مسجد مامروخ عام 1994 فى ضاحية القرية من الحجر العادي والطوب بأسلوب شرفة ذات قناطر متعددة ومتميز للفن المعماري لزاكاتالا. تبلغ مساحته العامة 400 متر مربع ومساحة المصلى 130 متر مربع. ومساحة الشرفة فى الواجهة 48 متراً مربعاً.

يتميز الفن المعماري لهذا المسجد المبني فى إحدى

qazanmasından bir neçə il sonra Mamruk kəndinin ən gözəl guşələrindən birində tikilmiş bu məscidin memarlığında əsas prinsip kimi sadəlik və ənənə gözənilmişdir. İbadət zalından çölə açılan beş pəncərə də qapı və eyvan kimi tağvari formaya malikdir. Yeni məscidin yaxınlığında XIX əsrin əvvəllərinə aid köhnə məscid binası da qalmaqdadır.

beautiful spots in Mamruk a few years after Azerbaijan regained its independence. Its architecture follows the principle of simplicity and tradition. The five windows of the prayer hall open outwards and have the same arched shape as the doors and balcony.

An early 19th-century mosque still stands near the new mosque.

البقاع الخلابة المنظر لقرية مامروخ بعد استعادة استقلال أذربيجان بالبساطة وتقاليد الفن المعماري المحلي. وله خمس نوافذ مفتوحة من المصلى على الخارج على شكل أقواس وقناطر مثل الباب والشرفة.

وما زال يبقى مبنى مسجد قديم بجانب المسجد الجديد ويعود تاريخه الى أوائل القرن التاسع عشر.

MUĞANLI MƏSCİDİ (ZAQATALA RAYONU, MUĞANLI KƏNDİ)
MUGHANLI MOSQUE (MUGHANLI VILLAGE, PROVINCE OF ZAGATALA)
مسجد موغانلي (منطقة زاقاتالا، قرية موغانلي)

Muğanlı kəndi Zaqatala şəhərindən 30 km aralıda, Alazan çayının sahilində yerləşir. Kənddə fəaliyyət göstərən tarixi məscid 1858-ci ildə inşa edilmişdir. Məscidin həyətyanı sahəsi 1500, daxili sahəsi 306, ibadət zalı 141 kv. metrdir. Muğanlı məscidi Balakən və Zaqatala məscidləri üçün xarakterik olan çoxtağlı eyvana malikdir.

XIX əsrin sonlarında bişmiş kərpicdən tikilmiş bu

The village of Mughanli is located on the bank of the River Alazan, some 30 kilometres from the city of Zagatala. The historic mosque was built in 1858 and is open for worship. Its courtyard is 1,500 square metres in area, the interior 306 square metres and the prayer hall 141 square metres. The Mughanli Mosque has a multi-arched veranda, typical of Balakan and Zagatala mosques.

This late 19th-century mosque of fired brick

تقع قرية موغانلي على بعد 30 كلم عن مدينة زاقاتالا على ساحل نهر آازان. بني المسجد التاريخي الموجود في القرية عام 1858. تبلغ المساحة العامة للمسجد 1500 متر مربع ومساحته الداخلية 306 أمتار مربعة و مساحة المصلى 141 متر مربع. له شرفة متعددة القناطر المميزة لمساجد بالاكين و زاقاتالا.

كان لهذا المسجد المبني في أواخر القرن التاسع

məscidin əvvəllər fasad, yəni şərq hissəsində və şimala baxan yan hissəsində iki eyvanı olmuşdur. 1990-1992-ci illərdə məscid təmir edilərkən şimal eyvanı hörülərək məscidin yardımçı otaqlarından birinə çevrilmişdir. Eyni zamanda, binanın şimal hissəsində ərəb əlifbası ilə çox qısa bir məlumat verilmişdir: "Bu divanı Yavuz Məhəmməd Muğanlı camaatına Allahın mübərək zilhüccə ayında tikdi, hicri 1275".

used to have two verandas on the facade, that is on the east side and north side. During restoration in 1990-92 the north veranda was bricked up to create an extra room. There was a very brief inscription in Arabic on the north side of the building: "This wall was built by Yavuz Muhammad for the people of Mughanli in the last month of the Hijri year 1275, praise be to Allah."

عشر من الطوب شرفتان في الواجهة وفي جهة الشمال الجانبي. وقد تم تحويل الشرفة الشمالية الى إحدى الغرف المساعدة أثناء ترميم المسجد خلال سنوات 1990-1992. كتب في نفس الوقت على الجدار الشمالي للمسجد باللغة العربية: «بنى ياووز محمد هذا الجدار لأجل جماعة موغانلي في شهر ذي الحجة المبارك عام 1275 هجري».

**CAR MƏSCİDİ (ZAQATALA RAYONU, CAR KƏNDİ)
JAR MOSQUE (JAR VILLAGE, PROVINCE OF ZAGATALA)
مسجد جار (منطقة زاقاتالا، قرية جار)**

Çaylaq daşından tikilmiş Car məscidinin inşa tarixi məlum olmasa da, heyətində əsas binadan bir qədər aralıda yerləşən mədrəsənin daş kitabəsində hicri "1323-cü il" yazılmışdır. Lakin bəzi mənbələrdə bu məscidi hətta XVII əsrə də aid edirlər. Ümumi qəbul etsək, miladi təqvimlə 1902-ci ildə düzbucaqlı formada tikilmiş Car məscidinin qadınlar üçün ibadət zalı ikinci mərtəbədə yerləşir.

Məscidin divarlarının yuxarı hissələrində çölə gözlüklər açılır. Belə bir ehtimal var ki, bu gözlüklər müdafiə məqsədi ilə qoyulmuşdur.

The construction date of the river-stone mosque of Jar is well known, as a stone plaque on the madrasa not far from the mosque reads Hijri year "1323". Yet some sources claim the mosque dates back as far as the 17th century. Jar Mosque was built in 1902 A.D. The rectangular mosque has a women's prayer room on the second floor.

Apertures are cut in the upper part of the mosque walls, opening outwards. They are presumed to have been designed for defensive purposes.

على الرغم من معرفة تاريخ بناء مسجد جار المبني من الحجر العادي كتب على أحجار المدرسة الواقعة على مقربة مباشرة من المبنى الاساسي : «1323 هجري». لكن بعض المراجع تنسبه حتى الى القرن السابع عشر. وعلى وجه العموم يمكن اعتبار عام 1902 تاريخاً لانشاء هذا المسجد المبني على شكل مستطيل. يقع المصلى المخصص للنساء في الطابق الثاني.

تفتح ثقب على الخارج في أعلى جدران المسجد. من المحتمل أن هذه الثقوب فتحت لأغراض دفاعية.

Car kəndi çar Rusiyası dövründə Car-Balakən camaatlığının İlisu və Tala ilə bərabər üç ən böyük mahalından biri olmuşdur. Böyük Qafqaz dağlarının ətəyində yerləşən bu kəndin beş obası var və ərazisindən iki çay, Bəkməz və Zirab çayları axır. Car kəndində XVI əsrin yadigarı olan, divarları 10-12 metrə çatan Cilqızqala abidəsi var. Bir çox tarixi hadisələr məhz bu mahalla bağlı olduğundan vaxtilə burada daha qədim məscidlər olduğunu güman etmək olar.

The village of Jar was the centre of one of the three largest counties of Jar-Balakan province, along with İlisu and Tala, during the imperial Russian period. This village at the foot of the Great Caucasus range has five districts and a 16th-century castle, Jilqızqala, with 10-12-metre high walls. Two rivers, the Bekmez and Zirab, flow through the village. Given that many historic events were associated with this county, it is safe to presume that it once had many mosques.

كانت قرية جار في عهد روسيا القيصرية إحدى أكبر المحافظات الثلاث الى جانب ايليسو و تالا لإقليم جار- بالاك. ولهذه القرية الواقعة في سفوح جبال القوقاز الكبير خمسة أرياف صغيرة ويجري من أراضيها نهرا باكماز وزيراب. يوجد في قرية جار معلم «جبلقيز قالالا» العائد الى القرن السادس عشر. ويمكن الاعتقاد بأن مساجد أخرى أقدم تاريخاً كانت موجودة هنا في الماضي نظراً لعلاقة عدد كبير من الأحداث التاريخية بهذه المحافظة بالذات.

**ƏLİABAD CÜMƏ MƏSCİDİ (ZAQATALA RAYONU, ƏLİABAD QƏSƏBƏSİ)
ALIABAD JUMA (FRIDAY) MOSQUE (ALIABAD SETTLEMENT, PROVINCE OF ZAGATALA)
جامع علي اباد (منطقة زاقاتالا، بلدة علي اباد)**

Əliabad Cümə məscidinin 1610-cu ildə tikildiyi ehtimal olunur. Yaşılığa bürünən məscidin ümumi sahəsi üç min, daxili sahəsi isə 600 kv. metrdir. Binanın fasad hissəsində 10 tağdan ibarət 64 kv. metrlik eyvan var. Taxtadan işlənən tavan 26 sütun üzərində dayanır. Bu isə öz növbəsində cərgə ilə tağlar yaradır. Binanın qarşı tərəfindən aralıda 19 metrlik minarə ucalır.

Əliabad Cümə məscidinin 1610-cu ildə tikildiyi ehtimal olunsa da, giriş qapısının sağ tərəfində divara hörülən daş kitabədə «1876-cı il» tarixi və usta Məhəmməd Nəbinin adı göstərilir. Mütəxəssislərin fikrincə, usta Məhəmməd Nəbi

The Aliabad Juma Mosque is thought to have been built around 1610. The mosque covers a total area of 3,000 square metres, much of it lush with vegetation, while the interior is 600 square metres. The facade of the building has a 64-square metre veranda composed of 10 arches. The wooden ceiling rests on 26 columns which form rows of arches. A minaret rises 19 metres in front of the building.

Although the Aliabad Juma Mosque is thought to have been built in 1610, a stone plaque on the wall to the right of the entrance door reads «1876» and gives the name of

من المحتمل أن جامع علي اباد بني عام 1610. تبلغ المساحة العامة للمسجد المحاط بأشجار خضراء ثلاثة آلاف متر مربع ومساحته الداخلية 600 متر مربع. توجد شرفة ذات 10 قناطر تمتد في جزء الواجهة على طول 64 متراً. يرتكز السقف الخشبي على 26 عموداً، الأمر الذي يخلق الأقواس في صف واحد. وله منئذنة ارتفاعها 19 متراً في الجهة الأمامية من المسجد.

على الرغم من احتمال بناء المسجد عام 1610 نحت على حجر في جدار باب الدخول من اليمين تاريخ «1876» واسم الأسطى محمد نبي. يعتبر الخبراء أن الأسطى محمد أشرف في السنة المذكورة على

göstərilən ildə məscidin əsaslı təmirinin və ikinci mərtəbəsinin salınmasının baş ustası olmuşdur. İbadət zalında nəfis şəkildə işlənən və divarın içində taxça formasında yerləşdirilən mehrabın da sağ tərəfində başqa bir tarix, «hicri 1311», yəni miladi təqvimlə «1890-cı» il yazılmışdır. Bu isə onu göstərir ki, 400 ildən artıq yaşı olan Cümə məscidi dəfələrlə təmir olunmuş və sözsüz ki, hər dəfə görünüşünü müəyən qədər dəyişmişdir.

Sovet dönəmində məsciddən anbar kimi istifadə olunmuş, 1989-cu ildə isə yenidən təmir olunaraq Cümə məscidi kimi fəaliyyətə başlamışdır.

master craftsman Muhammad Nabi. Specialists argue that master Muhammad Nabi led the restoration and construction of the second floor of the mosque in the year stated. Another date, Hijri year «1311», i.e., 1890 A.D., is inscribed on the right-hand side of the delicately ornamented, inset arched Mihrab. This means that the Juma Mosque is more than 400 years old and has been restored on numerous occasions, which must have changed its original appearance. During the Soviet years the mosque was used as a warehouse. It was restored in 1989 and reopened for worship as the Juma Mosque.

أعمال الترميم العام للمسجد وبناء الطابق الثاني. كما كتب تاريخ آخر اي «1311 هجري» (1890 ميلادي) من اليمين على المحراب النفيس المركب داخل الجدار. ويدل ذلك على أن الجامع الذي يتجاوز عمره 400 سنة قد شهد عمليات الترميم والتجديد أكثر من مرة ولا شك في أنه قد تغير منظره كل مرة الى درجة معينة.

استخدم في العهد السوفييتي كمستودع وبدأ مهمته كمسجد عام 1989 بعد ترميمه من جديد.

384 BALAKƏN CÜMƏ MƏSCİDİ (BALAKƏN ŞƏHƏRİ) BALAKAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (BALAKAN) جامع بالاكُن (مدينة بالاكُن)

El arasında "Minarəli məscid" kimi tanınan Balakən Cümə məscidi 1867 - 1877-ci illərdə tikilmişdir. Hündürlüyü 45 metr olan minarəsinin üzü klassik Şərq ornamentləri ilə işlənmişdir. Eynilə məscidin mehrabı da gözəl nəbatî naxışlar və Qurani-Kərimdən ayələrlə tərtib olunmuşdur. Azərbaycanda memarlığı və minarəsinin hündürlüyü ilə seçilən ən iri məscidlərdən biridir.

Deyilənə görə, Murtuzəli Qalacev adlı bir mənəsbəpərəst yerli sakin Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində olarkən Xristianlığı

Commonly referred to as the Minaret Mosque, the Balakan Juma Mosque was built in 1867-77. The surface of the 45-metre tall minaret is finished with classic Eastern ornaments. The mosque's Mihrab is also decorated with beautiful ornaments and Ayats from the Holy Koran. This is one of the largest mosques in Azerbaijan, distinguished by its architectural concept and the height of its minaret.

A popular story has it that a quite avaricious and opportunistic local man, named Murtuzali Galajev, converted to Christian-

بني جامع بالاكُن المعروف بين الشعب بـ«مسجد ذو منڈنة» خلال سنوات 1867-1877. تمت زخرفة وجه المنڈنة التي يبلغ ارتفاعها 45 متراً بنقوش وزخارف شرقية. كما تم تزيين محراب المسجد بنقوش نباتية وآيات من الذكر الحكيم. يعتبر من أكبر المساجد في أذربيجان من حيث فنه المعماري وارتفاع المنڈنة.

يروى ان مورتوزعلي قالاچييف، أحد السكان المحليين المحبين للوظيفة الرفيعة المستوى يعتنق

qəbul edir, özünə Aleksandr adını götürür. O, Rusiya-Qafqaz müharibəsi qurtarandan sonra Balakənə qayıdır və buradakı bütün torpaqların öz nəslinə aid olması iddiası ilə çıxış edir. Onun iddiası, Balakən camaatının narazılığına baxmayaraq, qismən də olsa, dairənin hərbi rəisi tərəfindən təsdiqlənir. Lakin Aleksandr Qalacev bununla kifayətlənmir. O, 1863-cü ildə Balakəndə böyük provaslav kilsəsi tikilməsi üçün rəhbərliyin razılığını alır və öz nəslindən başlayaraq yerli əhalini xristianlaşdırmağa çalışır. Kilsənin özülü qoyularkən tikintiyə nəzarət edən çar zabiti naməlum adamlar tərəfindən öldürülür. Hərbi rəis knyaz Şalikov bu qətlin sifarişində Balakən camaatının ağsaqqalı, Məkkə ziyarətində olmuş nüfuzlu mömin Hacı Murtuzdan şübhələnir. Az sonra Balakənin bütün obalarından dəstə-dəstə insanlar gəlib Hacı Murtuzun ətrafında yığışır və böyük silahlı üsyan başlayır. Knyaz Şalikov öldürülür. Qalacev qaçıb gizlənir. Lakin ətraf dairələrdən çar qoşunlarının köməyə gəlməsi nəticəsində üsyan yatırılır, Hacı Murtuz həbs olunaraq sürgünə göndərilir. Sürgündən əvvəl onun rəsmi çəkən Vasili Vereşaqin onunla danışmaq istəyir. Lakin Hacı Murtuzdan yalnız bu sözləri eşidə bilir: "Dinimizə toxunmayın".

Balakən üsyanından sonra provaslav kilsəsi ilə yanaşı, burada əhalinin səyi ilə Cümə məscidi də inşa olunur. Daha doğrusu, çar zabitlərinin məscidin tikintisinə razılıq verməkdən başqa çıxış yolları qalmır.

ity while in St Petersburg and changed his name to Alexander. He returned to Balakan when the Russia-Caucasus war was over and claimed that all of the lands here belonged to him and his family. His claim was partially supported by the military chief of the county, despite the local people's vigorous objections. But it wasn't enough for Alexander Galajev. He secured the government's consent to build a big Orthodox church in Balakan in 1863 and, starting with his family, tried hard to convert everyone to Christianity.

As the foundations of the church were being laid, the Czarist official charged with oversight of construction was murdered by unidentified assailants. The military chief of the county, Duke Shalikov, suspected a reputable elder of Balakan, a man who had made the pilgrimage to Mecca, Haji Murtuz, of being behind the murder. A little later, groups of people came from all over Balakan to defend Haji Murtuz and an armed rebellion erupted. Duke Shalikov was killed. Galajev fled to a hideaway. Russian troops rushed in from adjacent provinces and put the mutiny down. Haji Murtuz was arrested and exiled. Russian painter Vasily Vereshchagin, who had painted his portrait before exile, wanted to speak with him, but all he heard from Haji Murtuz was: "Leave our faith alone!"

Following the Balakan rebellion, the Juma Mosque was built next to the Orthodox church, at the local community's initiative. The Russian officials had no choice but to authorise construction of the mosque.

المسيحية عند زيارته الى مدينة سانت-بيطرسبورغ الروسية ويلقب باسم ألكساندر. انه يعود الى بالاكُن بعد انتهاء الحرب الروسية القوقازية ويدعي بأن كل هذه الاراضي تنتمي الى عشيرته. وعلى الرغم من استياء سكان بالاكُن يصادق القائد العسكري للدائرة على ادعاءته، ان كان جزئياً. لكن ألكساندر قالاچييف لم يكتف بذلك حيث حصل على موافقة المسؤولين على بناء كنيسة ارتودوكسية كبيرة في بالاكُن عام 1863 وحاول حث السكان على اعتناق المسيحية ابتداء بعشيرته. عند إرساء أساس الكنيسة يقتل مجهولون الضابط القيصري الذي كان يشرف على البناء. يتهم القائد العسكري الأمير شاليكوف الحاج مورتوز شيخ سكان بالاكُن بتنظيم ذلك الاغتيال. سرعان ما يتجمع الناس الوافدون من مختلف أرياف بالاكُن حول الحاج مورتوزوبذلك يبدأ تمرد مسلح واسع النطاق. يقتل الأمير شاليكوف. يفر قالاچييف ويختفي. لكن وحدات الجيش القيصري تتمكن من قمع التمرد بفضل وصول قوات إضافية ويعتقل الحاج مورتوز ويرسله الى المنفى. وقبيل إرساله الى المنفى يريد فاسيلي ويراشاغين الذي رسم صورته أن يتحدث معه. لكنه لم يسمع من الحاج مورتوز الا هذه الكلمات: «لا تمسوا ديننا».

بعد تمرد بالاكُن يبني هنا بجهود السكان الجامع أيضاً الى جانب الكنيسة الارثوذكسية، بالاحرى لم يبق للضباط الروس سوى الموافقة على بناء المسجد.

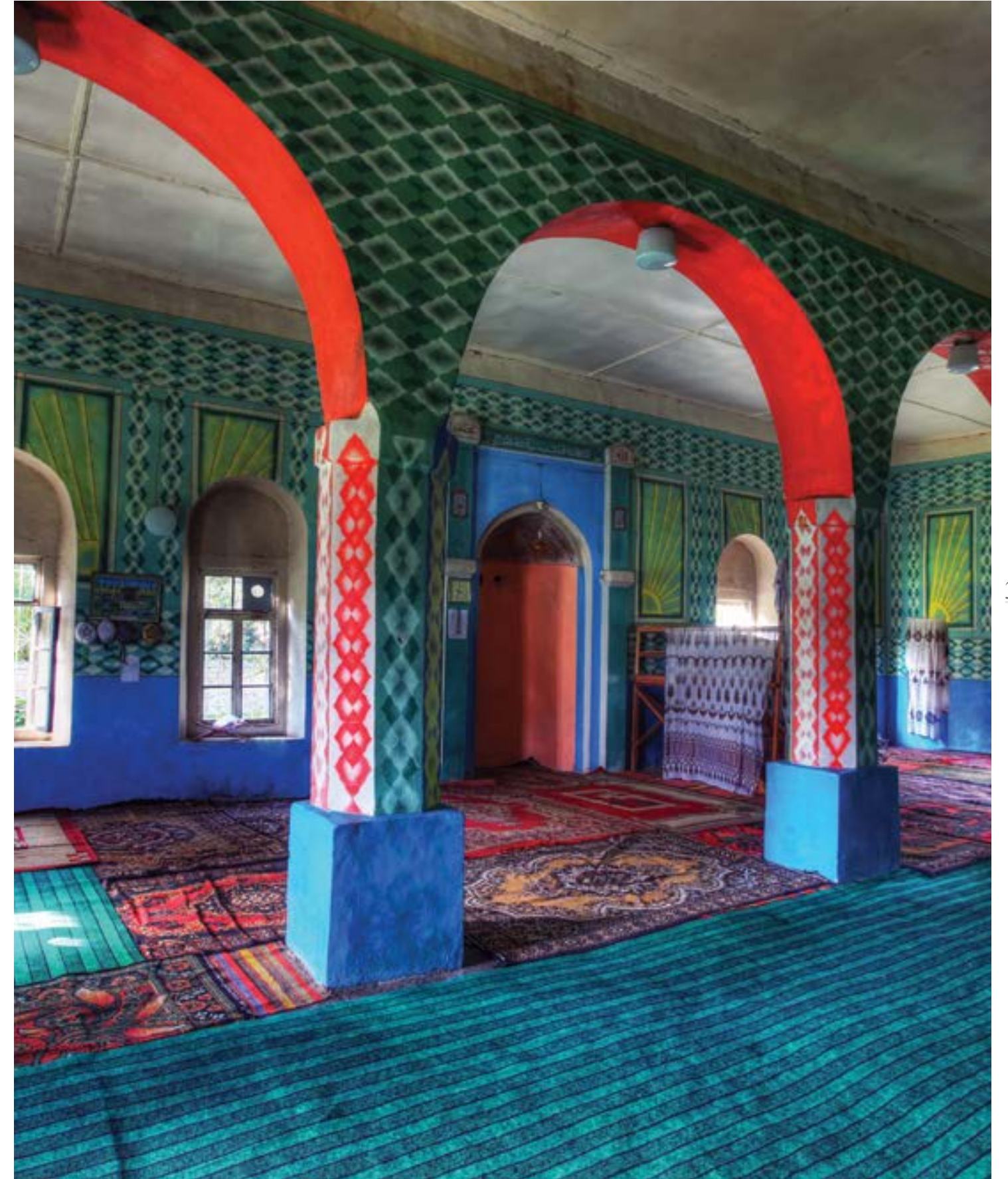
388

PÜŞTƏTALA MƏSCİDİ (BALAKƏN RAYONU, PÜŞTƏTALA KƏNDİ)
PUSHTALA MOSQUE (PUSHTALA VILLAGE, PROVINCE OF BALAKAN)
مسجد بوشته تالا (منطقة بالاكُن، قرية بوشته تالا)

Püştetala məscidi Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən qısa müddət sonra - 1992-cil ildə inşa edilmişdir. Kənd sakinlərinin vəsaiti ilə tikilmiş məscidin ibadət zalı 75 kv. metrdir. Məsciddə eyni vaxtda 70 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır.

Pushtala Mosque was built at the local community's expense in 1992, shortly after Azerbaijan regained independence. The mosque has a prayer hall of 75 square metres and can admit up to 70 people at a time.

بني مسجد بوشته تالا عام 1992 بعيد استعادة استقلال أذربيجان و تبلغ مساحة مصلى المسجد الذي بني على نفقة سكان القرية 75 متراً مربعاً. يتسع لـ 70 مصلياً.

389

390

KATEX MƏSCİDİ (BALAKƏN RAYONU, KATEX KƏNDİ)
KATEKH MOSQUE (KATEKH VILLAGE, PROVINCE OF BALAKAN)
مسجد كاتيخ (منطقة بالان، قرية كاتيخ)

Katekh məscidinin inşa tarixi məlum deyil. Çaylaq daşı və kərpicdən tikilmiş məscidin damı qırmızı kərəmitlə örtülmüşdür. Taxta tavanı səkkiz daş sütun üzərində dayanır və ibadət zalından çölə 12 pəncərə açılır.

Eyni adlı çayın sahilində yerləşən Katekh kəndinin tarixi XII əsrdən başlayır. Kənddə və yaxın ərazilərdə yerləşən abidələrin

The construction date of the Katekh Mosque is unknown. The mosque is built of river stone and brick and its roof is red-tiled. The wooden ceiling rests on eight stone columns. Twelve windows in the prayer hall open outwards.

The village of Katekh, on the bank of the river of the same name, dates back to the 12th century. This is evidenced by the age

تاريخ بناء مسجد كاتيخ غير معلوم. تمت تغطية سطح المسجد المبنى من الحجر العادي والطوب بالقراميد الحمراء. يقف سقفه الخشبي على ثمانية أعمدة حجرية وتفتح 12 نافذة من المصلى على الخارج.

يبدأ تاريخ قرية كاتيخ الواقعة على ساحل نهر يحمل نفس الاسم من القرن الثاني عشر. تدل على ذلك أيضاً عراقة المعالم الموجودة في القرية والأماكن

391

qədimliyi də bunu sübut edir. Katexdəki məscidlərdən birinin XIV əsrə aid olduğunu onun üzərindəki daş kitabədən də oxumaq olar. Kənddə üç qədim məscid var və onların memarlıq üslubunda bir çox oxşar cəhətləri müşahidə etmək mümkündür. Bu cəhətlər ilk növbədə inşaət materialı kimi əsasən çaylaq daşından istifadə olunması və fasad hissədə tağlı eyvanların yerləşdirilməsidir.

of monuments in the village and nearby. A stone plaque on one of the mosques in Katekh dates it to the 14th century. There are three old mosques in the village that have many similarities in their architectural design, such as the prevalent use of river stone as a building material and the arched verandas on the facades.

القرية منها. تشير الكتابة المحفورة على حجر في جدار أحد هذه المساجد إلى أن تاريخه يعود إلى القرن الرابع عشر. وثمة في القرية ثلاثة مساجد قديمة ويمكن مشاهدة الخصائص المتشابهة في أسلوبها المعماري. وتبرز هذه الخصائص قبل كل شيء في الاستفادة من الحجر العادي كمادة للبناء وتركيب الشرف المقوسة في الواجهة.

392

QABAQÇÖL MƏSCİDİ (BALAKƏN RAYONU, QABAQÇÖL QƏSƏBƏSİ)
GABAGCHOL MOSQUE (GABAGCHOL VILLAGE, PROVINCE OF BALAKAN)
مسجد قاباقچول (منطقة بالاکان، بلدة قاباقچول)

Qabaqçöl Balakən rayonunun ən böyük qəsəbəsi hesab olunur. Qəsəbə məscidinin inşa tarixi XIII əsrə aid edilir. Məscid binasının fasad hissəsində çoxtağlı eyvan və eyvan daxilində üç giriş qapısı yerləşir. İbadət zalında tavanı saxlayan 14 səkkizbucaq formalı daş sütun var və ibadət otağından həyəətə 9 pəncərə açılır. Məscidin minarəsinin hündürlüyü 20 metrə yaxındır.

Gabagchol is considered the largest settlement in the province of Balakan. Gabagchol Mosque is believed to have been built in the 13th century. There is a multi-arched veranda on the mosque's facade, with three entrance doors inside the veranda. Fourteen octagonal stone columns support the ceiling in the prayer hall, while nine windows open from the prayer hall into the courtyard. The minaret of the mosque rises nearly 20 metres.

تعتبر قاباقچول أكبر قسبة في منطقة بالاکان. ينسب تاريخ مسجد القسبة الى القرن الثالث عشر. تطل من واجهة مبنى المسجد شرفة متعددة القناطر وثلاثة أبواب داخل الشرفة. يرتكز السقف على 14 عموداً ذا ثمانية الزوايا في المصلى وتفتح 9 نوافذ من المصلى على الخارج. يبلغ ارتفاع منذنته 20 متراً تقريباً.

393

394

QAXMUĞAL CÜMƏ MƏSCİDİ (QAX ŞƏHƏRİ)
GAKHMUGHAL JUMA (FRIDAY) MOSQUE (GAKH)
 جامع «قاخ موغال» (مدينة قاخ)

Qax şəhərinin Qaxmuğal adlı hissəsində yerləşən və eyni adı daşıyan Cümə məscidi rayonun ən qədim məscidlərindən hesab edilir. Bəzi mənbələrə görə, Qaxmuğal məscidi 1756-cı ildə Əlisoltan Paşa tərəfindən inşa edilmişdir. Sovetlər dönməində anbar və muzey kimi istifadə edilən məscid 1990-cı ildə bərpa olunmuş və dindarların istifadəsinə verilmişdir. Tarixi abidə kimi mühafizə olunan məsciddə eyni vaxtda 200 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait var.

The Juma Mosque located in the district of Gakhmughal in the town of Gakh is considered one of the oldest mosques in the province. According to some sources, the mosque was built in 1756 by Alisoltan Pasha. During Soviet times the mosque was used as a warehouse and a museum. It was restored in 1990 and reopened for worship. Preserved as a historic monument, the mosque can admit up to 200 people at a time.

يعتبر جامع «قاخ موغال» الذي يقع في الحي السكني الحامل لنفس الاسم في مدينة قاخ من أقدم مساجد المنطقة. تشير بعض المصادر الى أنه بني عام 1756 من قبل علي سلطان باشا. إن المسجد الذي حولته السلطات في العهد السوفييتي الى مستودع ومتحف، أعيد بناؤه عام 1990 ووضع تحت تصرف المؤمنين. يتسع المسجد الذي يحفظ كمعلم ديني تاريخي لـ 200 مصل.

395

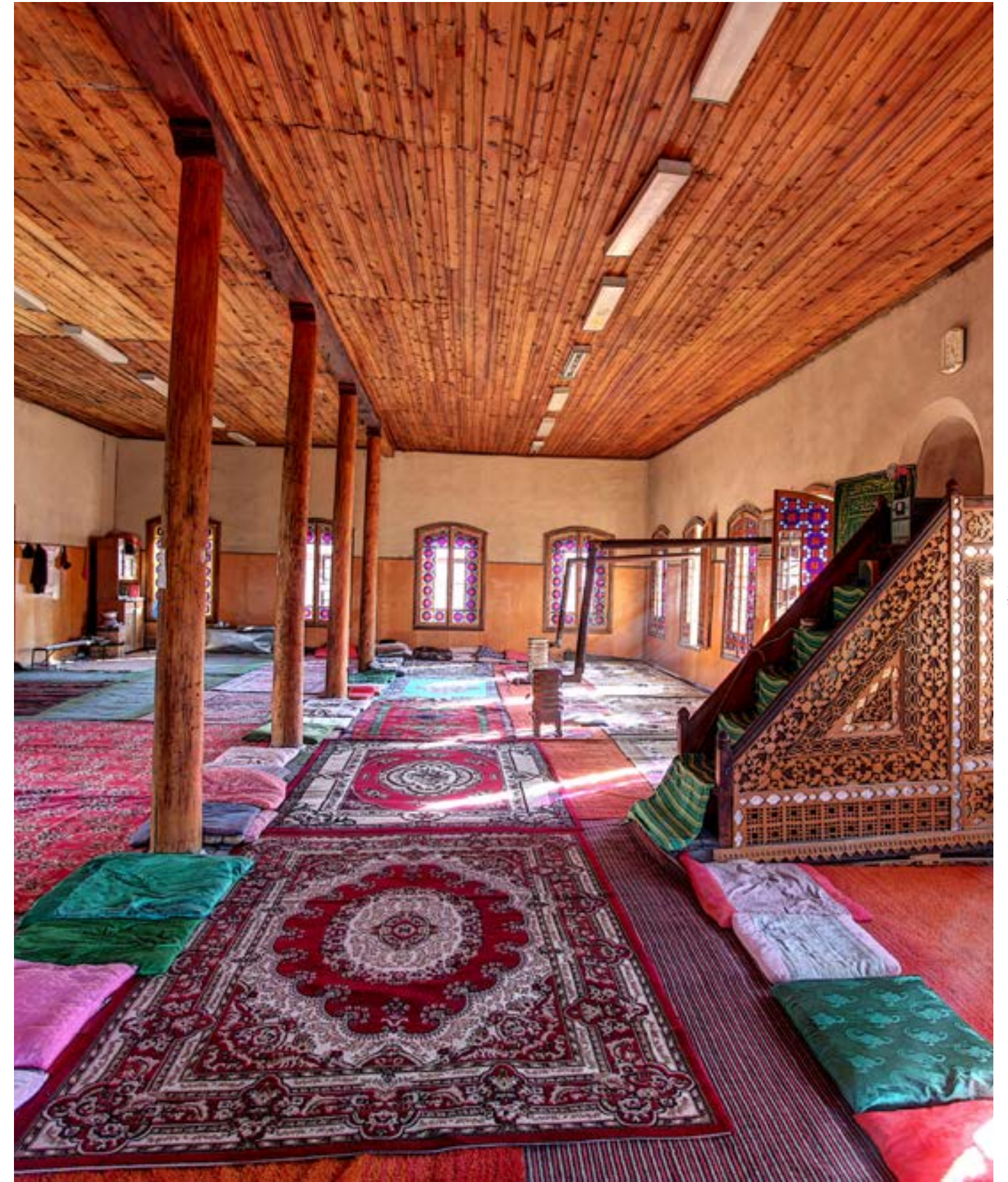
396

**QAX CÜMƏ MƏSCİDİ (QAX ŞƏHƏRİ)
GAKH JUMA (FRIDAY) MOSQUE (GAKH)
جامع قاخ (مدينة قاخ)**

Qax Cümə məscidi 1995-ci ildə tikilmişdir. Yaşılığa qerq olmuş həyətyanı sahəsi 10 min, daxili sahəsi 135 kv. metrdir. Təxminən 18 metr hündürlüyündə, əsas binaya bitişik minarəsi və səkkizbucaqlı daş dayaq üzərində dayanan böyük gümbəzi var. Səkkizbucaqlının hər divarından bir pəncərə açılır. Tikintisində bütünlüklə bişmiş kərpicdən istifadə olunmuş məscidin inşası zamanı bölgə üçün səciyyəvi olan tağlı eyvan prinsipinə əməl edilmişdir.

The Juma Mosque in Gakh was built in 1995. The courtyard, lush with vegetation, covers 10,000 square metres, while the interior is 135 square metres. The mosque has an approximately 18-metre high minaret adjacent to the main building and a big octagonal dome resting on stone supports. A window is cut in each wall of the octagon. Built entirely of fired brick, the mosque has the arched veranda characteristic of the architecture of the province.

بني جامع قاخ عام 1995. تبلغ مساحة فناء المسجد المحاط بأشجار خضراء 190 متر مربع ومساحته الداخلية 135 متراً مربعاً. وله منئذنة ارتفاعها 18 متراً تقريباً تلتصق بالمبنى الرئيسي وقبة كبيرة تقف على قاعدة حجرية ثمانية الزوايا. تفتح نافذة واحدة من جدار كل زاوية. بني المسجد من الطوب وطبق مبدأ الشرفة ذات القناطر المتميز لبناء المسجد في المنطقة.

397

398

GÜLLÜK MƏSCİDİ (QAX RAYONU, GÜLLÜK KƏNDİ)
GULLUK MOSQUE (GULLUK VILLAGE, PROVINCE OF GAKH)
مسجد جولوك (منطقة فاخ، قرية جولوك)

Güllük məscidi 1908-ci ildə çaylaq daşdan və bişmiş kərpicdən tikilmişdir. Həyətyanı sahəsi 2 min, daxili sahəsi 252 kv. metrdir. Məscidin qadınlar üçün ayrılan ibadət zalı ikinci mərtəbədə yerləşir.

Məscidin inşasında bölgədə olan digər məscidlər kimi sadəlik prinsipi əsas götürülmüşdür. Ümumi görünüşə əlavə yaraşlıq gətirəcək heç bir elementə

The Gulluk Mosque was built in 1908, using river stone and burnt brick. The courtyard is 2,000 square metres in area and the interior 252 square metres. The women's prayer room is on the second floor of the mosque.

Structurally, the mosque follows the same principle of simplicity as other mosques in the province. The builders resisted the urge to include a large number of elements to

بني مسجد جولوك من الحجر العادي والطوب عام 1908. مساحة فناءه 2000 متر مربع ومساحته الداخلية 252 متراً مربعاً. يقع المصلى المخصص للنساء في الطابق الثاني.

عند بناء المسجد استرشد المعمار بمبدأ البساطة كسائر مساجد المنطقة. ولم يستخدم اي عنصر آخر قد يزيد من جمال المنظر العام. يقف السقف الخشبي

399

yer verilməmişdir. Taxta tavan 12 sütun üzərində dayanır. Döşəməsi də taxtadan olan ibadət zalında yerdən tavana qədər hündürlük 5 metrdir. Qərb divarında 4 metr hündürlüyündə incə və sadə tərzdə işlənmiş mehrab var.

Sovet illərində anbar kimi istifadə olunan ibadət evi 1992-ci ildə kənd sakinləri tərəfində təmir olunmuş və yenidən məscidə çevrilmişdir.

make the mosque more attractive. The wooden ceiling rests on 12 columns. The prayer hall, with a wooden floor, is five metres high, floor to ceiling. The western wall houses a four-metre high, delicately yet simply decorated Mihrab.

Used as a warehouse during the Soviet years, the mosque was renovated by the villagers in 1992 and reopened for worship.

على 12 عموداً. و المسافة بين الأرضية الخشبية والسقف 5 أمتار. فى الجدار الغربى للمسجد محراب نفيس وبسيط يبلغ ارتفاعه 4 أمتار.

ان المسجد المستخدم كمستودع فى عهد السوفياتات قد تم ترميمه عام 1992 من قبل سكان القرية و تحول من جديد الى مسجد.

400

İLİSU CAME MƏSCİDİ (QAX RAYONU, İLİSU KƏNDİ)
ILISU JAME MOSQUE (ILISU VILLAGE, PROVINCE OF GAKH)
جامع إيليسو (منطقة قاخ، قرية إيليسو)

İlisu Came məscidinin qapısı üzərində divara həkk edilmiş kitabədən məlum olur ki, bura 1721-ci ildə inşa edilmişdir. Daxili sahəsi 322 kv. metr olan məscid bişmiş kərpicdən hörülmüşdür. Tavan səkkiz sütun üzərində dayanır və bunların vasitəsilə daxili məkən bütünlüklə çatmatağ keçidlərlə ayrılır.

Tarixinin qədimliyinə görə Came məscidinə "Ulu məscid" də deyirlər. Bu məscid əsrlər boyu qanlı-qadalı hadisələrin şahidi olmuşdur. 1844-cü ildə İlisu hakimi Dani-

An engraved stone plaque in the wall above the entrance door of the Ilisu Jame Mosque indicates that it was built in 1721. With an interior of 322 square metres, the mosque is built of fired brick. The ceiling rests on eight columns, which divide the interior into arched sections

The Jame Mosque is also referred to as the Ancient Mosque, owing to its age-old history. The mosque has witnessed gruesome, bloody events throughout its his-

يتينين من الكتابة المحفورة على جدار باب جامع إيليسو أنه بني عام 1721 من الطوب. مساحته الداخلية 322 متراً مربعاً يقف السقف على 8 أعمدة مما يمكن من انفصال المكان الداخلي بواسطة ممرات ذات قناطر.

كما يطلق على الجامع اسم المسجد العريق نظراً لعراقة تاريخه. شهد هذا المسجد أحداث دموية على مدى القرون. ففي عام 1844 أدى حاكم إيليسو دانيال سلطان يمينا في هذا المسجد بالذات معلناً

401

yal Sultan məhz Ulu məsciddə and içib çar ordusuna qarşı cihad elan etmiş və Şeyx Şamilin tərəfinə keçmişdir. Çar qoşunları İlisunu yenidən işğal edərkən general Şvars hər tərəfi yandırır talan etmiş, yalnız Ulu məscidə toxunmamışdır. Ulu məscid Sovet dövründə də tarixi abidə kimi saxlanmışdır. Bir çox ədəbiyyatlarda göstərilir ki, İlisu sultanlığında yerləşən doqquz qədim məsciddən yalnız biri, Ulu məscid günümüzə qədər gəlib çıxmışdır.

It was in this Ancient Mosque that the ruler of Ilisu, Daniyal Sultan, made a vow to wage Jihad on the Czar's army in 1844, and joined Sheikh Shamil's cause. As Ilisu was re-conquered by the Czar's troops, General Schwartz set the whole place on fire, leaving only the Ancient Mosque untouched. The mosque was preserved as a historic monument in the Soviet years as well. A number of literary sources report that of the nine old mosques that once stood in the Ilisu Sultanate, only the Ancient Mosque remains.

الجهاد ضد جيش القيصر ووقف الى جانب الشيخ شامل. ان الجنرال شوارس أحرق وحول كل شيء الى انقاض لكنه لم يمس المسجد العريق عند احتلال إيليسو من جديد. كما حفظ هذا المسجد كمعلم ديني تاريخي في العهد السوفييتي. يشار في عدد كثير من المصادر الى ان اي مسجد من أصل تسعة مساجد قديمة موجودة في سلطنة إيليسو لم يبلغ يومنا هذا إلا المسجد العريق .

402

OĞUZ CÜMƏ MƏSCİDİ (OĞUZ ŞƏHƏRİ)
OGHUZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE (OGHUZ)
جامع أوغوز (مدينة أوغوز)

Oğuz Cümə məscidi 1995-ci ildə əsasən mişar daşından inşa edilmişdir. Məsciddə eyni vaxtda 350-400 nəfər namaz qıla bilər. Əsas binaya bitişik, 23 metr hündürlüyündə Osmanlı memarlığı üslubunda minarə ucalır. Məscidin bir qapısı və 14 pəncərəsi var.

Qədim və zəngin tarixə malik Oğuz rayonunda müxtəlif xalqların nümayəndələri ilə yanaşı, həm də fərqli dinlərin - yehudilərin və xristianların nümayəndələri də yaşayır. Bu şəhərdə əslərdir sinaqoqlar, kilsələr və məscidlər fəaliyyət göstərir. Bu baxımdan Oğuzu tolerantlıq örnəyi olan Azərbaycanın kiçik modeli kimi də qəbul etmək olar.

The Oghuz Juma Mosque was built in 1995, using mostly cut stone. The mosque can admit up to 350-400 people at a time. The Ottoman-style minaret, adjacent to the building, rises some 23 metres. The mosque has one entrance door and 14 windows.

The age-old province of Oghuz has a rich history and combines a variety of faiths, Judaism and Christianity, in addition to its ethnic diversity. Synagogues, churches and mosques have peacefully co-existed side by side in the town for centuries. In this respect, Oghuz could be considered a small-scale model of Azerbaijan as an example of tolerance.

بني جامع أوغوز من الحجر المنشور على الأغلب عام 1995. يتسع المسجد لـ 250-400 مصلي له منذنة ملتصقة بالمبنى الأساسي ومبنية بأسلوب معماري عثماني ارتفاعها 23 متراً. وللمسجد باب واحد و14 نافذة.

يعيش في منطقة أوغوز القديمة والغنية بتاريخها إلى جانب ممثلي مختلف القوميات اليهود والمسيحيون أيضاً. وعلى مدى القرون تعمل في هذه المدينة المعابد اليهودية والكنائس والمساجد. ومن هذا المنطلق يمكن اعتبار أوغوز نموذجاً صغيراً لأذربيجان التي تعتبر قدوة للتسامح الديني.

403

XAÇMAZ CÜMƏ MƏSCİDİ (OĞUZ RAYONU, XAÇMAZ KƏNDİ)
KHACHMAZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE (KHACHMAZ VILLAGE, PROVINCE OF OGHUZ)
جامع خاتشماز (منطقة اوغوز، قرية خاتشماز)

Xaçmaz kəndi Cümə məscidinin inşa tarixi 1885-ci ilə aid edilir. Məsciddə eyni vaxtda 250 nəfərin namaz qılması üçün tam şərait yaradılmışdır. Sonradan tikilmiş 23-24 metr hündürlüyündə tək minarəsi var.

Rayon mərkəzindən 40 kilometr aralıda yerləşən Xaçmaz Oğuzun qədim və böyük kəndlərindən biridir. Böyük Qafqaz dağlarının ətəyində yerləşən bu kəndin adı bir çox tarixi mənbələrdə, həmçinin, bədii əsərlərdə çəkilir. Sonuncuya misal olaraq Mirzə Fətəli

The Khachmaz Juma Mosque is dated 1885. The mosque can admit up to 250 people at a time. It has a single minaret, 23-24 metres tall, which was added later.

The village of Khachmaz, some 40 kilometres from the centre of the province, is one of the largest and oldest villages of Oghuz. Sitting at the foot of the Great Caucasus range, the village is mentioned in a number of historical sources, as well as works of fic-

ينسب تاريخ إنشاء جامع قرية خاتشماز الى عام 1885. يتسع المسجد لـ 250 مصليا. له منذنة ارتفاعها 23-24 بنيت فيما بعد.

تعتبر قرية خاتشماز الواقعة على بعد 40 كلم عن مركز المنطقة من احدى اقدم و أكبر قرى منطقة أوغوز. يذكر اسم هذه القرية الواقعة في سفوح جبال القوقاز الكبير في عدد كثير من المراجع التاريخية والمؤلفات الأدبية. والمثال على الاخير هو مسرحية

Axundovun "Molla İbrahimxəlil-kimyagər" pyesini xatırlamaq olaraq.

Təbii ki, çoxəsrlik tarixi olan Xaçmaz kəndində hazırda üç məsciddən başqa, daha qədim məscidlər də olmuşdur. Hətta buranın sakinlərinin dediyinə görə, Xaçmazda XX əsrin əvvəllərində 29 məscid olmuş, sonrakı illərdə Hacı Bəhərçin bəy adlı şəxs tərəfindən tikilmiş Cümə məscidindən savayı onların hamısı sökülüb dağılmışdır. Cümə məscidindən Sovet illərində anbar və barama qəbulu məntəqəsi kimi istifadə olunmuşdur.

tion, such as the play by Mirza Fatali Akhundov "Molla İbrahim Khalil-Alchemist".

Naturally, the age-old village of Khachmaz used to have mosques even older than the three remaining ones. According to the locals, there were 29 mosques in Khachmaz in the early 20th century, but they were all destroyed, save for the Juma Mosque built later by a Haji Baharchin.

The Juma Mosque was used as a warehouse and a receiving bay for silkworm cocoons during Soviet times.

ميرزا فتحعلي اخوندوف "ملا ابراهيم خليل كيميچار".

من الطبيعي انه كانت في قرية خاتشماز التي لها تاريخ متعدد القرون مساجد أكثر عراقة الى جانب ثلاثة مساجد موحدة اليوم. وبحسب قول سكان هذه القرية كانت توجد في القرية 29 مسجداً في اوائل القرن العشرين، لكن كل المساجد المذكورة هدمت وانهارت سوى هذا الجامع الذي بني من قبل الحاج بهارجين بك في السنوات اللاحقة.

استخدم المسجد في العهد السوفييتي كمسجد و كنقطة لقبول الشرائق.

İSMAYILLI CÜMƏ MƏSCİDİ (İSMAYILLI ŞƏHƏRİ)
İSMAYILLI JUMA (FRIDAY) MOSQUE (İSMAYILLI)
جامع اسماعيلي (مدينة اسماعيلي)

İsmayilli Cümə məscidi 1882-ci ildə əsasən çaylaq daşından tikilmişdir. Konusvari damı dəmirle örtülmüş məscidin önündə taxta dirəkli eyvan var. Üç giriş qapısından birinin üstündə hörülən daş kitabədə məscidin inşa tarixi yazılmışdır. Minarəsi damın üstündə güldəstə formasındadır.

Zəngin təbiəti, sıx meşələri olan İsmayilli torpağında övliya məzarları çoxdur. Hər ilin yay aylarında insanlar zirvəsi qarlı Baba dağını ziyarətə qalxırlar. Bu çətin və ağır yolu insanlar nə vaxtsa Allahın bərəkəti olan

The Juma Mosque in Ismayilli was built in 1882, using mostly river stone. The mosque has a conical roof overlaid with sheet steel and a veranda with wooden pillars at the front. A carved stone plaque above the mosque's three entrance doors gives the construction date. The roof-top minaret is in the shape of a flower bud.

There are many tombs of saints and holy men in the province of Ismayilli, a place blessed with beautiful scenery and dense forests. Every summer, people climb up to the snow-capped summit of Baba Dag moun-

بني جامع اسماعيلي عام 1882 من الحجر العادي من حيث الاساس. وللمسجد المكسو سطحه المخروطي الشكل بالحديد شرفة تستند على المساند الخشبية في مقدمة المسجد. كتب على حجر فوق أحد الأبواب الثلاثة تاريخ انشاء المسجد. وله منذنة فوق السطح على شكل باقة الزهور.

تحفل أرض اسماعيلي المعروفة بمناظرها الطبيعية وغاباتها الكثيفة بمزارات الاولياء. ويصعد الناس كل سنة في الصيف الى جبل بابا داغ المغطى قمته بالثلوج. ويقطع الناس هذا الطريق المعقد والشاق

çörəyi uca tutmuş bir pak adamın məzarını ziyarət etməkdən ötrü keçirlər. İnsan üçün ən böyük sirr elə onun özüdür. Bəlkə də, uca dağın zirvəsində tənha qəbrin qarşısında dayanarkən insan özünün əsil kimliyi ilə görüşür. Onun qayğılı-problemlı "mən"i aşağıda, yerdə qalır. Burada isə bir özüdür, bir də rəvayətini dönə-dönə danışdığı əfsanəvi şəxsin qəbri. Sonra yenidən dağdan enib yerə qayğılı "mən"inə qayıdacaqdır. Məsciddə isə insan hər vaxt namazı qılarkən zirvələrə, sonsuzluğa qalxır.

tain. They take this hard and difficult path to pay respects and homage at the tomb of the holy man who once lived here and praised Allah for one of His blessings, bread. One of the biggest mysteries for a person is who they are. Perhaps, standing atop this high mountain, by this lonely grave, pilgrims actually face who they really are, leaving their troubled and care-soaked "I" somewhere way below. And up here, there's only them and the grave of a legendary holy man. They return to their troubled "I" once they get back down. Whenever a man prays at a mosque, he soars up, to summits unconquered, to eternity.

لزيارة مزار رجل تقي. إن أكبر سر بالنسبة للإنسان هو الإنسان نفسه. لعل الإنسان لما يقف أمام مزار وحيد في قمة الجبل العالي يلتقي هويته الأصيلة تاركاً "أنا"ه في أسفل الجبل. إنه يبقى هنا وجهاً لوجه مع نفسه وقبر الشخص الاسطوري الذي يردد حكايته مراراً في نفسه. ثم ينزل الإنسان من الجبل ويعود الى "أنا"ه الحافل بالهموم والمشاكل اما في المسجد فينظر الإنسان في صلاته الى القمم، الى الأعالي التي لا نهاية لها.

DİYALLI MƏSCİDİ (İSMAYILLI RAYONU, DİYALLI KƏNDİ)
DIYALLI MOSQUE (DIYALLI VILLAGE, PROVINCE OF ISMAYILLI)
مسجد ديالي (منطقة اسماعيلي، قرية ديالي)

Diyalli məscidi 1997-ci ildə inşa edilmişdir. Hər biri 11 metr hündürlüyündə olan iki minarəsi var. Qoşa minarənin arasında yerləşən ikimərtəbəli məscid binasının memarlığında əsas simmetriya prinsipi gözlənilmişdir. Məscidə giriş qapısı iki mərtəbə hündürlüyündə tağ haşiyənin içindədir. Eyni ölçülü və eyni tağ haşiyələri həm qapıdan sağda, həm də solda görmək olar. Lakin bu tağ haşiyələrin içərisində hər iki mərtəbənin pəncərələri yerləşdirilmişdir.

Diyalli İsmayılının qədim kəndlərindən biridir. Burada XIX əsrə aid olan məscid də qalmaqdadır. Vaxtilə bu kənddə alim

Diyalli Mosque was built in 1997. It has two minarets, each 11 metres high. The two-storey mosque, set in between the two minarets, follows the principle of complete symmetry. The entrance door is set within a two-storey high arch. Arches of the same size are also set on the left and right sides of the door, but these arches contain the windows of both floors.

Diyalli is one of Ismayilli's oldest villages. There's also a 19th century mosque here. Learned mullahs, scholars and sheikhs once

بني مسجد ديالي عام 1997. له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 11 متراً. استرشد المعمار في الاسلوب المعماري للمسجد المتكون من الطابقين الذي يقع بين المنذنتين بمبدأ التماثل من حيث الاساس. يقع باب المسجد داخل حاشية مقوسة يساوى ارتفاعها ارتفاع الطابقين. يمكن مشاهدة الحواشي المقوسة ذات المقاييس الواحدة في الجانب الايمن من الباب و من اليسار. لكن، تم تركيب نوافذ كلا الطابقين داخل هذه الحواشي المقوسة.

تعتبر ديالي من أقدم قرى اسماعيلي. و لا يزال يبقى فيها مسجد يعود تاريخه الى القرن التاسع عشر. وقد

mollalar, şeyxlər də yaşamışdır. Buradan xeyli uzaqda, Ağsu rayonunun Mustafalı kəndində XVIII əsrin əvvəllərinə aid olan Şeyx Əmir Əhməd türbəsi var. Kənd sakinlərinin dediyinə görə, türbədə uyuyan Şeyx Əmir Əhməd Diyallı kəndindəndir. Onun haqqında çox yayılmış və başqa-başqa şəxslərə aid edilən bir rəvayət də danışılır. Rəvayətə görə, guya Şeyx Əmir Əhməd vəsiyyət etmişdir ki, onun cənazəsini bir dəvəyə yükləsinlər və dəvə harada oturdu, onu orada dəfn eləsinlər. Dəvə xeyli yol gedəndən sonra Mustafalı kəndində oturur. Bu rəvayət uzaqlardan da gəlsə, keçmişdə Diyallı kəndində nüfuzlu din xadimlərinin olduğundan xəbər verir.

lived in this village. The 18th century tomb of Sheikh Amir Ahmad is located in the village of Mustafali, Agsu province, which is some way from Diyalli. However, according to local people, Sheikh Amir Ahmad was from Diyalli. Many stories are told about him that are also associated with other people. Legend has it that Sheikh Amir Ahmad's last will was to have his body put on a camel and buried wherever the camel stopped to rest. And so the camel stopped a long way away in the village of Mustafali.

Regardless of whether the story is true or not, it does point to the fact that widely-acclaimed men of high accomplishment in faith once lived in the village of Diyalli .

عاش هنا رجال الدين المعروفون. يوجد ضريح الشيخ امير احمد العائد الى اوائل القرن الثامن عشر في قرية مصطفى بمنطقة أغسو البعيدة عن اسماعيلي. يروى عن هذا الرجل انه قد اوصى بشحن جثته على ناقه ودفنه في المكان الذي ستسنيخ فيه الناقة. بعد قطع مسافة طويلة تستنيخ الناقة في قرية مصطفى.

رغم كون هذه القصة رواية فانها تدل على وجود الاتقياء ورجال الدين المعروفين في قرية ديالي.

ZƏVƏRO MƏSCİDİ (İSMAYILLI RAYONU, LAHIC QƏSƏBƏSİ)
ZAVARO MOSQUE (LAHIJ SETTLEMENT, PROVINCE OF ISMAYLLI)
مسجد زوارو (منطقة اسماعيلي، بلدة لاهيج)

Lahic qəsəbəsi, Zəvəro məhəllə məscidi 1805-ci ildə tikilmişdir. Lahıcdə bütün binalar kimi məscidlərin tikintisində də yalnız çay daşından istifadə olunmuş və bəlkə də, elə buna görə Zəvəro məscidi bugünə kimi öz ilkin görkəmini qoruyub saxlamışdır. Damı ağ dəmirlə örtülmüş məscidin güldəstə formalı minarəsi damın üstündədir.

Sövetlər dövründə məsciddən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə olunmuşdur. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra isə ibadət evi dindarların ixtiyarına verilmişdir.

The Zavaro neighbourhood mosque in the settlement of Lahij was built in 1805. Like the other buildings in Lahij, the mosque is built only of river stone, which might be why Zavaro Mosque has preserved its original appearance to this day. The roof is covered in sheet steel and has a bud-shaped minaret on top.

The mosque was used for various purposes during the Soviet years. After Azerbaijan regained independence, the mosque was reopened for worship.

بني مسجد حي زوارو ببلدة لاهيج عام 1805. و بني من حيث الأساس من الحجر العادي كسائر الأبنية في لاهيج. ولعله قد احتفظ للسبب ذاته بمنظره الأصلي حتى الآن. له منذنة على شكل باقة الزهور على سطح المسجد المغطى بالحديد الأبيض.

استخدم المسجد في العهد السوفييتي لأغراض مختلفة وتم تسليمه للمؤمنين بعد استعادة أذربيجان استقلالها.

Dağların, sıldırım qayaların arasında yerləşən Lahic təbiətlə insanların müştərk möcüzəsidir. Bu yerin küçələrini, dar dalanlarını gəzdikcə sanki bitib tükənməyən bir nağılı dinləyirsən. İki mərtəbədən hündür olmayan bütün binalar bir-birinə bənzəyir və eyni zamanda bir-birindən tamamilə fərqlənir. Lahic nağıllarından birində deyilir ki, burada hər şey 7 rəqəmi üzərində qurulmuşdur: 7 məhəllə, 7 hamam, 7 bulaq, 7 məscid. Təəssüf ki, 7 məscidin hamısı bizim günlərə gəlib çıxmamışdır.

The village of Lahij, tucked into a mountain gorge, is a place that combines both natural and man-made miracles. Walking down the narrow streets and alleys of this village, one feels oneself in a fairy tale. All the buildings, not higher than two floors, are very similar to one another, yet completely different. Local legend says that this whole placed is based on the number seven: seven neighbourhoods, seven bath-houses, seven springs and seven mosques. Unfortunately, not all of the seven mosques remain.

ان لاهيج التي تقع بين الجبال والصخور المنحدرة معجزة مشتركة للطبيعة والانسان. عندما يتجول الانسان في شوارع لاهيج وأزقتها الضيقة كأنه يستمع الى حكاية لا نهاية لها. وهنا تشبه كل البيوت المتكونة من الطابقين من على الأغلب ببعضها على بعض وتختلف في نفس الوقت عن بعضها البعض. يروى في إحدى حكايات لاهيج أن كل شيء هنا يعتمد على رقم 7: 7 أحياء سكنية و7 حمامات و7 ينابيع و7 مساجد. مع الأسف ان كل المساجد لم تصل الى ايامنا هذه.

412

AĞOLU MƏSCİDİ (İSMAYILLI RAYONU, LAHIC QƏSƏBƏSİ)
AGHOLU MOSQUE (PROVINCE OF ISMAYILLI, SETTLEMENT OF LAHIJ)
مسجد أغولو (منطقة اسماعيلي، بلدة لاهيج)

Ağolu məscidi 1911-ci ildə Lahic sakini Məşədi Fərzi tərəfindən tikilmişdir. İnşasında yalnız çaylaq daşlarından istifadə olunmuş məscidin təxminən 7 metrlik minarəsi var.

Ağolu Lahıcın yuxarı məhəlləsi sayılır. Qəsəbənin girəcəyindən və baş küçəsindən Ağoluya qalxmaq üçün bir neçə məhəlləni keçmək lazım gəlir. Bütün dağüstü ərəzilərdə olduğu kimi burada da məscid binasını və minarəni tikərkən hündürlüyə meyl göstərilməmişdir. Dağ adamları onsuz da hər zaman özlərini hündürlükdə hiss edir və danışarkən səslərini qaldırmır, sözləri pıçılıyla tələffüz edirlər. İbadət zamanı olduğu kimi.

The Agholu mosque was built in 1911 by a Mashadi Farzi, a villager from Lahij. This mosque built of pebble has a 7 meter tall minaret.

Agholu is considered an upper neighborhood in Lahij. One would have to traverse a number of neighborhoods from the settlement's entrance and main street in order to ascend to Agholu. As in all mountainous areas, the builders here, too, refrained from raising the mosque and the minaret too high. The thing is that mountain people always feel themselves at a height anyway, they tend not to raise their voices, preferring to keep their voices low, almost whispering. Just as during prayer.

بني مسجد أغولو عام 1911 على نفقة مشهدي فرزي احد سكان لاهيج. وللمسجد المبني من الحجر العادي من حيث الأساس منذنته بارتفاع 7 امتار تقريباً.

يقع حي اغولو في مرتفع عال في بلدة لاهيج. وللوصول إليه يجب مرور عدة أحياء سكنية من مدخل البلدة. ويقل ارتفاع مبنى المسجد والمنذنة هنا كسائر الأماكن الجبلية. لأن الناس القاطنين في الأماكن الجبلية يشعرون دائماً بأنهم يعيشون في المكان العالي ولا يرفعون صوتهم أثناء المحادثة و يتلفظون الكلمات بهمس مثلما يفعلون ذلك أثناء العبادة.

413

QƏRB BÖLGƏSİ WESTERN REGION

بۆلگە
الاقىسى

416 İMAMZADƏ KOMPLEKSİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ) IMAM-ZADEH COMPLEX (GANJA) مجمع إمامزاده (مدينة غنجه)

Gəncə şəhərinin yeddi kilometrliyində yerləşən İmamzadə ziyarətgah kompleksinin XIV – XV əsrlərdə tikildiyi ehtimal olunur. Əsas bina daha çox tünd və açıq mavi kaşı ilə üzəlmiş gümbəzli türbədir. Bu səbəbdən ziyarətgaha əhali arasında bəzən “Göy İmam” da deyirlər. Bir çox ədəbiyyatlarda bu türbənin inşa tarixinin hətta VIII əsrlərə də aid edildiyini görə bilərik. Türbənin ətrafında təkiyələr, kiçik ölçülü məscid və yardımçı binalar var imiş. İmamzadə həm də qədim tarixi olan qəbiristanı ilə məşhurdur.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə

Some seven kilometres outside Ganja, the Imam-zadeh pilgrimage site is thought to have been built in the 14th-15th centuries. The main building is a domed mausoleum, mostly built of deep and light blue glazed brick. That's why it is sometimes popularly referred to as the “Blue Imam”. According to several written sources, the mausoleum could have been built as early as the 8th century. The mausoleum is surrounded with takiya or places of worship for dervishes, a small mosque and ancillary buildings. The Imam-zadeh complex is also known for its old cemetery.

Nagi-bey Sheikhzamanli, who ran the so-

من المحتمل أن مجمع ضريح إمامزاده الواقع على بعد 7 كلم عن مدينة غنجه قد بني في القرنين الرابع عشر والخامس عشر. إن المبنى الأساسي عبارة عن ضريح ذي القبة المكسوة بأحجار مطلية باللوحات المزججة باللون الأزرق الغامق. ولهذا السبب يسميه السكان بـ«جوي امام»، أي الإمام الأزرق. نصادف في عدد كبير من المراجع ينسبون تاريخ إنشائه حتى إلى القرن الثامن. كانت توجد حول الضريح تكايا ومسجد صغير الحجم وأبنية مساعدة. كما يشتهر إمامزاده بمقبرته التاريخية القديمة.

كتب نقي بك شيخزاملتي الذي ترأس المخابرات

Əksinqilabla Mübarizə Komitəsi adlanan xüsusi xidmət orqanına rəhbərlik etmiş Nağı bəy Şeyxzamanlı mühacirətdə qələmə aldığı “Xatirələrım” kitabında öz soyadı və nəslinin Gəncədəki İmamzadədən gəldiyini qeyd edərək yazır ki, Azərbaycanın hər yerindən, hətta Gürcüstandan da hörmətli şəxslərin cənazələrini gətirib bu qədim türbənin ətrafında olan məzarlıqda dəfn edirdilər. Borçalı elindən olan Yadigarovlar nəslinin nümayəndələri də belə hörmətli şəxslərdən olmuş və bu qəbirstanda dəfn edilmişlər. Bununla bağlı türbənin iç divarında mərmər lövhədə belə bir yazı var: “O (Allah) böyükdür. Bu, İmam Məhəmməd Baqirin – ona salam olsun – oğlu mövlana İbrahimin müqəddəs məkanı şərəfli (cənnət) olsun. Öz babasının köçməsinə 120 il sonra vəfat etmişdir. Və ona görə də, bu yüksək məqamly yerin bərpa olunmasını tiffisli general mayor İsrafil bəy Yadigarzadə hicri 1296-cı ildə əmr etmişdir”.

Miladi təqvimlə 1878-ci ildə həm öz əcdadlarının, həm də imam övladı İbrahimin xatirəsinə general Yadigarzadənin vəsaiti ilə burada aparılan təmir işlərinə qədər İmamzadə xeyli dərəcədə fərqli görünüşə malik idi.

Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu ərazisində yerləşən İmamzadə kompleksinin bərpası ilə əlaqədar Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev 2010, 2011 və 2013-cü illərdə sərəncamlar imzalamış və bu məqsədlə ümumilikdə 9 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Eyni zamanda, dövlət başçısı İmamzadə kompleksinə gedərək təmir-bərpa işləri ilə yaxından tanış olmuşdur. Kompleksin bərpası başa çatdıqdan sonra qədim Nizami Gəncəvi yurdunda möhtəşəm memarlıq abidələrinin sırasına biri də əlavə olunacaqdır.

called Prevention of Counter-revolution Committee in the days of the Azerbaijan Democratic Republic, wrote in his “Memoirs” that his surname and family originated from the Imam-zadehs of Ganja and that many prominent people of Azerbaijan and even Georgia were buried in the cemetery around the famous mausoleum. Members of the Yadigarov family of Borchali were among those who had the honour of burial in this cemetery. There's an inscription on a marble plaque on the inner wall of the mausoleum: “He (Allah) is Great. May the son of Imam Muhammad Bagir, peace be upon him, Movlana Ibrahim, be granted eternity in paradise. Died 120 years after the passing of his grandfather. Thereupon the General-Major of Tbilisi, Israfil-bey Yadig-zadeh, decreed that this honourable place be restored in the Hijri year 1296.”

The Imam-zadeh pilgrimage site looked quite different up until 1878 when it was restored at General Yadigar-zadeh's expense. He dedicated the restoration both to his own ancestors and the Imam's descendant Ibrahim.

Azerbaijani President İlham Aliyev signed a series of decrees in 2010, 2011 and 2013 on restoration of the Imam-zadeh complex, located on the territory of the Ganja State Historical and Cultural Reserve, allocating a total of 9 million manats to this end. The President personally visited the site several times to review the progress of restoration. As soon as the restoration work is completed, the complex will be a proud addition to the remarkable architectural and historical monuments for which Nizami Ganjavi's birthplace is so famous.

المسماة بلجنة مكافحة الثورة المضادة في عهد جمهورية أذربيجان الشعبية في كتابه «ذكرياتي» عن انتماء اسم عائلته وعشيرته إلى إمامزاده في غنجه قائلًا إن جثث الشخصيات المحترمة من أذربيجان وحتى من جورجيا كانت تدفن في مقبرة حول هذا الضريح القديم. مثلاً، كان ممثلو عائلة ياديفاروف من بورجالي الجورجية كمثل هذه الشخصيات المحترمة ودفنوا في هذه المقبرة. وبهذا الصدد كتب على اللوح الرخامي في الجدار الداخلي للضريح: «الله أكبر. هذا مرقد مولانه إبراهيم ابن الإمام محمد الباقر عليه السلام، يجعله الله هذا المكان المقدس جنة له. توفي بعد 120 سنة على وفاة جده. و عليه أمر الجنرال من تيفليس اسرافيل بك ياديفارزاده عام 1296 هجري بإعادة بناء هذا المكان الرفيع المقام.»

417

كان إمامزاده يملك مظهرًا آخر تمامًا قبل أعمال الترميم التي جرت هنا على نفقة الجنرال ياديفارزاده تكريمًا لذكري أجداده و ابن الامام إبراهيم عام 1878.

أصدر فخامة الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف المراسيم الخاصة بإعادة بناء مجمع إمامزاده الواقع في أراضي محمية غنجه التاريخية الحضارية الحكومية في سنوات 2010 و2011 و2013 وتم تخصيص إجمالي 9 ملايين مانات لهذا الغرض. وفي نفس الوقت زار الرئيس مجمع إمامزاده للاطلاع عن قريب على سير أعمال الترميم وإعادة البناء. بعد إنجاز إعادة بناء المجمع سيضاف معلم آخر إلى قوام المعالم المعمارية المهيبة في وطن نظامي غنجوي القديم.

420 ŞAH ABBAS MƏSCİDİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ) SHAH ABBAS MOSQUE (GANJA) مسجد الشاه عباس (مدينة غنجه)

Şah Abbas məscidi 1606-cı ildə inşa edilmişdir. Böyük Azərbaycan maarifçisi Abbasqulu Ağa Bakıxanovun yazdığına görə, məscidin memarı azərbaycanlı Şeyx Bahəddin Məhəmməd Amuli olmuşdur. Məscidin ayrı-ayrı vaxtlarda tikilən iki minaresinin hər birinin hündürlüyü 22 metrdir. Minarələrin tarixi XVIII əsrin sonlarına aid edilir.

Məşhur salnaməçi İskəndər Münşinin yazdığına görə, Osmanlı sərkərdəsi Fərhad Paşa Rumlu Qarabağı və Gəncəni fəth etmiş, bundan sonra şəhərdə qırx günə möhkəm qala divarları tikdirmiş və güclü

The Shah Abbas Mosque was built in 1606. According to Abbasgulu Aga Bakikhanov, a great Azerbaijani educator, the mosque was designed by Azerbaijani architect Sheikh Bahaddin Muhammad Amuli. Although the mosque's two minarets were built at different times, they are both 22 metres high and date to the late 18th century.

According to the chronicler Iskandar Beg Munshi, after conquering Garabagh and Ganja Ottoman commander Ferhad Pasha Rumlu had strong fortified walls built in the city in just 40 days and left behind a strong

بني مسجد الشاه عباس عام 1606. كتب المفكر الأذربيجاني الكبير عباسقولي أغا باكيخانوف أن المسجد بناه المعمار الأذربيجاني الشيخ بهاء الدين محمد أمولي. يبلغ ارتفاع كل من منذنتي المسجد اللتين بنيتا في مختلف الاوقات 22 متراً. ينسب تاريخ المنذنتين الى أواخر القرن الثامن عشر.

كتب المؤرخ المعروف اسكندر منشى: يقول إن القائد العسكري العثماني فرهاد باشا روملو فتح قراباغ وغنجه، ثم بنى اسواراً حصينة في المدينة خلال أربعين يوماً وغادر المدينة تاركاً فيها قوة عسكرية قوية. لكن حاكم غنجه محمد خان زياد اغلو لا يقبل

hərbi qüvvə saxlayaraq şəhəri tərk etmişdir. Buranın hakimi Məhəmməd xan Ziyadoğlu məğlubiyyəti ilə barışmayaraq, az sonra yenidən özünə güclü qoşun toplayır, Gəncə qalasını almağa hazırlaşır. Bundan xəbər tutan Fərhad Paşa Rumlu Osmanlı ilə sülh danışıqlarına hazırlaşan Səfəvi hökmdarı Şah Abbasa elçi göndərüb onu belə yolverilməz addımın qarşısını almağa çağırır. Şah Abbas Məhəmməd xana bir neçə məktub yazaraq onu qalaya hücum etməkdən daşındıra bilir. Məkublardan birində Şah yazır ki, indi bizə daha çox sülh lazımdır, Allah qismət eləsə, yenidən Qarabağı və Gəncəni qaytarıb sizi yenidən ora hakim təyin edirik. Əgər Allah qismət eləməsə, fələklə vuruşmağın mənası yoxdur. Amma Allah qismət eləyir və təxminən 20 ildən sonra 1606-cı ildə Səfəvi qoşunu Gəncə qalasını alır. Məşəqqətli illərdən sonra yenidən hakimiyyətə gələn Məhəmməd xan Ziyadoğlu Şah Abbasın göstərişi ilə şəhərin mərkəzində onun şərəfinə məscid tikdirir.

1962-ci ildə xalça muzeyi kimi istifadə olunan məscidə yaxın tikililərdən biri təmir olunarkən oradan Çar Rusiyasına qarşı qəhrəmanlıqla vuruşaraq həlak olmuş Gəncə hakimi Cavad xanın və ailəsinin qəbirlərinin baş daşları tapılmışdır. Məscid ətrafında digər köməkçi tikililər, eləcə də hamam olduğundan bura memarlıq kompleksi adlanır. Şah Abbas məscid kompleksi sonuncu dəfə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin göstərişi ilə 2008-ci ildə əsaslı şəkildə təmir olunmuşdur.

garrison there. The local ruler, though, Muhammad-khan Ziyadoglu, could not accept defeat. He gathered some strong troops and prepared to storm the Ganja fortress. Hearing the news, Ferhad Pasha Rumlu dispatched an emissary to Shah Abbas who was then preparing for peace talks with the Ottomans, calling upon him to keep the Ganja lord from pursuing this unreasonable course of action. Shah Abbas wrote a few letters to Muhammad-khan and managed to dissuade him from storming the Ganja fortress. In one of these communique, the Shah wrote that peace was what was most needed at the present time. "If it be the will of Allah and by His grace, when we retake Garabagh and Ganja, we will re-appoint you lord of the land. Should Allah not grant us this fortune, then there is no honour in fighting a meaningless war." But Allah did grant them their wish and, some 20 years later in 1606, the Safavid forces retook Ganja. Returning to power after years of hardship, Muhammad-khan Ziyadoglu, at Shah Abbas' behest, built a mosque in the city centre and dedicated it to him.

When a building adjacent to the mosque, then in use as a carpet museum, was being renovated in 1962, tombstones were discovered of the Ganja ruler Javad Khan, who died heroically fighting the Russian Empire, and of his family. Since there are other auxiliary buildings, as well as a bath-house near the mosque, it is referred to as an architectural complex. The Shah Abbas Mosque complex was renovated in 2008 at the initiative of the Heydar Aliyev Foundation and by decree of Azerbaijani President İlham Aliyev.

هزيمته و يجمع حوله جيشاً قوياً ويتأهب للاستيلاء على قلعة غنجه. عندما علم فرهاد باشا بذلك يبعث بموفد الى الحاكم الصفوي الشاه عباس الذي كان يستعد لبدء محادثات السلام مع الدولة العثمانية لاقتناعه بالحيلولة دون هذه الخطوة المتهوره. عندئذ يكتب الشاه عباس عدة رسائل الى محمد خان ويتمكن من تجنيبه لشن الهجوم على القلعة. كتب الشاه في احدى رسائله: «إننا في حاجة الى السلام اليوم. بإذن الله سنعيد قراباغ و غنجه وسنعينك من جديد حاكماً لها. واذا لم يأذن الله فلا معنى لقتال القدر. لكن أراد الله ان يستولي الجيش الصفوي على قلعة غنجه بعد 20سنة أي عام 1606. وبنى محمد خان زياد اغلو الذي وصل الى السلطة بعد سنوات شاقة مسجداً في قلب المدينة بطلب من الشاه عباس على شرف الشاه.

عند ترميم أحد المباني القريبة من المسجد المستخدم كمتحف السجادة عام 1962 تم العثور على بلاطات قبر جواد خان الذي استشهد ببطولة في قتال عنيف ضد جيش القيصر الروسي وأعضاء عائلته. ونظراً لوجود أبنية مساعدة أخرى وكذلك الحمام يسمى هذا المكان بالمجمع المعماري. وقد جرى الترميم الشامل لمجمع مسجد «الشاه عباس» في المرة الاخيرة عام 2008 بمبادرة صندوق حيدر علييف وبناء على تعليمات فخامة الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف.

424

HƏZRƏTİ ZEYNƏB MƏSCİDİ (GƏNCƏ ŞƏHƏRİ) HEZRETI ZEYNAB MOSQUE (GANJA) مسجد حضرت زینب (مدینة غنجه)

Gəncenin Böyük Bağmanlar məhəlləsində yerləşən Həzrəti Zeynəb məscidinin tikintisi 2000-ci ildə başlansa da, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən başa çatdırılaraq istifadəyə verilmişdir. 31 oktyabr 2006-cı ildə keçirilmiş açılış mərasimində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyeva da iştirak etmişdir.

İbadət zalı 168 kv. metr olan məscid iki mərtəbəlidir və ikinci mərtəbə gümbəzin sol tərəfində birtərəfli balkonla tamamlanır. İki qoşa minarəsi var.

Construction of the Hezreti Zeynab Mosque in Ganja's Boyuk Baghmanlar neighbourhood started back in 2000, but it was the Heydar Aliyev Foundation that completed the work and commissioned the mosque. The President of the Foundation, Mehriban Aliyeva, attended the mosque's grand opening ceremony on October 31, 2006.

The mosque has a prayer hall of 168 square metres and two floors. The second floor is completed with a balcony on the left side of the dome. It has twin minarets.

على الرغم من بداية إنشاء مسجد حضرت زینب الواقع في حي باغمانلار الكبير بغنجه عام 2000 تم إنجازه من قبل صندوق حيدر علييف. وقد شاركت السيدة مهربان علييفا رئيسة صندوق حيدر علييف ايضاً في مراسم افتتاح المسجد في 31 أكتوبر- تشرين الأول عام 2006.

يتكون المسجد الذي تبلغ مساحة مصلاه 168 متراً مربعاً من طابقين ويكتمل الطابق الثاني بشرفة وحيدة الطرف في الجانب الأيسر من القبة. له منذنتان.

425

426

ASLANBƏYLİ MƏSCİDİ (QAZAX RAYONU, ASLANBƏYLİ KƏNDİ)
ASLANBEYLİ MOSQUE (ASLANBEYLİ VILLAGE, PROVINCE OF GAZAKH)
مسجد أصلابيكي (منطقة قازاخ، قرية أصلابيكي)

Aslanbeyli məscidi 1909-cu ildə yerli əhali tərəfindən tikilmişdir. Son illərdə məscidin sağ tərəfində hündürüyü təxminən 25 metr olan minarə ucaldılmışdır. Daşdan tikilən məscid böyük ibadət zalı və köməkçi otaqlardan ibarətdir.

İncə çayının sahilində yerləşən bu kənd məscidi Nəqşbəndi sufi təriqətinin məşhur şeyxlərindən biri, azərbaycanlı Seyid Həmzə Nigarinin müridlərindən olan Hacı Mahmud Əfəndinin xatirəsinə tikilmişdir. Deyilənə görə, Hacı Mahmud Əfəndi özü də sağlığında daim təqiblərə məruz qalan və bu səbəbdən

The Aslanbeyli Mosque was built by the local community in 1909. A minaret, some 25 metres high, was recently built on the right-hand side of the mosque. The cut-stone mosque has a spacious prayer hall and auxiliary rooms.

The village mosque, on the bank of the Inje river, is dedicated to Haji Mahmoud Efendi, a disciple of Seyid Hamza Nigari, a famous sheikh of the Naqshbandi Sufi tariqa in Azerbaijan. Legend has it that Haji Mahmoud Efendi had a tomb and nearby mosque built

بني مسجد أصلابيكي عام 1909 على نفقة السكان المحليين. وفي السنوات الأخيرة تم إنشاء مننّة في الجانب الأيمن من المسجد تبلغ ارتفاعها 25 متراً تقريباً. يتكون المسجد المبنى من الحجر العادي من المصلّى الكبير والغرف المساعدة.

بني مسجد القرية الواقعة على ساحل نهر إينجه تكريماً لذكرى الحاج محمود أفندي المرید الأذربيجاني لسيد حمزة نيجاري أحد الشيوخ المعروفين للطريقة النقشبندية الصوفية. يروى أن الحاج محمود أفندي نفسه كان قد بنى ضريحاً و بجانبه مسجداً في ولاية أماسيا التركية على شرف مرشده سيد نيجاري

427

vətəndən uzaqlarda vəfat edən mürşidi Seyid Nigarinin şərəfinə Türkiyənin Amasiya vilayətində türbə və onun yaxınlığında məscid inşa etdirmişdi. 1896-cı ildə Hacı Mahmud Əfəndinin dostu Seyid Yasinlə yanaşı olan qəbrinin üstündə Türkiyə və Borçalı ustaları tərəfindən el arasında "Göy türbə" deyilən bir ocaq, ziyarətgah tikilmişdir. Türbənin inşasından 13 il sonra Aslanbeyli kənd məscidi ərəşəyə gəlmişdir. Sovet illərində bütün qadağalara baxmayaraq, "Göy Türbə" Qazax və Borçalı ellərinin ən çox ziyarət olunan məkanlardan idi.

in the province of Amasiya, Turkey, in honour of his master, Seyid Nigari, who was severely persecuted throughout his life and died far from home. In 1896, Turkish and Borchali craftsmen built a shrine and place of pilgrimage, popularly referred to as the Blue Mausoleum, over the graves of Haji Mahmoud Efendi and his friend Seyid Yasin who had been buried side by side. Thirteen years later, the Aslanbeyli village mosque was built. Despite all the prohibitions, during the Soviet years the Blue Mausoleum was one of the most highly respected and visited shrines in Gazakh and Borchali.

الذي تعرض لاضطهادات دائماً والمتوفى للسبب ذاته بعيداً عن الوطن. ففي عام 1896 بني ضريح مسمي بـ «جوي تربة الضريح الأزرق» على قبر الحاج محمود أفندي بجوار قبر صديقه سيد ياسين من قبل البنائين من تركيا وبورجالي. وبعد مرور 10 سنوات على إنشاء الضريح بني مسجد قرية أصلابيكي.

وعلى الرغم من كل قيود السلطة السوفييتية كان «جوي تربة» أكثر الاضرحه زيارة بالنسبة لسكان قازاخ وبورجالي.

QAZAX CÜMƏ MƏSCİDİ (QAZAX ŞƏHƏRİ)
GAZAKH JUMA (FRIDAY) MOSQUE (GAZAKH)
جامع قازاخ (مدينة قازاخ)

Qazax Cümə məscidi 1899-cu ildə Kəsəmən kəndindən olan məşhur İsrafil ağa Kərbəlayevin vəsaiti ilə tikilmişdir. Memar Müzəffər Hüseynovun layihəsi əsasında inşa olunmuş məscidin hər biri 18 metr olan iki minarəsi var. Gəncədəki Şah Abbas məscidində olduğu kimi, Cümə məscidində də diametri 13 metr olan iri gümbəz ibadət zalının tağ hücrələrə bölən sütunlar üzərində dayanmışdır.

İsrafil ağa XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində Qazaxın ən nüfuzlu bəylərindən olmuşdur. Özü kimi məşhur və məğrur Qaçaq Kərəmlə qan düşməni olduğundan İsrafil

The Gazakh Juma Mosque was built in 1899 by a prominent resident of Kasaman village, Israfil-aga Kerbalayev. Designed by architect Muzaffar Huseynov, the mosque has two minarets, each 18 metres high. Just like the Shah Abbas Mosque in Ganja, the large dome of the Juma Mosque, 13 metres in diameter, also rests on columns that divide the prayer hall into arched sections.

Israfil-aga was one of the most esteemed residents of late 19th-early 20th century Gazakh. He is known as the protagonist of many Azerbaijani epics, poems and novels for his blood

بني جامع قازاخ عام 1899 على نفقة اسرافيل آغا كربلايف الشهير من قرية كسمن. وللمسجد الذي بني على أساس تصميم المعمار مظفر حسينوف منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 18 متراً. تستند القبة الكبيرة قطرها 13 متراً على أعمدة تقسم المصلى الى حجرات ذات قناطر، كما هو الحال في مسجد الشاه عباس في غنجه.

كان اسرافيل آغا من البيك الأكثر نفوذاً لمنطقة قازاخ في أواخر القرن التاسع عشر وأوائل القرن العشرين. كما يعرف اسرافيل آغا كبتل لعدد كبير

ağa bir çox Azərbaycan dastanları, şeir və romanlarının qəhrəmanı kimi də tanınır. Bu şəxsin təşəbbüsü ilə tikilən Cümə məscidi memarlıq baxımından bölgədəki digər klassik tikililərlə müqayisədə oxşar cəhətlərlə bərabər, həm də fərqli cəhətlərə malikdir. Giriş qapısı qövsü tağı olan portalın dərinliyində yerləşir. Qövsü tağ qapının həm sağ, həm də sol tərəfində təkrarlanaq hər iki tərəfə açıqlıq yaradır. Qapının sivri forması digər iki qapıda və 12 pəncərədə təkrarlanır.

Bəzən bu məscidi Kərbəlada İmam Hüseyn (ə) məscidinin kiçik bənzəri kimi də təqdim edirlər.

feud with Gachag Kerem, a man as acclaimed and renowned as himself. Built at Israfil-aga's initiative, the Juma Mosque has both similarities and differences from the architectural concepts of other classical mosques and shrines in the province. The entry door is set within an arched portal, and has hollows on either side, left and right. The arched shape of the door is continued in the other two doors and 12 windows.

This mosque is sometimes presented as a smaller replica of the Imam Hussein Mosque (P.B.U.H.) in Kerbala.

من الملاحم الأذربيجانية والقائد والروايات الأدبية لكونه عدو دم مع «قاجاق كرم» الشهير والغرور مثل اسرافيل بك نفسه. ان الجامع المبني على نفقة هذا الشخص له خصائص متشابهة ومتفارقة في نفس الوقت بالمقارنة مع الأبنية الكلاسيكية الأخرى الموجودة في الإقليم من حيث الطراز المعماري. يقع باب المدخل في عمق البوابة المقوسة. ويتكرر شكل الباب الحاد الأطراف في بابين آخرين والنافذة.

ويصفون أحياناً هذا المسجد بأنه شبيه صغير لمسجد الإمام حسين عليه السلام في كربلاء.

ŞƏMKİR CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞƏMKİR ŞƏHƏRİ) SHAMKIR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHAMKIR) جامع شمكير (مدينة شمكير)

Şəmkir şəhərinin mərkəzində yerləşən Cümə məscidi 1998-ci ildə rayon əhalisinin vəsaiti hesabına tikilmişdir. Qoşa şərəfəli minarəsi var. Giriş qapısı iri tağlı portalın dərinliyində yerləşir. Portaldan qapıya doğru daş pilləkən qalxır. İbadət zalında eyni vaxtda 500 nəfər namaz qıla bilər. Kiçik taxça formalı mehrabı var.

Hələ VII əsrdən etibarən ərəb xilafətinin qoşunları Şəmkində olmuş və şübhəsiz ki,

The Juma Mosque in the centre of Shamkir was built in 1998 at the expense of the local community. It has a minaret with a double balcony and an entrance door set within a large, vaulted portal. Stone steps lead up from the portal to the door. The prayer hall can admit up to 500 people at a time and has a small vaulted Mihrab.

The Arab Caliphate's armies passed through Shamkir back in the 7th century

بني الجامع الواقع في قلب مدينة شمكير عام 1998 على نفقة سكان المنطقة. له منذنتان ذات شرفة. يقع باب المدخل في عمق البوابة المقوسة. يصعد السلم الحجري من البوابة الى الباب. يتسع الجامع لـ 500 مصل. له محراب خشبي صغير.

اعتباراً من القرن السابع وصلت جيوش الخلافة العربية الى شمكير ولا شك في ان العرب قد

burada məscidlər də inşa etmişlər. Bundan başqa, tarixçilərin dediyinə görə, Şəmkinin inkişaf dövrü daha çox IX – XII əsrləri əhatə edir. Bu zaman Şəmkir əvvəl Böyük Səlcuqların, sonra isə azərbaycanlıların qurduqları Atabəylər dövlətinin nəzarəti altında olmuşdur. Bu dövrə aid olan abidələrdən ilk olaraq Şəmkir qalasının qalıqlarını və əlbəttə ki, dünyanın müxtəlif səyyahlarının, alimlərinin, hərbiçilərinin əsərlərində adı çəkilən, uzunluğu 60 metrə çatan Şəmkir minarəsini xatırlamaq lazımdır. Qaqarın, Meşerski, Monpere kimi əcnəbi rəssamların əsərlərində minarənin təsvirini görmək mümkündür. XIX əsrə qədər mövcud olmuş Şəmkir minarəsinin yerində tapılan kitabəyə əsasən alimlər belə qərara gəlmişlər ki, minarə XI əsrdə ucaldılmış və öz təyinatına görə dini yox, mühafizə xarakteri daşmışdır. Lakin sənəşünas alim Cəfər Qiyasi bu fikri inkar edərək yazır ki, bu abidə Böyük Səlcuq İmperiyasının müxtəlif şəhərlərində Cümə məscidlərinin yanında ucaldılan və ayrıca dayanan mil minarənin bitkin örnəklərindən olmuşdur.

ŞəmkirCüməməscidiAzərbaycanınmüstəqillik dövründə qədim ənənələrin bərpasına doğru önəmli addım hesab oluna bilər. Hündürlüyü 61 metr olan Şəmkir minarəsinin bərpası layihəsi də artıq mütəxəssislər tərəfindən işlənib hazırlanmışdır.

and, undoubtedly, built mosques here. Furthermore, according to historians, Shamkir experienced its greatest development between the 9th and 12th centuries. During this period, Shamkir was first under the rule of the Great Seljuks and, later, part of the Azerbaijani state of the Atabeyts. The chief monuments of the time are the ruins of Shamkir castle and the 60-metre Shamkir minaret which was referred to by travellers, scholars and soldiers. The minaret is depicted in paintings by foreign artists such as Gagarin, Meshchersky and Montperreux. A stone plaque found on the site of the Shamkir minaret, which stood until the 19th century, led historians to believe that the minaret was built in the 11th century but for a defensive rather than religious purpose. However, architectural historian Jafar Giyasi rejects this conclusion, claiming that the tower was another fine example of the standalone minarets typically built near a Juma mosque in the cities of the Great Seljuk Empire.

Specialists have already developed the designs for restoration of the 61-metre tall Shamkir minaret. The Shamkir Juma Mosque can, therefore, be considered an important step towards restoring age-old traditions in independent Azerbaijan.

بنوا المساجد فيها. وإضافة الى ذلك كما يروي المؤرخون ان شمكير كانت تابعة للسلاجقة، ثم لدولة أتاتك الأذربيجانية. ومن بين المعالم العائدة الى تلك الفترة يجب الإشارة قبل كل شيء الى بقايا قلعة شمكير وطبعاً الى برج شمكير بارتفاع 60 متراً يذكره الرحالة والعلماء والعسكريون المعروفون في العالم في مؤلفاتهم. ومن الممكن أن نشاهد صورة البرج في رسوم الفنانين التشكيليين الأجانب أمثال غاغارين وميشيرسكي ومونبيريه. يستنتج العلماء على أساس الكتابة التي تم اكتشافها في برج شمكير الموجودة حتى القرن التاسع عشر بأن البرج بني في القرن الحادي عشر لاغراض دفاعية وليست دينية. لكن عالم الفنون الجميلة جعفر قياسي يرفض هذه الفكرة ويؤكد أن هذا المعلم كان مثلاً كاملاً على المنذنة المستقيمة الشكل كانت تبنى بجانب الجوامع في مختلف مدن إمبراطورية السلاجقة الكبرى.

يمكن اعتبار جامع شمكير خطوة هامة نحو إحياء التقاليد القديمة في فترة استقلال أذربيجان. لقد أعد المتخصصون أيضاً خطة إعادة بناء منذنة شمكير التي سيبليغ ارتفاعها 61 متراً.

432

İRMAŞDI MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, İRMAŞDI KƏNDİ)
IRMASHDI MOSQUE (IRMASHDI VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد إيرماشدي (منطقة شمكير، قرية إيرماشدي)

İrmashdı məscidi 1995 – 1997-ci illərdə tikilmişdir. Daşla hasarlanan həyətyanı sahəsi 3 min, daxili sahəsi 144 kv. metrdir. 15 metr hündürlüyündə iki minarəsi var. Minarələr və binanın əsas hissəsi səkkizüzlüdür.

Minarələrin şərəfə və qülləsi, əsas binanın gümbeş və girişin dam örtüyü ağ dəmirle işlənmiş və bu da, öz növbəsində ümumi

The Irmashdi Mosque was built in 1995-97. The stone-walled courtyard covers 3,000 square metres and the inner space 144 square metres. The mosque has two minarets, each 15 metres high. The minarets and the main part of the building are octangular.

The balcony and top of the minaret, the main building's dome and the roof over the entrance are in white metal, which harmonises

بني مسجد إيرماشدي في سنوات 1995-1997. تبلغ مساحة فناءه المحاط بالسور من الحجر 3000 متر مربع ومساحته الداخلية 144 متر مربع. له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 15 متراً. المنذنتان والجزء الرئيسي للمبنى على شكل ثمانية الوجوه.

تمت تغطية برج المنذنتين وسطح القبة للمبنى الرئيسي والمدخل بالحديد الابيض، الأمر الذي

433

ansamblın bütün hissələri arasında maraqlı həmahənglik yaradır. İrmashdı kənd məscidi ibadət zalının ümumi həllinə görə Keçili kənd məscidini xatırladır. Lakin kəskin fərq ilk növbədə əsas binadan xeyli irəli gətirilmiş qoşa minarə ilə müəyyən edilir. Minarələrin arasında saxlanan məsafə məscidin bu aradan bütöv görünüşü üçün nəzərdə tutur. İki minarənin arasından məscid, uzaqda üfüqlər və səma görünür. Əzəmətli mənzərədir.

the different parts of the ensemble. The interior concept of the Irmashdi Mosque's prayer hall resembles that of Kechili village mosque. However, the main distinction between the two is the twin minarets that stand quite a distance from the main building. The distance between the minarets complements the integrity of the appearance of the mosque. Viewed against the backdrop of the far horizon and the sky, the mosque between the two minarets is indeed a beautiful scene.

يخلق انسجماً كاملاً بين كل أجزاء المجمع العام. يشبه مصلى مسجد قرية إيرماشدي مصلى قرية كيجيلي. لكن الفرق الكبير يكمن في بناء المنذنتين اللتين بنيتا على مسافة معينة من المبنى الرئيسي. والمسافة بين المنذنتين تمكن من مشاهدة المنظر التام للمسجد. نرى من بين المنذنتين المسجد والافق البعيد والسماء. يا له من منظر عظيم.

434

KEÇİLİ KƏND MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, KEÇİLİ KƏNDİ)
KECHILI VILLAGE MOSQUE (KECHILI VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد قرية كيجيلي (منطقة شمكير، قرية كيجيلي)

1989-cu ildə inşasına başlanan Keçili kənd məscidi 1992-ci ildə qapılarını dindarların üzünə açmışdır. Tək minarəsinin hündürlüyü 15 metrdir.

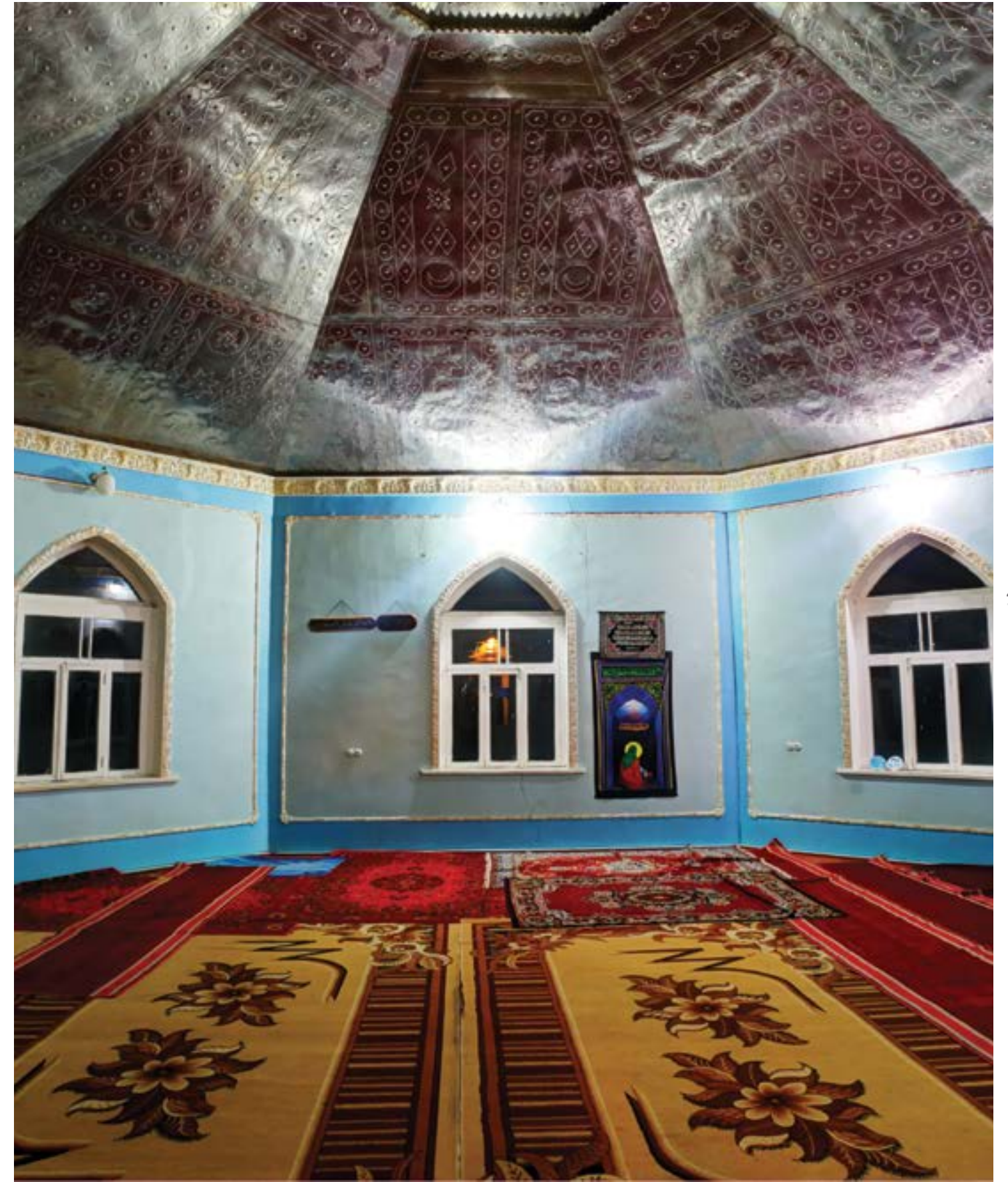
Keçili kənd məscidinin inşasına nisbətən əvvəlki illərdə, SSRİ-nin dağılıma ərəfəsində başlandığına görə, onun memarlıq üslubu 1990-cı illərdə tikilən məscidlərdən fərqlənir. Giriş hissədə qapının sağ və sol tərəflərində iki köməkçi otaq yerləşir. İbadət zalını təşkil edən əsas hissə isə Quba Cümə məscidində olduğu kimi səkkizüzlü formada tikilmiş və bütövlüklə tavanı əvəz edən iri gümbeş səkkiz divarın üzərində dayanır. Döşəmədən gümbeşə qədər yeddi metr hündürlüyü olan ibadət zalından çölə tərəf divarlara uyğun olaraq səkkiz pəncərə açılır.

The Kechili village mosque was started back in 1989 and opened in 1992. The single minaret is 15 metres high.

Since construction of the Kechili village mosque commenced as the USSR was about to collapse, its architecture differs from that of most of the mosques built in the 1990s. There are auxiliary rooms set on either side of the entrance door. The main room, which is the prayer hall, is octangular, like in the Guba Juma Mosque, and the dome, which takes up the whole ceiling, rests on the eight walls. The prayer hall, seven metres high from floor to dome, has eight windows opening outwards.

بدأ بناء مسجد قرية كيجيلي عام 1989 وفتح أبوابه أمام المؤمنين عام 1992. يبلغ ارتفاع منذنته الوحيدة 15 متراً.

نظراً لبداية إنشاء مسجد قرية كيجيلي في السنوات السابقة نسبياً أي عشية سقوط الاتحاد السوفييتي يختلف أسلوبه المعماري عن المساجد التي بنيت خلال تسعينات القرن الماضي. علماً بأنه تقع غرفتان مساعدتان في جانبي الباب من الشمال ومن اليمين. أما الجزء الذي يشكل المصلى فقد بني على شكل ثمانية الأطراف كما هو الحال في جامع قوبا. وترتكز القبة الكبيرة التي تعوض عن السقف على ثمانية جدران. تبلغ المسافة بين أرضية المصلى والقبة سبعة أمتار. تفتح ثمانية نوافذ من المصلى على الخارج.

435

436

DÜYƏRLİ MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, DÜYƏRLİ KƏNDİ)
DUYARLI MOSQUE (DUYARLI VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد دويرلي (منطقة شمكير، قرية دويرلي)

1988-ci ildə kənd camaatının təşəbbüsü ilə tikintisinə başlanan Düyərli kənd məscidinin divarları, minarələri daşdan hörülmüş və sonradan daş piltələrlə üzlənmişdir. Hər biri 18 metr olan qoşa minarə məscid binasından aralıda dayanır.

Məscidin bina edildiyi kəndin adı ilə əlaqədar müxtəlif rəvayətlər və müəyyən elmi fərziyyələr var. Fərziyyələrdən birində deyilir ki, Düyərli kəndinin adı 24 oğuz tayfalarından biri olan "Dügerlər"dən götürülmüşdür. Düger etnoniminə Şərqi Anadoluda, İraqda, Suriya və Şimali Qafqazda toponimlərə və etnik qruplara rast gəlmək olur. Bu versiyaya əsaslandıqda Düyərli kəndinin qədim tarixə malik olduğunu demək mümkündür.

Work on the Duyarli village mosque started in 1988 at the local community's initiative. Its walls and minarets are built of cut stone and covered with stone cladding. Two minarets, each 18 metres high, stand a little apart from the mosque's main building.

There are various stories and even academic theories about the name of the village the mosque was built in. One of the theories is that the name Duyarli comes from the name of the Dugarlar tribe, one of the 24 Oghuz tribes. The ethnonym "Dugar" is found in the names of geographic locations and ethnicities across Eastern Antolia, Iraq, Syria and the North Caucasus. This theory would mean the village of Duyarli is centuries old.

بنيت جدران ومئذنتا مسجد دويرلي الذي بدأ انشاؤه عام 1998 بمبادرة سكان القرية من الحجر ومن ثم تمت تكسيتهما ببلاطات من الحجر. تقف مئذنتاه التان يبلغ ارتفاع كل منهما 18 متراً على مسافة معينة من مبنى المسجد.

توجد حكايات مختلفة وفرضيات علمية معينة تتعلق باسم هذه القرية. يشار في احدى الفرضيات الى ان اسم قرية دويرلي مأخوذ من «دوجارلار» اسم احدى قبائل اغوز من أصل 24 قبيلة. ويمكن مصادفة هذا الاسم أيضا في الاسماء الجغرافية والعرقية في كل من أناضول الشرقية والعراق وسورية وشمال القوقاز. وانطلاقاً من هذا الاحتمال يمكن التاكيد بان تاريخ قرية دويرلي قديم جداً.

437

HACI XƏDİCƏ XANIM MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, ÇINARLI QƏSƏBƏSİ)
HAJI KHADIJA KHANUM MOSQUE (CHINARLI VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد الحجة حديجة خانم (منطقة شمكير، بلدة جينارلي)

Hacı Xədicə xanım məscidi 2008-ci ildə yerli əhalinin təşəbbüsü ilə kəndin xeyriyyəçi sakinləri tərəfindən tikilmişdir. Hündürlüyü 25 metr olan qoşa minarəsi və 400 kv. metrlik ibadət zalı var.

Çınarlı qəsəbəsi XIX əsrdə Qafqazda məskunlaşan almanlar tərəfindən salınmışdır. Əvvəlcə "Georgsfild" adlanan bu qəsəbədə II Dünya Müharibəsinin başlanğıcına qədər əsasən almanlar yaşamışdır. Müharibədən bir

The Haji Khadija Khanum Mosque was built in 2008 at the local community's initiative by benefactors in the village. It has twin minarets, 25 metres high, and a 400- square-metre prayer hall.

The village of Chinarli was founded by Germans who settled in the Caucasus in the 19th century. Formerly called Georgsfeld, the village was inhabited primarily by Germans up until World War II. A short while after the war,

بني مسجد الحجة حديجة خانم عام 2008 بمبادرة السكان المحليين وعلى نفقة محسني القرية. له منئذنتان يبلغ ارتفاعهما 25 متراً والمصلى الذي يحتوي على 400 متر مربع.

بنيت بلدة جينارلي من قبل الألمان الذين سكنوا القوقاز في القرن التاسع عشر. وكان الألمان قد عاشوا في هذه البلدة المسماة سابقاً بـ «Georgsfeld» حتى بداية الحرب العالمية الثانية.

neçə il sonra burada Ermənistandan deportasiya edilmiş azərbaycanlılar yerləşdirilmişdir. Yeni tikilən məscid nəinki Çınarlıda, ümumiyyətlə, bütün bölgədə ən möhtəşəm məscidlərdən biri sayıla bilər. Məscid dördbucaqlı quruluşa malikdir və eyni quruluş ibadət zalında da saxlanılmışdır. İri gümbəzin aşağı hissəsində səkkiz kiçik pəncərə var. İbadət zalı gümbəzin tən ortasından gələn böyük və ətrafda asılan nisbətən kiçik çilçiraqlarla işıqlandırılır.

Azerbaijani deportees from Armenia were relocated to the village.

The new mosque can be considered one of the most remarkable not only in Chinarli, but in the entire province. The mosque is square, as is the prayer hall. Eight windows are cut into the lower part of the large dome. The prayer hall is lit by a big chandelier hanging from the middle of the dome and smaller ones hanging from the sides.

وبعد انتهاء الحرب بعدة سنوات تم فيها استيطان

الاذريجانين المطرودين من أرمينيا.

يمكن اعتبار المسجد الجديد احد المساجد المهيبة ليس فقط في جينارلي بل وفي المنطقة كلها. المسجد والمصلى مربع الشكل. توجد ثمانى نوافذ صغيرة فى أسفل القبة الكبيرة. يتم اضاءة المصلى بالثرىا الكبير المعلق وسط القبة والثريات الصغيرة الحجم المعلقة فى الاطراف.

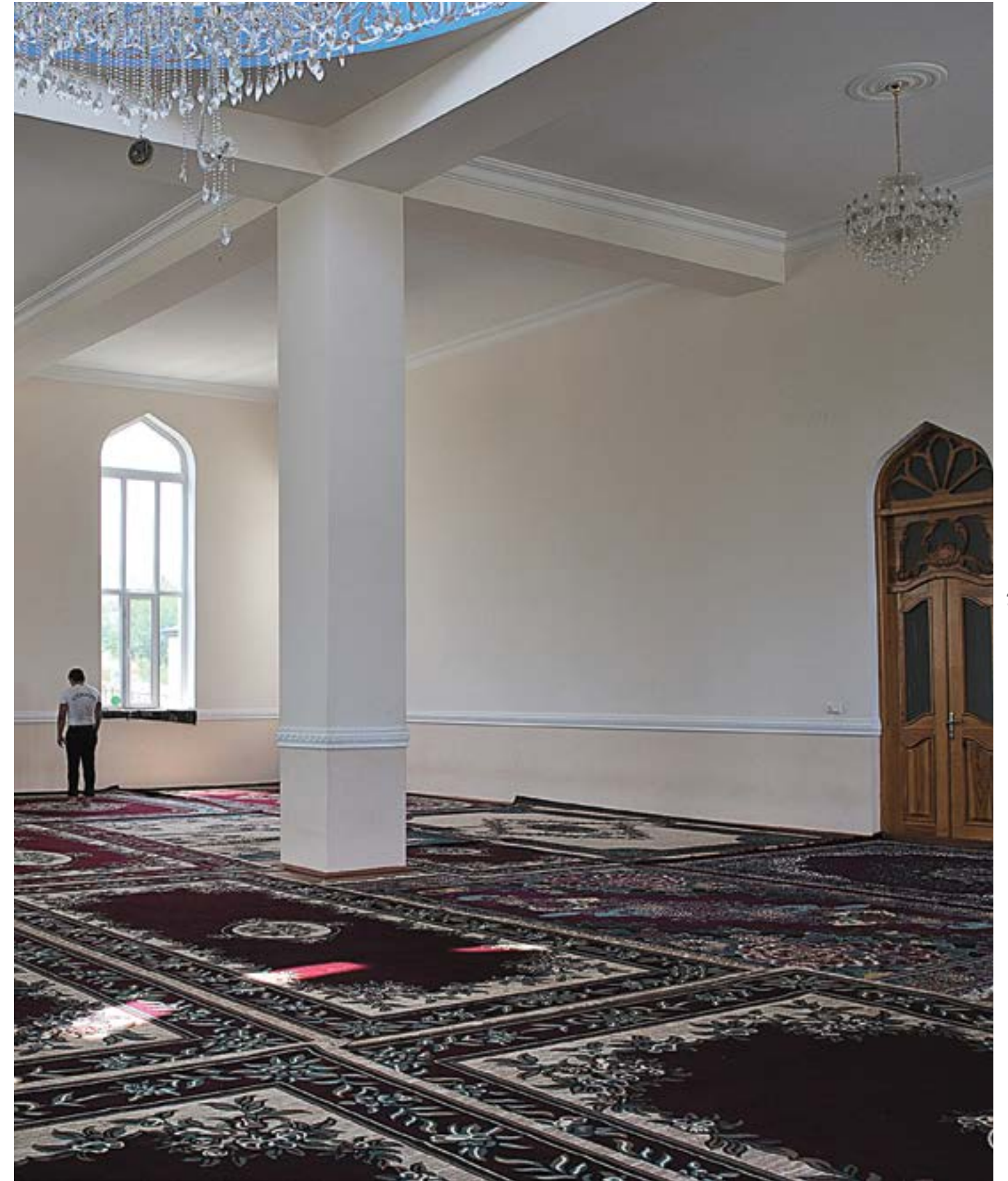
440

ŞİŞTƏPƏ MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, ŞİŞTƏPƏ KƏNDİ)
SHISHTEPÉ MOSQUE (SHISHTEPÉ VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد شيشته (منطقة شمكير، قرية شيشته)

Əminliklə demək olar ki, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra həm yeni məscidlərin sayına, həm də memarlıq xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən rayonlardan biri Şəmkirdir. Bu rayonda təkcə ötən əsrin 90-cı illərində deyil, həm də XXI əsrin ilk on illiyində kifayət qədər sərbəst ibadət evləri inşa olunmuşdur. Onlardan biri də Şiştepə kənd məscididir. 2005-ci ildə kənd sakinlərinin təşəbbüsü ilə tikilmiş Şiştepə məscidinin inşasında kəndin imkanlı şəxslərinin xüsusi əməyi və rolu olmuşdur. "Paşa" məscidi kimi tanınan bu ibadət evində eyni vaxtda 200 nəfərin ibadət etməsi üçün hər cür şərait var

Shamkir is certainly one of the regions that stand out in the newly independent Azerbaijan both in terms of new mosques built and their architectural features. A number of remarkable places of worship were built in this province in the 1990s and first decade of the 21st century too. One of these is the Shishtepe village mosque, which was built in 2005 at the local community's initiative. The wealthier villagers were fully involved in the construction. Known as the Pasha Mosque, it can admit up to 200 worshippers at a time.

يمكن القول بكل التأكيد إن شمكير هي من إحدى المناطق المتميزة من حيث عدد المساجد الجديدة والخصائص المعمارية لهذه المساجد بعد استعادة استقلال أذربيجان. لقد تم إنشاء مساجد مهيبة عديدة في هذه المنطقة ليس فقط خلال تسعينات القرن الماضي بل وفي عشر سنوات الأولى من القرن الواحد والعشرين. وأحد هذه المساجد هو مسجد قرية شيشته الذي بني بمبادرة وعلى نفقة الأشخاص المتمكنين في القرية. يتسع هذا المسجد المعروف بمسجد باشا لـ 200 مصلى.

441

442

**ƏLİYAQUBLU MƏSCİDİ (ŞƏMKİR RAYONU, ƏLİYAQUBLU KƏNDİ)
ALİYAGUBLU MOSQUE (ALIYUAGUBLU VILLAGE, PROVINCE OF SHAMKIR)
مسجد علي يعقوبلو (منطقة شمكير، قرية علي يعقوبلو)**

Əliyaqublu kənd məscidi 1996–1998-ci illərdə tikilmişdir. Hər biri 15 metr hündürlükdə olan iki minarəsi var. Giriş qapısından sağ və solda köməkçi otaqlar yerləşdirilmişdir. İbadət zalından çölə 12 pəncərə açılır. Meh-rab dördbucaqlı formada tikilmişdir.

Əliyaqublu məscidində Şəmkinin bir çox məscid binalarında olduğu kimi, qoşa minarə

The Aliyagublu village mosque was built in 1996-98. It has two 15-metre high minarets, utility rooms on either side of the entrance door, 12 outward-opening windows in the prayer hall and a square Mihrab.

The Aliyagublu Mosque's twin minarets are set apart from the building, as is typical of

بني مسجد قرية علي يعقوبلو خلال سنوات 1996-1998. له منئنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 15 متراً. توجد غرف مساعدة على جانبي باب المدخل من الشمال واليمين. تفتح 12 نافذة من المصلى على الخارج. بني المحراب على شكل المربع.

منئنتا مسجد علي يعقوبلو غير ملتصقتين بالمبنى الرئيسي، كما هو الحال في عدد كبير من مساجد

443

əsas binaya bitişik deyildir. Bu, ümumi ansambla genişlik, məsafə gətirməklə bərabər, öndən nəzər salanda elə təəssürat yaradır ki, sanki minarələr Allah evinin keşiyini çəkir. Binanın fasad hissəsində üç tağdan ibarət portal bir qədər irəli çıxır. Fasadın sağ və sol kənarlarında nisbətən kiçik ölçüdə eynilə portaldakı üçtağ prinsipini təkrarlayan pəncərələr var.

many mosques in Shamkir. This gives the entire ensemble width and a sense of distance, while from the front the minarets appear to be pulling Allah's house onward. The building has a protruding three-arched portal. Windows replicating the same three-arch design are cut in relatively smaller portals on either side of the facade.

Şəmkir. يأتي ذلك بالرحابة والسعة ويكون في نفس الوقت انطباعاً وكأن المنئنتين تحرسان بيت الله. تتقدم البوابة ذات القناطر الثلاث الى درجة معينة في جزء الواجهة. توجد نوافذ صغيرة الحجم نسبياً على جانبي الواجهة من الشمال و اليمين تكرر مبدأ ثلاث قناطر مثلما هو في البوابة.

**QIZILHACILI MƏSCİDİ (GORANBOY RAYONU, QIZILHACILI KƏNDİ)
GIZILHAJILI MOSQUE (GIZILHAJILI VILLAGE, PROVINCE OF GORANBOY)
مسجد قيزيل حاجيلي (منطقة جورانبوي، قرية قيزيل حاجيلي)**

XVIII əsrin sonlarında bişmiş kərpiclə tikilmiş Qızılhacılı məscidinin daxili sahəsi 360 kv. metrdir. Damı qara dəmirlə, bir böyük və üç köməkçi kiçik gümbəzlər ağ dəmir təbəqə ilə örtülmüşdür. Həmçinin məscidin damından 5 metr hündürlükdə olan iki şərəfəli minarəsinin də qübbəsi ağ dəmir təbəqəylə işlənmişdir.

Qızılhacılı kənd məscidi birinci növbədə fasad hissədəki baştağı ilə diqqəti cəlb edir. Giriş qapısı bu portalin dərinliyində yerləşir. Sağ və sol tərəfdəki eyni formalı tağlar isə sadəcə olaraq köməkçi otaqlar yerləşən yan hissələrin üzlüyünə dekorativ element kimi əlavə edilmişdir. Minarələrə bu otaqlardan

The fired brick Gizilhajili Mosque dates to the late 18th century. With an inner space of 360 square metres, the mosque has one large and three smaller domes. The roof is covered with dark metal sheets and the domes with white steel sheets. The mosque has two minarets, five metres higher than the roof, with balconies. The domes of the minarets are also covered in a layer of white metal.

The Gizilhajili Mosque's most attractive feature is the grand arch on the facade. The entrance door is set deep inside this portal. The similarly shaped arches on either side are merely decorative, the outer walls to the auxiliary rooms. Access to the minarets is via

تبلغ المساحة الداخلية لمسجد قيزيل حاجيلي الذي بني من الطوب في أواخر القرن الثامن عشر 360 متراً مربعاً. تمت تغطية سطحه بالحديد الأسود وقبته الكبيرة وقبابه الثلاث الصغيرة بطبقة من الحديد الأبيض. كما تمت تغطية قبة منمنته البالغ ارتفاعها 5 امتار من سطح المسجد بطبقة من الحديد الأبيض.

يلفت مسجد قرية قيزيل حاجيلي الاهتمام قبل كل شيء بالقنطرة الواقعة في الواجهة. يقع باب الدخول في عمق هذه البوابة. أما القنطرتان من الشمال واليمين قد اضيفتا كعنصر التزيين على وجه الاجزاء الجانبية التي تقع فيها الغرف المساعدة. وتصدع من

pillələr qalxır. Onların hər birindən çölə bir kiçik pəncərə açılır. Kiçik həcmli pəncərələr də kənardan baxanda diqqəti nisbətən iri həcmli baştağa yönəldir. Qapının bu şəkildə olması Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan Səfəvi memarlığına xas cəhətdir. Hətta minarələrin kiçik olması da sanki qapının böyüklüyünə xidmət edir. Mərkəz gümbəz dörd dayaq üzərində dayanır. Dayaq funksiyasını yerinə yetirən daş sütunlarla daşıyıcı divarlar arasında tağbəndlər vasitəsilə əlaqə yaranır və bu hissələrin üzərində də kiçik gümbəzlər yerləşdirilmişdir.

Memarlıq üslubuna görə Qızılhacılı kənd məscidini Qarabağ məscid memarlığının ilk dövrlərinə aid etmək olar.

stairways that lead from these rooms. Opening outwards from each room is a small window, which makes the arch look larger. This form of entrance is typical of Safavid architecture, which made a major contribution to Azerbaijan's culture. Even the small size of the minarets focuses all attention on the large size of the door. The central dome rests on four columns. The supporting stone columns are joined to the carrying walls through a series of vaulted arches, crowned with small domes.

Architecturally the Gizilhajili Mosque can be attributed to the early period of Garabagh mosque architecture.

هذه الغرف الدروج الى المذنبتين. وتفتح نافذة صغيرة من كل منهما على الخارج. عند النظر الى النوافذ الصغيرة الحجم تتوجه الأنظار الى القنطرة الرئيسية الكبيرة الحجم نسبياً. ان مثل هذا الشكل للباب هو من الخصائص المميزة للفن المعماري الصفوي الذي هو جزء لا يتجزأ من الحضارة الأذربيجانية. حتى أن صغر المذنبتين وكأنه يخدم أيضاً عظمة الباب. تستند القبة المركزية على أربعة ركائز. تتصل الأعمدة الحجرية بالجدران الحاملة بواسطة القناطر وتقع عليها أيضاً قباب صغيرة.

يمكن نسب مسجد قرية قيزيل حاجيلي الى المراحل الأولى للفن المعماري لمساجد قراباغ من حيث أسلوبه المعماري.

446

DAŞKƏSƏN CÜMƏ MƏSCİDİ (DAŞKƏSƏN ŞƏHƏRİ)
DASHKESAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (DASHKESAN)
جامع داشكسن (مدينة داشكسن)

Daşkəsən Cümə məscidinin bünövrəsi 1997-ci ildə yerli iş adamları tərəfindən qoyulmuş, lakin tikinti yarımçıq qalmışdır. Azərbaycanda neçə yarımçıq ibadət evinin tamamlanması funksiyasını üzərinə götürmüş Heydər Əliyev Fondu öz köməyini daşkəsənlilərdən də əsirgəməmişdir. 2006-cı ildə Fond tərəfindən tikinti tam başa çatdırılmış və məscid dindarların istifadəsinə verilmişdir. 2009-cu ildə isə məscid əsaslı təmir edilmiş, gümbəzin üzərinə paslanmayan metal örtük çəkilmiş, həyətdə əlavə yardımçı bina tikilmişdir.

The Dashkesan Juma Mosque was founded in 1997 by the local business community, but construction stopped halfway through. The Heydar Aliyev Foundation, which has undertaken the completion of a number of unfinished mosques in Azerbaijan, moved in to help the people of Dashkesan too. The Foundation completed construction in 2006 and put the mosque into service. The mosque was renovated in 2009, with the dome covered in white metal sheets and auxiliary buildings added in the courtyard.

وضع أساس جامع داشكسن عام 1997 من قبل رجال الأعمال المحليين لكنه لم يتم إنجاز بنائه. ولم تدخر دعمها عن سكان داشكسن أيضا صندوق حيدر علييف التي أخذت على نفسها مهمة إنجاز بناء عدد كبير من المساجد شبه الجاهزة. لقد أنجز الصندوق بناء المسجد عام 2006 وقام بتسليمه لعبادة المؤمنين. ففي عام 2009 جرى الترميم الشامل للمسجد حيث تمت تغطية القبة بطبقة حديدية غير قابلة للتآكسد وبنى مبنى مساعداً إضافياً في الفناء.

447

HEYDƏR MƏSCİDİ (GÖYGÖL ŞƏHƏRİ) HEYDAR MOSQUE (GOYGOL) مسجد حيدر (مدينة جوي جول)

Heydər məscidinin əsası 2002-ci ildə qoyulmuş və 2004-cü ildə açılışı olmuşdur. Məscidin 17 metr hündürlüyündə iki minarəsi, geniş ərazisi, yardımçı otaqları və bölgədə ən böyük olan 1200 kv. metrlik ibadət zalı var.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan Göygöl şəhər məscidinin əsas ifadə forması onun düzbucaqlı olmasıdır. Giriş qapısı yenə də düzbucaqlı şəkildə fasaddan içəriyə doğru açılan tağın dərinliklərindədir. Düzbucaqlı

The Heydar Mosque was founded in 2002 and opened its doors in 2004. The mosque has two 17-metre minarets, a spacious courtyard, auxiliary rooms and a 1,200-square metre prayer hall, the largest in the region.

The Goygol mosque is dedicated to Patriarch Heydar Aliyev. The rectangle is its main artistic form, with the inward-opening entry door set deep inside a rectangular arch. The rectangular shape is maintained in the prayer hall as

وضع أساس مسجد حيدر عام 2002 وأقيمت مراسم افتتاحه عام 2004. وللمسجد منذئذيان يبلغ ارتفاع كل منهما 17 متراً ومساحة واسعة وغرف مساعدة ومصلى يعتبر أكبر مصلى في المنطقة تبلغ مساحته 1200 مترمربع.

مسجد مدينة جوي جول الذي يحمل اسم الزعيم القومي حيدر علييف على شكل مستطيل. يقع باب الدخول في عمق القنطرة المستطيلة المفتوحة على الداخل من الواجهة. كما تمت مراعاة الشكل

forması həm də ibadət zalında gözənilmişdir. Lakin ibadət zalının ağ rənglə boyanması və mərkəzdə gümbəz dairəsinin fəal iştirakı düzbucaqlı formasını sanki itirib görünməz edir, zalın genişliyi sanki daha da artır. Mihrab yenə də düzbucaqlı formada divarın içinə açılır və taxta minbər də burada yerləşdirilmişdir. Bütün qapı və pəncərələrin üstü qövsü formadadır. Eyni qövsü formada səkkizüzlü minarələrin həm gövdəsində, həm də şərəfə hissəsində dörd qapı və pəncərələr açılır.

well, but the white interior and the dome, which forms the centrepiece, somewhat diminish the rectangular feel of the space and visibly enhance the hall. The Mihrab is rectangular and is cut into a wall, which also houses a wooden pulpit. All doors and windows are arched. The four doors and windows cut into both the columns and balconies of the octangular minarets are of the same shape.

المستطيل في المصلى. لكن صبغ المصلى باللون الابيض والاشترار الفعال لدائرة القبة في الوسط يجعل يغيب الشكل المستطيل عن الانظار وكأنه يزيد من سعة الصلاة. يفتح المحراب ايضا على شكل مستطيل على داخل الجدار حيث تم تركيب المنبر الخشبي. كل الأبواب والنوافذ مقوسة. تفتح أربعة أبواب ونوافذ في جسم وشرفة المئذنتين المقوسة ذات ثمانية الوجوه.

ARAN BÖLGƏSİ ARAN REGION

اقتیسی آران

HACI TAĞI MƏSCİDİ (SALYAN ŞƏHƏRİ)
HAJI TAGI MOSQUE (SALYAN)
مسجد الحاج تقي (مدينة سليان)

Salyanın Qaracüzlü məhəlləsində yerləşən bu məscidi əhali arasında böyük hörmət sahibi olan Hacı Tağı adlı şəxs 1909-cı ildə tikdirmişdir. Həyəti 700, ibadət zalı 144 kv. metrdir. Tavanı taxtadandır və 5 ədəd taxta sütun üzərində dayanır. Divarın friz adlandırılan hissəsinə dövrələmə olaraq Qurani-Kərimdən ayələr yazılmışdır. Mehrib taxça formasında divarın içində işlənmişdir.

Deyilənlərə görə, Salyanın ən nüfuzlu adamlarından olan Hacı Tağı Kərbəlayi Hü-

Located in Salyan's Garajauzlu neighbourhood, this mosque was built in 1909 by a man named Haji Tagi, who was held in high esteem by the local people. The courtyard is 700 square metres and the prayer hall is 144 square metres. The wooden ceiling rests on five wooden columns. Ayats from the Holy Koran are inscribed in circles on a frieze on the wall. An arched Mihrab is cut into the wall.

Legend has it that Haji Tagi Kərbəlayi Hussein oğlu, one of Salyan's finest and most

بني هذا المسجد الواقع في حي قارجوزلو بمدينة سليان عام 1909 من قبل الحاج تقي من الشخصيات المعروفة بين سكان المنطقة. تبلغ مساحته العامة 700 متر مربع ومساحة المصلى 144 متراً مربعاً. سقفه من الخشب يرتكز على 5 أعمدة خشبية. كتبت الآيات القرآنية على الجزء المسمى بالفريز للجدار على شكل دائري. يقع المحراب الخشبي داخل الجدار.

يروي ان الله تعالى لم يرزق بمولود الحاج تقي كربلائي حسين اغلو احد الشخصيات الاكثر نفوذاً

seyin oğlunun ömür payına sonsuzluq adlı bir dərd düşmüşdü. Hacı üç dəfə ailə qursa da, övladı olmurdu. Dostlarından kiməsə ona məsləhət görür ki, övlad əvəzi olaraq məscid tikdirsin. Hacı Tağı məsləhətə qulaq asaraq Salyanda üç məscid tikdirmişdi. Bu məscidlərdən biri indiki Hacı Tağı məscididir ki, onun adını yaşadır.

Məscid ötən əsrin 30-cu illərində bir müddət bağlı qalmış, 1943-cü ildə möminlərin səyi ilə yenidən ibadətqah kimi fəaliyyətə başlamışdır.

esteemed men, had the misfortune to be infertile. Married three times, he had no children. A friend of his advised him to build a mosque instead. Heeding the advice, Haji Tagi built three mosques in Salyan. One of these three mosques is the current Haji Tagi Mosque, which perpetuates his name.

The mosque was shut down for a while in the 1930s, but returned to service in 1943 through the endeavours of the congregation.

وسمعة في سليان. رغم تزوجه ثلاث مرة لم ينجب. ينصح احد اصدقائه بأن يبني مسجداً بدلاً من الاولاد. واستجابة لتلك النصيحة بنى الحاج تقي ثلاثة مساجد في سليان. واحد المساجد المذكورة هو مسجد الحاج تقي الذي يحيى اسمه.

بقي المسجد مغلقاً لفترة معينة خلال ثلاثينات القرن الماضي واستأنف مهمته كمسجد عام 1943 بفضل جهود المؤمنين.

MİRƏŞRƏF AĞA MƏSCİDİ (SALYAN ŞƏHƏRİ) MIRASHRAF AGA MOSQUE (SALYAN) مسجد مير أشرف أغا (مدينة سليان)

Seyidlər məhəlləsində yerləşən Mirəşrəf Ağa məscidi 1908-ci ildə inşa edilmişdir. Məscidin çöl divarına hörülən daş kitabədə bu sözlər yazılmışdır: "Bu məscidin binası qoyulub Hacı Tağı Kərbəlayi Hüseyn bəy oğlu tərəfindən, rəbiə-axır ayında, hicri 1326-cı ildə". İbadət zalının sahəsi 220, həyətyanı sahəsi 800 kv. metrdir. Üç metr hündürlüyündə olan mehrabı taxça formasında divarın içində yerləşdirilmişdir.

Ötən əsrin 30-cu illərində fəaliyyəti dayandırılmış məscidin hündür və özəmətli

The Mirashraf Aga Mosque, located in the Seyid neighbourhood, was built in 1908. A stone plaque on the outside of the mosque reads: "This mosque was built by Haji Taqi Kərbəlayi Hussein-bey's son in the month of Rabial-Akhir, in Hijri year 1326." The prayer hall is 220 square metres in area and the courtyard 800 square metres. A three-metre high, arched Mihrab is cut into a wall,.

The mosque was closed for worship in the 1930s and its high, remarkable minaret de-

بني مسجد مير أشرف أغا الواقع في حي سيدلر عام 1908. كتب على كتابة منحوتة على أحد الاحجار في الجدار الخارجي للمسجد: «وضع أساس هذا المبنى من قبل الحاج تقي كربلائي حسين بك اغلو في شهر ربيع الأول عام 1326 الهجري». تبلغ مساحة المصلى 220 متر مربع ومساحة الفناء 800 متر مربع. تم تركيب المحراب البالغ ارتفاعه ثلاثة امتار داخل الجدار.

في اوائل ثلاثينات القرن الماضي هدمت المنذنة المرتفعة والمهيبة للمسجد واستخدم منه كمستودع

minarəsi sökülmiş, ibadət evindən uzun illər müxtəlif dərman preparatlarının saxlanması üçün anbar kimi istifadə edilmişdir. Hazırda məscid ibadət evi kimi fəaliyyət göstərir.

Mirəşrəf Ağa məscidin axundu olmuş və ibadət evi onun adı ilə tanınmışdır. O, uzun illər İraqın Nəcəf şəhərində təhsil almış və qayıtdıqdan sonra Salyanda din xadimi kimi fəaliyyət göstərmişdir. Salyanda alimlərə, möminlərə həmişə hörmət olmuşdur. Hətta görkəmli Azərbaycan dramaturqu Mirzə Fətəli Axundov "Müsyö Jordan və Dərviş Məstəlişah" adlı pyesində cadugərin dilindən belə yazır ki, bu yerin adamları "məni Səlyana qoymayıb qovdu-lar ki, bura darülmöminindir. Sən dərviş və cadügünsən, bura ayaq basma!" Əlbəttə, bu sözlərdə sarkazm var. Amma eyni zamanda Axundov o dövrdə Salyan əhalisi haqqında bizə mötəbər sənəd vermiş olur. Deməli, burada insanlar cadugərin yox, möminin sözüne qulaq asırmışlar. Elə sözügedən məscidin əhali tərəfindən Mirəşrəf Ağanın adına bağışlanması da bunu sübut edir.

1918-ci ildə daşnak erməni hərbi birləşmələri Kür çayı sahilində Salyan kəndlərini talan edəndə, salyanlıların nüfuzlu şəxs kimi adını uca tutduqları Seyid Mirbağır ağa və Mirəşrəf Ağa camaat arasında cihad elan etmiş, yaxın rayonlardan birində olan türk əsgərlərini köməyə çağırmış və onların tədbirli olması nəticəsində təcavüzkarlara layiqincə cavab verilmişdir. Bolşevik inqilabından sonra Mirəşrəf ağa ailəsi ilə birgə İraqa köçmüş və onun sonrakı taleyi haqqında məlumat əldə edilməmişdir.

molished. For a long time the mosque was used as a medicine warehouse, but it is now a working mosque again.

Mirashraf Aga was an Akhund of the mosque which became associated with his name. He was educated in the city of Najaf in Iraq, and upon his return to Salyan worked as a cleric. Men of learning and faith were always held in high esteem in Salyan. In the play "Monsieur Jordan and the Sorcerer Dervish Mastalishah" by famous Azerbaijani playwright Mirza Fatali Akhundov, the sorcerer says: "They wouldn't let me in to Salyan saying it is a very devout place. You are a dervish and sorcerer, don't set foot here!" Of course, there is a degree of irony in these words. Yet Akhundov does provide remarkable evidence about the people of Salyan. That is, the people of this town did not heed the words of the sorcerer, but stayed true to their faith. And the fact that the local people have dedicated the mosque to Mirashraf Aga is evidence of that.

As the Armenian Dashnak military troops swept through Salyan villages on the Kura river bank in 1918, Seyid Mirbagir-aga and Mirashraf aga, both highly respected by the local communities, called upon the people to wage Jihad and asked Turkish troops quartered in a nearby province for help; through their enterprising and determined actions the people managed to push the aggressors back. After the Bolshevik revolution, Mirashraf-aga moved to Iran with his family, and it is not known what became of them.

لتخزين مختلف الأدوية والعقاقير الطبية لسنوات طويلة. وفي الوقت الحاضر يواصل المسجد عمله كمعبد ديني.

كان مير أشرف أغا آخونداً في المسجد وعُرف المعبد باسمه. انه تعلم لسنوات طويلة في مدينة النجف الأشرف العراقية وبعد عودته بدأ يعمل كرجل الدين. يحترم سكان سليان احتراماً كبيراً العلماء والمؤمنين دائماً. حتى أن الكاتب المسرحي الأذربيجاني الكبير ميرزا فتحعلي آخوندوف يكتب في مسرحية "موسيه جوردان والدرويش مستعلي شاه" بلسان الساحر "ان سكان هذا المكان طردوني من سليان بحجة ان هذا دار المؤمنين. و قالوا لي إنك درويش وساحر لا تطأ قدمك على هذا المكان". طبعاً لا تخلو هذه الكلمات من هجاء. وفي نفس الوقت قد يعطينا آخوندوف وثيقة موثوق بها عن سكان سليان آنذاك. اذن كان الناس هنا يتبعون المؤمن وليس الساحر. ولخير دليل على ذلك إطلاق اسم مير أشرف أغا على المسجد المذكور.

عند اقتحام التشكيلات الارمنية الطاشناقية قري سليان على ساحل نهر كور عام 1918 وقيامهم بنهب وسلب ممتلكات القرويين أعلن سيد مير باقر أغا و مير أشرف أغا جهاداً ضدهم وطلباً بالمساعدة والدعم من العسكريين الاتراك الموجودين في إحدى المناطق القريبة. وبذلك صدوا هجوم العدو الغادر. بعد الثورة البلشفية غادر مير أشرف أغا اذربيجان الى العراق مع عائلته ولا توجد أية معلومات عن مصيره اللاحق.

456

457

SALYAN CÜMƏ MƏSCİDİ (SALYAN ŞƏHƏRİ) SALYAN JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SALYAN) جامع سليان (مدينة سليان)

Əhali arasında "Böyük məscid" kimi tanınan Salyan Cümə məscidi 1865-ci ildə inşa edilmişdir. İbadət evinin ön divarına hörülmüş daş kitabədən məlum olur ki, buranı Hacı Mehdi adlı şəxs tikdirmişdir. Həyətyanı sahəsi 420, daxili sahəsi 252 kv. metrdir.

Sovet hakimiyyəti illərində məscidin 21 günbəzindən 6-sı sökülmüş və dini məbəddən anbar kimi istifadə olunmuşdur. Sonralar məsciddə rayon rəsm qalereyası yerləşmişdir. 1992-ci ildən isə yenidən məscid kimi fəaliyyət göstərir.

2003-cü ildə Kür çayının daşması ilə əlaqədar yaranan qunt sularının təsiri nəticəsində məscid yararsız vəziyyətə düşmüşdür. 2010-cu ilin fevralından Mədəniyyət və Turizm Na-

Popularly referred to as the Great Mosque, Salyan's Juma Mosque was built in 1865. A stone plaque carved on the front wall of the mosque says that it was built by Haji Mehdi. The courtyard is 420 square metres in area and the inner space 252 square metres.

During the Soviet years, six of the mosque's 21 domes were demolished and the mosque was used as a warehouse. Later, the mosque became a regional art gallery. It became a working mosque again in 1992.

When the Kura river flooded in 2003, water damaged the mosque so badly that it became utterly unfit for service. In February 2010 the Ministry of Culture and Tourism com-

بني جامع سليان المعروف بين الشعب بالمسجد الكبير عام 1865. يتبين من كتابة منقوشة على حجر في الجدار القبلي للمسجد أن الحاج مهدي بنى هذا المعبد. تبلغ مساحة فناءه 420 متراً مربعاً ومساحته الداخلية 252 متراً مربعاً.

وخلال سنوات الحكم السوفييتي هدمت ست قباب من أصل 21 قبة للمسجد وتم تحويله الى مستودع، ثم الى قاعة للرسوم. أسنأف نشاطه كمسجد اعتباراً من عام 1992.

أصبح المسجد غير صالح للعمل بنتيجة فيضان نهر كور عام 2003. وبدأت وزارة الثقافة والسياحة الأذربيجانية أعمال الترميم وإعادة البناء في المسجد

zirliyi tərəfindən məsciddə təmir-bərpa işlərinə başlanılmış, nəzərdə tutulan vaxtda başa çatdırılmışdır. Hazırda məscid 18 günbəz, 12 sütun və bir minarədən ibarətdir. Məsciddə ibadət üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 13 mart 2012-ci ildə Salyan rayonuna səfəri çərçivəsində əsaslı təmir və bərpa edilmiş Cümə məscidi ilə tanış olmuş və görülən işləri yüksək qiymətləndirmişdir.

Salyanın nüfuzlu şəxslərindən olan Hacı Mehdi bu məscidi dünyadan vaxtsız köçmüş cavan oğlu Ağa Hüseynin adına ucaltmışdır. Bu nadir quruluşa malik ibadət evinin memarı ərdəbilli Kərbəlayi Əli Əkbərdir. Memarın Ərdəbildə və Hindistanda da buna bənzər məscidlər tikdiyini deyirlər.

missioned renovation of the mosque, which was completed on schedule. The mosque now has 18 domes, 12 columns and one minaret and is fully appointed for worship. Azerbaijani President İlham Aliyev visited the newly renovated and restored Juma Mosque during his visit to Salyan on March 13, 2012, and gave high praise to the work done.

Haji Mehdi, an esteemed man of Salyan, dedicated this mosque to his young son Aga Hussein who passed away at a young age. The mosque, which has a very unusual design, was built by Kərbəlayi Ali Akbar, an architect from Ardabil. The architect is reported to have built similar mosques in Ardabil and India, too

عام 2010 وانتهت في الموعد المقرر. وفي الوقت الحاضر يتكون المسجد من 18 قبة و 12 عموداً ومئذنة واحدة. وفي 13 من مارس - آذار عام 2012 قام الرئيس الأذربيجاني إلهام علييف بزيارة منطقة سليان واطلع عن قريب على المسجد بعد الترميم وإعادة البناء وقدر تقديلاً عالياً تلك الاعمال.

بنى الشخصية المعروفة في سليان الحاج مهدي هذا المسجد تكريماً لذكرى ابنه أغا حسين الذي ترك الحياة وهو شاب. بناه المعمار من أردابيل كربلائي علي أكبر. ويقال ان المعمار قد بني مثيلاته في أردابيل والهند أيضاً.

460

PARÇAXALAC MƏSCİDİ (SALYAN RAYONU, PARÇAXALAC KƏNDİ)
PARCHAKHALAJ MOSQUE (PARCHAKHALAJ VILLAGE, PROVINCE OF SALYAN)
مسجد بارجا خلج (منطقة سليان، قرية بارجا خلج)

Parçaxalac məscidinin bünövrəsi 2001-ci ildə yerli sakinlər tərəfindən qoyulmuş, 2003-cü ildə tam şəkildə dindarların istifadəsinə verilmişdir. Ümumi sahəsi 400 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 350 nəfərin ibadət etməsi üçün zəruri şərait yaradılmışdır. Eyni zamanda, ibadət evinin həyətinə yardımçı binalar tikilmiş və mərasim zalı inşa edilmişdir.

The Parchakhalaj Mosque was founded in 2001 by the local community and opened for worship in 2003. With a total space of 400 square metres, the mosque can admit up to 350 people at a time. The mosque's courtyard also has auxiliary buildings and a function room.

وضع أساس مسجد بارجا خلج عام 2001 من قبل السكان المحليين وتم تسليمه للمؤمنين عام 2003. إن المسجد الذي تبلغ مساحته العامة 400 متر مربع يتسع لـ 350 مصليا. كما بنيت في فناء المسجد ابنية مساعدة وقاعة المراسم.

461

İMAM HÜSEYN MƏSCİDİ (SALYAN RAYONU, QARABAĞLI KƏNDİ)
IMAM HUSSEIN MOSQUE (GARABAGHLI VILLAGE, PROVINCE OF SALYAN)
مسجد «الإمام حسين» (منطقة سليان، قرية قراباغلي)

Yaraşlıq, rahat, müasir quruluşa malik İmam Hüseyn məscidi 1995-ci ildə inşa edilmişdir. Məscidin hasara alınmış böyük həyəti, bağçası, dəstəmaz üçün bulağı, 180 kv. metrlik ibadət zalı, hər biri 25 metr hündürlüyündə olan qoşa minarəsi, 4 metr diametrində gümbəzi var.

Əsas məscid binası daşdan, minarələr bişmiş kərpicdən hörülmüşdür. Məscid gümbəzinin aşağı hissəsində 12 pəncərə var. İbadət zalı səkkizguşəli olduğundan gümbəzin daxildən dayaq sütunları yoxdur və buna görə də daxili məkanda açıq genişlik yaranır. İbadət zalının səkkizguşəli binası ilə xeyli dərəcədə ondan alçaqda olan düzbucaqlı fasad hissəni hündür portal birləşdirir.

Beautiful, comfortable and contemporary, the Imam Hussein Mosque was built in 1995. It has a large walled courtyard, a garden, a fountain for ritual ablutions, a 180-square metre prayer hall, two 25-metre high minarets and a dome four metres in diameter.

The main building is made of cut-stone and the minarets of fired brick. There are 12 windows cut into the lower part of the dome. As the prayer hall is octagonal, there are no supporting columns inside, which adds to the interior's spaciousness. A high portal links the octagonal prayer hall with the significantly lower rectangular facade.

بني مسجد «الإمام حسين» الجميل المظهر والمريح ذو الأسلوب المعماري المعاصر عام 1995. وللمسجد فناء كبير محاط بالسور وحديقة وينبوع للوضوء والمصلى البالغ مساحته 180 متراً مربعاً ومذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 25 متراً وقبة قطرها 4 أمتار.

بني المبنى الرئيسي للمسجد من الحجر والمذنتان من الطوب. توجد 12 نافذة في أسفل القبة. تخلو القبة من الأعمدة من الداخل نظراً لكون المصلى ذا ثمانية الزوايا، مما يخلق الرخابة والاتساع في المكان الداخلي. توصل البوابة المرتفعة مبنى المصلى ذي ثمانية الزوايا بالواجهة المستطيلة التي تقع في مكان أسفل بكثير منه.

Qarabağlı Salyanın qədim kəndlərindən biridir. XIX əsrin sonlarından etibarən bu kəndə üç dəfə böyük köç olmuşdur. Birinci köç 1860-1880-ci illərdə Ağdamın əsasən Abdalgülablı kəndindən gəlmiş, ikinci köç nəticəsində 1900-1905-ci illərdə Şamaxının Kolanı tayfaları burada qışlaq salmış, 1949-1951-ci illərdə baş vermiş üçüncü köçdə isə azərbaycanlıların indiki Ermənistandan deportasiyası nəticəsində qədim yurd yerimiz Dərələyəz mahalından 90-a qədər ailə burada yerləşmişdir.

Garabaghli is one of Salyan's oldest villages. It has experienced three big waves of migration since the late 19th century; the first one came in 1860-61 as families moved in mostly from Agdam's Abdalgulabli village; the second wave came in 1900-05 when the Kolani tribes of Shamakhi had their winter pasture here; and the third one came in 1949-51 as up to 90 Azerbaijani families were deported from our district of Daralayuz in today's Armenia.

تعتبر قراباغلي من أقدم قرى سليان. واعتباراً من أواخر القرن التاسع عشر جرى انتقال كبير للناس الى هذه القرية ثلاث مرات. تم الانتقال الأول للناس القادمين من قرية أبدالجولابلي بمنطقة أغام خلال سنوات 1860-1880 وبنتيجة الانتقال الثاني أقامت طوائف كولاني من شمأخي المساكن الشتائية هنا خلال سنوات 1900-1905 وبنتيجة الانتقال الثالث تم إسكان 90 عائلة أذربيجانية تم تهجيرها بالقوة من محافظة «دره ليز» في أرمينيا الحالية خلال سنوات 1949-1951.

464

**HACI QƏHRƏMANLI MƏSCİDİ (ŞİRVAN ŞƏHƏRİ, HACI QƏHRƏMANLI QƏSƏBƏSİ)
HAJI GAHRAMANLI MOSQUE (HAJI GAHRAMANLI SETTLEMENT, SHIRVAN)
مسجد الحاج قهرمانلي (مدينة شيروان، بلدة حاج قهرمانلي)**

Hacı Qəhrəmanlı məscidi qəsəbə sakinlərinin maddi vəsaiti ilə 1988-1989-cu illərdə inşa edilmişdir. Tək günbəzli məscidin binaya bitişik olmayan metal gövdəli minarəsi var. İbadət otağının sahəsi 132 kv. metrdir, eyni vaxtda 120 nəfər ibadət edə bilər.

The Haji Gahramanli Mosque was built in 1988-89 at the local community's expense. The mosque has a single dome and a standalone minaret with a metallic cone on top. The prayer hall is 132 square metres in area and can admit up to 120 people at a time.

بني مسجد الحاج قهرمانلي على نفقة سكان البلدة خلال سنتي 1988-1989. وللمسجد ذي القبة الواحدة منذنته من الحديد غير المحاذة بمبنى المسجد. تبلغ مساحة المصلى 132 متراً مربعاً ويتسع لـ 120 مصلياً.

465

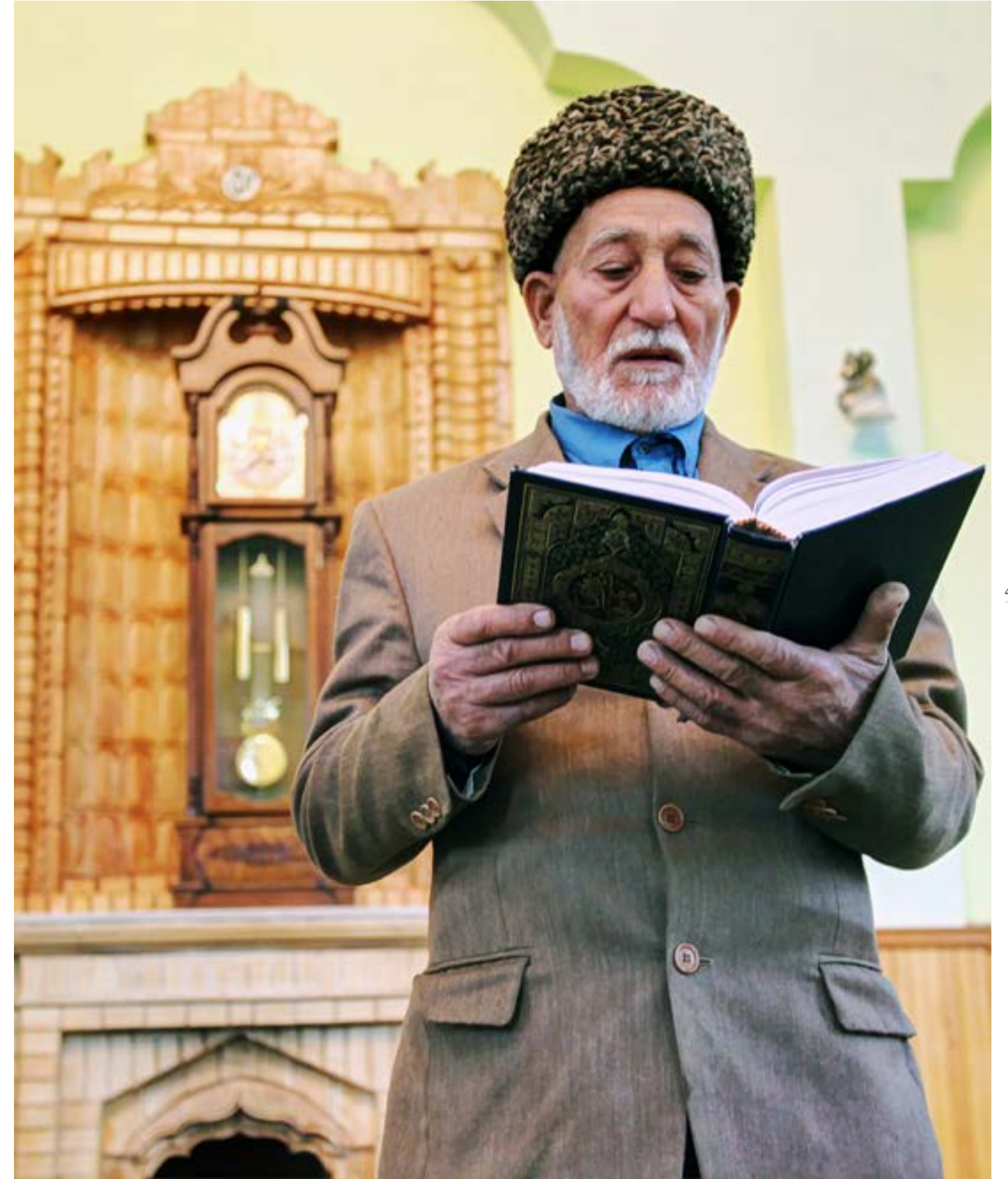
466

HACI YƏDULLA MƏSCİDİ (HACIQABUL ŞƏHƏRİ)
HAJI YADULLA MOSQUE (HAJIGABUL TOWN)
مسجد الحاج يدالله (مدينة حاجيقبول)

Hacı Yədulla məscidinin təməli 1999-cu ildə yerli sakinlər tərəfindən qoyulmuş, tikintisi mərhələ-mərhələ davam etdirilmişdir. Hazırda məscid tam istifadəyə verilmiş və bölgənin ən möhtəşəm abidələrindən birinə çevrilmişdir. Sahəsi 350 kv. metr olan məscid iki minarəli və günbəzlidir. İkinci mərtəbə qadınlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Eyni vaxtda 300 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait yaradılmışdır. Milli memarlıq üslubunda inşa edilmiş məscidin geniş həyətidə müxtəlif yardımçı binalar tikilmişdir.

The Haji Yadulla Mosque was founded in 1999 by the local community, but construction proceeded in stages. The mosque is now fully open and has become one of the region's most notable monuments. With a total area of 350 square metres, the mosque has two minarets and a dome. The second floor is the women's area. The mosque can admit up to 300 people at a time. Built in the national style, the mosque has a spacious courtyard with various auxiliary buildings.

تم ارساء حجر أساس مسجد «الحاج يدالله» عام 1999 من قبل السكان المحليين واستمر بناؤه مرحلة بعد اخرى. وفي الوقت الحاضر دخل المسجد تم تسليم المسجد للعبادة وأصبح من أكبر المعالم الدينية في المنطقة. وللمسجد البالغ مساحته 350 متراً مربعاً منطقتان وقبة. الطابق الثاني مخصص للنساء ويتسع لـ 300 مصل. وبنيت أبنية مرافقة مختلفة في فناء المسجد الواسع الذي بني بأسلوب معماري قومي.

467

HEYDƏR MƏSCİDİ (SABİRABAD ŞƏHƏRİ)
HEYDAR MOSQUE (SABIRABAD)
مسجد حيدر (مدينة صابر اباد)

Ulu Öndər Heydər Əliyevin adını daşıyan bu məscidin tikintisinə şəhər əhalisinin təşəbbüsü ilə 1990-cı ildə başlanmış, müəyyən müddətdən sonra yetərinə vəsait olmadığından inşaat işləri dayandırılmışdır. 1999-cu ildən yarımçıq qalmış tikinti davam etdirilmiş, 18 noyabr 2008-ci ildə məscidin açılışı olmuşdur.

Ümumi həyəyanı sahəsi 2 hektar, ibadət salonu 1296 kv. metr olan məsciddə eyni vaxtda 1800 nəfər kişi və 800-ə yaxın qadın namaz qıla bilər. Məscidin birinci mərtəbəsində

The mosque dedicated to Great Leader Heydar Aliyev was started in 1990 at the local community's initiative, but work stopped half-way through, in 1999, due to a lack of funds. Construction subsequently resumed and the mosque opened its doors on November 18, 2008.

With a two-hectare courtyard and a 1,296-square metre prayer hall, the mosque can admit up to 1,800 men and 800 women at a time. There are various rooms on the first

بدأ بناء هذا المسجد الحامل اسم الزعيم القومي حيدر علييف عام 1990 بمبادرة سكان المدينة وتوقفت أعمال البناء بعد فترة معينة لانعدام أموال كافية. واعتباراً من عام 1999 استمر بناء المسجد شبه الجاهز وأقيمت مراسم افتتاحه في 18 نوفمبر- تشرين ثاني عام 2008.

ان المسجد الذي تبلغ مساحته العامة 2 هكتار من الأراضي والمصلى 1296 متراً مربعاً يتسع لأن يصلي فيه 1800 رجل وحوالي 800 امرأة في آن واحد. تقع مرافق المسجد في الطابق الاول. اما

müxtəlif xidməti otaqlar var. İkinci mərtəbədə isə axund otağı və iclas zalı yerləşir.

Məscidin həyəti yüksək səviyyədə işıqlandırılmış, fərqli rəng çalarlarını özündə əks etdirən döşəmələrlə bəzədilmiş, müxtəlif güllər, dekorativ və məhəlli relyefə xas ağac növləri əkilmişdir. İbadət salonunda divarlar müxtəlif fənərlərlə işıqlandırılmış, günbəzin altından böyük həcmdə çilçiraq asılmışdır. Hazırda Heydər məscidi bölgənin ən böyük ibadət evlərindən biridir.

floor, while the second floor houses the Akhund's office and a conference room.

The mosque's courtyard is well-lit, decorated with colourful tiles and planted with a variety of flowers and decorative trees, typical of the area. Chandeliers light the walls of the prayer hall and hang beneath the dome. The Heydar Mosque is at present one of the largest places of worship in the province.

الطابق الثاني فيحتوى على غرفة الأخوند وقاعة الجلسات.

تم تزويد فناء المسجد بأدوات الاضاءة على مستوى عال وتمت تغطيته ببلاطات مختلفة الألوان وزرعت فيه الأزهار والاشجار المختلفة. كما تم تزويد المصلى بفوانيس الاضاءة المركبة على الجدران وعلق الثريا الكبير من تحت القبة. وفي الوقت الحاضر يعتبر مسجد حيدر من أكبر مساجد المنطقة.

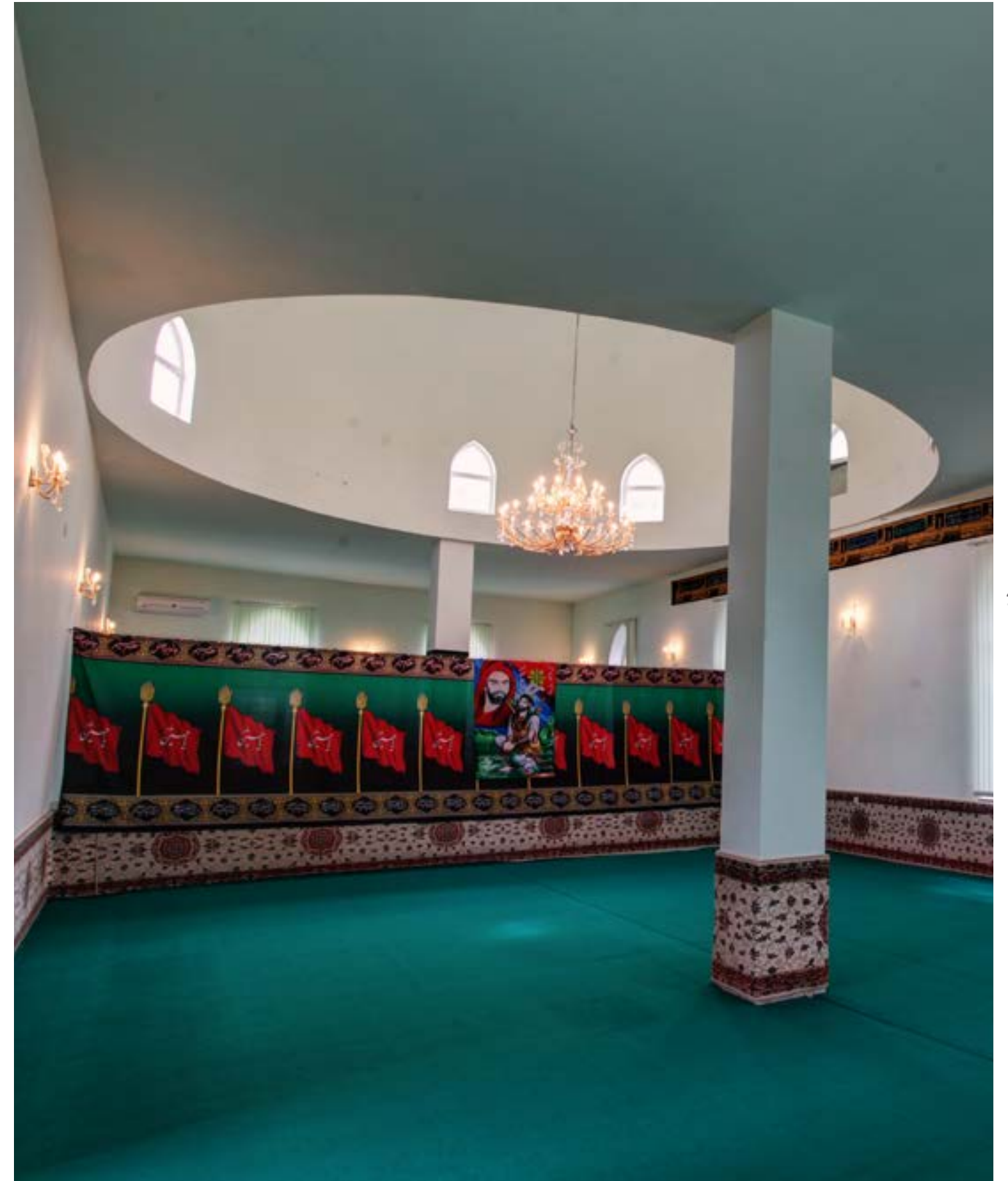
470

BULDUQ MƏSCİDİ (SABİRABAD RAYONU, BULDUQ KƏNDİ)
BULDUG MOSQUE (BULDUG VILLAGE, PROVINCE OF SABIRABAD)
مسجد بولدوق (منطقة صابر اباد، قرية بولدوق)

Bulduq məscidinin əsası 2002-ci ildə yerli əhali tərəfindən qoyulmuş, inşaat işləri mərhələ-mərhələ beş il davam etmişdir. Qoşa minarəli məscidin ibadət zalının sahəsi 260 kv. metrdir. Məsciddə eyni vaxtda 250 nəfərin ibadət etməsi üçün bütün zəruri şərait mövcuddur. Tək günbəzli məscid rayonun ən yaraşığı ibadət evlərindən biridir.

Buldug Mosque was founded in 2002 by the local community. Construction took place in stages over a period of five years. The mosque has a single dome and twin minarets. The 260-square metre prayer hall can admit up to 250 people at a time. Buldug Mosque is one of the most notable places of worship in the province.

وضع أساس مسجد بولدوق عام 2002 من قبل السكان المحليين واستمرت أعمال البناء خمس سنوات مرحلة بعد أخرى. تبلغ مساحة مصلى المسجد ذي المنذنتين 260 متر مربع. يتسع المسجد لـ 250 مصليا. يعتبر المسجد ذو قبة وحيدة من أجمل المعالم الدينية للمنطقة.

471

472

CAME MƏSCİDİ (SAATLI ŞƏHƏRİ)
JAME MOSQUE (SAATLI)
المسجد الجامع (مدينة ساعتلي)

Saatlı Came məscidi 1995-ci ildə yerli əhəlinin təşəbbüsü ilə tikilmişdir. Həyətyanı sahəsi 5 min, daxili sahəsi 600 kv. metrdir. İkinci mərtəbədə qadınlar üçün hücrəli ibadət otaqlarının ümumi sahəsi 200 kv. metrə bərabərdir. Üç metr hündürlüyündə taxça şəkilli mehrabı divarın içində işlənmişdir. Tavanı və gümbəzi 12 daş sütun üzərində dayanmışdır. Hər biri 20 metr olan qoşa minarəsi var. Qoşaminarəli məscidlərin əksəriyyətində olduğu kimi, burada da memarlıq simmetriya prinsipi üzrə öz həllini tapmışdır.

The Saatli Jame Mosque was built in 1995 at the local community's initiative. The courtyard is 5,000 square metres and the inner space is 600 square metres. A 200-square metre arched prayer hall for women lies on the second floor. A three-metre high arched Mihrab is set inside a wall. The ceiling and dome rest on 12 columns. The mosque has two minarets, each rising some 20 metres high. As is the case with most twin-minaret mosques, this one also follows the architectural principle of symmetry.

بني المسجد الجامع لساعتلي عام 1995 بمبادرة السكان المحليين. تبلغ مساحته فناءه 5 آلاف متر مربع ومساحته الداخلية 600 متر مربع. وتبلغ المساحة العامة لغرف العبادة على شكل الحجرات المخصصة للنساء في الطابق الثاني 200 متر مربع. يقع المحراب البالغ ارتفاعه 3 أمتار داخل الجدار. يرتكز السقف والقبّة على 12 عموداً حجرياً. له منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 20 متراً. بنيت المنذنتان بمراعاة مبدأ التماثل، كما هو الحال في المساجد ذات المنذنتين.

473

Muğan düzünün mərkəzində, Araz çayının hər iki sahilində yerləşən Saatlı rayonu XX əsrin ortalarında, II Dünya müharibəsinin gətirdiyi bir zamanda təşkil olunsa da, buranın kəndlərinin qədim tarixi var. Hətta arxeoloji qazıntılar zamanı bu yerlərdən eramızdan əvvəlki dövrlərə aid əşyalar üzə çıxarılmışdır. Təəssüf ki, Sovetlər zamanı rayonun tarixi ibadət evləri məhv edilmiş, yalnız Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra əhali yeni məscidlər tikə bilmişdir.

The province of Saatli lies in the centre of the Mughan valley, on both banks of the Araz river. Although the province itself is relatively new, having been established in the mid-20th century, during World War II, it boasts some age-old villages. During excavations archaeologists have even found artefacts dating back to times before the Common Era. Unfortunately, Saatli's historic mosques were destroyed during the Soviet years, and it was only after Azerbaijan regained independence that new mosques were finally built for the local congregations.

بالرغم من تشكل منطقة ساعتلي الواقعة في مركز سهل موغان وعلى ضفتي نهر أراز في أواسط القرن العشرين في سير الحرب العالمية الثانية فإن تاريخ قراها يعود إلى أزمان قديمة. لقد تم العثور أثناء الحفريات على البقايا العائدة إلى عصور ما قبل الميلاد. مع الأسف دمرت السلطة السوفييتية كل المعالم الدينية التاريخية للمنطقة وبعد استعادة استقلال أذربيجان فقط تمكن السكان من إنشاء مساجد جديدة.

474

XANLAR MƏSCİDİ (SAATLI RAYONU, XANLAR KƏNDİ)
KHANLAR MOSQUE (KHANLAR VILLAGE, PROVINCE OF SAATLI)
مسجد خانلار (منطقة ساعتلي، قرية خانلار)

Xanlar məscidinin binası 1972-ci ildə tikilsə də, 1990-cı illərin sonu, 2000-ci illərin əvvəllərində əsaslı təmir və yenidənqurma işləri aparılmış, geniş və rahat ibadət evinə çevrilərək dindarların ixtiyarına verilmişdir. Məscidin sağ tərəfindən hündürlüyü 25 metr olan minarə ucalır. Fasad hissədə yeddi qövsü tağdan ibarət eyvan var. Mərkəz tağın dərinliyində isə ibadət otağına giriş qapısı yerləşir. İbadət otağında aşağı hissəsi səkkizbucaqlı olan gümbəzi və alçaq tavanı 4 daş sütun və onları birləşdirən dəmir dayaq saxlayır. Məhrab taxça formasında divarın içində yerləşdirilmişdir. Otaqdan çölə açılan çoxsaylı sivri pəncərələr və iki qapı var.

Built back in 1972, the Khanlar Mosque was renovated in the late 1990s-early 2000s, becoming a spacious and comfortable place of worship. A 25-metre high minaret stands to the right of the mosque. A balcony composed of seven vaulted arches is set onto the facade. The central arch has a door set deep inside, opening into the prayer hall. The lower part of the dome is octagonal. Its low ceiling rests on four stone columns interconnected through a series of iron supports. The arched Mihrab is set inside the wall. There are numerous arched windows and two doors opening outwards.

رغم بناء مسجد خانلار عام 1972 جرت فيه أعمال الترميم الكامل وإعادة البناء في أواخر التسعينات وأوائل القرن الواحد والعشرين وتم تسليمه للمؤمنين. ترتفع منذنته البالغ ارتفاعها 25 متراً من الجانب الايمن للمسجد. توجد شرفة متكونة من سبع قناطر مقوسة في جزء الواجهة. ويقع باب المصلى في عمق القنطرة الرئيسية. له قبة أسفلها على شكل ثمانية الزوايا ويرتكز سقفه المنخفض على 4 أعمدة حجرية وركائز حديدية تربطها ببعضها البعض. تم تركيب المحراب داخل الجدار. وله بابان وعدد كبير من النوافذ التي تفتح من الغرفة على الخارج .

475

476

**AŞAĞI QARAMANLI MƏSCİDİ (NEFTÇALA RAYONU, AŞAĞI QARAMANLI KƏNDİ)
ASHAGI GARAMANLI MOSQUE (ASHAGI GARAMANLI VILLAGE, PROVINCE OF NEFTCHALA)
مسجد أشاغي قارامانلي (منطقة نفطجالا، قرية أشاغي قارامانلي)**

1993-cü ildə istifadəyə verilmiş Aşağı Qaramanlı məscidinin həyəti 1000, ibadət zalı 300 kv. metrdir. Hər biri 16 metr olan qoşa minarəsi var. Bir mərtəbəli məscid binası günbəzsizdir, divarları daşdan hörülmüşdür. Mehrab kərpiclə tikilərək divar səthindən irəli çıxarılmışdır. Hündür oxvarı pəncərələri ibadət yerinin təbii işıqlandırılmasına şərait yaradır. Məscid əhali arasında "Əbülfəzül-Abbas məscidi" adı ilə tanınır.

Opening in 1993, the Ashagi Garamanli Mosque has a 1,000-square metre courtyard and a 300-square metre prayer hall. The mosque has two minarets, each rising some 16 meters high. The single-storey mosque has a dome and its walls are made of stone. A brick Mihrab protrudes from one wall. High arched windows allow natural light into the prayer hall. The mosque is popularly referred to as the Abulfazul-Abbas mosque.

تبلغ مساحة فناء مسجد أشاغي قارامانلي الذي تم تسليمه للمؤمنين عام 1993، 1000 متر مربع ومساحة المصلى 300 متر مربع. له منئذتان يبلغ ارتفاع كل منهما 16 متراً وقبة واحدة. بني جدران المسجد من الحجر و المحراب المركب في مقدمة سطح الجدار من الطوب. يعرف بين السكان باسم مسجد «ابوالفضل عباس».

477

Məscidin yerindəki binada Sovet illərində ibtidai və səkkizillik məktəb yerləşirmiş. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində məlum olur ki, həmin məktəb binası keçmişdə məscid imiş. Yerli əhali səkkizillik məktəbi sökərək yerində məscid tikməyə başlayır. Lakin məktəb sökmək məscid sökəkdən heç də az günah deyil. Ona görə də, səkkizillik məktəb kəndin digər yerində tikilmiş yeni və daha böyük məktəb binasına köçürülür, onun yerində isə "Əbülfəzül-Abbas məscidi"nin əsası qoyulur.

The mosque building was used as an elementary and secondary school during the Soviet years. In the mid-1990s it was discovered that the school building had once been a mosque. The local community had the secondary school demolished and started building a mosque. But demolishing a school is no lesser a misdeed than destroying a mosque. In light of this, the secondary school was relocated to a new, bigger building elsewhere in the village, and the Abulfazul-Abbas mosque was founded in its stead.

خلال سنوات الحكم السوفييتي كانت تقع المدرسة الابتدائية والمدرسة المتوسطة في مبنى المسجد الحالي. يتبين في أوائل تسعينات القرن الماضي أن مبنى المدرسة كان مسجداً في السابق. ولهذا هدم السكان المحليون المدرسة المذكورة وبنوا في محلها مسجداً. أما المدرسة المذكورة فقد انتقلت إلى مبنى مدرسة جديدة أكبر منها في محل آخر للقرية.

**XILLI MƏSCİDİ (NEFTÇALA RAYONU, XILLI QƏSƏBƏSİ)
KHILLI MOSQUE (KHILLI VILLAGE, PROVINCE OF NEFTCHALA)
مسجد خيلي (منطقة نفتچالا، بلدة خيلي)**

Əhali arasında "Fatimeyi-Zəhra məscidi" kimi tanınmış Xilli qəsəbə məscidinin tikintisinə 1900-cü ildə başlanmışdır. Bəzi mənbələrdə məscidin 1903, digər mənbələrdə isə 1916-cı ildə ibadətə açıldığı göstərilir. Yaşılığa bürünən həyətinin ümumi sahəsi təxminən 1000, daxili sahəsi 629 kv. metrdir. 18 metr hündürlüyündə tək minarəsi var. 3 metr hündürlüyündə olan mehrabı taxça formada divarın içində işlənmişdir.

Təxminən bir əsrdən sonra, 1988-ci ildə məscid əsaslı təmir edilərək yenidən möminlərin istifadəsinə verilmişdir. Hətta Sovet

Popularly referred to as the Fatmeiy-Zehra mosque, the Khilli village mosque was started in 1900. Some sources say the mosque opened in 1903, while others say it opened in 1916. The courtyard, covered in greenery, is 1,000 square metres and the inner space 629 square metres. The mosque has a single minaret, some 18 metres high. A three-metre high arched Mihrab is cut into a wall.

About a century after its construction, in 1988, the mosque was renovated then returned to

بدأ بناء مسجد بلدة خيلي المعروف بمسجد «فاطمة

الزهراء» بين الشعب عام 1900. تشير بعض

المراجع الى أن المسجد بدأ نشاطه عام 1903

والأخرى عام 1916. تبلغ مساحته العامة المحاطة

بالاشجار الخضراء 1000 متر مربع تقريباً

ومساحته الداخلية 629 متراً مربعاً. له منئذة واحدة

vaxtı sökülən minarəsi yenidən inşa edilmiş, üstəlik digər xidməti binalar tikilib istifadəyə verilmişdir.

Deyilənə görə, məscidin bünövrəsini molla Ağababa Axundzadə qoymuş, amma yerli əhali özü pul toplayaraq ibadət evinin tikintisinə başa çatdırmışdır. Ümumiyyətlə, Xilli də daxil olmaqla, bu bölgədə yaşayan insanlar öz dindarlıqları ilə həmişə seçilmişlər. Vaxtı ilə bu bölgədə İslam dininin təhsil mərkəzlərində oxuyub yenidən vətəninə qayıtmış çoxlu sayda alim mollalar var imiş.

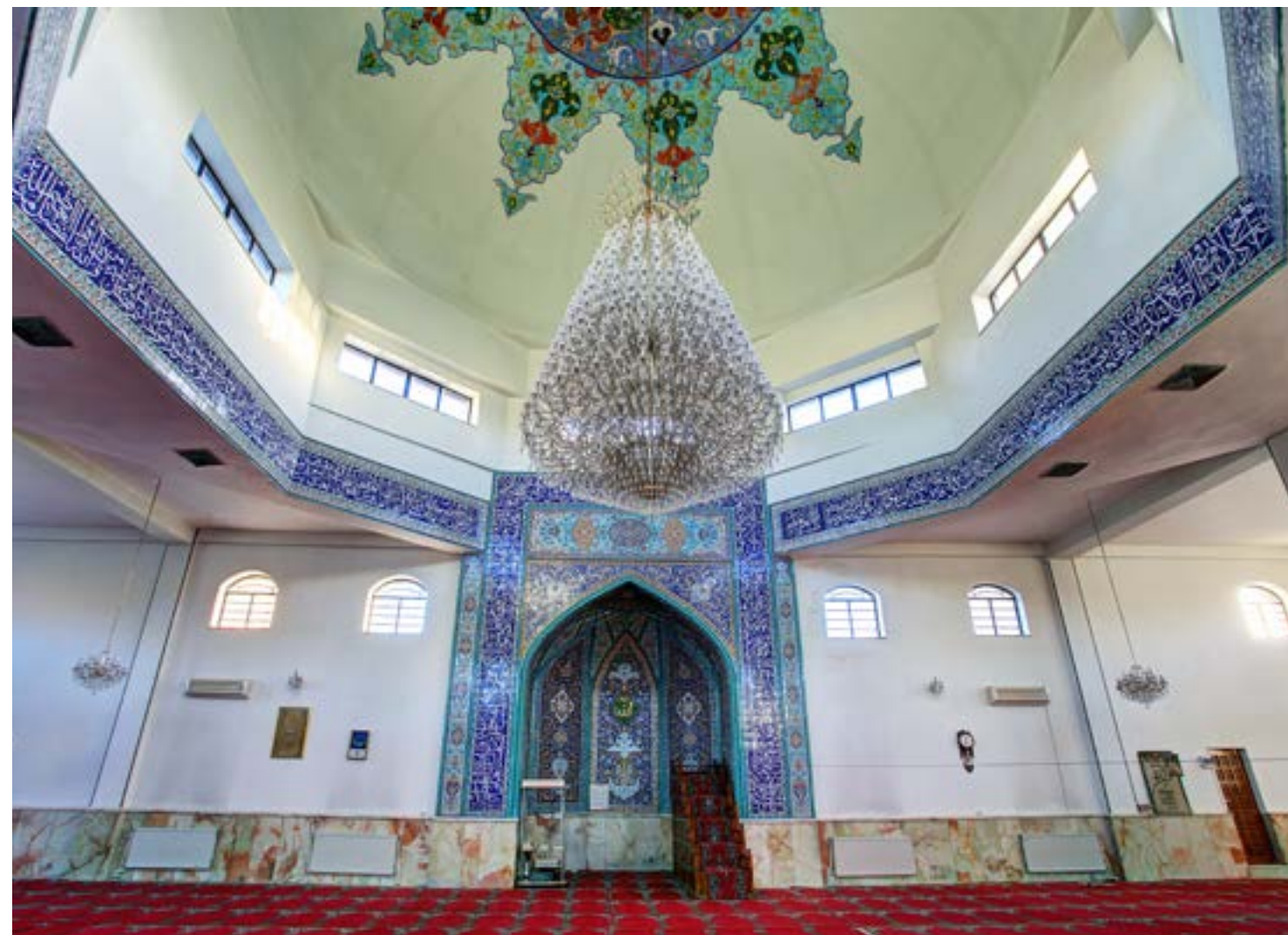
service. Even the minaret demolished during the Soviet years was rebuilt, and some auxiliary buildings were added to the site.

Legend has it that the mosque was founded by Mullah Aghababa Akhund-zadeh, but was finished later by the local community who raised the necessary amount of money. The people of this locality, including Khilli, are known for being pious and devout. Many learned mullahs and theologians from this region have studied at acclaimed centres of Islamic learning, and then returned home to apply the knowledge gained.

يبليغ ارتفاعها 18 متراً. يقع المحراب البالغ ارتفاعه 3 أمتار داخل الجدار.

MAXGIVAN NAKHGHIVAN

ن ا عیغ

HEYDƏR MƏSCİDİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ)
HEYDAR MOSQUE (NAKHCHIVAN)
مسجد حيدر (مدينة نخجوان)

Heydər məscidinin təməli 1992-ci ildə qoyulmuşdur. Ümumi sahəsi 6 min, daxili sahəsi 3300 kv. metrdir. İkimərtəbəli məscidin birinci mərtəbəsində köməkçi otaqlar, ikinci mərtəbəsində geniş ibadət zalı yerləşir. Hər biri 31 metr hündürlüyündə olmaqla iki minarəsi var.

Naxçıvan şəhərinin Sarvanlar məhəlləsində yerləşən əzəmətli məscidin həyətinə açılan darvazanın üstündə ərəb və latın əlifbası ilə "Həzrəti Zəhra məscidi" yazılmışdır. Məscidin

The Heydar Mosque was founded in 1992. Its total area is 6,000 square metres and inner space is 3,300 square metres. The two-storey mosque has auxiliary rooms on the first floor, and a spacious prayer hall on the second. It has two minarets, each 31 metres high.

"Hezreti Zehra Mosque" is inscribed in Arabic and Latin script on the gate leading to the courtyard of this formidable mosque located in the Sarvanlar neighbourhood of Nakhchivan

تم وضع حجر الأساس لمسجد حيدر عام 1992 . تبلغ مساحته العامة 6 آلاف متر مربع ومساحته الداخلية 3300 متر مربع. تقع في الطابق الأول للمسجد المتكون من طابقين غرف مساعدة ويقع المصلى الواسع في الطابق الثاني. وله منذنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 31 متراً.

كتب على البوابة المفتوحة على فناء المسجد المهيب الواقع في حي سروانلار بمدينة نخجوان «مسجد حضرة الزهراء» بالابجدية العربية واللاتينية. وتوجد كتابة على قطعة صخرة وسط فناء المسجد،

həyətidəki qaya parçasının üzərində isə buranın Azərbaycan xalqının Ümum-milli Lideri Heydər Əliyevin və İrənin Ali dini rəhbərinin himayəsi ilə tikildiyi barədə yazı var. Şəhər əhalisi buranı "Heydər məscidi" adlandırır. 1992-ci ildə Ulu Öndər Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Sovetinin sədri olarkən bu məscidin bünövrəsinin birinci kərpicini qoymuşdur. 1999-cu ildə isə məscidin açılışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi iştirak etmişdir.

city. Another inscription, engraved on a piece of rock set in the mosque's courtyard, says that this shrine was built under the patronage of Azerbaijan's National Leader Heydar Aliyev and the Supreme Religious Leader of Iran. The city folk call this place the Heydar Mosque. In 1992, as Chairman of the Supreme Council of the Nakhchivan Autonomous Republic, Great Leader Heydar Aliyev laid the foundation stone of the mosque and, subsequently in 1999, he attended the mosque's opening ceremony as President of Azerbaijan.

تشير الى ان المسجد قد بني تحت رعاية الزعيم القومي حيدر علييف والمرشد الديني الاعلى الايراني. ويسمي سكان المدينة هذا المسجد بمسجد حيدر. كان الزعيم القومي حيدر علييف قد وضع حجر الأساس لهذا المسجد عام 1992 عندما كان رئيساً للمجلس الاعلى لجمهورية نخجوان ذات الحكم الذاتي وفي عام 1999 حضر مراسم افتتاح المسجد.

484 **NAXÇIVAN CAME MƏSCİDİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ)**
NAKHCHIVAN JAME MOSQUE (NAKHCHIVAN)
جامع نخجوان (مدينة نخجوان)

Məscid binası və minarə bişmiş kərpiclə tikilmişdir. Həyətlə birlikdə ümumi sahəsi təqribən 1000 kv. metr, binanın daxili məkanı isə 736 kv. metr həcmindədir. 15 metr hündürlüyündə şərəfəli tək minarəsi var.

Məscidin qapısının üstündə olan daş kitabədə bu Cəfəriyyə məscidinin 1311-ci ildə, yəni hicri ilə 1894-cü ildə inşa edildiyi məlum olur. Kitabədə memarın kim olması ilə bağlı olduqca maraqlı üslubda bir avtoqrafla qarşılaşırıq: "Məndən sonra məscidin memarını axtarsalar, səkkizinci imamdan sonrakı adla adlanıram". Bu növ dolayı tərzdə özünü təqdim etmənin cavabını tapmaq əslində heç bir çətinlik törətmir. Məlum olduğu kimi, səkkizinci şiə imamı İmam Rza (ə), ondan sonra gələn isə İmam Məhəmməd Təqidir (ə). Beləliklə, memar Məhəmməd Təqi daş kitabədə çox yığcam

The mosque and minaret are built of fired brick. The total area, including the courtyard, is 1,000 square metres, while the inside space is 736 square metres. The mosque has a 15-metre high minaret with a single balcony.

The stone plaque above the mosque's door says that this Jafariyya mosque was built in Hijri 1311, i.e. in 1894 A.D. The architect left a very unusual signature: "After me, if anyone is looking for the mosque's architect, I bear the name that follows the eighth Imam." As a matter of fact, it's not so hard to find out why the architect decided to present himself in such an indirect way. As we all know, the eighth Shi'ite Imam is Imam Rza (P.B.U.H.) and he is followed by Imam Muhammad Taqi (P.B.U.H.). And so the architect Muhammad Taqi left his mark on the stone plaque very

بني مبنى المسجد والمنذنة من الطوب. تبلغ مساحته العامة الى جانب الفناء 1000 متر مربع ومساحة المكان الداخلي 736 متراً مربعاً. وله منذنة وحيدة ذات شرفة يبلغ ارتفاعها 15 متراً.

يتبين من الكتابة المنقوشة على حجر فوق باب المسجد أن هذا المسجد الجعفري بني عام 1311 هجري (عام 1894 ميلادي). نقرأ في الكتابة التوقيع الممتع للمعمار: «إذا بحثوا عن معمار المسجد فاعلموا ان اسمي نفس الاسم الذي يحمله الشخص الذي يأتي بعد الإمام الثامن.»

ومن السهل ان نجد جواباً عن تقديم الذات بشكل غير مباشر. معلوم أن الإمام الشيعي الثامن هو الإمام الرضا عليه السلام والإمام بعده هو محمد تقي عليه السلام. وهكذا يقدم المعمار محمد تقي

və az sözlə özünün kim olduğu, bu məscidin Naxçıvandan Hacı Novruz oğlu Xeyrulla və Hacı Məhəmməd Cəfər adlı iki möminin birgə səyi nəticəsində tikildiyi barədə xəbər vermiş olur.

Naxçıvan Came məscidinin minarəsi 1918-ci ildə erməni qəsbkarlarının hücumu zamanı atılan toplardan zədələnmişdi. Bir neçə il bundan əvvəl məscid əsaslı şəkildə təmir və bərpa edilmişdir. Məscidin ilkin görünüşü haqqında təsəvvürü XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Azərbaycan rəssamı Bəhrüz Kəngərlinin "Naxçıvan Came məscidi" adlı yağlı boya ilə işlənmiş tablosundan əldə etmək olar.

Came məscidi Muxtar Respublikada yeganə məsciddir ki, Sovet hakimiyyəti illərində də fəaliyyətini dayandırmamış, qapısı iman əhlinin üzünə daim açıq olmuşdur.

neatly and concisely, and he also said that the mosque was built through the joint efforts of two devout Nakhchivanis named Haji Novruz oglu Xheyrulla and Haji Muhammad Jafar.

The minaret of the Nakhchivan Jame Mosque was damaged by cannon fire during an assault in 1918 by Armenian Dashnaks. The mosque had been renovated just a few years earlier. The original appearance of the mosque can be seen in an oil painting entitled Nakhchivan Jame Mosque by Azerbaijani artist Bahruz Kengerli, who lived and worked in the early 20th century.

The Jame Mosque is the only mosque in the Autonomous Republic to have kept functioning during the Soviet years, with its doors always open to worshippers.

في كتابة منقوشة على الحجر بشكل ملخص عن هويته مشيراً الى ان هذا المسجد قد بني على نفقة المحسنين المحليين وهما الحاج نوروز اغلو خيرالله والحاج محمد جعفر من نخجوان.

تضررت منذنة جامع نخجوان من جراء القصف المدفعي اثناء هجوم المعتدين الأرمن عام 1918 . وقبل عدة سنوات جرت أعمال الترميم الشامل وإعادة البناء في المسجد. يمكن الحصول على تصورات حول المنظر الاولي للمسجد من لوحة «مسجد جامع نخجوان» بريشة بهروز كنگرلي الرسام الأذربيجاني الذي عاش وأبدع في اوائل القرن العشرين.

ان الجامع هو مسجد وحيد في جمهورية نخجوان ذات الحكم الذاتي لم يوقف نشاطه حتى خلال سنوات الحكم السوفييتي وكان بابه مفتوحاً دائماً امام المؤمنين.

486 **KAZIM QARABƏKİR PAŞA MƏSCİDİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ)**
KAZIM GARABAKIR PASHA MOSQUE (NAKHCHIVAN)
مسجد كاظم قارابكير باشا (مدينة نخجوان)

Türkiyə Dəyanət Vəqfinin maddi köməyi ilə tikilən məscidin 1999-cu ildə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin iştirakı ilə rəsmi açılışı olmuşdur. Məscidin daxili və həyəyanı sahəsi ümumilikdə 13 min kv. metrdir. İbadət zalında eyni vaxtda min nəfərin namaz qılması üçün şərait var. Hər biri 38 metr hündürlüyündə olmaqla iki minarə ucalır. Mərkəz gümbəz 19 metr, kənar yarımgümbəzlər isə 4 metr hündürlüyündədir.

Naxçıvanda Kazım Qarabəkir Paşa məscidi İstanbul şəhərindəki məşhur Şahzadə Camesi təmsalında tikilmişdir. Ustad Sinanın yaratdığı memarlıq incisində olduğu kimi, Naxçıvan məscidində də yan gümbəzlər böyük mərkəz gümbəz üçün dayaq funksiyasını daşıyır, eyni zamanda daxili məkənin bütövlüyünü təmin

The Kazim Garabakir Pasha Mosque was built with financial help from Turkey's Religious Affairs Department. National Leader Heydar Aliyev led the official opening ceremony in 1999. The courtyard and interior cover a total area of 13,000 square metres, while the prayer hall can admit up to a thousand people at a time. There are two minarets, each rising some 38 metres. The central dome is 19 metres high and the semi-domes four metres.

The Kazim Garabakir Pasha Mosque in Nakhchivan was built as a smaller replica of the Shehzade Mosque in Istanbul. Just as in the masterpiece created by Master Architect Sinan, the Nakhchivani mosque also has side domes which complement the central dome and complete the integ-

جرت عام 1999 و بحضور الزعيم القومي حيدر علييف مراسم افتتاح المسجد الذي بني على نفقة وقف الديانة التركي. تبلغ المساحة العامة للمسجد 13 ألف متر مربع. يتسع المصلي لـ 1000 شخص. وله منئنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 38 متراً. تقع القبة المركزية على ارتفاع 19 متراً وأشبه القبة الجانبية على ارتفاع 4 أمتار.

بني مسجد كاظم قارابكير باشا في نخجوان على طراز جامع شاهزاده الشهير بمدينة اسطنبول. تقوم القباب الجانبية في مسجد نخجوان كما هو الحال في لؤلؤة معمارية صنعها الأسطى سنان بدور الأسناد للقبة المركزية وتضمن في نفس الوقت وحدة المكان الداخلي. لكن خلافاً عن مسجد اسطنبول لا توجد هنا

edir. Lakin İstanbul məscidindən fərqli olaraq burada sütunlar yoxdur və bu səbəbdən daxili məkənda tağlı keçidlər də yaranmır. Bununla belə, gümbəzli tavanın ətrafında dairəvi şəkilə düzülən uca tağlı yarımdairələr həm genişlik ovqatı yaradır, həm də ibadət zalını düzbucaqlı formadan xilas edir.

Kazım Qarabəkir Paşanın 1918-1920-ci illərdə qədim Azərbaycan torpağı olan Naxçıvanın erməni qəsbkarlarından xilas edilməsində göstərdiyi xidmətlər unudulmazdır. Elə buna görə də, son illərdə Azərbaycanda tikilən ən iri məscid binalarından sayılan bu camenin böyük sərkərdənin adına tikilməsi həm siyasi, həm tarixi, həm dini, həm də mədəniyyət tarixi baxımından olduqca mühüm hadisə kimi qəbul olunur.

rity of the interior. But unlike the Istanbul mosque, this one does not have columns, so there are no arched galleries inside. The high arched semi-circles arranged around the domed ceiling both generate a sense of space and dilute the rectangular shape of the prayer hall.

Kazim Garabakir Pasha made an invaluable and unforgettable contribution to saving the ancient Azerbaijani land of Nakhchivan from Armenian invaders in 1918-20. Therefore, the dedication to the great commander of one of the largest mosques built in Azerbaijan recently is perceived as an important step from political, historical, religious and cultural perspectives.

أعمدة ولهذا السبب لم تنشأ ممرات ذات قناطر في المكان الداخلي. مع ان شبه الدوائر ذات القناطر المرتفعة والمصطفة حول السقف تحت القبة على شكل دائري تضيف السعة والرحابة للمكان وكأنها تنفذ بذلك المصلى من الشكل المستطيل.

لن ينسي شعبنا الخدمات التي قدمها كاظم قارابكير باشا في الدفاع عن نخجوان - هذه الأرض الأذربيجانية القديمة من المعتدين الأرمن خلال 1918-1920. ولهذا السبب يعتبر بناء هذا الجامع الذي هو من أكبر المساجد المبنية في أذربيجان في السنوات الأخيرة باسم القائد العسكري الكبير حدثاً مهماً جداً من وجهات النظر السياسية والتاريخية والدينية وتاريخ الحضارة.

488 İMAMZADƏ KOMPLEKSİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ)
IMAM-ZADEH COMPLEX (NAKHCHIVAN)
مجمع إمامزاده (مدينة نخجوان)

XVI - XVIII əsrlərə aid edilən üç tikildən ibarət kompleks Naxçıvan şəhərinin cənub-qərb hissəsində, əhali arasında "Köhnə qala" adlanan ərazidə yerləşir. Hər üç tikili bişmiş kərpicdən hörülmüşdür.

Buranın "İmamzadə" adlanması türbədəki qəbrin yerli əhalinin dediyinə görə, səkkizinci şiə imamı İmam Rzanın (ə) nəvəsi Seyid Səffaya aid olması ilə bağlıdır. Buradakı daş kitabədə imarətin tikilməsini ərəb və əcəmlərin hakimi Əbu Müzəffər Şah Təhmasib Bahadırın hakimiyyəti zamanında mərhum Hacı Fulad bəyin oğlu, zamanın xeyrixahı Həzrət Rufai bəy tərəfindən əmr verdiyi göstərilir. Məlum olduğu kimi, Şah Təhmasib (II Təhmasib) 1722 – 1732-ci illərdə şahlıq etmişdir. Deməli, türbənin

The complex, which dates to the 16th-18th centuries, is located in the south-west of Nakhchivan city. Popularly referred to as the "Old Fortress", the complex consists of three buildings, all made of fired brick.

According to local people, the name "Imamzadeh" (which means the "Imam's descendant") is associated with the grave of Seyid Saffa, who was a grandson of the eighth Shi'ite Imam Rza (P.B.U.H.). A stone inscription says that the fortress was built at the behest of an acclaimed philanthropist, Hezret Rufai-bey, son of the late Haji Fulad-bey, during the reign of ruler of the Arabs and non-Arabs, Abu Muzaffar Shah Tahmasp Bahadır. Shah Tahmasp (Tahmasp II) ruled in 1722-32. Therefore, the tomb was built during that period,

يقع المجمع المتكون من ثلاثة أبنية والعائد بتاريخه الى الفترة ما بين القرنين السادس عشر والثامن عشر في جنوب- غرب مدينة نخجوان في حي يسمى بـ « كوهنه قالا- القلعة القديمة». بنيت الابنية الثلاث من الطوب.

يعود سبب تسمية المجمع بإمامزاده الى نسب السكان المحليين للقبر تحت الضريح الى السيد صفاء، حفيد الإمام الشيعي الثامن الإمام الرضا عليه السلام. يشار في الكتابة المنقوشة على حجر الى أن محسن الزمن، حضرة رفاغي بك ابن الحاج فؤاد بك المرحوم قد أمر بإنشاء هذه البناية في عهد حاكم العرب و العجم، أبو مظفر شاه طهماسب بهادور. معلوم ان الشاه طهماسب (طهماسب الثاني) حكم خلال سنوات 1722-1732. إذن، يعود تاريخ بناء

tikilməsi həmin dövrə, XVIII əsrin birinci rübünə aiddir.

Kompleksin mərkəz tikililərindən bir qədar kənarda daha bir üstü gümbəzli türbə yerləşir. Ötən əsrin əvvəllərində İmamzadə kompleksinin ərazisində çalışan arxeoloq alimlərin yazdığına görə, burada Naxçıvan xanlarının ailələrinin dəfn olduğu qəbiristan olmuşdur. Kənar yerləşən türbədə isə Abbasqulu xanın oğlu, 1918-ci ildə vəfat etmiş Mustafaqulu xan Naxçıvanskiyin qəbri olub. Amma bu müddəanı da sübut yetirə biləcək heç bir nişanə və əlamət qalmamışdır. Türbədəki qəbrin İmam Rzanın (ə) nəvəsinə aid olduğuna istinad etsək, burada XVII əsrdə deyil, tikintidən ən azı yeddi əsr əvvəl ziyarətqah olduğunu söyləmək mümkündür.

i.e. sometime in the first quarter of the 18th century.

Another domed tomb stands a little apart from the focal buildings of the complex. According to archaeologists who worked at the Imamzadeh site in the early 20th century, this used to be the burial ground of the families of the Nakhchivani khans. This separate tomb was built over the grave of Abbasgulu-khan's son, Mustafagulu-khan Nakhchivansky who died in 1918. However there are no signs or other evidence left to prove this theory.

If the grave in the tomb is indeed that of Imam Rza's (P.B.U.H.) grandson, then this would have been known as a place of pilgrimage for at least seven centuries before the construction of the buildings standing today, and not just in the 17th century.

الضريح الى الربع الأول من القرن الثامن عشر.

يقع ضريح آخر ذو قبة على مقربة مباشرة من الابنية المركزية للمجمع. وفقاً لما كتبه علماء الآثار الذين عملوا في ساحة مجمع إمامزاده في اوائل القرن الماضي انه كانت توجد هنا مقبرة لأعضاء عائلة خانات نخجوان. اما في الضريح الآخر فكان يرقد فيه مصطفى قولي خان نخجوانسكي ابن عباسقولي خان الذي توفي عام 1918. لكن لم يبق أي دليل أو حجة تثبت صحة ذلك.

انطلاقاً من فكرة انتماء القبر في الضريح الى حفيد الإمام الرضا عليه السلام يمكن القول إن هذا المكان كان مزاراً قبل المجمع بسبعة قرون.

PIRQƏMİŞ MƏSCİDİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ)

PIRGAMISH MOSQUE (NAKHCHIVAN)

مسجد بيرقاميش (مدينة نخجوان)

Həyətyanı sahəsi 3 min, daxili sahəsi 484 kv. metrdir. 18 metr hündürlüyündə bir minarəsi var. İkimərtəbəlidir. İbadət zalı ikinci mərtəbədə yerləşir. Bişmiş kərpiclə hörülmüş və üzlənmişdir. Birinci mərtəbənin döşəməsindən gümbəzə qədər hündürlüyü 13 metrdir.

Naxçıvan şəhərinin Şahab məhəlləsində yerli camaatın ziyarət etdiyi bu məqamın tarixini tədqiqatçıların bir qismi VIII əsrə, hətta İslamdan əvvəlki dövrə apararaq,

The mosque's courtyard is 3,000 square metres in area while the interior is 484 square metres. The mosque has a single minaret, 18 metres high. The mosque has two floors with the prayer hall on the second floor. It is built of, and finished with, fired brick. The first floor is 13 metres high, floor to dome.

The mosque is located in the Shahab neighbourhood of Nakhchivan city and attended by the local community. Some historians attribute it to the 8th century, others

تبلغ مساحة فناءه 3000 متر مربع ومساحته الداخلية 484 متراً مربعاً. له منذنة ارتفاعها 18 متراً. يقع في طابقين، يقع المصلى في الطابق الثاني. بني من الطوب وتمت تكسيته بالبلاطات. تساوى المسافة بين ارضية الطابق الاول والقبة 13 متراً.

ينسب قسم من الباحثين تاريخ هذا المكان الواقع في حي شهاب بمدينة نخجوان الى القرن الثامن وحتى الى فترة ابعد من الاسلام ويربطونه بعبادة النار

onu Atəşpərəstliklə, hətta Bilqamışla əlaqələndirir, digərləri bir qədər bəri, sonrakı orta əsrlər dövrünə gətirərək, bunun sufi təriqətli bir şəxslə bağlı olduğunu iddia edirlər. Sonuncu fikirdə tədqiqatçılar buranın əsl adının "Pir Xamuş" olduğunu deyirlər. "Xamuş" fars dilində "susmaq" deməkdir. Burada yaşamış sufi şeyxi həyatını susqunluqda keçirmiş. Lakin bütün bunlara əsas verəcək heç bir arxeoloji tapıntı və ya sənədli dəlil əldə edilməmişdir.

Ötən əsrin doxsanıncı illərinin sonunda tikilən yeni ikimərtəbəli binanın klassik məscid memarlığı ilə çox cüzi əlaqəsi var və estetik baxımdan bu bina bir o qədər də diqqəti cəlb etmir. Daha çox maraqlı doğuran bu yerlə bağlı xalqın folklor təxəyyülündən doğan inanclardır. Deyilənə görə, bu yerdə vaxtilə övliya yurdu olmuşdur. Sonra əhali özü burda palçıqdan məscid tikmişdir. Sovet illərində bura uçurularaq əvəzində hamam tikilmiş, ötən əsrin doxsanıncı illərinin əvvəllərində hamam da bərhad vəziyyətə düşərək istifadəsiz qalmışdır. Nəhayət, 1998-ci ildə məscid binası tikilərək dindarların istifadəsinə verilmişdir.

Müasir Qərb filosoflarından bir qismi heç də əsassız olmayaraq, insan şüurunun arxeologiyası ideyasını irəli sürür və daha dolğun tarixi məlumatların məhz bu yöndə aparılacaq axtarışların nəticəsində üzə çıxarılacağını söyləyir. Bu mənada Naxçıvanda neçə-neçə nəsillərin Pirqəmiş məscidinin yerində müqəddəs ocaq olduğu ilə əlaqədar ciddi axtarışlar aparılmasına ehtiyac var və daha dərin tədqiqatların meydana çıxacağına ümid etmək olar.

back to the pre-Islamic period of fire-worshipping and even Bilgamish (also known as Gilgamesh, 2,500 BC), while others affiliate the mosque with a medieval Sufi. Advocates of the latter theory believe the mosque's real name to be "Pir Khamush". "Khamush" is Farsi for "to be silent" and the Sufi sheikh who lived here led a life of silence. However there is no archaeological evidence or documents to suggest that any of this is true.

The new two-storey building erected in the late 1990s has little of classic mosque architecture about it and there is not much to be said for the aesthetics of the building. What's most interesting about this place is the local lore and beliefs that abound here. A popular story has it that holy men used to live here, so the people built a mud mosque. In the Soviet years the mosque was demolished and a bathhouse built instead, which by the 1990s had fallen into disrepair and was unfit for use. Finally, the current mosque was built and opened for worship in 1998.

Some contemporary Western philosophers theorise, not without reason, that human awareness can drive archaeology and in this way more complete historical information will be uncovered. In this view, serious research and expeditions are in order to study and examine this place, as so many generations have held the Pirgamish Mosque in high esteem as a holy place. Hopefully, a more in-depth quest for knowledge about this site will be launched in the near future.

وجلجامش، وبعضهم ينسبونه الى القرون الوسطى زاعمين بعلاقته بشخص منتمى الى الطريقة الصوفية. ويؤكد الباحثون ان اسم هذا المكان هو «بير خاموش». وكلمة خاموش بالفارسية تعنى الصامت. علماً بأن الشيخ الصوفي الذي سكن هنا قد عاش حياته صامتاً. لكنه لم يتم اكتشاف أية بقية أثرية او وثيقة تثبت ذلك.

إن للمبنى المتكون من طابقين الذى تم إنشاؤه في أواخر تسعينات القرن الماضي علاقة تافهة جداً بالفن المعماري للمسجد الكلاسيكي ولا يلفت هذا المبنى الاهتمام من وجهة نظر الجمال. والذي يثير الاهتمام الأكثر هو اعتقادات نجمة من التخيل الفولكلوري للشعب. يروى ان هذا المكان كان مسكناً للأولياء سابقاً وثم بنى أهل الحي هنا مسجداً من الطين. وخلال سنوات الحكم السوفييتي تم هدم المسجد وبني على انقاضه الحمام الذي اصبح غير صالح للاستخدام فى أوائل تسعينات القرن الماضي. وأخيراً تم انشاء مبنى المسجد عام 1998 وتم تسليمه لعبادة المؤمنين.

ي تقدم قسم من الفلاسفة الغربيين بفكرة إجراء دراسات أثرية وعي الإنسان ويؤكدون إمكانية الحصول على معلومات تاريخية مفصلة بنتيجة الدراسات التي ستجرى في هذا الاتجاه بالذات. ومن وجهة النظر هذه ثمة حاجة في إجراء دراسات جدية تثبت وجود معبد مقدس في محل مسجد بيرقاميش ويمكن تعليق الأمل في ظهور دراسات علمية أعمق.

494 NUH TÜRBƏSİ (NAXÇIVAN ŞƏHƏRİ) NOAH'S TOMB (NAKHCHIVAN) ضريح نوح (مدينة نخجوان)

Qədim Naxçıvan şəhərinin "Köhnə qala" deyilən ərazisində tikilmiş türbənin yerində Nuh peyğəmbərin dəfn olunduğu söylənir. Böyük Tufan vaxtı Nuhun gəmisi İlandağ, Ələngəz və Kəmki dağlarına dəyərək Gəmiqayada lövbər salmışdır. Tufandan sonra Nuh sağ qalmış adamlar və gəmidəki heyvanlarla birlikdə burada şəhər salmış, uzun ömrünü burada yaşamış və burada dəfn olunmuşdur. Bəşər həyatının ikinci başlanğıcı ilə bağlı hadisələrin məhz burada baş verdiyinə hələ neçə əsrlər bundan əvvəl də yerli əhali inanmış, Nuhun məzarı bildiyi yeri qorumuşdur.

Memarlıq həllinə görə, Naxçıvanda yerləşən məşhur Yusif ibn Küseyr türbəsini xatırladır. Eynilə Nuh türbəsi də həm daxildən, həm də üzdən səkkizguşəlidir. Aşağı hissəsində sərdabə yerləşir. Türbənin hündür-

The tomb built in the Old Fortress neighbourhood of the ancient city of Nakhchivan is said to be the burial place of the Prophet Noah. During the Great Flood, Noah's ark clipped the mountains of İlagdagh, Alangaz and Kamki, before finally coming to anchor on Mount Gamigaya. Noah, together with the people who survived the Flood and the animals from the ark, founded a city here, lived a long life and was buried here. For centuries the local people have believed that this is where the events associated with the second beginning of mankind occurred and have protected the place they believed to be Noah's grave.

Architecturally, it resembles the famous Yusif ibn Kuseyr tomb in Nakhchivan. Noah's tomb is also octagonal both outside and inside. There is a crypt in the lower part, which is 15.5 metres high and 7.5 me-

يروى ان النبي نوح دفن في مكان الضريح الذي بني في أرض مسماة بـ« كوهنه قالا- القلعة القديمة» بمدينة نخجوان. كانت سفينة نوح اصطدمت أثناء الطوفان الكبير بجبال ايلانداغ وآنجز وكمكي ورس في جميقايا. وبعد الطوفان أقام نوح مع الناس والحيوانات الذين نجوا من الطوفان مدينة هنا حيث عاش عمرها الطويل ودفن فيها. وكان السكان المحليون يصدقون حتى قبل عصور بوقوع الاحداث المتعلقة بالبداية الثانية لحياة البشر.

یشبهه من حيث الأسلوب المعماري ضريح يوسف ابن كثير الشهير الواقع في نخجوان. وضريح نوح ايضا ذو ثمانية الزوايا من الداخل والخارج مثله. وتقع قبة في اسفله. يبلغ ارتفاع الضريح 15.5 متراً

495

lüyü 15,5 metr, eni 7,5 metdir. Bu yerdə qazıntı aparılarkən çox-çox qədimlərə aid səkkizguşəli türbənin qalıqları aşkar edilmişdir. Buna görə də məqbərə yenidən tikiləndə, onun məhz ilkinliyini qoruyub saxlamağa cəhd edilmişdir. Buradan geniş mənzərə açılır. Uzaqda, qərb istiqamətinə baxan zaman başı qarlı Ağrı dağını görmək olur. Elə yerlər olur ki, burada gördüyün hər bir şey əfsanə və reallığın möcüzəli şəkildə vəhdət təşkil etdiyini hiss edirsən və bu hiss sənənin bütün varlığına hakim kəsilir. Nuh türbəsinin qarşısında qürub çağında məhz belə bir təəssürat yaşanır.

Nuhun məzarını nişan verən abidənin bundan əvvəlki görünüşü ilə Azərbaycan rəssamı Bəhrüz Kəngərlinin XX əsrin əvvəllərində yağlı boya ilə çəkdiyi "Nuhun qəbr" adlanan tabloda və bəzi fotosəkillərdə tanış olmaq mümkündür.

tres wide. Archaeological digs discovered the remains of a very ancient octagonal crypt. This is why they tried to preserve the original appearance of the tomb during reconstruction. A beautiful view is commanded from here. The snow-capped Agridag (Mount Ararat) can be seen in the distance to the west. There are places where one can feel a connection between legend and reality in every single thing, and this feeling is overwhelming. That's exactly how one feels standing before Noah's tomb.

The way Noah's tomb used to look can be seen on an early 20th century oil painting, "Noah's Grave", by Azerbaijani artist Bahruz Kengerli, and even on some rare photographs.

وعرضه 7.5 متراً. وإثناء الحفريات هنا تم العثور على بقايا ضريح ذي ثمانية الزوايا العائد الى ازمان قديمة. ولهذا السبب عندما أعيد بناء المقبرة حاولوا الإبقاء على شكلها الأصلي. ومن هنا يفتح منظر واسع حيث يترآ من الغرب جبل أغري المغطاء قمته بالثلوج. يشعر المرء في بعض الأماكن بأن كل ما يراه هنا يشكل وحدة الأسطورة والحقيقة بشكل إعجازي ويتسلل هذا الشعور في كل أعضاء جسمه. ومثل هذا الانطباع بالذات يتكون عند غروب الشمس أمام ضريح نوح.

يمكن الإطلاع على المنظر الاصيلي للمعلم الذي يشير الى مزار نوح في لوحة الرسام الاذربيجاني بهروز كنترلي «قبر نوح» التي رسمها في أوائل القرن العشرين وفي بعض الصور من ذلك الوقت.

ƏSHABİ-KƏHF ZİYARƏTGAH KOMPLEKSİ (BABƏK RAYONU) ASHABI-KEHF SANCTUARY COMPLEX (PROVINCE OF BABEK) مجمع المزار «أصحاب الكهف» (منطقة بابك)

Əshabi-Kəhf İlandağı ilə Nəhəcir dağı arasında ziyarətghadır. Ərəb dilindən tərcümədə “mağara sahibləri” mənasını verir və Qurani-Kərimin 18-ci surəsində (əl-Kəhf) bəhs olunan mağara adamları ilə bağlı hadisə bir çox əlamətləri ilə bura uyğun gəldiyinə görə, onun məhz bu qayaların arasında baş verdiyi güman edilir.

Əl-Kəhf surəsinin 18-ci ayəsində Allah öz Rəsuluna (s) buyurur ki, onlar yuxuda ikən sən onları oyaq sanardın. Bəlkə, Mühəddəs Kitabda bəhs olunan bu rəvayət bizim

Ashabi-Kehf is a sanctuary tucked in between the İlandag and Nahajir mountains. It's Arabic for “cave owners”; this place is called like this because it is presumed to have been the actual place where the events described in the 18th chapter (Al-Kehf) of the Noble Koran as this area bears a lot of similarities to the holy book's account of the events.

In the 18th verse of the chapter “Al-Kehf” reads “you would think them awake, as they were asleep.” Could it be that this story narrated by the Holy Book is about

«أصحاب الكهف» هو مزار يتواجد بين جبلي إيلانداغ و نهجير. يعتقد أن الأحداث الخاصة بأصحاب الكهف والمشار إليها في سورة الكهف للقرآن الكريم جرت بأغلب مؤشراتنا بين تلك الصجور التي تعانق «أصحاب الكهف».

يقول الله تعالى في الآية 18 لسورة الكهف لرسوله (صلى الله عليه وآله وسلم) «وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ...» ولعل القصة التي قصها الله الحكيم في

haqqımızdadır? Bəlkə, bizim dünyamız elə həmin mağaradır və biz, mağara sahibləri Saatımız gəlib çatanda və yuxudan oyandıqda elə biləcəyik ki, bir gün, ya da bir gündən az müddət yatmışdıq. Doğrusunu isə bizi 300 və üstəlik 9 il bu mağarada yuxuya vermiş Allah bilir. Quran-Kərimin bu surəsində deyilir ki, heç vaxt sabah onu edəcəyəm demə, de ki, inşaallah, yəni Allah istəsə. Bizim dünya haqqında yetdiyimiz elmlər Onun biliyinə heç vaxt çata bilməz.

Platonun “Dövlət” əsərinin 7-ci kitabında da bəhsi açılan mağarada insanlar gerçəkliyi yox, onun yalnız kölgəsini görürlər, yəni onlar da yuxudadırlar. Yunan filosofu açıq şəkildə bu məsələ bütün bəşəriyyətə aid edir. “Əshabi-kəhf” ziyarətghası özümüz haqqında canlı kitabdır. Biz onu gəzə-gəzə, düşünə-düşünə, qayaların arası ilə qoyulan pilləkənlərlə yuxarı qalxa-qalxa oxuyuruq. Yuxarı qayalardan birində namaz qılmağımız üçün üstü açıq məscid tikilmişdir. İbadət zamanı başımız üstündə göy qübbəsi dayanır.

Bu yerin Qurani-Kərimdə qeyd olunan hadisə ilə bağlı olduğuna hələ neçə əsr bundan əvvəl də inanmışlar. Bunu mağaraya vurulmuş lövhə də sübut edir. Lövhədə Naxçıvan hakimi Şükrulla xan Kəngərlinin əmri ilə divarda adı çəkilən surənin “Əshabi-kəhf”lə bağlı ayələrinin qar və yağışın təsirindən silindiyi üçün yenidən ora yazılması haqqında göstərişi əks olunur. Mağaraya vurulan daha bir lövhədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin tapşırığı və himayəsi ilə ziyarətghada abadiyyət işləri aparılması haqqında məlumat verilir. Bura bütün dünyadan ziyarətə gəlirlər.

us? Could this world be just the cave and we, just as the cave men, would one day wake up to find ourselves wondering whether we had slept a day or less? The truth is known only to Allah who ordered upon them to sleep 300 and 9 more years long. This Surah of the Noble Koran says that never say I'm going to do it tomorrow, rather say InshAllah, i.e., God willing. Because all we know about this world, all of our knowledge and science are never even close to what He only knows.

The people in a cave discussed in the 7th book of Plato's State are also said to see but a shadow of the truth and not itself, meaning they are too asleep. The Greek philosopher was keen to share this knowledge with the mankind. The Ashabi-Kehf sanctuary is like a living book about us that we read as we walk about it, pondering, walking up and down its endless stairs hewn in the rocks. An open mosque is built atop a cliff for us to offer prayers, domed with the firmament above our heads as we pray.

This place was believed to have been connected with the event described in the Noble Koran centuries ago. A plaque on the cave's wall is testament to that. The plaque reads a decree by Shukrulla, a ruler of Nakchivan, ordering that inscriptions be made anew on the plaque as the old ones that had narrated the Ayats of said Surah relating to the Ashabi-Kehf had been erased by snow and rain. Another plaque on the cave reads that the sanctuary was overhauled under orders and with special support from President of Azerbaijan Republic, National Leader Heydar Aliyev. People come here from all over the world to pay their homage.

مصحفه الشريف قصة عنا؟ ربما دنيانا هذه هي ذلك الكهف بالذات ونحن، أصحاب الكهف سوف نظن عند حلول الساعة أننا لبثنا يوماً أو بعض يوم. وإنما أعلم هو الله الذي لبثنا «ثلاث مائة سنين وازدادوا تسعا» بحكمته ورحمته راقدين. يقول الله تعالى في هذه السورة «إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَانْكَرُ رَبُّكَ إِذَا نَبِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا». ولن تبلغ العلوم التي حققناها عن الدنيا علمه هو أبداً.

وفي الكتاب السابع لمؤلف «الدولة» لأفلاطون يرى الناس في الكهف المذكور ليس الحقيقة نفسها بل ظلالها أي إنهم أيضاً في نوم. ويعزو الفيلسوف اليوناني بصراحة هذا المثل إلى البشرية بأسرها. مزار «أصحاب الكهف» كتاب حي عن أنفسنا نحن. و نقرأه متجولين ومفكرين فيه وصاعدين إليه على السلالم بين الصخور. بني على أحد الصخور مسجد بدون سقف لأداء الصلاة وأثناء العبادة فوقنا القبة الزرقاء من السماء.

كان هناك اعتقاد بارتباط هذا المكان بالقصة المشار إليها في القرآن الكريم منذ العصور القديمة. وتثبت ذلك اللوحة المنحوتة على الكهف حيث كتب أمر حاكم نخجوان شكر الله خان كنجرلي بإعادة كتابة الآية المذكورة وذلك بسبب محوها من تأثير المطر والتلج. وتطلع اللوحة الأخرى على حائط الكهف الزوار على أعمال الترميم والتعمير التي تم إجراؤها بأمر من رئيس جمهورية أذربيجان، الزعيم الوطني حيدر علييف. يتوافد على هذا المزار الناس من كل أرجاء العالم.

SEYİD AQİL İMAMZADƏSİ (BABƏK RAYONU, NEHRƏM KƏNDİ)
SEYID AGIL'S IMAM-ZADEH (NEHRAM VILLAGE, PROVINCE OF BABEK)
إمامزاده سيد عاقل (منطقة بابك، قرية نهرام)

Abidə təxmini olaraq XIII əsrə aid edilir. Ötən əsrin doxsanıncı illərində bərpa işləri aparılarkən İmamzadə abidəsinin qarşısında 20 metr hündürlüyündə qoşa minarə tikilmişdir. Gumbəzi kərpiclə işlənmiş abidənin fasad hissəsində üç oxvari qapı və pəncərə var.

Burada Seyid Aqil ağanın qəbri yerləşir. Əgər xalq arasında deyildiyi kimi, Seyid Aqil ağa İmam Museyi-Kazimin (ə) oğludursa, onda bu ziyarətgahın tarixini ədəbiyyatlarda yazıldığı kimi, XIII əsrdən deyil, ondan xeyli əvvəldən

This monument dates to approximately the 13th century. During reconstruction in the mid-1990s, a 20-metre twin minaret was built before the Imam-zadeh mausoleum. The monument has a brick dome and three arched doors and windows on the facade

This is the burial place of Seyid Agil-aga. If, as local lore has it, Seyid Agil-aga was indeed the son of Imam Museyi-Kazim (P.B.U.H.), then this shrine dates to well before the 13th century. This is both a

ينسبون هذا المعلم الديني الى القرن الثالث عشر تقريباً. أثناء أعمال إعادة البناء التي اقيمت في تسعينات القرن الماضي تم بناء منضنتين ارتفاع كل منهما 20 متراً امام المسجد. وللمسجد الذي بنيت قبته من الطوب ثلاثة أبواب سهمية الشكل و نافذة في جزء الواجهة.

يرقد هنا سيد عاقل (أو عقيل) أغا. إذا كان السيد عاقل أغا ابن الإمام موسى الكاظم عليه السلام، كما يقول الشعبي، فيجب اعتبار بداية تاريخ هذا المزار مما قبل القرن الثامن عشر. وهذا المكان مسجد

götürmək lazımdır. Bu yer həm məscid, həm də ziyarətgahdır. Abidənin unikalığı ilk növbədə qəbir olan gumbəzli hissənin qədim rəssam tərəfindən qeyri-adi ustalıqla dekorativ tərtibidir. Ornamental kompozisiya gumbəzin tən ortasındakı nöqtədən başlayaraq dairəvi şəkildə ətrafa hündəsi forma və nəbatı naxışlarla inkişaf edir və divarla gumbəz arasındakı friz üzərində tamamlanır. Əslində bu tamamlanma bizi yenidən çıxış nöqəsinə qaytarır. Hər şey bir nöqtədən başlayır və yenidən hər şey bir nöqtəyə qaydır.

mosque and shrine. The unique, distinguishing feature of the monument is the unusual decoration of the dome, created by an ancient artist. The ornamental composition starts out from the centre of the dome, evolves into geometric forms and botanical designs in circular motions, spreads and comes to a stop at the frieze, inset between the wall and the dome. But in fact this end point is just another starting point. After all, what goes around comes around.

ومزار في نفس الوقت. ومن الخصائص الطريفة لهذا المعلم هو ترتيب تزييني لقبة القبر بمهارة نادرة من قبل رسام قديم. ان التركيب الزخرفي يتطور ابتداء من نقطة من وسط القبة نحو الاطراف بشكل دائري بنقوش نباتية وصور هندسية وينتهي على الفريز بين الجدار والقبة. وفي حقيقة الأمر يعود هذا الانتهاء بنا الى نقطة الانطلاق. يبدأ كل شيء من نقطة ويعود كل شيء من جديد الى نقطة واحدة.

**ŞAHBUZ CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞAHBUZ ŞƏHƏRİ)
SHAHBUZ JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHAHBUZ)
جامع شاهبوز (مدينة شاهبوز)**

1994-cü ildə bişmiş kərpicdən tikilmiş Şahbuz Cümə məscidi şəhər parkının yuxarı hissəsində yerləşir və əzəmətli görüntüsü var. Səkkizüzlü formada inşa olunmuş məscidin hər biri 26 metr hündürlükdə olan qoşa minarəsi ucalır.

Məscid binasının ortasında olan gümbəz içəridən dörd beton sütun üzərində dayanır. 18 ədəd uzun sivri pəncərəsi var. Giriş qapıları dəhlizə açılır. Dəhlizdən ibadət zalına daha iki qapı açılır.

Şahbuz Naxçıvanın ən qədim yaşayış yerlərindən hesab olunur. Burada XVIII əsrə qədər yaşayış məskənləri olmuşdur. Bata-

Built in 1994 of fired brick, the remarkable Shahbuz Juma Mosque is located in the upper part of the city. Octangular in shape, the mosque has two minarets, each rising some 26 metres.

The central dome rests on four concrete columns inside. The prayer hall has 18 long arched windows. The entrance doors open into a hallway from which two doors open into the prayer hall.

Shahbuz is one of Nakhchivan's oldest settlements. Various villages existed here up until the 18th century. A large national park,

يقع جامع شاهبوز المبني من الطوب عام 1994 في أعلى نقطة من حديقة المدينة وله منظر عظيم ومهيّب. وللمسجد الذي بني على شكل ثمانية الزوايا منضنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 26 متراً.

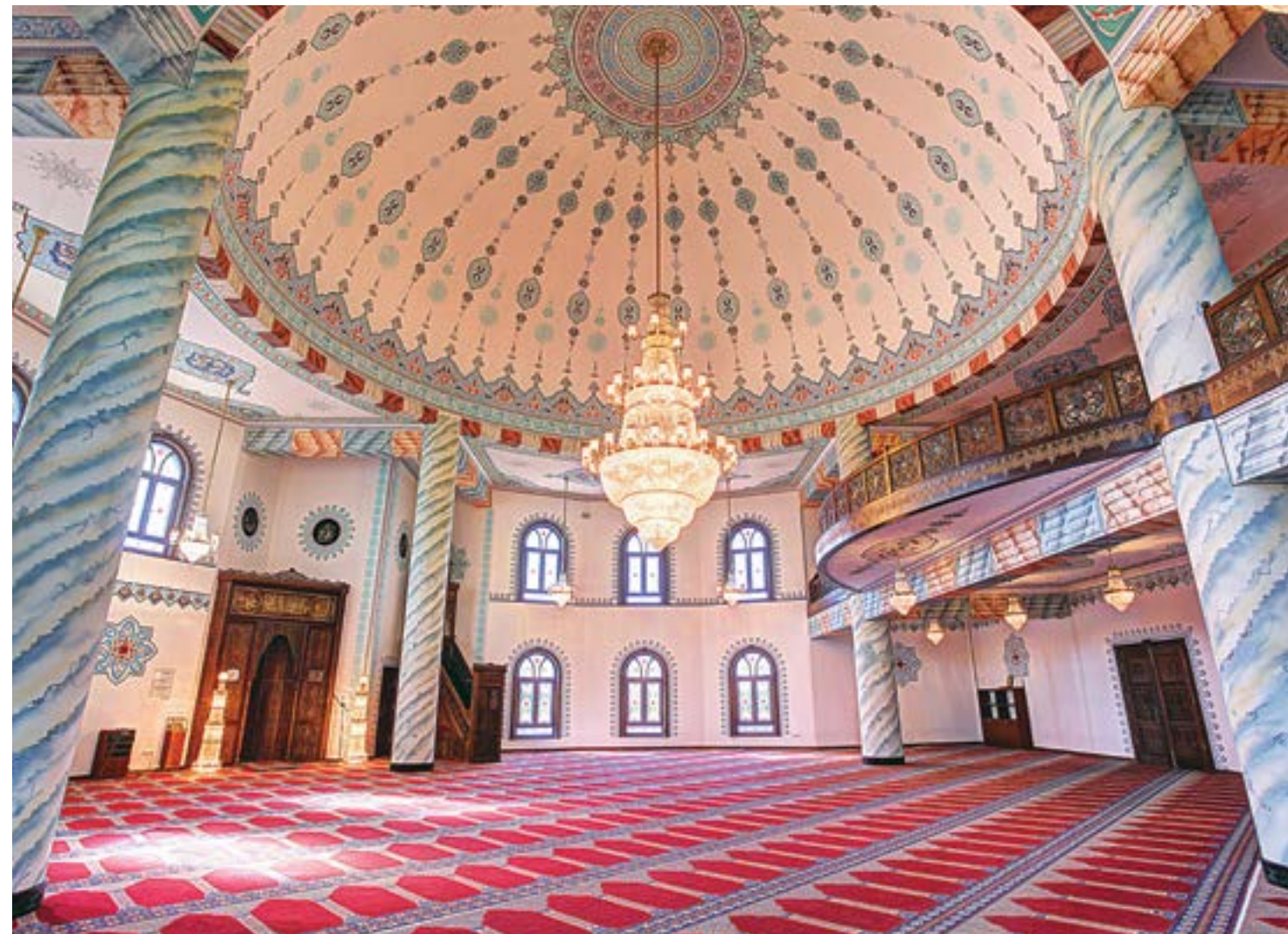
ترتكز القبة في وسط مبنى المسجد على أربعة أعمدة من الخرسانة المسلحة. وله 18 نافذة طويلة حادة الطرف. تفتح أبواب الدخول على الردهة. ويفتح من هنا أيضاً بابان على المصلي.

تعتبر شاهبوز من أقدم مناطق سكنية في نخجوان. كانت توجد هنا مساكن حتى القرن الثامن عشر. تحمي الدولة أراض واسعة تقع فيها بحيرة باتابات

bat gölü və Biçənək aşırımını əhatə edən zəngin təbiəti, mineral suları, bulaqları, nadir növ bitkiləri, ən müxtəlif heyvanları, "Üzən ada" adlı möcüzəsi olan böyük bir ərazi dövlət tərəfindən təbiət qoruğu kimi mühafizə olunur. Şahbuz şəhəri nisbətən bizə yaxın dövrlərdə salınmışdır. Burada daha çox qəsəbə tipli evlər və çoxmərtəbəli binalar yerləşir. Şəhərin girəcəyində, magistral yolun kənarında yol boyunca uzanıb gedən böyük park yerləşir. Məscid bu parkın ümumi ansamblı ilə tamlıq təşkil etməklə bərabər, onu daha məzmunlu və yaraşığı edir.

protected by the government, covers a great expanse around Lake Batabat and the Bichanak canyon, with their beautiful landscape, mineral waters, springs, rare plants, diverse wildlife and natural wonder called the "Floating Isle". The city of Shahbuz was established not so long ago; here urban houses and high-rise buildings dominate the architectural landscape of the city. A big park runs all along the highway entering the city. The mosque adds a sense of completeness to the park, while also clearly enhancing its meaningfulness.

ومعبر بيجنك وعيون المياه المعدنية والينابيع وتوجد فيها أنواع النباتات النادرة ومختلف الحيوانات. بنيت مدينة شاهبوز خلال فترة زمنية قريبة منا نسبياً. تقع هنا بيوت سكنية من نوع بيوت البلدات والابنية المتعددة الطوابق. وتقع في مدخل المدينة حديقة واسعة تمتد على طول طريق السيارات. يشكل المسجد وحدة كاملة مع المنظر العام لهذه الحديقة ويجعلها أكثر مضموناً وروعة.

ŞƏRUR CÜMƏ MƏSCİDİ (ŞƏRUR ŞƏHƏRİ)
SHARUR JUMA (FRIDAY) MOSQUE (SHARUR)
جامع شرور (مدينة شرور)

Şərur Cümə məscidi Naxçıvan Muxtar Respublikasında ən böyük məscidlərdən biridir. 2009-cu ildə istifadəyə verilmiş məscid zirzəmisini ilə birlikdə üçmərtəbəlidir. Məscidin hər biri 30 metr hündürlüyündə iki minarəsi var. Minarə və gümbəzlərin qübbəsi qurğuşun və latunla örtülmüşdür.

İbadət zalından minarələrə 114 pillə qalxır. Bu isə Müqəddəs kitabın surələrinin sayına uyğun gəlir. Ümumiyyətlə, məscidin həm eksteryerinin, həm də interyerinin əksər hissələrində Qurani-Kərimə müraciət olduğunu görə bilərik. Məscidin nadir ağac növündən işlənən qapılarına doğru fasad boyunca geniş pillələr qalxır. Qapının üzərində oyma ilə "əl-Fəth"

The Sharur Juma Mosque, which opened for worship in 2009, is one of the largest mosques in the Nakhchivan Autonomous Republic. The mosque has three floors, including the basement, and two 30-metre high minarets. The tops of the minaret and the domes are covered with lead and brass.

Exactly 114 steps lead up from the prayer hall to the minarets, corresponding to the number of Suras in the Holy Scripture. The architecture both outside and inside the mosque often references the Holy Koran. All along the facade broad steps lead up to the entrance doors of the mosque which are made of rare wood. An Ayat from the

يعتبر جامع شرور من أكبر مساجد في جمهورية نخجوان ذات الحكم الذاتي. يتكون المسجد الذي وضع حيز الاستخدام عام 2009 من ثلاثة طوابق مع سردابه. وله منئنتان يبلغ ارتفاع كل منهما 30 متراً. تمت تغطية المنئنتين والقباب برصاص و نحاس أصفر.

تصعد 114 مدرجة الى المنئنتين من المصلى. ويتطابق هذا الرقم مع عدد سور القرآن الكريم. على وجه العموم، يمكننا ان نشاهد سواء في مدخل المسجد او مظهره الخارجي آيات من الذكر الحكيم. تصعد الدرجات الواسعة على طول امتداد الواجهة الى أبواب المسجد المعمولة من أنواع الأشجار النادرة. حفرت على الباب آية من سورة «الفتح». وبذلك

surəsindən aya yazılmışdır. Bununla da əvvəl dəhlizə, sonra geniş ibadət zalına daxil oluruq. Kaşı ilə işlənən uca mehrabın ətrafında "əl-Fəcr" surəsi həkk olunmuşdur. Şərur şəhər məscidinin ən çox diqqəti cəlb edən cəhəti onun eklektik üslubda olmasıdır. Burada ərəb, Osmanlı və İran məscid memarlığının orqanik vəhdətini müşahidə etmək mümkündür.

İnsanlar yaxınlardan, uzaqlardan yol alıb məscidə gəlirlər. Amma əsl yol məscidin özündən, ibadətdən başlayır. Qurani-Kərimin "əl-Ənam" surəsinin 162-ci ayəsində deyilir: "De: mənim namazım da, ibadətım də, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür".

Surah Al-Fath is decoratively inscribed on the door. This leads first to a hallway and then into a spacious prayer hall. The Surah Al-Fajr is carved in the wall all around the glazed brick Mihrab. The eclectic decor of the Sharur mosque, a skilful blend of Arab, Ottoman and Iranian religious architecture, is what is most appealing about it.

People go to the mosque from near and far, but the real journey begins with worship, not with the mosque. The 162nd Ayat of the Surah Al-An'am of the Holy Koran says: "Indeed, my prayers, my worship, my life and my death are all for the Creator of the worlds, Allah."

ندخل اولاً الى الردهة ثم الى المصلى الواسع. نقشت سورة «الفجر» حول المحراب المرتفع المرصع باللوحات المزججة. من الخصائص المميزة الأكثر إثارة للاهتمام عند جامع شرور أسلوبه انتقائي. هنا يمكن ملاحظة التركيب العضوي لأنماط الهندسة المعمارية العربية والعثمانية والفارسية.

يتوافد الناس على المسجد من كل صوب وحذب من القرى والمدن البعيدة والقريبة. لكن الطريق الحقيقي يبدأ من المسجد نفسه ومن العبادة. يقول الله تعالى في الآية 162 من سورة «الأنعام»: «قل ان صلاتي و نسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين».

506

HEYDƏR MƏSCİDİ (ŞƏRUR RAYONU, ARALIQ KƏNDİ)
HEYDAR MOSQUE (ARALIG VILLAGE, PROVINCE OF SHARUR)
مسجد حيدر (منطقة شرور، قرية أرايغ)

Şərur rayonu, Aralıq kəndi Heydər məscidinin birinci mərtəbəsində kişilər, eyvan formasında olan ikinci mərtəbədə isə qadınlar üçün ibadət otaqları yerləşir. Mehrib olan divar iki mərtəbə hündürlüyündədir.

Arpaçayın sahilində yerləşən Aralıq kəndindəki bu məscid səliqəli, kiçik həcmli, yığcam və sadə memarlıq həllinə görə qədim kəndin ümumi görünüşü ilə ahəngdarlıq təşkil edir. Kvadrat formada tikilən məscidin dam hissəsində ümumi binanı imitasiya edən daha bir kiçik kvadrat tikili və bu tikilinin üstündə

The men's prayer room is on the first floor of the Heydar Mosque in Aralig village, and the women's prayer room is in a gallery on the second floor. The wall housing the Mihrab is two-storeys high.

The mosque located in the village of Aralig on the bank of the River Arpachay is small, with a concise and simple architectural concept that correlates with the overall appearance of the ancient village. On the roof of the square building rests a smaller square structure, upon which, in turn, sits

مصلى الرجال فى الطابق الأول و مصلى النساء فى الطابق الثاني المطل على الطابق الأول كشرفة. والجدار الذي فيه المحراب على ارتفاع طابقين.

يشكل مسجد قرية أرايغ الواقعة على ضفة أراباجاي انسجاماً مع المنظر العام للقرية القديمة لكونه يتميز بالبساطة وحجمه الصغير وحله المعماري البسيط. توجد بناية صغيرة مربعة الشكل فى سطح المسجد المربع الشكل تقلد المبني العام وتقع على هذه البناية

507

ondan da kiçik olan gümbəz yerləşir. Dəmir təbəqə ilə örtülən damın fasad hissəsinin sağ və sol tərəflərindən iki minarə qalxır. Yerdən minarələrin qülləsinə qədər məsafə 14 metrdir.

Hər bir tikili, eləcə də məscid binası inşa edilərkən ətraf ərazi nəzərə alınmalıdır. Bu, eyni zamanda kənd yerlərində tikilən məscidlərə də aiddir. Yersiz nəhəng layihələr özlüyündə nə qədər bitkin bədii əhəmiyyət daşısa da, ətrafla bir o qədər dissonans yaradıb ümumi ansamblı pozacaq. Aralıq kənd məscidinin yığcamlığı onunla ətrafdakı kənd evləri arasında həmahənglik yaradır.

an even smaller dome. Two minarets rise on the the right and left of the roof, which is covered in sheet steel. The minarets rise 14 metres from the ground.

Any construction, even a mosque, needs to fit its environment. This is especially true of village mosques. No matter how artistically significant unreasonably huge buildings may be, they will still scream disharmony with the environment. The small Aralig village mosque fits in perfectly with the surrounding houses.

قبة أصغر منها. ترتفع منذنتان من الجانبين الأيسر واليمين للواجهة المغطى سطحها بطبقة من الحديد. و يبلغ ارتفاع المنذنتين 14 متراً.

عند إنشاء اي بيت او مسجد يجب الإخذ بنظر الاعتبار البيئة المحيطة. وينطبق ذلك على المساجد التي يتم إنشاؤها فى الأماكل القروية أيضاً. وهذا لأن المشاريع الضخمة غير المناسبة تتناقض مع البيئة المحيطة مهما اكتسبت قيمة فنية. ان صغر حجم مسجد قرية أرايغ تشكل وحدة كاملة بين المسجد وبيوت القرية بجواره.

BƏNƏNYAR MƏSCİDİ (CULFA RAYONU, BƏNƏNYAR KƏNDİ)
BANANYAR MOSQUE (BANANYAR VILLAGE, PROVINCE OF JULFA)
مسجد بنانيار (منطقة جولفا، قرية بننيار)

Məscidin tikintisinə 1987-ci ildə başlanılmış və 1997-ci ildə başa çatdırılmışdır. İkimərtəbəli məscid binasının ümumi daxili sahəsi 800 kv. metrdir. Kişilər üçün birinci mərtəbədə ibadət zalı 255, ikinci mərtəbədə qadınlar üçün ibadət zalı isə 175 kv. metrdir. Sonrakı illərdə məscidin yaxınlığında 20 metr hündürlüyündə minarə ucaldılmışdır.

Əslində bu məscidin tarixi XIX əsrin əvvəllərinə

Construction of the mosque commenced in 1987 and was completed in 1997. The two-storey mosque has a total space of 800 square metres. The men's prayer hall on the first floor is 255 square metres in area and rests on 12 columns, while the women's prayer hall on the second floor is 175 square metres. A 20-metre high minaret was subsequently built near the mosque.

The mosque actually dates back to the

بدأ بناء المسجد عام 1987 وانتهى عام 1997. تبلغ المساحة العامة لمبنى المسجد المتكون من طابقين 800 متر مربع. تبلغ مساحة مصلى الرجال الواقع في الطابق الأول 225 متراً مربعاً ومساحة مصلى النساء الواقع في الطابق الثاني 175 متراً مربعاً. وفي سنوات لاحقة بنيت منئذة قرب المسجد يبلغ ارتفاعها 20 متراً.

وفي الواقع يعود تاريخ هذا المسجد الى أوائل القرن

gedib çıxır. İndiki məscidin yerində qədim məscid olmuşdur. Lakin 1905-ci ildə köhnə məscid erməni-daşnak silahlı dəstələri tərəfindən yandırılmışdır. 1987-ci ildə bir məktəb müəlliminin təşəbbüsü və yerli camaatın maddi vəsaiti ilə Bənənyar kəndinin yuxarı hissəsində köhnə məscidin yerində yenisinin əsası qoyulmuşdur. Məscid təxminən on ilə tikilib istifadəyə verilmişdir. Əsas ibadət zalının tavanı on iki sütun üzərində dayanmışdır.

early 19th century. An old mosque used to stand on the site of the new one. However in 1905 the old mosque was set on fire by Armenian Dashnak armed forces. In 1987 the new mosque was founded in the old one's place in upper Bananyar, on the initiative of a school teacher and at the local community's expense. After ten years of construction work, the mosque was finally opened for worship.

التاسع عشر. بني المسجد الحالي على أنقاض المسجد القديم. لكن الجماعات المسلحة الأرمنية أحرقت المسجد القديم عام 1905. وبمبادرة من أحد مدرسي المدرسة وعلى نفقة السكان المحليين وضع حجر الأساس لمسجد جديد في النقطة العليا من قرية بننيار عام 1987. واستمر بناء المسجد حوالي عشر سنوات. يرتكز سقف المصلى الرئيسي على 12 عموداً.

**ƏBRƏQUNUS MƏSCİDİ (CULFA RAYONU, ƏBRƏQUNUS KƏNDİ)
ABRAGUNUS MOSQUE (ABRAGUNUS VILLAGE, PROVINCE OF JULFA)
مسجد أبرقونوس (منطقة جولفا، قرية ابراقونوس)**

Sahəsi 306 kv. metr olan bir minarəli Əbrəqunus məscidi salon, axund otağı və kitabxanadan ibarətdir. Milli memarlıq üslubunda qurulan salonda eyni vaxtda 300-ə yaxın insan ibadət edə bilər. Binada müasir işıqlandırma sistemi quraşdırılmış, qadınlar üçün ayrıca ibadət yeri ayrılmış, mehrab qurulmuşdur. İki girişi olan məscid binasının günbəzi naxış və ornamentlərlə bəzədilmişdir.

The Abragunus Mosque covers a total area of 306 square metres. It has a single minaret, a prayer hall, an Akhund's room and a library. The prayer hall in national architectural style can admit up to 300 people at a time. The building has a state-of-the-art lighting system, a separate women's prayer room and a Mihrab. The dome of the mosque, which has two entrances, is decorated with beautiful designs.

يتكون مسجد ابرقونوس البالغ مساحته 306متر مربع من الصلاة وغرفة الآخوند والمكتبة. وتتسع الصلاة المبنية بأسلوب معماري قومي لـ 300 مصلى. تم تركيب نظام الاضاءة المعاصرة وتم تخصيص المصلى للنساء وتركيب المحراب. له بابان. تم تزيين قبة المسجد بنقوش وزخارف قومية.

Əbrəqunus məscidini tək Muxtar Respublikada deyil, ümumilikdə Azərbaycanda tikilmiş sonuncu məscidlərdən biri hesab etmək olar. Memarlıq xüsusiyyətlərinə görə göz oxşayan bu məscidin açılış mərasimi 31 may 2013-cü ildə keçirilmişdir. Bununla da Muxtar Respublikadakı məscidlərin sayı 207-yə çatmışdır. Onlardan 170-i son 17 ildə inşa olunmuşdur.

The Abragunus Mosque is architecturally very attractive. One of the newest mosques not only in the Autonomous Republic but in all of Azerbaijan, it was opened in a ceremony on May 31, 2013. It brought the number of the Autonomous Republic's mosques to 207, of which 107 were built in the last 17 years.

يمكن اعتبار مسجد قرية ابرقونوس أحد المساجد الاخيرة المبنية ليس فقط في نخجوان بل وفي أذربيجان كلها. أقيمت مراسم افتتاح هذا المسجد الذي يلفت النظر من حيث خصائصه المعمارية في 31 مايو-ايار عام 2013. وبذلك بلغ عدد المساجد في جمهورية نخجوان ذات الحكم الذاتي 207 مساجد. بني 170 مسجدا منها خلال 17 سنة الاخيرة.